

56. ĐAKOVACKI VEZovi

REVIJA 2022.

R E V I J A
Đakovačkih vezova
2022.

Đakovački vezovi

REVIJA broj 52

Godište LII.

Đakovo, srpanj 2022.

NAKLADNIK

Grad Đakovo

UREDNIŠTVO

Marija Burek, Katarina Bušić,

Robert Francem,

Jasmina Jurković Petras

GLAVNA UREDNICA

Jasmina Jurković Petras

LEKTURA I KOREKTURA

Krasanka Kakaš

OBLIKOVANJE NASLOVNICE

Vjekoslav Valetić

GRAFIČKO OBLIKOVANJE

Marinko Hardi

TISAK

Tiskara, Budrovci

ISSN 0351 – 1553

Revija je otiskana uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske

Za stručne podatke, mišljenja i stavove
u tekstovima odgovaraju autori

Digitalno izdanje Revije:
www.djakovacki-vezovi.hr

Dragi Đakovčani, dragi sudionici i gosti – dobro došli na 56. Đakovačke vezove!

Nakon što su cijeli svijet zaustavile svima nam dobro poznate prilike, nakon dvije godine Vezovi se vraćaju u svojem punom sjaju. Opet đakovačkim ulicama defilira bogatstvo tradicijske baštine našega kraja, ali i Hrvatske te šire. Ponovno se u srcu Slavonije čuju trzaji tamburice, cik snaša u kolu, smijeh bećara. Stari i novoosmišljeni bećarci uveseljavaju i goste i domaćine. Na suncu se opet ljeskaju dukati! Bogatstvo je to kojim se pred cijelim svijetom dičimo već više od pola stoljeća. I dok padaju prvi otkosi zlatnog žita, Đakovština vadi iz ormara nasljeđe svojih predaka. Dani su to kad se nacionalno bogatstvo u Đakovu predstavlja. Naš narod vjeran je čuvar tradicije, a svojim mladim naraštajima brižno prenosi nasljeđe predaka.

Njeguju Vezovi dugu tradiciju prenošenja pjesme i plesa, nošnji i običaja djeci i mladima. Kao gradonačelnika Đakova veseli me vidjeti Male vezove i sve sudionike koji pokazuju kako je folklor dio njihovih života. I dalje ćemo kroz našu najznačajniju manifestaciju poticati programe koji pružaju kvalitetne kulturne sadržaje i u konačnici odgajaju mlade ljude ponosne na svoju baštinu.

U Europskoj godini kulturne baštine Đakovo je svoje Vezove dodatno obogatilo europskim tradicijskim nasljeđem te je u manifestaciju uvelo zemlju partnera. Do sada su to bile Ukrajina, Slovačka i Mađarska. Te 2018. godine tradicijsko kulturno bogatstvo svojim izvedbama predstavili su članovi ugledne kijevske institucije Nacionalnog centra narodne kulture „Muzej Ivan Hončar”. Nakon četiri godine Ukrajina je ponovno zemlja partner Đakovačkih vezova.

Dobro nam došli na Vezove!

GRADONAČELNIK GRADA ĐAKOVA
I PREDSJEDNIK ĐAKOVAČKIH VEZOVA

Marin Mandarić, dipl. oec.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Marin Mandarić".

Riječ urednice: Za nove generacije

Jasmina Jurković Petras

Od prvih Vezova u srcu Slavonije predstavljamo tradiciju, ljudе i njihove običaje, izvornu pjesmu i ples te raznovrsne, bogate tkanjem i ručnim radom, narodne nošnje. Đakovo na Vezove ugošćuje brojne skupine, izvorne i profesionalne, domaće i strane, a sve s velikim žarom pokazuju svoje naslike, baštinu i povijest. S istim ciljem u Reviji Đakovačkih vezova donosimo autorske radove novih spoznaja, istraživanja i promišljanja kojima se želi obogatiti smotra folklora. U ovogodišnjoj Reviji ponosno ističemo teme iz područja filatelije i numizmatike, zatim umjetničkih obrta i rukotvorskih umijeća, muzejskih i arhivskih izvora, studentskih stručnih praksi te konzervatorske i preventivne zaštite. Zastupljene su i teme iz gastronomije, turizma, lingvistike i usmene književnosti.

Potpriča nacionalnog značaja Đakovačkih vezova u turističkom smislu stigla je u obliku prvih službenih poštanskih marki. Revija donosi rad obogaćen fotografijama prigodnih marki iz serije „Hrvatski turizam – Đakovo” s motivima katedrale sv. Petra i Đakovačkih vezova. Slijedi tekst o revitalizaciji običaja na kojeg smo u Đakovštini posebno ponosni, a koji je od 2009. uvršten na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, čime je odgovornost za njegovo očuvanje još i veća. Rad o etnografskim motivima Slavonije otkriva i našu tradicijski počešljano djevojku iz Mrzovića. O značenju rukotvorstva iščitavamo u tekstovima etnologinja koje pišu o prekrivačima *ponjavcima*, radu majstora krvnara i obrtu izrade tambura. Slijede dva teksta studijskih projekata i uključivanje mlađih ljudi, studenata u istraživanja, prakse i stručno osposobljavanje. Na terenski rad u slavonskim i baranjskim selima nadovezuju se tekstovi entuzijasta s pozitivnim iskustvima pri formiranju etnografskih zbirki i obnovi tradicijskih kuća. Zanimljiv je primjer kuće i zbirke u nastajanju iz okolice Našica, te primjer iz Gorjana gdje su kuća i obiteljska zbirka otvorene za prijatelje, suradnike i poznanike. Nastavno, tekst restauratorice tehničarke iz Virovitice donosi dio smjernica za kvalitetniju primarnu zaštitu tradicijskih predmeta.

Kontinuitet čuvanja građe naglašen je u tekstu iz Muzeja Đakovštine koji donosi i popis dosadašnjih etnografskih izložbi u sklopu Đakovačkih vezova. Slijedi tekst o kolačima paprenjacima čije kalupe upravo čuva Muzej Đakovštine. Odijevanje i jezičnu baštinu sela Ba-

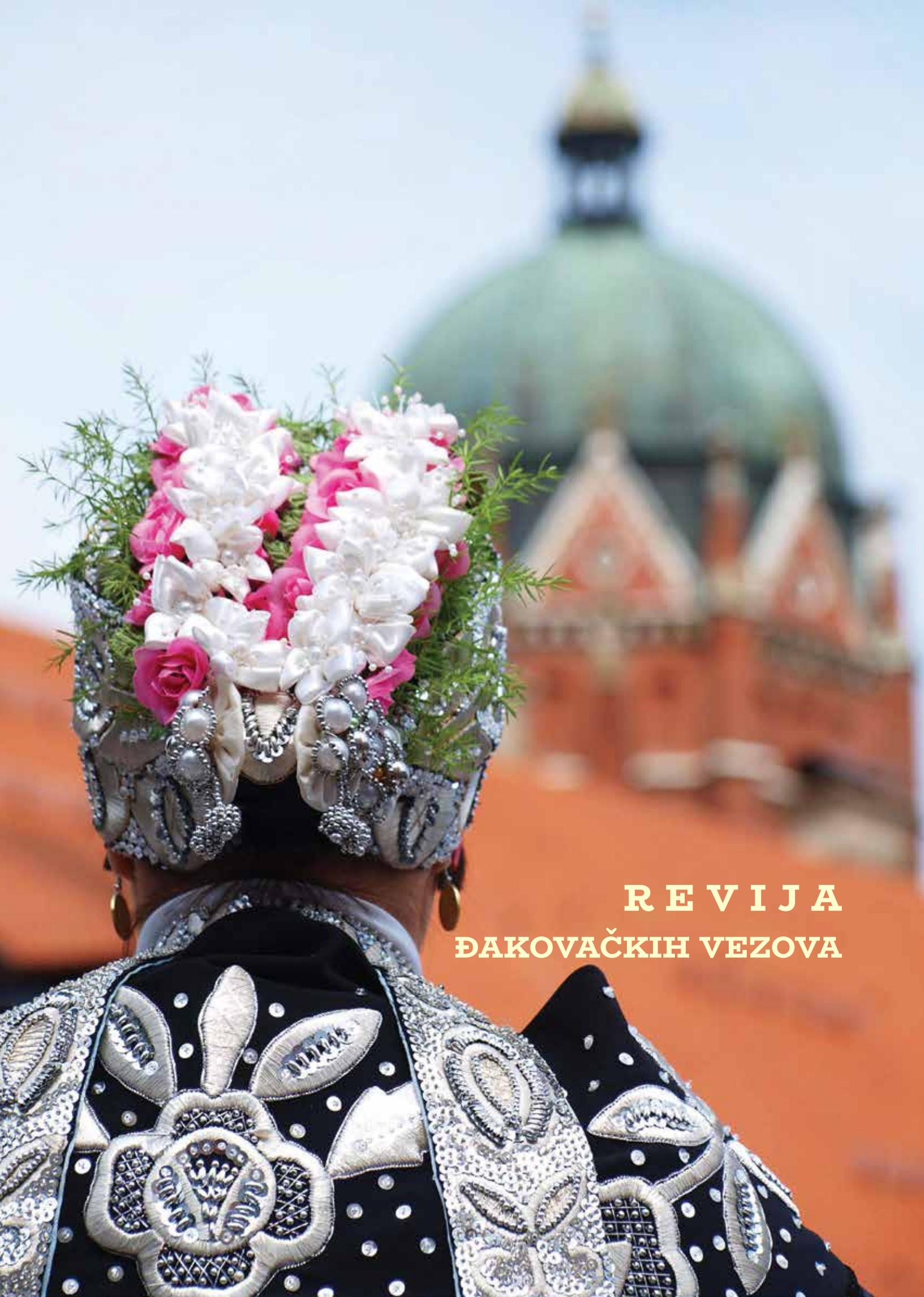
rina Greda obradile su tri slavonske etnologinje, dok je etnologinja iz Gospića predstavila *natikače*. Imali smo ih prilike vidjeti na prijašnjim Đakovačkim vezovima, a sada ih ovim tekstom i bolje razumjeti. Slijede dva rada o zanimljivim etnološkim izložbama: jedna o maramama *tibetima* te druga o *molovanom* i farbanom tekstu u Slavoniji. O doseljenju šokačkih Hrvata piše dugogodišnji suradnik Revije, a o običaju Ivanja novi suradnik s mrežnih stranica Đakovačkih vezova.

O snažnim privatnim i poslovnim vezama s Đakovačkim vezovima govore tri teksta: predsjednica „Družine“ donosi sjećanja o vremenima, ljudima i događajima, suradnica Đakovčanka opisuje značenje i ulogu bećarca, a predsjednica društva iz Selaca značaj za lokalnu zajednicu.

Stručni rad o razvoju konjičkog turizma i njegovoj primjeni važan je pokazatelj mogućnosti i suradnje sa strukom. Slijede dva rada o folklornim skupinama – prvi koji govori o trenutačnim kriznim vremenima i drugi koji slavi četiri desetljeća rada i donosi nadu u uspješno rješavanje nedača. Za Đakovo je od osobitog značenja djelovanje KUD-a „Sklad“, koji je obogatio kulturnu sliku našega grada. Posljednji radovi prvog dijela Revije posvećeni su nematerijalnoj baštini; govore o tradicijskim domoljubnim zdravlicama i napitnicama iz Slavonije, te o selačkom govoru i nekadašnjim običajima sijanja maka.

Revija predstavlja posvećena je mlađim naraštajima i njihovom voditelju Stjepanu Juriši, koji je odgojio brojne generacije slavonskih mlađih folkloraša i ljubitelja baštine. Mali vezovi i popratni sadržaji za djecu potvrđuju da smo na dobrom putu odgoja budućih generacija. Treći dio Revije donosi fotografsku priču o prošlogodišnjim Vezovima, tekst o školskom projektu cjelogodišnjeg rada na baštini, rad voditeljice gostujuće skupine, kao i tradicionalne popise sudionika i službeni program ovogodišnjih Vezova.

Ovogodišnji tekstovi obogaćeni su novinom – QR kodovima i mrežnim poveznicama kojima želimo potaknuti naše čitatelje na povezivanje sa službenim mrežnim stranicama www.djakovacki-vezovi.hr, na kojima se uz tekstove mogu pronaći dodatni prilozi. Vjerujemo kako ćemo i ovime približiti Reviju, Vezove, Đakovo, Slavoniju i baštinu mlađim generacijama i, uz tradiciju, pružiti im nove sadržaje i mogućnosti očuvanja identiteta.

A close-up photograph of a person wearing a traditional costume from Đakovočki Vezovi. The person is seen from the side, wearing a black vest with intricate silver embroidery and sequins. On their head is a large, elaborate floral headdress made of white and pink flowers, greenery, and small metallic ornaments. In the background, a green dome of a building is visible.

**REVIZIJA
ĐAKOVAČKIH VEZOVA**

56. Đakovački vezovi

- 7 Robert Francem: Bilješke uz izdavanje prvih poštanskih maraka Đakova
- 11 Maja Muškić: Zemlja partner Ukrajina – fotografije s 52. Đakovačkih vezova
- 13 Ljubica Gligorević: Stoljetna tradicija Godišnjeg proljetnog ophoda kraljica ili ljelja iz Gorjana – njegova revitalizacija i suvremena prezentacija
- 18 Vedran Krušelj: Etnografski motivi Slavonije na novčanicama
- 25 Ivana Dević: Vuneni prekrivači Đakovštine
- 29 Dragica Šuvak: Tradicijski krznarski obrt – gospodarski, kulturni i ekološki izazov
- 37 Ljubica Gligorević: Fenomeni zaštićenih nematerijalnih umijeća – gradnja slavonsko-srijemske tambura u obrtu Đure Zarića iz Vinkovaca
- 40 Danijela Birt Katić i Martina Krivić Lekić: Što povezuje sveučilišni projekt i svakodnevnicu sela Blagorodovac, pisanu perom učitelja Stjepana Augusta?
- 44 Sanja Lončar i Mirela Ravas: Terenska nastava i stručna praksa studenata etnologije i kulturne antropologije u Karancu (Baranja) – prilika za izravan doživljaj lokalne kulture i učenje od stručnjaka konzervatora i nositelja baštine
- 51 Miroslav Šarić: Kuća tradicije u Gazijama
- 56 Privatna zbirka u Gorjanima: Razgovor s Ivanom Lovićem o uređenju i izlaganju predmeta
- 60 Jasna Poljak: Čuvanje i preventivna zaštita predmeta privatnih etnografskih zbirki
- 64 Marina Božić: 70 godina čuvanja i njegovanja kulturne baštine u Muzeju Đakovštine
- 68 Dubravka Scharmitzer: Paprenjaci s rozetom: tradicijski kolači Đakova s novom pričom
- 73 Tena Babić Sesar, Marija Raguž i Martina Kelava: *Šest nedilja, svaki puta druga spremam* – odjevni leksik u Babinoj Gredi
- 79 Tara Pivac Krpanić: Ukras na ličkim natikačima
- 85 Janja Kovač: *Tibeti u Međimurju i Podravini*
- 91 Martina Kelava: „*Molovanje i farbanje* – prikaz tradicijskog umijeća bojenja tekstila”
- 93 Vinko Juzbašić: Predaja o doseljenju šokačkih Hrvata u Bošnjake, Plavnu i Vajske
- 96 Adam Kajba: Obilježavanje Ivanja u Semeljcima – aktivnosti KUD-a „Lipa”
- 99 Manda Svirac: Đakovački vezovi i „Družina” – sjećanje o vremenu, ljudima, događajima
- 104 Natalija Bošnjaković: Đakovački vezovi u ulozi promicanja bećarca kao nematerijalne kulturne baštine
- 107 Evica Šerfezi: Selci Đakovački – ponosni sudionici svečanih povorki
- 110 Mirjana Baban: Mogućnost razvoja konjičkoga turizma u Hrvatskoj
- 117 Vesna Peršić Kovač: Krizna vremena i njihov utjecaj na kulturni amaterizam na primjeru aktivnosti Kulturno-umjetničkog društva „Delovi”
- 123 Kristina Podgornik: 40. obljetnica foklorne, dramske i tamburaške sekcije KUD-a „Sklad”
- 128 Miroslava Hadžihusejnović Valašek: „Puna srca, pune čaše”: punih 30 godina hrvatske tradicijske domoljubne zdravice i napitnice iz Slavonije – audiokaseta iz 1991./1992.
- 132 Vlado Matoković: O sijanju maka

Bilješke uz izdavanje prvih poštanskih maraka Đakova

Robert Francem

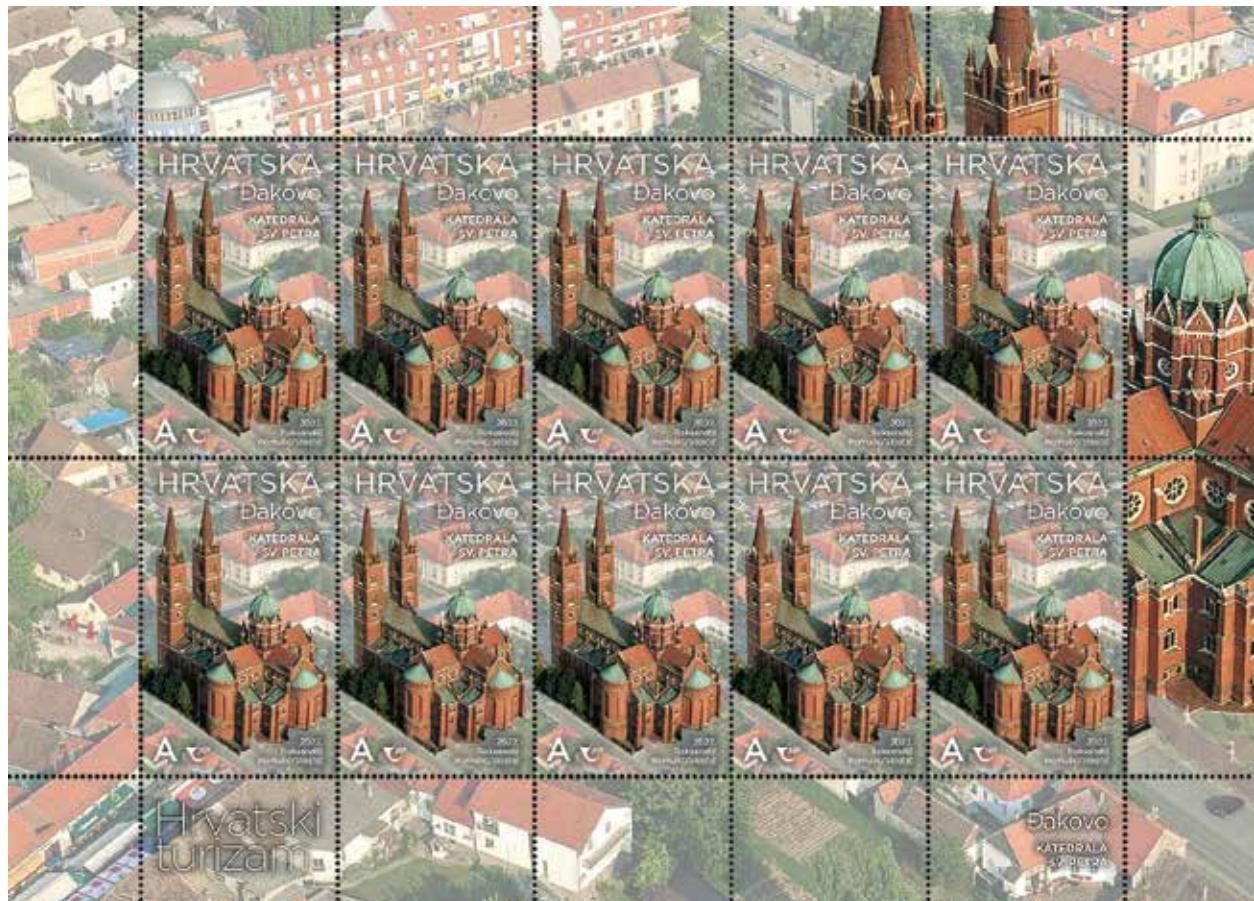
Đakovo

Živimo u vremenima kada rukom pisano pismo postaje rijetkost, a fizička komunikacija prepušta mjesto virtualnoj, tj. analogna digitalnoj. Rijetko u svojim poštanskim ormaricima pronalazimo pisma i čestitke, ali zato, kada ih nađemo, bogatstvo emocija koje izazivaju postaje neprocjenjivo. Upravo ono što je tako rijetko svoju vrijednost ne prepušta punoj funkcionalnosti prenošenja poruke u nevidljivom komunikacijskom kanalu, hladnoći piksela, bitova, unaprijed oblikovanih sličica i standardiziranih fontova. Vrijednost pisma i čestitki počiva u simbolici pažnje, uloženom trudu i osobnosti koju nose kao izvorno i jedinstveno djelo neposredne komunikacije.

Kada na taj simbol ljudske prisnosti dodamo i znakove vlastita identiteta i identiteta zajednice kojoj pripadamo u obliku markice, omotnice i žiga, možemo reći da slanjem osobne poruke šaljemo i dio sebe.

Na inicijativu članova Filatelističkog društva Đakovo Mladena Ratinčevića i Valentina Markovića te uz pomoć Grada Đakova Povjerenstvo za izbor motiva te grafičkih i likovnih rješenja maraka Hrvatske pošte u svom Programu izdavanja prigodnih poštanskih maraka 2022. izabralo je izdanje marke Hrvatski turizam – Đakovo s motivima katedrale sv. Petra i Đakovačkih vezova. Uz prigodnu marku Hrvatska pošta izdaje i prigodne omotnice

prvoga dana sa žigom, a đakovački žig ovom prigodom ima i broj svoje pošte 31400.

Hrvatska pošta u prošlosti je izdavala poštanske marke s motivima vezanima za Đakovo, ali one su uvijek bile tematske i prigodne te posredno vezane za Đakovo i Đakovštinu. Pred nama su sada poštanske marke za koje možemo reći da su prve prave đakovačke. Njihova pojava od velike je važnosti za Đakovo, a vrijednost će sigurno biti prepoznata u turizmu, u filatelističkoj i kolekcionarskoj djelatnosti te kao još jedan dodatak u bogatoj povijesti našega grada.

Motivi Đakovačkih vezova i katedrale sv. Petra

Kao najveličanstveniji plod bogate slavonske ravnice iz samog joj srca izranja Đakovo i izdiže se dotičući nebo tornjevima svoje katedrale. U krilu ljubavi plodne zemlje i beskrajnog neba grad Strossmayera, lipicanaca i Đakovačkih vezova tradiciju i baštinu generacija živo čuva u srcima stanovnika i u simbolima svoga duhovnog i materijalnog bogatstva.

Đakovački vezovi

Đakovački vezovi, jedna od najvećih hrvatskih smotri folklora, festival pjesme, plesa i narodnih običaja više od pola stoljeća, od davne 1967. godine svakog ljeta krajem lipnja i početkom srpnja okuplja tisuće sudionika iz Hrvatske i svijeta. Utemeljena kao kulturno-turistička manifestacija povodom Međunarodne godine turizma, danas je izrasla u simbol srca Slavonije – Đakova. Đakovački vezovi davno su nadišli sve ono što može predstavljati jedna tradicionalna manifestacija folklora. Danas pred sobom imamo svečanost na čijim temeljima izrastaju nove generacije štovatelja kulturnog blaga. Đakovački vezovi žive u srcima svih onih koji Đakovačke vezove vide kao simbol hrvatskog identiteta, tradicije i ljubavi prema narodnom stvaralaštvu.

Smotra folklora Đakovački vezovi manifestacija je koja obuhvaća brojne programe na kojima se može uživati u ljepoti narodnih običaja, nošnji, pjesama, plesova, rukotvorina i gastronomskih specijaliteta. Središnji, najljepši i najsvečaniji dio manifestacije održava se tradicionalno u prvom vikendu mjeseca srpnja. Tada brojni posjetitelji iz svih krajeva

Hrvatske i svijeta mogu doživjeti neprocjenjivo bogatstvo narodne baštine, a nezaobilazni i najposjećeniji programi su svečano otvaranje, svečana povorka sudionika ulicama Đakova te program zatvaranja pod nazivom Slavonija, zemljo plemenita.

Nakon pola stoljeća postojanja i kontinuiranog bavljenja narodnim blagom Đakovački vezovi postali su središnji kulturno-turistički događaj Grada Đakova i cijele Slavonije. Kulturna i turistička vrijednost Đakovačkih vezova prepoznata je na nacionalnoj i međunarodnoj razini čemu svjedoče brojne nagrade dodijeljene organizatorima Gradu Đakovu i Turističkoj zajednici grada Đakova. Među brojnim priznanjima Đakovački vezovi nose Povelju Republike Hrvatske za izniman doprinos oču-

vanju i njegovanju slavonske tradicijske baštine te promicanju hrvatske nacionalne kulture i identiteta, a godinama kontinuirano nose oznaku TOP događaj Republike Hrvatske, koju zajedno s finansijskom potporom dodjeđuju Hrvatska turistička zajednica.

Đakovački vezovi čuvaju i njeguju kulturna bogatstva koja je prepoznao i UNESCO. Na Popisu svjetske kulturne baštine nalaze se ljelige, koje su jedan od simbola Vezova, i slavonski bećarac, koji pjesmom prenosi narodnu mudrost i sjećanja, a bez kojih Vezova nema.

Đakovački vezovi uvijek nude ono najvrjednije – gostoprimstvo i gostoljubivost širokogrudne nam Slavonije i toploga srca Đakova, a slavonska duša široka je poput ravnice pa mjesta u njoj za svakog dragog gosta ima.

Katedrala sv. Petra

U srcu Slavonije, usred ravnice izdiže se grad Strossmayera, lipicanaca i Đakovačkih vezova. Đakovo se u pisanim spomenicima pojavljuje u 13. stoljeću, a područje je naseđeno još u neolitiku. Đakovo doživljava početak razvoja dolaskom bosanskih biskupa. Brat hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV., knez Koloman, poklonio je 1239. bosanskom biskupu Ponsi za sjedište biskupije grad Đakovo i okolicu. Upravo kao važno srednjovjekovno biskupijsko središte Đakovo postaje gradom, a kao biskupijski grad nakon turske vladavine doživljava društveni i kulturni procvat. Nezaobilazna ličnost u povijesnom razvoju grada biskup je Josip Juraj Strossmayer. Vizionar i mecena zahvaljujući čijem su radu i djelu hrvatska kultura, umjetnost, znanost, prosvjeta i crkva postale dio suvremenih svjetskih i europskih kretanja, a Đakovo lijep i ponosan srednjeeuropski grad. Vizionarstvo i duhovna veličina otjelovljene su u životnom djelu J. J. Strossmayera u gradnji najljepše katedrale od Venecije do Istambula, kako ju je nazvao papa Ivan XXIII. Dobri.

Središtem grada, srcem srca Slavonije, dominira katedrala sv. Petra. Uzdižu se njezini zvonici poput svjetionika nad ravnicom i nadaleko svijetle svojom ljepotom i duhovnim bogatstvom. Đakovačka katedrala, građena od 1866. do 1882. godine, monumentalno je

remek-djelo neoromaničke i neogotičke arhitekture, velebni spomenik sakralne umjetnosti u kojem su svoja ostvarenja realizirali važni europski i hrvatski umjetnici 19. stoljeća poput arhitekata Karla Rösnera i Friedricha von Schmidta, slikara J. F. Overbecka, oca i sina Alexandra Maximiliana Seitz-a i Ludwiga Seitz-a, Ludovica Ansiglionija te kipara Vatroslava Doneganija, Ivana Rendića i Rudolfa Valdeca. Trobrodna katedrala s dvama tornjevima svoju vrijednost ne čuva samo u estetskom bogatstvu već i u simboličkom značenju i u ukorijenjenosti u kraju i narodu iz kojeg je izrasla. Katedrala je nastala na Strossmayerovo ideji kao veza između istoka i zapada, a gradile su je vrijedne ruke naroda kojem je namijenjena. Izgrađena je od zemlje kojoj pripada, od sedam milijuna opeka i ukrašena slavonskim narodnim motivima. U podnožju tornjeva katedrale nalazi se jedan od najljepših hrvatskih trgova – Trg J. J. Strossmayera, a zajedno s korzom, središnjom gradskom ulicom, predstavlja jednu od najljepših kontinentalnih šetnica. Svakom putniku namjerniku šetnja središtem Đakova pružiti će mali vremeplov kroz povijest arhitektonskih umjetničkih stilova od romanike do secesije. Ljudsku toplinu u duhovnom moru Đakovo će pružiti bogatstvom svoje gostoljubivosti, mirisima i okusima gastronomije, manifestacijama, topotom lipicanaca i ljepotom prirode malog raja u srcu Slavonije.

Predstavljanje poštanske marke. Predstavljajući: Natalija Miklaj (voditeljica Poslovne jedinice Hrvatske pošte u Đakovu), Marija Burek (direktorica Turističke zajednice grada Đakova), Marin Mandarić (gradonačelnik Grada Đakova), izv. prof. dr. sc. Vladimir Dugalić (dekan Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu) i Robert Francem (predsjednik Kulturnog vijeća Grada Đakova).

Zemlja partner Ukrajina – fotografije s 52. Đakovačkih vezova

Maja Muškić

Đakovo

„U obrani Ukrajine od ruske brutalne agresije vezena košulja je također oklop koji štiti ukrajinske vojнике. Mnogi od njih nose vezene košulje dok idu u tešku bitku braneći Ukrajinu.“ (Ruslan Yegorov)

Stoljetna tradicija Godišnjeg proljetnog ophoda kraljica ili ljelja iz Gorjana

- njegova revitalizacija i suvremena prezentacija

mr. sc. Ljubica Gligorević

etnologinja

Proljetni ophod gorjanskih kraljica – ljelja unutar same zajednice ima dugu stoljetnu tradiciju. Poseban značaj dobiva revitalizacijom običaja, odnosno ophoda 2002. godine za scenske nastupe KUD-a „Gorjanac“ i obilaske selom na blagdan Duhova, kako je to bilo nekoć. Nakon upisa na Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara MK RH 2007. i 2009. na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, svjesnost o tradiciji i samom ophodu u društvenoj, turističkoj i kulturnoj zajednici još je više potencirana.

U razdoblju od 2011. do 2021. godine Godišnji proljetni ophod kraljica ili ljelja iz Gorjana predstavljan je svake godine s većom pozornošću unutar samoga mjesta i okolice kao određeni kulturološki fenomen do kojega se drži i na nacionalnoj i na svjetskoj razini, sve do početka 2020. godine i pojave pandemije bolesti COVID-19. U prezentaciju preko KUD-a bili su uključeni mještani, crkva, lokalni i regionalni dužnosnici, gosti mještana i KUD-a iz različitih krajeva, mediji i najmlađi uzrasti, uvidajući i prihvatajući stečene tradicijske vrijednosti.

Tijekom 2015. godine u Gorjanim je pokrenuta Gajdaško-samičarska skupina svirača tradicijskih glazbala, koja je u prošlosti kao i u godinama prije pandemije koronavirusa pratila ovakve ophode. Sukladno tome organizirane su i radionice izrade i sviranja tradicijskih glazbala, te se uz kraljice ili ljelje iz Gorjana njeguju i drugi fenomeni s nacionalne i UNESCO-ove liste zaštićene kulturne baštine:

bećarac, sviranje na tradicijskim glazbalima samici i gajdama, sviranje na tamburama, različiti kulinarski proizvodi i oni medičarskog obrta kao podloga prezentacijama. Posljednjih godina nositelji tradicije i izvođači mlađe su i osobe srednje dobi: učenici osnovnih i srednjih škola, studenti, mlade osamostaljene osobe i starije osobe koje prenose znanja i umijeća. U 2018. i 2019. godini u rad KUD-a bilo je uključeno između 70 i 80 osoba kao nositelja prakse, savjetodavne, podupiruće, stručne osobe, financijeri, predstavnici turizma, gospodarstva, sponzori i donatori.

Skupina iz Gorjana na 1. Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu 1966. godine u posjetu Zoološkom vrtu u Maksimiru

Godišnji proljetni ophod kraljica ili ljelja iz Gorjana jedan je od najznačajnijih kulturoloških događanja za samu zajednicu iz koje potječe, ali i za okolicu, regiju i samu Hrvatsku. Manifestacija se neizostavno spominje u svim sferama društvenoga i kulturnoga života, u turističkim i medijskim prezentacijama ili kao obrazovno-edukacijska podloga za mla-

đe naraštaje. Kroz kalendarske godine 2011. – 2019. učestalo se izvode ophodi na sceni, kroz sela Gorjane i Tomašance (općina Gorjani), druga veća i manja mjesta, na respektabilnim smotrama folklora u Zagrebu, Đakovu, Vinkovcima, *Busójárás* (Pohod bušara) u Mohaču u Mađarskoj i drugdje u inozemstvu. Na primjer, 2011. godine ljlje su predstavljene u Pragu u Češkoj, na humanitarnom koncertu u Đakovu za pomoć Japanu nakon potresa, na manifestaciji Ritam kulturizma u Zadru, obavljena su snimanja TV emisija, postavljena je izložba o ljljama iz Gorjana i licitarima u Splitu na izložbi Deset fenomena hrvatske kulturne baštine na UNESCO-ovoj listi nematerijalne kulturne baštine, te su se predstavile i nastupom na otoku Krku u mjestu Poljica. U 2012. godini izvedena su trideset tri javna nastupa u Hrvatskoj, jedan nastup u Beču u Austriji te trideset jedan nastup u Južnoj Koreji, ukupno šezdeset četiri nastupa. U 2013. godini održano je trideset jedno predstavljanje ljlja u Hrvatskoj, u 2014. izvedeno je devetnaest nastupa, 2015. dvadeset, u 2016. četrdeset četiri, koliko ih je bilo i u 2017. godini. Na Duhove, 4. lipnja 2017. godine, izведен je 15. Proljetni ophod ljlja kroz selo. Izvođenje ophoda s tradicijskom podlogom u svim segmentima: odijevanje, pjesma, ples, svirka u suglasju je sa suvremenim življenjem.

2011. godine u Gorjanim je održana 5., prema organizatorima najbolja do tada, Smotra folklora Legenda o ljljama. U kontinuitetu 2017. održana je 11. po redu Legenda o ljljama, uz nastupe gorjanskih ljlja, ali i gostujućih skupina te njihova druženja, razmjene iskustava i nova prijateljstva. Duhovski ophodi gorjanskih ljlja povezuju cijelu zajednicu u obilasku oko pet kuća i obitelji, uz prigodne pjesme, ples, svirku i čašćenja tradicijskim delicijama. Nastavak slijedi u „tuđem“ gostujućem mjestu u dvorištu mjesne crkve i po obiteljima. Ako uvjeti dopuštaju, u susjedna mesta odlazi se konjskim zapregama, što je osobita atrakcija.

Članovi KUD-a „Gorjanač“ brojnim aktivnostima u 2011. godini obilježili su 45. obljetnicu djelovanja (1966. – 2011.), kao i 50. obljetnicu 5. studenog 2016. godine. Cijela 2016. godina s četrdeset četiri događanja bila je u znaku obljetnice s više kulturno-umjetničkih programa, predstavljanja knjiga, likovnih kolonija, izložbi slika i fotografija te cjelovečernjim koncertom članova društva. Uvijek su u središtu pozornosti bile gorjanske ljlje, što se reflektiralo i kroz 2017. godinu. U 2012. godini, nakon 45. obljetnice Društva i 10. obljetnice obnovljenih ophoda gorjanskih ljlja, izdana je knjiga autora Ivana Lovića, *Gorjanske ljlje*, financirana sredstvima Ministarstva kulture i lokalne zajednice. Ivan Lović kao član KUD-a,

Gorjani, 9. lipnja 2019., snimila Ljubica Gligorević

Gorjani, 9. lipnja 2019., snimila Ljubica Gligorević

gajdaš i istodobno načelnik općine Gorjani, zapisima u knjizi i fotodokumentacijom zabilježio je za povijest bogatu kulturnu baštinu svoga sela, kroz prošlost i suvremeno doba.

Članovi KUD-a „Gorjanac“ organiziraju projekcije filmova o ljljama snimljenim od 1964., ali i od 2011. godine „Ajd pošeći kralju“ i druge u različitim produkcijama do sada. Redovito izdaju godišnje zidne kalendare s motivima ophoda ljlja, promičući i na ovaj način svoju kulturno-povjesnu baštinu.

Nakon predstavljanja gorjanskih ljlja u Tokiju 2008. godine, preko hrvatske sekcije CIOFF-a od 1. do 14. listopada 2012. godine uspješno su se predstavljali na 4. CIOFF® Folklorijadi u Anseongu, Južna Koreja. Izveli su trideset jedan program: plesne nastupe, mihohode ili gostovanja izvan Anseonga na čak četiri različita folklorna festivala koja su se istodobno odvijala na udaljenosti i do 250 km. Imali su izložbu nošnji, predstavili licitarska srca, podučavali plesnim koracima, pjevanju bećarca, organizirali karakteristične tradicijske narodne igre u kojima je sudjelovao velik broj publike. Uz sam običaj ljlja i karakteristično tradicijsko spremanje, posebnu je pozornost privukla slavonska kuhinja. Uz izvorni folklorni izraz uspjeli su privući pozornost publike i organizatora te je i cjelodnevna zvučna kulisa Folklorijade bila prožeta uvodnom pjesmom ljlja „Mi idemo ljljo“. O tome svjedoči i stručni sud predsjednika radne grupe CIOFF®

za Folklorijadu 2012., prof. Hugo Ifrana, profesora tradicijskog plesa na Akademiji u Santa Feu u Argentini, izrečen na 42. Kongresu i Generalnoj skupštini CIOFF®, održanoj u Parizu od 11. do 17. studenog 2012., koji je istaknuo program skupine „Gorjanac“ „... folklorno naj-sadržajnijim i najuspješnijim programom 4. CIOFF® Folklorijade 2012. godine.“

Tijekom 2015. godine iz samoga KUD-a pokrenuta je udruga svirača na tradicijskim glazbalima (gajde, dvojnice, samice...), čiji članovi redovito prate ljlje na nastupima. Osnovana je i folklorna sekcija s osnovnoškolskom djecom, s oko petnaest učenika, koju vode članice KUD-a.

Na 1. Festivalu nematerijalne kulturne baštine, turističkih manifestacija, atrakcija i destinacija u Vukovaru od 3. do 6. svibnja 2018. motiv kraljica ili ljlja iz Gorjana bio je na službenom plakatu za HrvatskoNaj, a njihov nastup u Vukovaru održan je 4. svibnja 2018. Već 6. svibnja kraljice ili ljlje sudjelovale su na 31. Smotri folklora Đakovštine u Đakovu, a 12. i 13. svibnja 2018. KUD „Gorjanac“ organizirao je u svojim prostorijama KTC Lucije Karalić u Gorjanima Radionicu sviranja tradicijskih instrumenata: gajdi, duda, samice i dvojnica. Godine 2018., 20. svibnja, nakon Svetе mise na blagdan Duhova organiziran je i tradicijski Ophod kraljica ili ljlja kroz selo i posjet sedam kućanstava, kao i prigodni sadržaji dan uoči ophoda.

Pet članica KUD-a „Gorjanac“ iz Gorjana, u pratinji samičara, boravile su od 12. do 15. lipnja u Vilniusu, glavnom gradu Litve, kao i u gradu Kaunasu, gdje je Veleposlanstvo RH organiziralo izložbu Hrvatske nematerijalne baštine na popisu UNESCO-oa uz nastup gorjanskih ljlja, naših predstavnica iz Hrvatske.

KUD „Gorjanac“ iz Gorjana 1. srpnja 2018. predstavio se na 52. Đakovačkim vezovima, a 7. srpnja u Zadru na manifestaciji Svi zajedno HrvatskoNaj. Pred kraj 2018. godine KUD „Gorjanac“ i MPS „Bećarine“ iz Đakova predstavili su snimljeni videouradak *Bijela rubina*. Na desetu godišnjicu uvrštanja na UNESCO-ovu listu svjetske nematerijalne kulturne baštine čovječanstva gorjanske ljlje su 9. lipnja 2019., na blagdan Duhova, bile u svom Proljetnom ophodu. Njima u čast KUD „Gorjanac“ priredio je trodnevni bogati program. Nakon završetka Svete mise u gorjanskoj župnoj crkvi sv. Jakova apostola, koja je imala i svoj TV prijenos na državnoj televiziji, prošle su kroz selo i svraćale u kuće gostoljubivih domaćina koji su ih dočekivali uz bogatu trpezu i druge časti.

U povodu 40. obljetnice upisa Dioklecijanove palače i povjesne jezgre Splita na Listu kulturne baštine UNESCO-oa, 6. svibnja 2019. na Peristilu održana je Smotra povjesnih postrojbi i udruga nematerijalne kulturne baštine iz cijele Hrvatske predvođena KUD-om „Jedinstvo“, splitskim stogodišnjakom, na kojemu su nastupile i gorjanske ljlje.

U pandemijskoj 2020. godini ophod ljlja odvio se 31. svibnja nakon Svete mise nastupom pred crkvom. KUD „Gorjanac“ iz Gorjana jedino je društvo koje je sudjelovalo na svim dosadašnjim održanim Đakovačkim vezovima, tako i 2021., ali i više puta na Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu, kao i 2021. godine.

Zbog sve veće nezaposlenosti mladih na ovim prostorima – jedina prijetnja održavanju tradicije u budućnosti njihov je odlijev i odlazak iz mjesta i Slavonije u potrazi za zaposlenjem izvan ove regije i Hrvatske.

Članovi KUD-a „Gorjanac“ brojnim aktivnostima u 2018. i 2019. godini s više kulturno-umjetničkih programa i drugih sadržaja

uvijek u središtu pozornosti imaju gorjanske ljlje, što se odrazilo i kroz 2021. godinu, nakon 20. obljetnice obnovljenih ophoda gorjanskih ljlja. Na Duhove, 23. svibnja 2021. godine, izveden je (19.) 20. Proljetni ophod ljlja kroz selo. Strukturiranost izvođača raznolika je prema dobi, spolu, obrazovanju, kao što je raznoliko strukturirana i publika među kojom su zastupljene brojne nacije, vjere i rase.

U kontinuitetu 2021. i uz izraženo pandemijsku 2020. godinu bez ophoda kroz selo, nastupom samo nakon Svete mise pred mjesnom crkvom u Gorjanim, očuvana je legenda o ljljama uz nastupe gorjanskih ljlja, ali i gostujućih skupina. Duhovski ophodi gorjanskih ljlja povezuju cijelu zajednicu u obilasku oko pet do sedam kuća i obitelji, uz prigodne pjesme, ples, svirku i čašćenja tradicijskim delicijama. Organizirane su izložbe i radionice izrade i prezentacije nošnji, različita tradicijska predstavljanja, podučavanja plesnim koracima, pjevanju bećarca, organiziranje karakterističnih tradicijskih narodnih igara u kojima sudjeluje brojna publika. Uz sam običaj kraljica ili ljlja i njihove kostime, posebnu je pozornost privlačila i slavonska kuhinja. Kako bi pokazali ljepotu svoga stvaralaštva, materijalne i nematerijalne kulture, od gostovanja u Tokiju 2008. Gorjanci prema pozivu sudjeluju u Zagrebu na proslavi rođendana japanskog cara Akihita 23. prosinca, koju organizira japski veleposlanik u RH.

Hrvatska pošta (HP) izdala je poštansku marku Godišnji proljetni ophod kraljica ili ljlja iz Gorjana, čija je promocija bila 30. lipnja 2021. u Kulturno-turističkom centru Lucije Karalić u Gorjanim, a u prometu je bila 1. srpnja sa svečanim žigom. Zahtjev HP-u od strane KUD-a za tiskanje marke upućen je 2019., a 2020. godine zahtjev je i prihvaćen. Poštanska marka ilustrirana je skupinom ljlja u prepoznatljivom bogatom rahu, s bogato kićenim kapama na glavi i sabljama u rukama, a dvije djevojčice simboliziraju budućnost ovoga običaja. Autor izdanja je Orsat Franković, dizajner iz Zagreba, a autor fotografije je Ivo Pervan.

Gorjani, 9. lipnja 2019., snimila Ljubica Gligorević

Lokalna zajednica svoje zaštićeno kulturno dobro Godišnji proljetni ophod kraljica ili ljlja iz Gorjana smatra izrazito respektabilnim za svoju sredinu i samu Hrvatsku. Svake godine svojim sredstvima, uz pomoć sponzora i donatora, nastoji osigurati i poboljšati uvjete rada za što kvalitetniju prezentaciju. U tom pogledu za KUD je najznačajnija 2016. godina kada su nakon 50 godina podstanarstva dobili prostor, stari seoski mlin koji su prilagodili svojim potrebama, uredili ga i uselili se u zgradu koja je danas Kulturno-turistički centar Lucije Karalić, u kojem su održana brojna događanja i izložbe o gorjanskim kraljicama ili ljljama.

Sam projekt uređenja zgrade za potrebe KUD-a realiziran je sredstvima Ministarstva turizma, Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije, Osječko-baranjske županije, općine Gorjani i velikim angažmanom uprave i svih članova KUD-a „Gorjanac“. U oko 500 kvadratnih metara na gotovo četiri etaže u zgradu je uloženo preko 1.400.000,00 kuna. Zgrada je stavljena u funkciju i predana

na uporabu Društvu i njegovim članovima kao dar za 50. rođendan KUD-a „Gorjanac“, krajem 2016. godine. U funkciji je sve ove godine, na veliki ponos mještana i njihovih gostiju. Od 13. do 14. srpnja 2018. u Gorjima je na propulovanju iz Turske u Francusku boravila folklorna skupina iz Meksika *Grupo folklórico de México Alianza*, kada su uz druženje izveli i svoj atraktivni program za mještane Gorjana i Đakova.

U svojim prostorijama Gorjanci su 18. i 19. rujna 2021. ugostili članove Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva „Široka Kula“ iz okoline Gospića, koji su nastupali na 56. Vinkovačkim jesenima.

Godišnji proljetni ophod kraljica ili ljlja iz Gorjana zaštićeno je kulturno dobro na nacionalnoj i UNESCO-ovoj razini. O sustavu mjera zaštite skrbi nadležno Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, primarno putem Konzervatorskog odjela MKM u Osijeku, ali i u sklopu Odjela za etnografsku i nematerijalnu kulturnu baštinu istog Ministarstva. U institucionalnom okviru lokalne i regionalne zajednice su općina Gorjani, Đakovačko-osječka nadbiskupija i Osječko-baranjska županija. U svim aktivnostima KUD-a „Gorjanac“ i predstavljanju ljlja postoji velika suradnja sa svim mještanima, Župnim uredom i Osnovnom školom Gorjani, Lovačkim društvom „Lisica“ iz Gorjana, DVD-om Gorjani i NK-om Budućnost Gorjani. U određenim realizacijama korišteni su prostori župne crkve i Osnovne škole Gorjani, Vatrogasnog doma i kućanstva mještana Gorjana i susjednih sela.

Za više slikovnog sadržaja učitajte kod pomoću aplikacije na pametnom telefonu ili posjetite navedenu mrežnu stranicu!

<https://djakovacki-vezovi.hr/stoljetna-tradicija-godisnjeg-proljetnog-ophoda-kraljica-ili-ljlja-iz-gorjana/>

Etnografski motivi Slavonije na novčanicama

Vedran Krušelj

numizmatičar hobist

Glavni motiv na novčanicama Hrvatske iz novijeg doba rezerviran je isključivo za istaknute i značajne pojedince iz duge hrvatske povijesti, no jedno ranije razdoblje u numizmaticsici likovno na novčanicama bilježi bogatu tradiciju i baštinu pučkog/narodnog odijevanja u Slavoniji. Ti etnografski motivi Slavonije prisutni su na dvije novčanice koje obje pripadaju numizmatičkom području Nezavisne Države Hrvatske.¹

Avers (lice) novčanice od 1000 kuna od 26. svibnja 1941. Predmet je dio osobne zbirke autora teksta.

Jedna od njih je novčanica od 1000 kuna s datumom emisije od 26. svibnja 1941. godine. Puštena je u optjecaj 26. srpnja 1941., a u potpunosti prestala biti zakonito sredstvo plaćanja 9. srpnja 1945. godine. Gotovo pune tri godine ovo je bio ujedno i najveći apoen koji se koristio, do trenutka puštanja u kolanje novčanice od 5 000 kuna krajem svibnja 1944. godine. Autor dizajna novčanice bio je

hrvatski slikar i povjesničar umjetnosti Ljubo Babić, a izrada je bila povjerena tiskari *Giesecke & Devrient* u Leipzigu. Jedina je novčanica ovog autora koja ima crtež neke osobe u svom dizajnu.

Većina numizmatičkih kataloga koji nude opis ove novčanice oskudno navode da se na istoj nalazi portret (seoske) djevojke. No, upravo detalj na portretu navedene novčanice predstavlja važan etnografski element koji prepoznajemo u tradicijskoj slavonskoj frizuri djevojke na crtežu (grafici) novčanice. Sam autor novčanice navodi prilikom njezine prezentacije javnosti, mjesec dana prije puštanja novčanice u optjecaj, kako se u ovalnom okviru nalazi glava mlade Slavonke s karakterističnom frizurom, te da je ta glava po svojoj živosti, neposrednosti i savršenom tehničkom ostvarenju prvorazredno djelo ove vrste.

Etnografski motiv Slavonije na novčanici od 1000 kuna iz 1941. godine

Izbor upravo ovog etnografskog motiva na najvećem apoenu rezultat je tadašnje nacionalne kulturne, društvene i povijesne svijesti te političkog ozračja koje je vladalo. Riječ je ekskluzivno o tradicijskom obilježju slavonskog kraja, koje vuče svoje podrijetlo još iz rimskog doba. Postoji niz dokaza koji upućuju na to da su jednake frizure nosile rimske carice i plemenitašice, o čemu svjedoče između ostaloga i portreti na rimskim kovanicama. Uvažena pretpostavka danas pokojne etnologinje dr. sc. Jelke Radauš Ribarić jest da su Hrvati iz Slavonije pretopili rimske starosjedioce u svoj etnos i preuzeли od njih određene elemente kulturne baštine. U asimilirane elemente ubrajamo i rimski način češljanja, koji

¹ Nezavisna država Hrvatska (NDH), država koja je postojala u okviru osovinskoga poretka tijekom Drugog svjetskoga rata na području dijela današnje Hrvatske, BiH i dijela današnje Srbije. Postojala je od 10. travnja 1941. do 8. svibnja 1945. Preuzeto s: Nezavisna Država Hrvatska. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 6. travnja 2022.

se iz određenih razloga ograničio na djevojačku skupinu.

Prema etnografskim istraživanjima i poznatoj literaturi, ovo tradicijsko češljanje prisutno je isključivo kod hrvatskog stanovništva u panonskom području, od Nove Gradiške na zapadu, rijeke Save na jugu, Šida na istoku, a na sjeveru u selima oko Požege, Đakova, Vinkovaca, Vukovara do Iloka, i preko Dunava u Baću. Također se javlja u izdvojenoj teritorijalnoj cjelini u hrvatskim selima podunavskog dijela Baranje, te s druge strane Dunava u Mađarskoj, u kojima je prisutna hrvatska manjina. Iako ovaj tradicijski i specifičan način češljanja ima zajedničke osnovne karakteristike na cijelom tom prostoru, postoje određene tipološke osobitosti, lokalno razvijene i prisutne. Osobitosti frizure djevojke s novčanice karakteristične su isključivo za Đakovtinu, i to konkretno samo za 3 sela: Vrbicu, Đurđance i Mrzović. Frizura spletena u *cup* upravo je obilježje tog kraja.

Za frizuru bogato spletenu i precizno izrađenu sitnim pramenovima potrebna je duga kosa, a djevojke je ne mogu isplesti same, već to uvijek čini neka druga ženska osoba. Nažlost, ova tradicija kao i mnoge druge polako izumire, jer je sve manje žena koje znaju napraviti ovakvu frizuru, za koju je potrebno i do nekoliko sati rada, ovisno o vještini izrađivačice. Za stražnji dio frizure karakteristična je velika pletenica. Radi se na način da se koncem uhvati kompletan zadnji dio kose do zatiljka u jedan veliki pramen. Potom se taj pramen podijeli na 56 manjih pramenova. Od tih se sitnih pramenova ispreplete pletenica, koja se na kraju podigne i učvrsti ukosnicom. Prednji dio frizure koji se naziva *počešljana na čišlju* ima karakteristične uvojke malo odmaknute od sljepoočnica, te izražene pramenove kose počešljane lijevo i desno od središta glave na razdjeljak. Učvršćivač koji se koristi prilikom izrade ovakve frizure i kojim se cijela kosa namaže, tradicijski je i najstariji – voda i svinjska mast. Kao nakit na ovoj frizuri prisutan je lanac (koji u jednoj varijanti može biti i zlatni) ili vrpca, položeni preko glave, te mirisno prirodno cvijeće koje upotpunjuje kompletan dojam ove frizure. Od domaćeg, prirodnog cvijeća

koristi se uglavnom zumbul (divlji, domaći), bijela vijojlica (ljubičica) ili muškatl (pelargonia) s malo šumice (aspargus), omiljenog dodatka za aranžiranje.

Predložak za crtež na novčanici

Nakon odluke i izbora za glavni motiv na aversu (licu) novčanice, autoru iste bio je potreban određeni predložak za crtež. Godinama je postojala enigma je li riječ o crtežu fiktivnog lika na novčanici ili je posrijedi stvarna osoba. Spletom okolnosti, danas možemo s potpunom sigurnošću tvrditi kako je riječ o stvarnoj osobi, čiji je identitet poznat, kao i način na koji je dotična osoba završila na novčanici. Spomenute okolnosti vezane za identitet očituju se u činjenici da se djevojka s novčanice prepoznala po njezinom puštanju u kolanje, iako nije imala ikakvih ranijih saznanja o tome, da je tu informaciju dugo tajila zbog straha od možebitnih problema s kasnjim režimom na vlasti, te da je njezina priča ipak izašla u javnost krajem 90-ih godina prošlog stoljeća. Okolnosti vezane za način na koji je baš ona završila na novčanici dijelom su također poznate iz njezine priče, dijelom je za to indirektno zasluzna i Jelka Radauš Ribarić. Valjalo je još samo dodatno prikupiti određena saznanja i kompozicijski povezati sve ranije poznate i novootkrivene detalje u jednu cjelinu.

Jelka Radauš Ribarić u sklopu svojeg teksta u zborniku *Etnographia Pannonica: Žena u seoskoj kulturi Panonije*² istaknula je jednu fotografiju Toše Dabca na kojoj se nalazi mlađa djevojka, u kontekstu prezentacije tradicijske slavonske frizure. Usپoredbom te fotografije s crtežom na novčanici dolazi se do zaključka kako je upravo ta fotografija nesporno poslužila autoru novčanice kao predložak za crtež djevojke. Iako se u knjizi pogrešno navodi da je djevojka iz okolice Vinkovaca, te da je fotografija nastala 1939. godine, činjenica

² Riječ je o posebnom izdanju časopisa Etnološka tribina u izdanju Hrvatskog etnološkog društva, uredice Vlaste Domaćinović iz 1982. godine. Izdanje je naslovljeno Žena u seoskoj kulturi Panonije i predstavlja radove s 5. Međunarodnog znanstvenog skupa Etnographia Pannonica u Vinkovcima 1980. godine.

je da je riječ o krucijalnom fizičkom dokazu modaliteta za izradu crteža na ovoj novčanici.

Fotografija Toša Dabca iz zbirke Žena u seoskoj kulturi Panonije.

Usporedba crteža na novčanici i zrcalne Dabčeve fotografije. Izrada usporedbe djelo je autora članka.

Tko je bila zagonetna djevojka s novčanice i kako je završila u objektivu jednog od najvećih hrvatskih majstora fotografije?

Pojam zlatnog doba hrvatske seljačke i nacionalne kulture vezan je za 30-e godine prošlog stoljeća, posebno drugu polovicu. Upravo u tom razdoblju u organizaciji Seljačke slove održavale su se mnogobrojne smotre folklora, u to vrijeme zvane smotrama Seljačke slove i smotrama hrvatske seljačke kulture, koje su bile najkonkretniji način predstavljanja tradicijske umjetnosti hrvatskoj javnosti. Jednom godišnje su se, u nedjelju najčešće najbližu rođendanu braće Radić 11. lipnja, održavale u Zagrebu velike središnje (svehrvatske) smotre seljačke kulture. Te zagrebačke smotre za-

pravo su predstavljale folklornu kulminaciju u prezentacijskom smislu, i budile su golem interes javnosti, kako običnih građana tako i raznih umjetnika i stručnjaka. Upravo se među njima našao i Tošo Dabac koji je iskoristio priliku i napravio ogroman broj fotografija učesnika tih smotri u izvornim narodnim nošnjama krajeva iz kojih su dolazili. Te njegove fotografije i danas predstavljaju neprocjenjivo hrvatsko kulturno, etnografsko blago, a također svjedoče jednom dijelu hrvatske povijesti.

Dabčeva fotografija koja je poslužila Ljubi Babiću kao predložak za izradu crteža djevojke na novčanici nastala je na jednoj takvoj zagrebačkoj smotri, održanoj 28. kolovoza 1938. godine. Na fotografiji se nalazi Josipa Kovačević, rodom iz sela Mrzović, 20-ak kilometara istočno od Đakova, danas u općini Semeljci. Seka ili teta Seka, kako su je obitelj i prijatelji zvali, rođena je 13. prosinca 1920. godine. Josipa, njezina sestra Ljubica i brat Mijo (Miško) bili su članovi ogranka Seljačke slove iz svojeg sela, te su sa svojom folklornom skupinom nastupali na različitim smotrama, pa tako i na središnjoj smotri u Zagrebu 1938. godine. Prema Josipinim riječima, na spomenutoj su smotri bili prisutni brojni fotografi koji su stalno šklijocali sa svojim aparatima, ali su iz njihove folklorne skupine ipak najčešće obilazili nju i još jednu djevojku. Jedan od tih fotografa evidentno je morao biti Tošo Dabac.

Na fotografiji ispod nalazi se kompletna folklorna skupina iz Mrzovića koja je nastupala tada u Zagrebu. Fotografija je nastala na sam dan nastupa, na tadašnjem Trgu kralja Aleksandra I. (današnji Trg Republike Hrvatske), na njegovom sjeverozapadnom dijelu. Plavom bojom označeni su Josipa s tada nepunih 18 godina (u sredini), njezina mlađa sestra Ljubica (desno) i brat Miško (lijevo). Skupina iz Mrzovića nastupala je kao treća na smotri od ukupno njih 25, a izveli su dvije pjesme: „Šta se to čuje“ i „Ja posija lan“ (kolo). Iz osobnog života izdvojiti možemo kako se Josipa nije udavala i nije imala djecu. Preminula je 1. travnja 2004. godine u Osijeku, gdje je živjela drugu polovicu svojeg života. Potomci njezine sestre Ljubice danas žive u Đakovu, a Miškova unuka u Vinkovcima.

Folklorna skupina iz Mrzovića na smotri u Zagrebu 28. kolovoza 1938. Fotografija je dio privatne zbirke obitelji Biberović iz Đakova, rodbine pokojne Josipe Kovačević.

Novčanica od 500 kn iz 1943. godine

Druga zanimljiva novčanica koja sadrži etnografski motiv Slavonije jest 500 kuna s datumom emisije od 1. rujna 1943. godine. Riječ je o novčanici koja predstavlja najveći raritet i najintraniganiji predmet numizmatičkog razdoblja Nezavisne Države Hrvatske, još i danas obavljen velom tajni. Nije bila u optjecaju, a danas je poznato samo 40-ak primjeraka. Imala veliku numizmatičku vrijednost zbog svoje raritetnosti, tako da se mali broj ljubitelja numizmatike može pohvaliti kako ima ovaj predmet u svojoj kolekciji. Autor dizajna bio je hrvatski slikar i grafičar Vladimir Kirin, a izrada je također bila povjerena tiskari Giesecke & Devrient u Leipzigu. Iako nosi datum 1. rujna 1943., tiskana je tek krajem 1944. godine. Ostaje nepoznanica je li planirani tisk ovog apoena u potpunosti završen, no činjenica je da ove novčanice nisu fizički dopremljene u Zagreb iz tiskare u Leipzigu. Na osnovi urbane legende u numizmatičkim krugovima, partizani su zapalili vlak koji je prevozio ove novčanice, pri čemu su uglavnom izgorjele sve

osim nekoliko komada. No, puno je izglednije kako te novčanice nisu nikad fizički napustile Leipzig, koji je već početkom 1945. bio u rukama saveznika, a prije toga opkoljen i znatno bombardiran.

Avers (lice) novčanice od 500 kuna od 1. rujna 1943. Predmet je dio privatne zbirke Srđana Rakele iz Splita.

Revers (naličje) novčanice od 500 kuna od 1. rujna 1943. Predmet je dio privatne zbirke Srđana Rakele iz Splita.

3 Predmet je dio privatne zbirke obitelji Biberović iz Đakova, rodbine pokojne Josipe Kovačević.

Vladimir Kirin koristio je malo drugačiji modalitet predloška za crteže na svojim novčanicama. U tu svrhu poslužili su mu vlastiti raniji crteži ljudi u narodnim nošnjama, objavljeni u obliku razglednica s hrvatskim narodnim nošnjama početkom 40-ih godina prošlog stoljeća. Većim dijelom na tim je razglednicama riječ o nošnjama koje su bile prisutne na središnjim smotrama hrvatske seljačke kulture, održanima u Zagrebu krajem 30-ih godina, a kao predložak za izradu tih crteža Kirin je dobrom dijelom koristio upravo fotografije Toše Dabca. Drugi modalitet koji je koristio za crteže na razglednicama bio je terenski obilazak krajeva i skiciranje nošnji na licu mjesta. Treći modalitet izrade karakterizirala je posudba nošnji, donošenje u svoju kuću i skiciranje, a kao modeli autoru su tom prilikom poslužili članovi rodbine i prijatelji. Prema riječima njegove kćeri, danas pokojne Maje Gluščević, posudbu nošnji vršio je u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Nažalost, ne postoji papirnat trag u administracijskoj arhivi spomenute institucije koji bi potvrdio navedene posudbe. No, valja svakako naglasiti da su u tom razdoblju djelovale privatne posudionice narodnih nošnji te kako postoji mogućnost da je Kirin možda koristio i njihove usluge.

Etnografski motiv Slavonije na novčanici od 500 kuna iz 1943. godine

Sadržajni elementi na ovoj novčanici također imaju uveliko veze s tadašnjom nacionalnom kulturnom, društvenom i povijesnom svijeću te aktualnim političkim ozračjem. No, za razliku od ranijih novčanica iz 1941. i 1942. godine, sve novčanice iz emisije od 1. rujna 1943. uključivale su etnografske elemente, koji su se očitovali u likovima odjevenima u narodne nošnje iz različitih krajeva Hrvatske, ali i Bosne i Hercegovine, tada teritorijalno kompletno involvirane u NDH.

Numizmatički katalozi koji uopće nude opis ove novčanice navode da se na reversu (pol Erdini) nalazi portret žene u narodnoj nošnji, bez dublje i sadržajnije analize. No, žena na tom crtežu odjevena je u jednu od slavonskih noš-

nji, pa posljedično upravo taj detalj predstavlja etnografski motiv Slavonije na ovoj novčanici.

Kirinu su za izradu crteža na ovoj novčanici poslužila dva njegova crteža s ranijih razglednica. Na obje razglednice autor navodi kako je posrijedi hrvatska narodna nošnja iz Vinkovaca.

*Razglednica br. 17,
Hrvatske narodne nošnje:
Slavonija (Vinkovci).
Predmet je dio osobne
zbirke autora članka.
Nakladnik je nepoznat.*

*Razglednica br. 19,
Hrvatske narodne nošnje:
Slavonija (Vinkovci).
Predmet je dio osobne
zbirke autora članka.
Nakladnik je nepoznat.*

Crtež na novčanici zapravo je kombinacija ovih dviju nošnji. S lijeve razglednice iskorišten je gornji dio, točnije glava s oglavljem, a s desne razglednice donji dio, konkretnije kompletna nošnja od vrata do otprilike visine koljena. Iz tog razloga nošnja na novčanici ne može se okarakterizirati u potpunosti kao autohtona jer sadrži elemente dviju različitih nošnji, iako obje pojedinačno gledano jesu autohtone. Također se nijedna od ovih nošnji ne može povezati sa samim gradom Vinkovcima, kako bi se moglo pomisliti čitajući autorov opis razglednica, već eventualno sa širim vinkovačkim krajem.

Teško je danas precizno odrediti podrijetlo, odnosno lokalitet nošnje prisutne na desnoj razglednici, kao i na novčanici, jer se ruho prisutno na crtežu nošnje, ukrašeno šarenom svilom (vez) u pravilu više ne nosi. U vinkovačkom je kraju ovakva nošnja bila ponajviše karakteristična za Otok i Privlaku. Oglavlje na lijevoj razglednici i na novčanici (crni rubac zavoj ukrašen zlatovezom), karakteristično je

za tzv. Cvelferiju u Županjskoj Posavini (Vrbanja, Drenovci, Račinovci, Soljani, Gunja, Đurići, Posavski Podgajci, Rajevo Selo i Strošinci) i tzv. Srijemsku Šokadiju (Lipovac, Podgrađe, Apševci, Donje Novo Selo, Đeletovc i Nijemci).

Usporedba montiranog crteža nošnji s razglednicom i crteža na novčanici. Usporedba je produkt vlastitih zapažanja autora članka, kao i njezina izrada.

O pravom razlogu kombiniranja nošnji na crtežu s novčanice može se samo nagađati. Iako je moguće da je posrijedi isključivo autorova umjetnička sloboda, ipak je vjerojatnije kako je namjera bila uključiti i područje Srijema u taj vizual, pomoći nečega što je najprepoznatljivije kada je nošnja u pitanju, a to je upravo taj tip oglavlja.

Identitet djevojke s novčanice od 500 kn

Ostaje zasad nepoznanica koji je konkretni modalitet od spomenutih Vladimir Kirin koristio za izradu ova dva crteža na svojim razglednicama. Uvidom u povijest nastupa folklornih skupina na središnjim smotrama u Zagrebu, vidljivo je da se samo jedna skupina može povezati s možebitnim korištenjem izvorne fotografije kao predloška za izradu crteža. Riječ je o folklornoj skupini iz Prvlake, koja je nastupala na smotri u Zagrebu 11. lipnja 1939. godine.

Tošo Dabac nazočio je ovom događaju i napravio fotografije svih folklornih skupina koje

su sudjelovale, i to u većem broju. Inicijalno su svakako postojale fotografije sa spomenutog nastupa, na kojima se nalazi i folklorna skupina iz Prvlake, ali nažalost, nijedna nije objavljena u tiskovinama iz tog doba, što bi znatno olakšalo ovu problematiku. Kao alternativa za dolazak do potrebnih odgovora svakako bi pomogao pronađak izvorne fotografije u Arhivu Toše Dabca, no najveći problem predstavlja činjenica da još uvijek nije potpuno provedena sistematizacija i datacija njegovih fotografija i negativa, zbog iznimno bogatog opusa materijalne građe i opsežnosti posla u okviru potrebnih navedenih radnji.

Je li donji dio nošnje s crteža na novčanici pripadao nekoj djevojci iz Prvlake koja je bila prisutna na smotri u Zagrebu 1939. godine? Moguće, ali to je još uvijek samo pretpostavka. U svakom slučaju, najveću nepoznanicu predstavlja modalitet koji je Kirin koristio za izradu crteža na lijevoj razglednici, odnosno oglavlja s nje koje je završilo na novčanici. Nije evidentiran nastup neke folklorne skupine iz krajeva u kojima je taj tip oglavlja karakterističan pa je vjerojatnije da autoru u ovom slučaju nije poslužila izvorna fotografija, već nešto drugo. Je li moguće da je navedenu nošnju posudio i skicirao u svojoj kući te da je žena na novčanici netko od njegove rodbine ili prijatelja? Moguće, ali i ovdje je riječ samo o pretpostavci koju bi tek trebalo potvrditi, ili opovrgnuti.

Identitet djevojke koja je završila na novčanici ostaje tako do daljnog nepoznat. Unatoč velikom vremenskom odmaku od aktualnih događanja, te oskudnoj i nekonkretnoj materijalnoj ostavštini, ne treba se zadovoljiti postojećim saznanjima i stati s dalnjim istraživanjem u cilju potpune i točne identifikacije. Ne treba gubiti nadu kako će se ipak pronaći određena pismena ili fotografksa građa koja će razriješiti ovu dilemu. Ne treba odbaciti ni mogućnost da netko tko čita ovaj članak možebitno ima kakvih saznanja koja bi mogla pomoći u rješavanju ove enigme. Vrijeme je da se nakon 78 godina djevojci s novčanice vrati ime.

***

Opširnije o ovoj tematiki, kao i o etnografskim motivima iz drugih hrvatskih krajeva na novčanicama, bit će u skorije vrijeme moguće pročitati u knjizi u pripremi *Novčanice NDH: Neispričane priče*. Knjiga nudi pregršt novih informacija o ovom numizmatičkom području, koje je dosad bilo daleko najoskudnije po pitanju činjeničnih saznanja. Osim bogatih tehničkih detalja, velik prostor posvećen je osobama koje su završile na novčanicama, njihovim većinom tragičnim životnim pričama uzrokovanim spoznajom kasnije državne vlasti da su krasili novčanicu prijašnje valute, odnosno države. Pojedinci, „ljudi iz naroda”, čiji je način odijevanja i prezentiranja narodne nošnje na folklornim smotrama uhvaćen objektivom ili pak olovkom, morali su nositi breme izloženosti na novčanicama.

Literatura i izvori:

- Ceribašić, Naila. Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: Povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj. Zagreb. 2003.
- Čorkalo, Goran. Zumbul, muškatl i vijojlica u pletenici od 56 pramenova. Vjesnik. Zagreb. Nepoznat datum objave.
- Domaćinović, Vlasta (ur.). Etnographia Pannonica: Žena u seoskoj kulturi Panonije. Zagreb. 1982.
- Glas Slavonije. Osijek. 9. i 10. listopada 2001.
- Hrvatski glas. Zagreb. 25. srpnja 1941.
- Hrvatski list. Osijek. 3. lipnja 1944.
- Hrvatski narod. Zagreb. 26. srpnja 1941.
- Novi list. Zagreb. 22. lipnja 1941.
- Seljačka sloga: Smotra hrvatske seljačke kulture. Zagreb 28. VIII. 1938. Zagreb. 1938.
- Uradni list Demokratske Federativne Jugoslavije. Beograd. 26. lipnja 1945.

Sugovornici koji su pomogli dolasku do informacija:

- Blaženka Biberović, Đakovo
Maja Gluščević, Samobor
Krunoslav Biberović, Đakovo
Ivana Janković, Zagreb
Katarina Bušić, Zagreb
Slobodan Pukanić, Selnica

Vuneni prekrivači Đakovštine

Ivana Dević

Muzej Đakovštine

Na Štrbincima je 1993. godine pronađena koštana tkalačka pločica, što potvrđuje da se na prostoru Đakovštine već u antici njegovala vještina tkanja (usp. Migotti 2009). Iako je ova pločica pronađena u grobu mlađeg muškarca, do prve polovice 20. stoljeća proces izrade tekstila, tradicionalno, veže se za žene i pribraja ženskim poslovima. One su poslije 6. siječnja sjedale za tkalački stan i opskrbljivale obitelj potrebnim tekstilom. Zdenka Lechner kao preduvjete dobre tkalje ističe da je ona „morala biti bistra, pametna ili mudra, iako shvaćati i računati – jer sve mora biti na broj; morala je biti strpljiva, morala je učiti i imati volju“ (Lechner 1982:115). Iako se nekada očekivalo da svaka žena zna tkati, nije se podrazumijevalo da će sve tkalje biti jedna-

ko uspješne u svom poslu. Uvijek je bilo onih koje su se posebno isticale svojom vještinom, urednošću i kreativnošću.

Najčešće sirovine koje su koristile za izradu tekstila bile su lan, konoplja i vuna. Naravno, dok su ovce bile brojne u Slavoniji, koristila se domaća vuna, a s odmicanjem vremena sve se češće koristila gotova, kupovna vuna. Vuneni prekrivači tkali su se na horizontalnom tkalačkom stanu, uglavnom s dvije, ali i s četiri ili šest nićanica na dva ili tri vratila. Dužina im je varirala između 160 cm i 200 cm, a širina ovisno o širini određenog tkalačkog stana (otprilike 40 cm do 60 cm). Kako tkalački stani nisu osobito široki, na području Đakovštine najčešće su se spajale dvije pole u jedan prekrivač. Specifičnost prekrivača za krevet

Ponjavac jablanski, Budrovci, početak 20. st.

Ponjavac krpan granama, ogledalom i pjetlovima,
Selci Đakovački, kraj 19. st.

jest da su bili *opkititi* s tri strane – one koje se vide, a četvrta, *neopkitita*, išla je uza zid.

Prekrivači napravljeni od vune imaju nekoliko naziva, a u Đakovštini su najrasprostranjeniji nazivi čilim i ponjavac. Naziv čilim dolazi od turske riječi *kilim* (Hrvatska enciklopedija), a zahvaljujući Milku Cepeliću znamo da su u Đakovštini koristili pojам čilim ili čaršaf za vunene prekrivače koji su se većinskim dijelom radili prstima (usp. Cepelić 1900).

Josip Lovretić (1990) navodi da su sve djevojke imale barem jedan čilim. Oni su bili vjerni pratitelji Slavonaca u različitim životnim trenutcima: „Čilim se je stero po posteljama u svečane dane; čilimom prikriju klupu ili stolac, kad gosta nude, da za siniju sidne; čilimom se divojke i žene ogrću kada kiša pada, čilim steru pod divojku u kola, kad ide na vinčanje; čilim prebace preko jastuka na kojem mlada sa diverušom sidi na postelji, na čilimu sidi mlada kad je svatovi voze mladoženji u njezin novi dom; čilim je najobičniji, ali do najnovijeg doba i najmiliji ponjavac” (Lovretić 1990:91).

Vuneni prekrivači stavljadi su se i na konje umjesto sedla, u svečanim prilikama kitili su prozore kuća, ukrašavali su Božji grob u Velikom tjednu te *sivnice* (sjenice) za Tijelovo (što još i u današnje vrijeme možemo vidjeti). Milko Cepelić (1892), veliki zaljubljenik u tradicijski tekstil, ističe da je u Đakovštini najviše čilima bilo u župama Piškorevci i Strizivojna, dok su u drugim župama, iako u manjem broju, i dalje bili brojni te neizostavni dio svake kuće. U svim župama Đakovštine „ima dosta čilima, gotovo ih svaka kuća imade, a u bogatijih kućah – navlastito u zadrugama – imade i svaka pojedina žena više čilima; ali jih svaka kuća ili svaka žena ne umije tkati. Ima u selu ili u župi po nekoliko tkalica, koje preko zime obavljaju naručbe imućnijih seljakinja” (Cepelić 1892:206).

Vuneni prekrivači su, kao i sve druge sfere života, bili izrazito podložni brojnim utjecajima. Sve do pojave anilinskih boja 1870-ih godina, predja se bojila prirodnim, biljnim pigmentom. Zbog toga je kolorit starijih prekrivača, točnije, onih napravljenih prije druge polovice 19. st. zagasit i ujednačen, dok je vuna bojena anilinskim bojama znatno intenzivnije boje. Recepti za bojenje biljnim pigmentom često su bili obiteljske tajne koje su se ljubomorno čuvale. Iako su se postupci dobivanja boje i samog bojenja vune mogli razlikovati, biljke koje su činile osnovu za boju bile su poznate. Crvena boja dobivala se od *broća* (*Rubia tinctorium*), plava od čivita (*Indigofera tinctoria*), žuta od jabuke divljake i/ili *zanoveti* (*Cytisus scoparius*), a zelena miješanjem žute i plave ili od *srpca* (*Serratula tinctoria*), ili nekih drugih trava (usp. Cepelić 1892).

Osim načina bojenja i samog intenziteta boja, s vremenom su se mijenjali i motivi na prekrivačima. Stariji tako imaju sitnije motive zagasitijih boja, a noviji krupnije motive intenzivnih boja. Te promjene posebno su ljudile Milka Cepelića, koji je u više navrata naglašavao svoje negodovanje i želju za poticanjem što većeg broja žena da i dalje koriste tradicionalne motive i paze na odabir boja.

Najzastupljeniji ornamenti na vunenim prekrivačima Đakovštine jesu geometrijski. Naj-

češće su to rombovi, trokuti, zvijezde, S-motivi i cik-cak motivi. Vaze s cvijećem ili veliki cvjetovi ornamenti su popularni kasnijih godina izrade prekrivača, a inspirirani su motivima bačkih čilima (usp. Cepelić 1892). Lucija Karalić (1971) u Gorjanima razlikuje nekoliko uzoraka na prekrivačima: *nebom*, *jabukama*, *frčkima*, *zvizzdama* i ostali uzorci koji tada nisu imali posebna imena. Uzorci su se često koristili u nazivu prekrivača pa se iz samog naziva prepoznaje o kakvom je motivu riječ. *Ponjavac nebom* imat će veliki četverokut na sredini prekrivača, *jabuke* su naziv za rombove, a *frčki* su vijugave linije.

Osim po ornamentici, vuneni prekrivači razlikuju se i po načinu izrade. Najraširenija vrsta u Đakovštini, ili kako Milko Cepelić (1900:112) kaže: „pravi i podpuni čilim je onaj, na kom je svaki komadić šare (raznoboje vune) prstima na osnovu namitan ili klečan. Dakako, da se i taj posao obavlja na stanu, da se vuna, smotana na 20 i više klupašca, s prstima umije u osnovu, koja je na vratilo navijena. Posao doista spor i mučan”. To je čilim *na prste*, *klečani* ili *prstarica*. Osnova se pretkiva čunkom, a ornamenti se dobivaju uvlačenjem raznobojne potke prstima zbog čega se kod nas ovakvi ponjavci zovu *na prste*. Lovretić (1990) ističe da je takva vrsta tkanja vrlo spora, ali je zbog toga ova vrsta prekrivača čvrsta i cijenjena.

Zatim razlikujemo šarenice koje se otkivaju na stanu. Za razliku od *prstarica* gdje su prsti glavni alat, za izradu šarenica koriste se *daski*, šibe, čunak. Ornamenti su prepoznatljive uzdužne ili iskrižane pruge. „Te čilime upotrebljavaju žene za pokrivanje kreveta po svaki dan, a nose ih po kolima i u obće na put” (Cepelić 1892:207). Dakle, šarenice su se više smatrale svakodnevnim vunenim prekrivačem, a ne svečanim da bi se njime hvalili samo u posebnim prigodama.

Iako u Cepelićevu vrijeme (1853. – 1920.) u Đakovštini nije bilo *ubjeranih* čilima: „Čilima ubjeranih (utkivanih vezanaca) u Djakovštini ne ima; oni počimaju tek sa Strizivojnom te prelaze u vinkovački, kopanički, ceranski itd. kraj, gdje im je pravi majdan” (Cepelić 1892:207), Lucija Karalić (1971) opisuje ih kao

Ponjavac na prste s vazama, kraj 19. st.

vrstu ponjavca koji je prisutan u Gorjanima u 20. st. *Ubjerani* se tkaju u četiri niti, a između uzorka se vidi i osnova crne boje. Po uzorcima mogu biti: *jabukama*, *malim jabukama*, *jabučicama*, *okrunitim zvizzdama*, *golim zvizzdama* i još nekoliko uzoraka koji nisu imali imena.

U Đakovštini su zastupljeni bili i tzv. čupavci. Njih odlikuje, kako im samo ime kaže, čupavo, rutavo lice, a naličje je glatko osnovno tkanje. Čupavci nastaju posebnom tehnikom tkanja provlačenjem potke preko tanje ili deblje šibe čime se dobiju nejednake petlje koje se učvršćuju pretkivanjem osnove: „Čupavci se, kao i ostali čilimi i šarenice, tkaju na stanu, samo što se za svakom žicom putke stavlja na osnovu šiba, pa se preko te šibe prstima provlači vuna, od koje toliko malih klupaka imade, koliko će u obće boja na čilimu biti. Kad se je čitav red raznoboje vune – već prema figuri čilima – preko šibe provukao, onda se čunkom provuče jedna ili dvije niti putke, pa se šiba izvlači i opet dalje namještava” (Cepelić 1900:113). Čupavci su starija vrsta prekrivača u Đakovštini, a prestaju se tkati kra-

jem 19. stoljeća. Drugi naziv im je *ponjavac izvlačiti*, a iza samog naziva često стоји i opis tehnike tkanja ili ornamenta. Tako su npr. česti *ponjavci izvlačiti na šibe*, *ponjavci izvlačiti jabukama* ili *ponjavci izvlačiti nebom*. Ornamenti su geometrijski: *jabuke* (rombovi), *šibe* (pruge), *nebo* (četverokut u sredini), cik-cak linije te trokuti. Osnova je lanena pređa, a potka je vunena. S obzirom na to da su pretežno nastajali prije pojave anilinskih boja, vuna za njih bojena je prirodnim, biljnim bojama pa im je kolorit smireniji i zagasitiji. Neobično obilježje čupavaca je što im se pole često ne podudaraju zbog čega se ornamenti na mjestu spajanja ne povezuju u preciznu cjelinu.

Danas se više ne sjedi za tkalačkim stanom, ali se čuva ono što je nekada nastalo na tkalačkom stanu. Umijeće tkanja bilo je sastavni dio života žena do 20. stoljeća. Kako je kupovna moć kućanstva rasla, a tvornička roba postajala sve dostupnija, tako su tkanje i tkalački stan postajali stvar prošlosti. Vuneni prekrivači nisu više dio svakodnevnog života i ne posjeduje više svaka djevojka barem jedan ćilim, ali ih imamo priliku vidjeti na raznim folklornim manifestacijama, prigodno okićenim prozorima i kapijama, klupama ili kolima. Milko Cepelić, Josip Lovretić i Lucija Karalić isticali su ulogu ovih naizgled običnih vunenih prekrivača u svakodnevnom životu Slavonaca pa zapravo ne iznenađuje što se velik broj sačuva i do danas, doduše s nešto promijenjenom funkcijom i značenjem.

U Muzeju Đakovštine 2021. godine u sklopu 55. Đakovačkih vezova bila je postavljena

izložba „Vuneni prekrivači iz fundusa Muzeja Đakovštine” uz koju je tiskana i prigodna publikacija. Izloženo je 29 od 76 vunenih prekrivača koji se čuvaju u Muzeju. Izdvojeni su bili prekrivači iz nekoliko mjesta Đakovštine kojima se htjela prikazati raznolikost dimenzija, načina izrade, motiva, ali i starosti sačuvanih primjeraka (najstariji primjerak je *ponjavac izvlačiti jabukama* s kraja 18. stoljeća iz Gorjana).

Literatura:

- Cepelić, M. 1900. Narodno tkivo i vezivo. U: *Spo-men-cvieće iz Hrvatskih i Slovenskih Dubrava*. Zagreb: Matica Hrvatska, str. 99–115.
- Cepelić, M. 1892. Obrt i industrija. U: J. Ibler (ur.) *Gospodarsko-šumarska Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva u Zagrebu godine 1891*. Zagreb: Tiskarski zavod Nacionalnih novina, str. 192–216.
- Dević, I. 2021. *Vuneni prekrivači iz fundusa Muzeja Đakovštine*. Đakovo: Muzej Đakovštine.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Preuzeto s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13577>
- Karalić, L. 1971. Ponjavci od rođenja do groba. *Revija Đakovačkih vezova* 1967. – 1971.
- Lechner, Z. 1982. Tkalja na sjeveroistoku Hrvatske. *Etnološka tribina, Posebni otisak_PANON* (0), 111–119. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/85104>
- Lovretić, J. 1990. *Otok. Vinkovci*: Dukat [pretisak].
- Migotti, B. 2009. Tkanje u rimskoj antici – ženska vrlina ili gospodarska stvarnost? *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 9 (1): 69–84.
- Toldi, Z. 1999. *Dvoje leglo troje osvanilo: magijski simbol plodnosti, sreće, zaštite od uroka*. Slavonski Brod: Muzej Brodskog Posavlja.

Tradicijski krznarski obrt – gospodarski, kulturni i ekološki izazov

Dragica Šuvak
etnologinja

Uvod

Panonski prostor Republike Hrvatske odlikuje se umjerenom kontinentalnom klimom, toplim ljetima i vjetrovitim, hladnim zimama, doduše posljednjih desetljeća sa sve manje snježnog pokrivača. Klimatske osobine su uz zemljopisne, te uz doticaje različitih kulturnih strujanja, formirale kulturnu sliku kraja omeđenog rijekama Dravom, Dunavom i Savom. Osnovu narodnog ruha čini bijelo tkano platno koje se zimi upotpunjavao obrtničkim proizvodima suknarskog i krznarskog obrta, odnosno proizvodima majstora *abadžija* i *čurčija*. Racionalnim gospodarenjem zemljom, vodom i šumama čovjek je osiguravao životne potrebe obitelji, a (nus)proizvod dalje primijenio te otpada nije bilo – rekli bismo danas ekološki održiva poljoprivreda.

Utjecaj industrijalizacije i modernizacije, a time i razvoja, potisnuo je tradicijski način života, gospodarstva, odijevanja u drugi plan. Postavio ih je u područje kulturno-turističkih događaja u kojima se izvode (i bilježe) godišnji ili obiteljski običaji, svečani protokoli ili radne aktivnosti. Izvode se kao svjedočenje o izbjegnjedjelim ostacima života većinskog hrvatskog seljačkog stanovništva, koje je znanje generacijama usvajalo i prenosilo usmenim putem. Povijesni podatci govore da su nakon Dugog svjetskog rata društvene (tj. političke) okolnosti obeshrabrike stanovnike od tradicijskog gospodarstva (prisilno uvođenje u zadruge, uzimanje uroda bez milosti, urbanizacija i drugo). No dijelom su na to utjecali prirodni odlazak starijih stanovnika i seljenje mlađih u gradove, čime je došla u pitanje ekonomска

Slatinčanin Vlatko Gribl, snimio Robert Turkalj, 2018.

održivost imanja bez radne snage i većih investicija u strojeve i zemlju. Znanja i prakse stjecani stoljećima nisu se imali kome predati pa je i znanje tradicijskog ratarstva i stočarstva nestajalo zajedno s onima koji su ih prakticirali. Hvalevrijedan je poticaj da se tradicijsko znanje i vještine prikažu barem u kulturno-turističkim programima kakvi se organiziraju u mnogim mjestima panonske Hrvatske, pa i u Đakovu, da izazovu zanimanje posjetitelja

i ukažu na vezu tradicijskog gospodarstva i materijalne kulturne baštine.

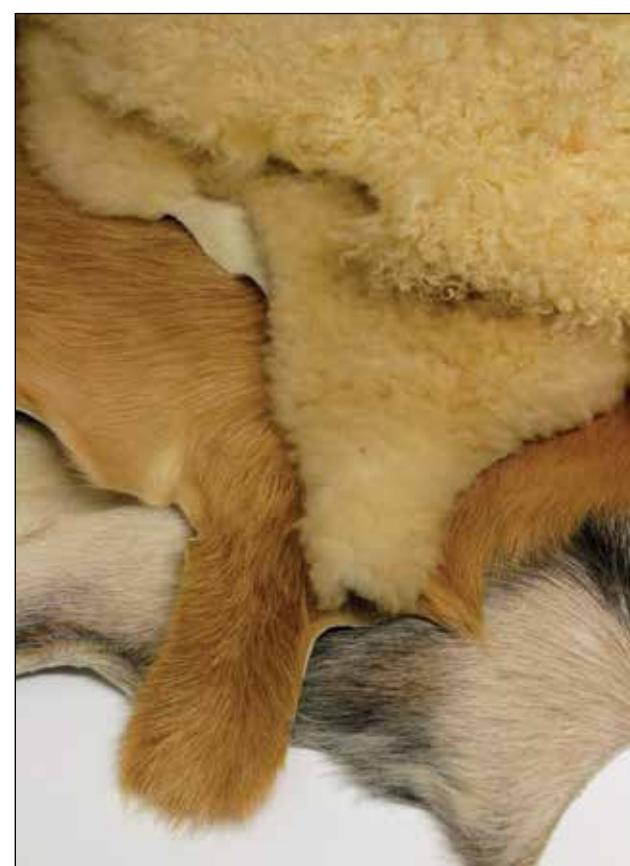
Tradicijski krznarski obrti

Prirodni uvjeti, nekadašnje surove zime, prometna izoliranost i cikličke godišnje aktivnosti predstavljale su izazov stanovnicima za dobrobit i opstanak na ovim prostorima. Obrada zemlje tradicijskim načinom i držanje radne stoke imaju gospodarsku, društvenu i etnografsku/kultурноантрополошку važnost. Stoga, kad se govori o predmetima materijalne kulture, ima se u vidu ne samo struktura i funkcija predmeta, znanje, vještina i estetika stvaratelja, već i uloga proizvođača koji je proizveo sirovinu za nju, bila ona biljnoga ili životinjskoga porijekla. Tijekom rada čuvao je prirodni okoliš i svoju životnu sredinu od onečišćenja i uništavanja. Time se gospodarstvo, ekologija i estetika predmeta prepliću, neodvojivi su jedni od drugih.

Samouki pojedinac izdigao se iznad šire zajednice, postao prepoznatljivi proizvođač predmeta čija se izrada, oblik i upotreba generacijama prenosila i nije se mijenjala. Obrt-nici stolari (*tišljari*), obućari (*šusteri*), tesari (*cimermani*), šeširdžije, krojači (*šnajderi*) i drugi koristili su u proizvodnji iste alate, materijale i funkcije kako su naučili od svojih starih. Isto se može reći i za tradicijske krznare (*ćurčije*) o kojima će biti riječi dalje u tekstu.

Upotreba odjeće od kože vjerojatno se ubraja u jednu od najstarijih i najsloženijih tradicijskih vještina. Topla izdržljiva odjeća bila je nužna za obavljanje poslova na otvorenom za hladnog, kišnog vremena, kakvih je na selu bilo puno (npr. obrada zemlje, čuvanje stoke na otvorenom, transport kolima, rad u šumi, kolinja i sl.). Izrada krznenih predmeta imala je sezonski karakter, jer se nabava sirovina često vezivala za godišnje datume (npr. državne blagdane, crkvene svečanosti *kirv(b)aje*), ponekad uz lov, a obrada većeg broja krzna uz toplo godišnje doba. O tome je govorio Slatinčanin Vlatko Gribl koji je izuzeo i naslijedio krznarski obiteljski obrt, ali je uslijed nemogućnosti opstanka bio prinuđen zatvoriti ga, iako je upisan kao nematerijalno kulturno

dobro u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske na Listu zaštićenih kulturnih dobara. Višegodišnji posjeti Griblovoj radionici približili su procese krznarskog posla, materijale, gotove proizvode, prilagodbu društvenim okolnostima, opadanje interesa za krznarskim proizvodima i na kraju okrivljavanje krznara za neosjetljivost na patnje životinja i time na dodatnu ugroženost tradicijskog krznarskog obrta kao kolateralne žrtve modernih „prijatelja životinja“.

Životinjska koža kao materijal, snimio Robert Turkalj, 2018.

Tradicijski krznarski obrt Vlatka Gribla u Slatini

Ćurčija, opaklja, kožuh, štava/štavljenje riječi su izbljedjele iz svakodnevnog govora mnogih govornika hrvatskoga jezika gotovo kao i sami predmeti, zanimanje ili postupci koje navedene riječi označavaju. U tradicijskoj kulturi te su riječi vezane za krznarski obrt i majstore koji su proizvodili odjevne predmete ponajprije za potrebe seljačkog stanovništva.

Krznarski proizvodi i obrtnici krznari prisutni su u tradicijskom odijevanju širom panonske Hrvatske. Najrasprostranjeniji su im proizvodi vrste prsluka nazivani *kožuh*, *kožun*, *kožušak*, *kožur*, *kužulj*. Po specifičnom izgledu i dekorativnosti prepoznatljivi su kulturni element panonske regije, dosljedni po materijalu i strukturi kroja.

Krznarski obrt obitelji Gribl pokrenuo je dvadesetih godina prošloga stoljeća Dragutin Gribl. Rođen je u Mikleušu 1893. kao Karlo (K?)Gribl, od oca Adolfa i majke Reze (Terezije), rođene Bauer. Godine 1919. vjenčao se u Slatini s Marijom r. Teimer (otac Adam, a majka Franciška rođ. Kučaba). Prije Drugog svjetskog rata nije bio jedini krznar čurčija u kraju, jer su se istim obrtom bavili i njegov brat u Mikleušu, kao i majstor Filipović u Čeralijama te majstor Hanzl u Voćinu. Od 1932. godine uz krznarski obrt obavljao je usluge klanja sitne stoke, kao i pečenjarenje, što je vidljivo iz obrtnice za dodatne djelatnosti. Na taj je način jeftinije došao do sirovine i imao je dodatnu zaradu. Krznarski obrt bilo mu je glavno zanimanje, a pečenjarenje, uz vrt, voćnjak i vinograd, koje je obrađivao zajedno sa suprugom, nadopunili su kućni budžet. Obrt je nastavio sin Slavko, rođen 1922. U Slatini se vjenčao s Anom r. Miler. Slavko je 1952. polagao majstorski ispit iz krznarsko-čurčijske struke pri Zanatskoj komori u Osijeku i stekao stručnu spremu zanatskog majstora. Radili su zajedno otac i sin sve do očeve smrti 1970. godine. Slavkov sin Vlatko rođen je 1950. Školovalo se za krznara u slatinskoj Školi učenika u privredi od školske godine 1967. do 1970, kad je maturirao. U mješovitom odjelu krojača, obućara i krznara jedini je učio za zanimanje krznar. Praksu je obavio u obiteljskoj radnji, a nakon završene škole nastavio je prvo raditi kao očev pomoćnik. Godine 1972. stalno je zaposlen, te su potom njih dvojica zajedno radili po cijele dane. Prema njegovim riječima gođišnje su obrađivali do tisuću komada janjećeg krvna. Bile su to najbolje godine njihovog obrta, a potražnja za proizvodima i nadasve marljive ruke omogućili su im pristojan život od krznarstva. Kad je Slavko stekao uvjete za mirovinu, Vlatko je naslijedio posao, imanje

kao i radnju. Kaže da je „dobro išlo do Domo-vinskog rata” u 90-im godinama prošlog stoljeća, ali nakon toga bilo je sve manje posla i na kraju je morao odjaviti obrt, jer prihodima nije mogao pokriti ni režijske troškove. Nedostajale su mu dvije godine radnog staža pa se zaposlio u poduzeću Duhan na sezonskim poslovima da bi potom otišao u prijevremenu mirovinu. Vlatkov sin Matej danas je uspješan učenik slatinske srednje škole za zanimanje električar, u kojem vidi bolju budućnost od obiteljskog krznarskog obrta. Danas je njihova krznarska radnja pretvorena u skladišni prostor u kojem su na stolu i policama gotovi proizvodi i krvna koja čekaju obradu, a šivači strojevi najviše miruju. Tu u Ulici Ante Kovačića 9, jednoj od glavnih slatinskih ulica nedaleko od središta grada, izlog i reklamni pano pozivaju prolaznike da posjete krznara Vlatka Gribla i ujedno podsjećaju na vrijeme kad su mnogi navraćali u radnju, donosili krvno na štavljenje, kupovali gotove proizvode – osobito kvalitetne kožuhe, od kojih su mnogi nadživjeli proizvođača, kao i svoje vlasnike.

Kape od krvna, snimio Robert Turkalj, 2018.

Kulturno-turistički programi predstavljanja tradicijskog obrta

Posao etnologa u Zavičajnom muzeju Slatina te suradnja s Gradom i Virovitičko-podravskom županijom, kao i turističkim zajednicama bili su prilika da se na kulturno-turističkim događanjima (*Eko-etno* u Zagrebu, *Viroexpo* u Virovitici, *Tako su radili naši stari* u Slatini i

dr.) predstave tradicijski obrti, pa i krznarski, i promovira kulturna baština kraja. Bio je to i povoljan trenutak da se krznarski proizvodi iznesu na štand, pokažu, te da se ponešto i proda. Sljedeća je značajna aktivnost predstavljanja krznarstva bilo stavljanje tradicijskog krznarskog obrta Vlatka Gribla u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kao jedno od prvih zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Hrvatske te pripremanje tiskanog materijala o njemu. U suradnji s dr. sc. Žarkom Španičekom iz Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture u Požegi objavljena je prigodna brošura, a potom je slatinski Videostudio Marinianis snimio videomaterijal u kojem riječi i slika zorno prikazuju detalje krznarskog rada.¹

O tradicijskom odijevanju Panonske Hrvatske, tj. o gornjim odjevnim predmetima koje su od krvna radili vješti prsti majstora krznara pisalo je nekoliko etnologa – Lechner, 2000.; Gligorević, 1987.; Toldi, 1997.; Kolić-Kličić, 2007.; Šabić, 2002.; Šuvak, 2018.² U isto su vrijeme sakupljeni vrijedni primjeri u muzejskim ustanovama koji preko baze podataka omogućuju proučavanje teme tradicijskog obrta i krznarskih proizvoda u Panonskoj Hrvatskoj. Kao slamku spasa krznari su znanje s povjerenjem podijelili s istraživačima prigodom promocije svojih obrta, čime su podaci zapisani i dokumentirani, ali održavanje obr-

ta ili njegovo revitaliziranje i dalje ovise o više vanjskih čimbenika.

Promjena gospodarskih uvjeta, depopulacija ruralnih sredina i starenje stanovništva, te uvođenje suvremenog načina života i u seljačke obitelji, dostupnost jeftinih materijala i gotovih funkcionalnih proizvoda doveli su i do promjene tradicijskih praksi lokalnog stanovništva, pa i u odijevanju u zimi. Time je krznarski obrt ušao na listu tradicijskih obrta koji izumiru. No, treba reći da u isto vrijeme kad se govori o nestanku krznarskog obrta, ukazuje se i na druge posljedice – na neiskorištene kože – janjeće, jareće, kao višak proizvoda. Odbačene od uzgajivača, mesara ili pečenjara dovode u pitanje ekološke načine postupanja i izazivaju dilemu – upotrijebiti ili baciti u prirodu i time ugroziti prirodni okoliš.

Materijali i gođovi krznarski proizvodi

Krzno nužno za rad nabavljali su krznari od pojedinaca koji su ovce uzgajali najčešće intenzivnim načinom uz svoje kuće, a dijelom i ekstenzivnim načinom napasanja na pašnjacima i po strništima. Principi obrade, izbor materijala, krojenje i šivanje, assortiman proizvoda, ujednačeni su kod krznara, kao što je i funkcija proizvoda utkana u svakodnevni život panonskog čovjeka na cijelom području. Za crkvene godove, *kirvaje*, janjetina je bila najpopularnije pečenje te je u pojedinim selima bilo više desetaka janjećih koža za obradu 80-ih godina 20. stoljeća. Osim toga, za prehranu su se počeli uzgajati kunići u zatvorenim kavezima, čije su krvno također obrađivali. Krzna su dobivali besplatno ili uz simboličnu naknadu za veću kožu, npr. teleća, goveđa ili juneća, koje su se uvijek moglo prodati. Nijedna se koža nije bacala. U sedamdesetim godinama i lov je dobio zamah te su krznari uveli u assortiman i krvna divljači: zec, kuna, tvor, manja divlja svinja, divlja mačka, srna, te osobito lisica. No, radionice tradicijskih krznara ostale su i dalje ponajprije mjesto obrade janjećeg krvna od kojeg su radili kožuve sa ogledalima, još nazvane i *cifranci*, kožuhe s rukavima ili bez, muške pršnjake kopčane sa strane, prostrane i dugačka pastirske pelerine *opaklige*, a

1 Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske broj Z-3611.; Žarković Petar, Tradicijski krznarski obrt Vlatka Gribla u Slatini na popisu je zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj, *Glas Slavonije*, 5. 4. 2018., Osijek; Dragica Šuvak, Tradicijski krznarski obrt Vlatka Gribla u Slatini, Zavičajni muzej Slatina, 2018.

2 Zdenka Lechner, *Tradicijska kultura Slavonije, Baranje i Srijema*, Zagreb 2000, 49.; Zvonimir Zoldi, *Opaklja, bunda, u Nek se spominje i pamti*, 117.; Zvonimir Toldi, Ča lva i njegovi kožusi, u *Nek se spominje i pamti*, 143., 1997.; Gligorević, Ljubica. *Koža i krvno u narodnom stvaralaštvu vinkovačkog kraja*, Gradski muzej Vinkovci, 1987., O krznarima Stjepanu Benkoviću Šnajderovom i Milanu Mićiću Ivankoviću iz Vinkovaca i o proizvodnji kožuha govori se u emisijama *Gori lampa*, 1995.; <https://www.youtube.com/watch?v=NbERxqd6vmw&t=646s>; Vesna Kolić-Kličić, *Ženska narodna nošnja zapadne Slavonije*, 103, 144–5, 166, 215, 322; Vlasta Šabić, *Ruho iz Etnografskog odjela Muzeja Slavonije*, katalog izložbe, Osijek 2002, 157. Dragica Šuvak, *O starim slatinskim obrtimima*, Pučko otvoreno učilište – Zavičajni muzej Slatina, 2002., 24–8.

Prsluk, snimio Robert Turkalj, 2018.

sve sa šarolikim aplikacijama kože i ogledala. U svakom slučaju obrada krvna od početka do krajnjeg proizvoda bila je ručni rad; od uzgoja domaćih životinja, preko nabave sirovine i do gotovog proizvoda lokalnog majstora. Kao i kod drugih odjevnih predmeta, npr. vunenih, i kod krvnenih se može pratiti životni ciklus predmeta jer iznošeni se predmet nije bacao, već je od svečane postao radna odjeća, prekrajao se. Krvna kojemu je kvaliteta opala korишteno je za pokrivanje ljudi i stoke, životinjskih nastambi – danas bismo i ovdje rekli da se recikliralo.

Nošenje krvnenih proizvoda postalo je popularno i u gradskim sredinama od 70-ih godina prošloga stoljeća. Viši standard gradskih obitelji odražavao se odijevanjem krvnenih kaputa *bundi*, krvnenih kapa šubara ili ovratnika na kaputima i kostimima. Bio je to ne samo statusni znak već istodobni znak da vlasnik ili vlasnica idu u korak s modom. Šubare i bunde šivane su iz velikih komada krvna ili su sastavljane od dijelova – rasparanih nogica životinja. Životinjski repovi spojili bi se u krvneni ovratnik *kagnu*, koji se učvrstio na odjeću ili je bio samostalni odjevni predmet koji se često stavljao za dekoraciju, a manje za čuvanje od hladnoće. Sličnu namjenu imali su krvneni šalovi oblikovani od cijelog krvna lisice, kune, divlje mačke. Popularne su bile i dječje kape u stilu kape američkog trapera Daveyja Crockett, gdje je na kapi pričvršćen rep životinje koji se prilikom nošenja slobodno spuštao niz vrat i leđa.

Od sedamdesetih godina promijenio se i način obavljanja gospodarskih poslova, tj. obrada zemlje obavljala se sve više traktorima. Stoga su krvnari za rad s traktorom (u prvo vrijeme bez zaštitnih kabina) šili dugačke kožuhe kojima su štitili koljena, ali i krvnene hlače, rukavice, krvnene pojaseve za zaštitu leđa. Kasnija upotreba traktora s grijanim kabinama smanjila je potrebe i za tim krvnarskim proizvodima. Te je promjene jedino „preživio“ kožuh, koji se i dalje koristi prilikom rada na otvorenom u hladnim danima i omogućuje lakše kretanje i obavljanje posla. Krvnari su počeli koristiti i tvorničko nepropusno platno – ceradu, koja je s vanjske strane zamjenila kožu. Sa slojevima unutrašnje toplinske krvnene izolacije bila je jednakо efikasna za nošenje, te su od nje šili dvoslojne prsluke, kožuhe i rukavice potrebne u obavljanju poslova i danas.

Moda korištenja krvnenih predmeta uvela je krvno i u interijere domova – kao štavljenia prostirka od kože domaćih (teleća, juneća, jareća, janjeća) ili divljih životinja (srna, divlja mačka, divlja svinja, jazavac) kad se kao lovački trofej sačuvala i glava životinje. U 70-im godinama janjeća krvna postavljana su i kao presvlake na automobilskim sjedalima. Na krojena krvna prišile su se vrpce kojima se krvno vezalo na poleđini sjedala. Osim toga, primijenili su nove materijale, koji su dijelom pojednostavili krvnarski rad, jer su ušivali tvorničku dugmad i patentne zatvarače umjesto dugmadi od sukane kože ili koštanih dugmadi. Danas se od dijelova janjećeg krvna proizvode ukrasni jastuci koji odišu toplinom u suvremenim domovima, pogotovo ako se ima na umu da bi se inače tim krvnom zagadila okolina tamo gdje se suvišak proizvoda nakon klanja janjadi i ovaca nekontrolirano odlaže.

Također je zatiranje običaja, prodiranje mode i u seoske sredine, suvremeniji način oblačenja, odvelo u zaborav i darivanje buduće snahe kožusima s ogledalima tzv. *cifrancima*. Jedan od malobrojno preživjelih na dnu ormara nabavljen je za Etnografsku zbirku slatinskog muzeja. U trenutku nabave bio je oštećen te ga je Vlatko Gribl restaurirao i po njemu su nakon toga izrađene replike kožuha

za potrebe lokalnih folklornih skupina. Ovo je jedna od mogućnosti da malobrojni preostali krznari nastave rad za potrebe muzejskih ustanova ili folklornih skupina koje nastupaju i na Đakovačkim vezovima i da taj tradicijski obrt nastavi živjeti i dalje uz pomoć institucija i ustanova koje skrbe o hrvatskoj kulturnoj baštini kojoj pripada i tradicijski obrt Vlatka Gribla.

Mogućnost korištenja ovčjeg i janjećeg krvna

Stočarstvo (bilo ekstenzivno ili intenzivno) i dalje je prisutna grana privređivanja širom Hrvatske. Ovce se primarno uzgajaju zbog mesa, dijelom i radi mlijeka, a sporadično pojedinci koriste prirodnu ovčju vunu za ručno češljanje, predenje i pletenje. Sirovine za tradicijske obrte, kao i za industrijsku proizvodnju i obradu janjeće i ovčje kože, dostupne su u mnogim mjestima. No, trenutačno u „Republiци Hrvatskoj nema prerade ovčjih i janjećih koža pa ni otkup nije značajnije organiziran, nego se uglavnom vezuje uz otkup krupne sirove kože”.³

Osvrnuvši se ukratko na podatke prikupljene u susretima s krznarima i koristeći dostupnu literaturu, vidi se da je krznarski obrt bio ujednačen na panonskom prostoru što se tiče materijala, kroja, funkcije. Sirovine su nabavljali od domaćih stanovnika, obrađivali ih, omogućili im da se i u hladnim danima posvete radnim obvezama. Krznarski predmet stoga odražava način života i tradicijsku kulturu pripadnika jedne zajednice u određenom

povijesnom razdoblju kao usvojeni kulturni standard te regije.

Uz upotrebljivost predmeta i njegovu funkcionalnost, nositelji kulturne tradicije istodobno su svjesni vrijednosti i značaja tradicijske kulture, pripadanja širem kulturnom krugu i za nju su emotivno vezani. No, ne može se zanemariti dostupnost umjetne kože i krvna koji su danas favorizirani zbog niže cijene i marketinški promicane ekološke osviještenosti. Stoga se postavlja pitanje može li budućnost krznarskoga obrta ostati samo unutar područja kulturne baštine i izdržati test suvremenoga doba? Odgovor bi bio: teško može bez pomoći sa strane, jer bi krznarski obrt trebao osigurati ne samo održivost jednog segmenta nematerijalne kulturne baštine, već i egzistenciju krznara. Mogućnosti opstanka pridonosi proučavanje i prezentiranje tradicijskog krznarstva na folklornim manifestacijama, sistematsko istraživanje životnog ciklusa tradicijskog predmeta, korištenje domaćeg prirodnog krvna u suvremenom modnom dizajnu te naglašavanje postupka recikliranja prisutnog u tradicijskom životu čovjeka u prekonsumističkom vremenu. Vještine i znanja koja je imao o obradi kože, ali i praksa zaštite prirode, pokazuju opravdanost tradicijskog krznarskog obrta.

Novi izazov krznarstva je uvođenje tehničkih inovacija u obradi janjećeg i ovčjeg krvna, čiju primjenu u suvremenim životima ispituju agronomija i kemijska tehnologija, vodeći računa da bi time mogli pomoći egzistenciji stanovnika u poljoprivrednim krajevima. U tome polaze od činjenice da je janjeće krvno domaća sirovina koja je izdržljiva, otporna na habanje, ima dobru toplinsku izolaciju i dugotrajnost. Stručnjaci Tekstilno-tehnološkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu⁴ navode da je prirodna koža još uvijek po svojim svojstvima nezamjenjiv materijal. No, „Lošim gospodarenjem sirovim kožama, gašenjem prerađivačkih kapaciteta, gotovo da je eliminiran domaći proizvod bilo da se radi o koži kao proizvodu

---

3 Znanstvene institucije zagrebačkog Sveučilišta: Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije, Tekstilno-tehnološki fakultet i Tehnologisko-razvojni centar Sveučilišta u Osijeku 2015. provele su istraživanje o upotrebi gotove ovčje i janjeće kože i krvna pokazala su da od 30 anketiranih njih 11 koristi ovčju (janjeću) kožu uglavnom za gornji dio proizvoda, ili podstavu na obući. Pojedini prerađivači godišnje potroše od 1000 m² do 20 000 m². Ima onih koji je do sada nisu koristili, ali nije isključeno da neće u sljedećim razdobljima. Svoje potrebe zadovoljavaju uvoznim kožama. Upotreba perive kože i krvna bili bi novi proizvodi koji bi pridonijeli proširenju proizvodnog assortimenta hrvatske obućarske industrije i industrije za preradu kože za domaće i za zahtjevno strano tržište (<https://zg-magazin.com.hr/periva-koza-i-krvno/>).

---

4 Više o tome: Jadranka Akalović, *Periva koža ima izvozni potencijal, a rješava ekološke probleme* (<https://zg-magazin.com.hr/periva-koza-i-krvno/>).

Kožuv, kožušak - majstorski rad, snimio Robert Turkalj, 2018.

ili gotovim proizvodima od kože (obuća, odjeća, galanterija)". Stoga su znanstvene institucije Sveučilišta u Zagrebu (Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije, Tekstilno-tehnološki fakultet) i Tehnologičko-razvojni centar Sveučilišta u Osijeku osmislili projekt s prijedlozima za poticanje iskorištavanja sirove ovčje i janjeće kože radi proizvodnje perive kože i krvna kao nove kvalitete dodane vrijednosti. Tim projektom traže odgovore na zahtjeve suvremenog industrijaliziranog društva koji se postavljaju pred znanost i proizvodnju. U središtu istraživanja je „tehnologiski razvitak RH kroz zaustavljanje deindustrijalizacije i razvoj konkurentnosti kožarsko-obućarske industrije kroz usvajanje i primjenu novih tehnologija, reguliranje tržišta sirove ovčje i janjeće kože i doprinos korištenju te vrste kože koja sada dobrom dijelom završava na nelegalnim depozitima i prijeti ekocidom".

Tradicijski krznari u tehnološkoj su obradi koristili tradicijske metode, čiji su postupci

čuvani kao poslovna tajna i prenošeni usmeno putem onako kako se i sam obrt prenosio. Tijekom štavljenja kože došlo je do kemijskih procesa i otpada koji se inspirao u potocima i rijekama. Olakšanje posla došlo je uvođenjem tekuće vode u radionice, kad su otpadne vode odvođene u kanalizacijske sustave. Prijedlozi novih tehnoloških procesa obrade kože temelje se na obradi domaćeg sirovog janjećeg ili ovčeg krvna, tj. štavljenju s primjenom kvalitetnih materijala i kontrolom razine zagađenja unutar tehnološkog procesa. Time bi se pokazala aktivna zaštita okoliša, ali i kvaliteta proizvoda od perive kože i krvna koji su novi proizvodi na hrvatskom tržištu (obuća, zaštitne rukavice), uspješno prezentirani i visoko ocijenjeni na međunarodnim sajmovima inovacija. Bio bi to sigurno novi poticaj stocarima za bavljenje uzgojem stoke, a time i zadržavanje stanovnika u ruralnim sredinama.

Zaključak

Odijevanje krvnenih predmeta ima velike sličnosti diljem Slavonije, Baranje, Srijema, Zagrebačkog prigorja i drugdje. Krvneni predmet ima univerzalan kroj, sastavne dijelove, uz manja odstupanja u rasporedu detalja na zadanoj površini predmeta. Priprema krvna kompleksan je višednevni posao te je tradicijsko krvnarstvo imalo osobinu prenošenja vještine i znanja s generacije na generaciju. Lako je proces učenja počeo od najranije dobi, prava se vještina postizala pod nadzorom starijih u tridesetim godinama života. Učenje je uključivalo proces svladavanja vještina pripreme i čuvanja krvna, obrade, krojenja i samostalnog šivanja, ali i vještine prodaje gotovog proizvoda. Estetsko oblikovanje uključivalo je kombinaciju poznatih raznobojnih motiva – srca, listova, krugova te aplikacije komada kože i ogledala.

U današnje vrijeme upotreba tradicijske krvnene odjeće smanjila se zbog drugačijeg načina života, klimatskih promjena, ali i zbog ekoloških pokreta. „Propasti krvnarstva pridonijeli su i „priatelji životinja“, koji brigu za životinje stavlju ispred brige za ljudе. Mi smo koristili janječe, jareče, zeče i teleće krvno, dakle onih životinja koje su se uzbajale primarno zbog mesa, odnosno ljudske prehrane, a krvno je iskorišteno da se ne baci. I ja sam protiv nepotrebnog mučenja i zlostavljanja životinja, ali svojim kampanjama ti prijatelji životinja postigli su suprotni učinak: krvna se bacaju u šume, s lisicama imamo problem jer dolaze i u naseljena mjesta (kao i čagljevi), kormorani se hrane ribom iz uzgoja u ribnjacima, a sigurno će biti problema i s drugim životnjama”, rezognirano govori Vlatko Gribl, čijoj susretljivosti i dobrohotnosti ide zahvala prigodom prikupljanja podataka o tradicijskom krvnarskom obrtu.

Ovaj rad nastoji ukazati na potrebu višestruke suradnje između znanosti – poljoprivrede, tehnologije, etnologije/kultурне antropologije i mogućnosti međusobnog obogaćivanja znanja i potpore sa zajedničkim ciljem – održavanje života u ruralnim sredinama i poticanje mladih stručnjaka u različitim znan-

stvenim područjima da promišljenim projektima osmisle nove oblike međusobne suradnje na području tehnologije i prakse u proizvodnji, nošenju i promociji tih predmeta.⁵ Čovjek je stoljećima sebi osiguravao krvno i vješto ga prilagodio, oblikovao ga prema svojim potrebama i učinio ga kulturnim dobrom. Predmeti tradicijskih krvnara su topli, nosivi odjevni predmeti izrađeni od prirodnih, lako dostupnih materijala. Njihovo korištenje ima gospodarske, demografske, ekološke i kulturološke tradicijske korijene koje treba uzeti u obzir.

Panonska Hrvatska ima izuzetno bogatu kulturnu baštinu koja je ovdje tek dotaknuta. Nužna su daljnja istraživanja kompetentnih stručnjaka, evidentiranja nositelja koji kulturnu baštinu prakticiraju ili je imaju u živoj memoriji, te višestruka suradnja i podrška sredine na projektima promoviranja i njezine održive zaštite. Zaštita bi se trebala odnositi na kulturnu baštinu bez obzira na to je li materijalna ili nematerijalna, registrirana ili ne. Kad se planiraju razvojni projekti, treba imati u vidu koje aktivnosti mogu pomoći da se baština održi, sačuva i prenese na mlađe naraštaje. Također bi bilo dobro uz suradnju sa stručnjacima odrediti komercijalnu vrijednost u prenošenju kulturnih znanja i sačuvanju praksi zajednice koja utjelovljuje tradicijski način života. Kulturna baština pruža čovjeku osjećaj pripadnosti zajednici, ona je neodjivljen dio te zajednice, izvor društvene povezanosti, a kad je sačuvana i njegovana, također izvor osjećaja ponosa. Uz to može postati važan ekonomski faktor koji pomaže u održivosti gospodarstva i života na određenom području te joj se stoga mora posvetiti pozornost sa svih razina i osigurati promocija na manifestacijama kao što se to desetljećima čini na popularnim Đakovačkim vezovima.

5 Dekan Agronomskog fakulteta u Zagrebu, prof. dr. Ivica Kisić, o očuvanju hrvatske poljoprivrede usred pandemije rekao je da je sada vrijeme za proizvodnju hrane, razvoj poljoprivrede, ekonomsko i ekološko očuvanje Hrvatske. „Sustav se mora mijenjati i prilagođavati opstanku sela, razvoju poljoprivrede od koje se može solidno živjeti Zemlja nam je na dlanu, Bog ju nam je dao i s malo ljubavi i više rada i odgovornosti sve će se teškoće nadvladati.“ Glas končila, 39, 26. rujna 2021., 10–11.

Fenomeni zaštićenih nematerijalnih umijeća – gradnja slavonsko-srijemskih tambura u obrtu Đure Zarića iz Vinkovaca

Izučeni majstor – graditelj žičanih glazbenih instrumenata – svih vrsta tambura, umirovljeni stručni učitelj glazbe, dugogodišnji dirigent Tamburaškog orkestra Glazbene škole Vinkovci

mr. sc. Ljubica Gligorević
etnologinja

Đuro Zarić rođen je 24. listopada 1942. godine u Subotici. Godine 1956. s roditeljima doseljava u Vinkovce. Nakon završetka osnovne škole izučio je obrt za izradu žičanih glazbenih instrumenata, a praktičnu nastavu obavio u razdoblju od 1959. do 1961. godine kod svog oca, Đure Zarića, st., poznatog majstora glazbalara. Od tada do današnjeg vremena Đuro Zarić, ml. gradi sve vrste tambura i restaurira sva žičana glazbala. U Hrvatskoj i inozemstvu priznat je i jedan od najboljih izučenih majstora – graditelja tambura. Tako se u obitelji Zarić 2022. godine bilježi 111 godina tradicije gradnje svih vrsta žičanih glazbenih instrumenata – tambura, otac Đuro Zarić, st. 49 godina, Đuro Zarić, ml. 62 godine.

Đuro Zarić bio je učenik klarineta Osnovne glazbene škole u Vinkovcima, a od školske 1960./1961. do 1964. godine pohađao je Srednju glazbenu školu u Osijeku, glavni predmet klarinet. Po završetku školovanja stekao je zvanje stručnog učitelja. Od školske 1964./1965. godine počeo je raditi u osnovnoj školi kao učitelj glazbenog odgoja i honorarno u Osnovnoj glazbenoj školi Josipa Runjanina kao učitelj puhačih instrumenata. Uz rad studirao je na Višoj pedagoškoj školi glazbeni odgoj. Školske 1979./1980. godine prešao je redovito raditi u Osnovnu glazbenu školu Josipa Runjanina, gdje je u kontinuitetu radio sve do umirovljenja 1. rujna 2008. godine. Kao umirovljenik jedno je vrijeme bio honorarni suradnik Škole i dirigent školskog Komornog orkestra.

Đuro Zarić st. i Đuro Zarić ml. 1958.

Još kao srednjoškolac Đuro Zarić svirao je sakofon i vodio zabavne i tamburaške sastave u Vinkovcima. U Gradskom muzičkom društvu „Lisinski“ Vinkovci (osnovanom 1951.) više godina svirao je klarinet u njihovom Gradskom puhačkom orkestru i Malom simfoniskom orkestru u okviru Gradskog puhačkog orkeстра. Godinama je bio i dirigent Gradskog puhačkog orkestra, te Mješovitog pjevačkog zbora i član Zabavnog orkestra tada već od 1973. godine KUD-a „Lisinski“ Vinkovci.

U vrijeme rada u osnovnoj školi, već 1965./1966. školske godine uvodi obvezu sviranja metalofona za sve učenike u razredu. Istodobno organizira i drži seminare za učitelje razredne nastave o uporabi i primjeni metalofona u nastavi. Kada je škola 1967. godine nabavila tambure – Đuro Zarić uvodi i tambure u nastavu osnovne škole. Ubrzo osniva i vodi školski Tamburaški orkestar, s kojim

nastupa u Vinkovcima i po okolici, na školskim priredbama i smotrama.

U Osnovnoj glazbenoj školi Josipa Runjanina, osim što je predavao puhaće instrumente, klarinet, flautu i saksofon, ali i gitaru, školske 1984./1985. godine počinje podučavati i tambure, najprije kao tečajnu nastavu po skupinama. Iste godine osniva i dječji školski, Veliki tamburaški orkestar, s kojim je u ovom dugačkom razdoblju nastupao na brojnim koncertima i festivalima u zemlji i inozemstvu. Po uvođenju tambure u redoviti program nastave u osnovnim glazbenim školama kao glavnog predmeta, školske godine 1992./1993., kvaliteta muziciranja na tamburi znatno je unaprijedena, orkestri su postali bolji i kvalitetniji, a počelo se i komorno muzicirati.

Gradnja brača - basprima, 1995., snimila Ljubica Gligorević

Gradski muzej Vinkovci 1996. godine, na površini od 700 četvornih metara, u potkroviju muzeja organizirao je i realizirao izložbu „Tambura – tradicijsko glazbalo”, autorice mr. sc. Ljubice Gligorević, na kojoj su po prvi put sustavno predstavljene tambure u muzeološkom smislu. Za potrebe ove izložbe graditelj tambura Zarić sagradio je u procesu izrade bisernicu, brač i begeš-bas, kako bi školska

populacija i općenito muzejska publika bila educirana o procesu izrade različitih tambura. Nakon vinkovačke prezentacije ista izložba predstavljena je i u Muzeju Slavonije Osijek, Gradskom muzeju Nova Gradiška i Etnografskom muzeju u Zagrebu. Pritom su uz izložbu organizirani i popratni sadržaji: okrugli stolovi i radionice o tamburi, ali i o tamburaškoj glazbi u Hrvatskoj u čemu je aktivno sudjelovao i Đuro Zarić.

Od 7. studenog 2001. godine ova muzejska Radionica tambura graditelja Zarića u sklopu je velikog Stalnog etnološkog postava, unutar kojega u proteklih 20 godina privlači iznimnu pozornost muzejske publike. Tijekom ovoga razdoblja iz svoje vinkovačke Radionice tambura graditelj Zarić je Gradskom muzeju Vinkovci, Etnološkom odjelu, darovao staru stolarsku klupu, veći broj starih alata i kalupa za izradu različitih tambura, druge tambure u procesu izrade i drugo.

U lipnju mjesecu 2008. godine, na Međunarodni dan glazbe, obilježena je 60. obljetnica Osnovne glazbene škole Josipa Runjanina Vinkovci, 24. godine rada Tamburaškog orkestra škole i 44 godine pedagoškog rada učitelja Đure Zarića. Svečani koncert u punoj dvorani vinkovačkog kazališta bio je iznimno posjećen i dobro prihvaćen od svih ljubitelja glazbe.

Neizmjeran je prinos Đure Zarića kulturnom životu grada Vinkovaca, Vukovarsko-srijemske županije i općenito Republike Hrvatske u odgoju velikog broja mladih

Zarićeva izrada basa, 2009., snimila Ljubica Gligorević

Iz radionice graditelja Đure Zarića, 2020., snimila Ljubica Gligorević

tamburaša i glazbenika puhača brojnih generacija koji su danas priznati i poznati glazbenici. Trinaest godina u kontinuitetu Tamburaški orkestar škole i dirigent Đuro Zarić na najbolji način, u kulturnoj razmijeni dva grada, predstavljali su grad Vinkovce u Italiji u mjestu Camponogara.

Brojne su nagrade i priznanja od kojih ističemo samo državne i najznačajnije.

Osvojene nagrade s učenicima u Hrvatskoj nakon Domovinskog rata do 2008. godine

1. Hrvatsko natjecanje učenika i studenata glazbe – Državno natjecanje

Solisti: jedna prva i jedna treća nagrada
Komorni sastavi: dvije druge i tri treće nagrade

Orkestri: jedna treća nagrada

2. Veliki dječji tamburaški orkestar Osnovne glazbene škole Josipa Runjanina Vinkovci

Osvojene nagrade na Festivalu hrvatske tamburaške glazbe u Osijeku (FHTG-u)

- Osam zlatnih plaketa *Tambura Paje Kolarića*
- Tri srebrne plakete *Tambura Paje Kolarića*
- Tri brončane plakete *Tambura Paje Kolarića*
- Hrvatsko društvo skladatelja dodijelilo je Tamburaškom orkestru plaketu *Dr. Josip Andrić* za najbolju izvedbu prizvedbe, koncertne skladbe hrvatskog skladatelja na XXIX. FHTG-u 2006. godine. Autor prizvedbe Siniša Leopold.

Za izuzetna ostvarenja na području glazbenog obrazovanja i izrade glazbenih instrumenata 2008. godine Đuro Zarić dobio je Zlatnu plaketu – Grb grada Vinkovaca.

Majstor Đuro Zarić iz Vinkovaca, uz stalnu suradnju s tamburašima, uvijek je spremam zainteresiranim pokazati načine rada i izvedbe, dati savjete, sudjelovati u edukativnim radijskim i televizijskim emisijama ili radionicama za različite uzraste kako bi približio ovaj obrtnički rad ručne izrade tambura i svoje dugogodišnje znanje i umijeće. Rješenjem Ministarstva kulture RH od 15. studenog 2016. umijeće Đure Zarića iz Vinkovaca u gradnji slavonsko-srijemskih tambura dobilo je svojstvo preventivne zaštite nematerijalnog kulturnog dobra. Već 11. ožujka 2021. doneseno je rješenje Ministarstva kulture i medija kojim se Umijeće gradnje slavonsko-srijemskih tambura u obrtu Đure Zarića proglašava kulturnim dobrom RH.

U današnje vrijeme tradicijski obrti na svim prostorima istočne Hrvatske sve više izumiru, iako su različita tradicijska umijeća, pa tako i stara obrtnička, iznova postala zanimljiva, moderna i tražena, posebice unutar kulturnoga turizma i povratka vrijednostima tradicijske baštine i kulture.

Što povezuje sveučilišni projekt i svakodnevnicu sela Blagorodovac, pisani perom učitelja Stjepana Augusta?

doc. dr. sc. Danijela Birt Katić

Odjel za etnologiju i antropologiju

Sveučilište u Zadru

Martina Krivić Lekić

Državni arhiv u Bjelovaru

Nekoliko riječi o projektu

Prijedlog projekta „Politike zapisivanja etnografske građe 1897. – 1954. Učitelji kao stvaraoci etnografskog znanja (akronim projekta: UČeka)” dogodio se spontano, temeljen je na dugogodišnjoj suradnji koju sam njegovala sa svakom od suradnica projekta pojedinačno. Ta se suradnja granala u različitim smjerovima, ponajviše ovisno o trenutačnim interesima, tematskom usmjerenju, kako mogem tako i svake pojedine suradnice. Nakon kratkog vremenskog roka za pisanje projektnе prijave, kao i koordinaciju sa suradnicama, uspjeli smo složiti zanimljivu i sadržajnu projektnu prijavu.

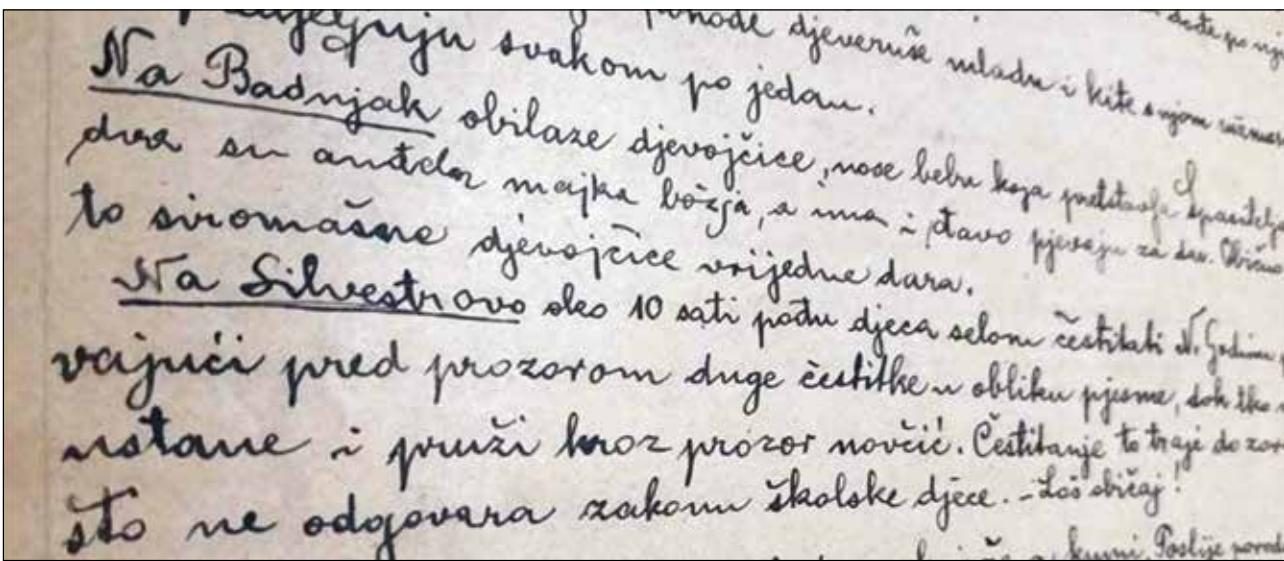
Projekt je prošao zatraženu evaluaciju Sveučilišta u Zadru te recenzije istaknutih eksperata discipline i tematskog područja kojim se projekt namjeravao baviti. S obzirom na nepredviđene odgode zbog trajanja pandemije bolesti COVID-19, projekt je ipak počeo 1. rujna 2021. godine inicijalnim sastankom suradnika i administrativnog osoblja održanog na Zoom platformi. Predviđeno trajanje projekta je dvije godine, a projektne aktivnosti završavaju 30. kolovoza 2023. godine. U dvogodišnjem razdoblju projektom su planirane aktivnosti kojima je između ostalog namjera prikaz i valorizacija učiteljskih zapisa pisanih prema

Proučavanje rukopisa i korektura digitalnog zapisa, 2022.

naputku iz *Osnove za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* (1897.) Antuna Radića. Period istraživanja građe ograničili smo s 1954. godinom jer se razdoblje od 1897. do 1954. godine može promatrati kao najintenzivnije u prikupljanju i dijelom u objavljivanju građe. Isto tako, te godine s mjesta urednika *Zbornika za narodni život i običaje (Južnih Slavena)* odlazi Dragutin Boranić¹, što dijelom mijenja dotadašnji način rada uredništva s vanjskim suradnicima.

¹ Dragutin Boranić kao urednik Zbornika naslijedio je Antuna Radića. Dužnost urednika preuzima 1902. godine te na tom mjestu ostaje do 1954. godine, što ga čini najdugovječnjim urednikom znanstvenog časopisa jednog od najvažnijih za početke institucionalizacije etnologije u Hrvatskoj.

Rukopis, HR-DABJ-407 Osnovna škola Dežanovac. Selo i seljani. Početak 20. st.

Napomenula bih kako je u proteklih dvadeset i manje godina priređen i objavljen niz rukopisa, time i uvodnih studija, koje prikazuju učitelje kao suradnike akademije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti na projektu prikupljanju etnografske građe, započetog koncem 19., odnosno početkom 20. stoljeća.² Upravo su mi ti radovi i objave rukopisa i bili inspiracija za stvaranje okvirnog koncepta projekta. Isto tako, smatrala sam da je potrebno temu dorađivati, a pri tome odgovarati na i postavljati nova pitanja i propitivati ponajprije motivaciju učitelja za pisanje o narodu, te poziciju i stavove koje su u tom poslu zastupali. Neke od zanimljivosti u čitanju rukopisa pisanih rukom učitelja može se pronaći u spretnosti učitelja i posvećenosti zapisivanju podataka. Pojedini su radili dosljedno prema Radićevom naputku, dok se kod dijela zapisa pak može detektirati individualni pristup, osobni stil i preferencija pisanja o određenim aspektima životne svakodnevice, pa i razina entuzijazma pri obavljanju posla sakupljanja i

² Primjerice, jedan od rukopisa je Dobroslava Bone Nedića i Petra Draganovića, objavljen u knjizi 57, 2014. godine pod naslovom *Toliški kraj: koncem 19. i početkom 20. stoljeća*; zatim Frana Novljana, objavljen 2014. godine u knjizi 58 pod naslovom *Boljun: kmiecki život i už(a)nci: etnološka monografija (1898. – 1899. i 1950. – 1960.)*; Luka Lukić pod naslovom *Opis sela Klakarja 1905. – 1953.*, objavljen je u knjizi 61, 2020. godine. Tim radovima pripada i knjiga 60, autorice Klementine Batine, objavljena 2018. pod naslovom *Aspekti ženskog autorstva u ranoj hrvatskoj etnologiji i folkloristici*. Više o urednicima i priredivačima ovih monografija možete pronaći i na portalu Dizbi.HAZU (<https://dizbi.hazu.hr/a/>).

pisanja o narodu. I to je samo dio onoga što etnologu postaje *spiritus movens*, ono što nas inspirira i stvara nove prilike za čitanja i promišljanja o poduhvatu sakupljanja i bilježenja o narodu, koji je započeo prije više od sto godina. Poveznice pronalazimo kod entuzijasta sakupljača koji i danas istim žarom nastavljaju prikupljati znanja o lokalnom načinu života.

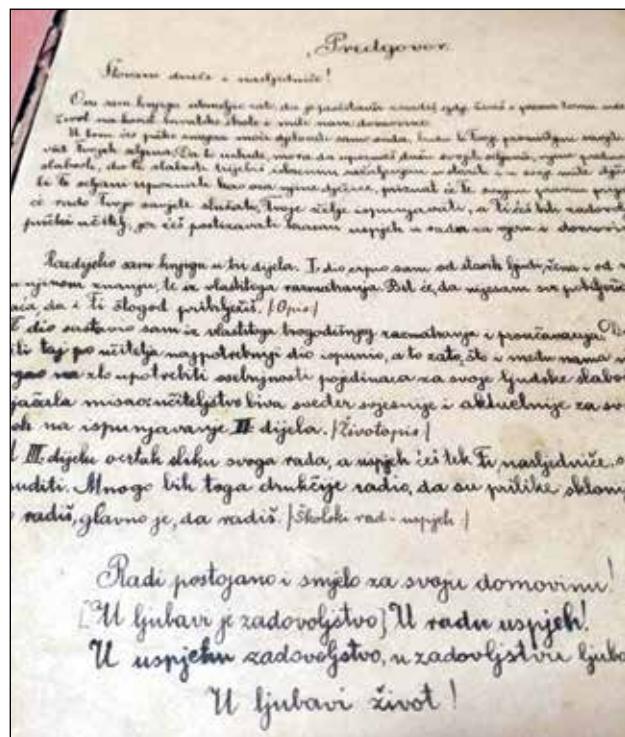
Glavni cilj projekta bilo je istražiti djelovanja i perspektive učitelja kao sakupljača i zapisivača etnografske građe u vremenskom razdoblju od 1897. do 1954. godine, odnosno učitelja kao pučkih etnografa u vrijeme Banovine Hrvatske. Izazov je bio pronaći zapise s početka 20. stoljeća koji tematiziraju seosku svakodnevnicu, zapise proizašle iz pera učitelja. Uz revalorizaciju rada učitelja kao sakupljača i zapisivača etnografske građe, cilj nam je popularizirati i pridonijeti razumijevanju i uloge etnologa u suvremenom kontekstu te diseminarati i popularizirati teme kojima se etnolozi bave u svom svakodnevnom radu. Nadalje, namjera je projektom *UČeka* pripremiti izložbu kojom bi se u sažetom i vizualnom formatu ukazalo na različite vrijednosti i moguće primjene zapisane građe. U tom se pogledu kao najveći izazov do sada pokazalo prepisivanje i priređivanje rukopisa pronađenog u Državnom arhivu u Bjelovaru. Priređivanje i konačnu objavu rukopisa učitelja Stjepana Augusta, nastalog u razdoblju od 1902. do 1913. godine, smatramo jednim od sveobuhvatnijih doprinosova projekta s obzirom na to što se će

kroz taj primjer prikazati različita i moguća čitanja arhivskoga gradiva ili etnografske građe. To je građa koja prvotnom namjerom nije bila etnografska, već njezino čitanje, stotinjak godina nakon nastanka rukopisa, novim svjetлом osvjetljava poimanje etnografskog svakodnevnog i lokalnog u kontekstu sela Blagorodovac, no i šire općine Dežanovac. U nastavku teksta slijedi osvrт na pronađeni rukopis i dosadašnji posao pripreme rukopisa za objavlјivanje koji sam radila u suautorstvu s Martinom Krivić Lekić. Nastavak ovoga teksta pisale smo zajedničkim snašama.

Pronalazak i valorizacija rukopisa učitelja Stjepana Augusta

Posljednje dvije godine živjeli smo izloženi različitim ograničenjima, pa tako i onima koji su etnologe sputavali u obavljanju terenskog istraživačkog rada. Poradi nemogućnosti odlaska ili ograničenog odlaska na teren usmjeravali smo se na druge do tada ne toliko primarne načine etnološkog rada. Nije više neuobičajeno da u potrazi za terenom nerijetko i etnolozi sve više svoj fokus traže i pronalaze u arhivskim ustanovama. Iako smo dugi niz godina kolegice te zajedno dijelimo iskustva rada u institucijama različitih profila, obrazovnog i kulturnog, Martina Krivić Lekić, ravnateljica Državnog arhiva u Bjelovaru, i ja započele smo intenzivno razmišljati na koji način povezati naš rad, kako stvoriti temelje zajedničkog istraživanja, ako znamo da se arhivisti bave gradivom, a etnolozi građom. Ne nije to bilo jedino što nas je sputavalo, ranije preuzete obveze, angažmani na drugim projektima, nastavni i administrativni rad u našim institucijama odgađao je ostvarenje naše želje za suradnjom. Uz navedena ograničenja uspjele smo pronaći niz zajedničkih poveznica, na stranu to da nam je za suradnju najveći izazov bila fizička udaljenost, što smo nadilazile učestalom prepiskom putem elektroničke pošte i dužim telefonskim razgovorima, ali i intenzivnim radom uživo kad god se za to ukazala prigoda.

Rukopis Stjepana Augusta preuzet je u Državni arhiv u Biogradu početkom 2019. godi-

Rukopis, HR-DABJ-407 Osnovna škola Dežanovac.
Selo i seljani. Početak 20. st.

ne iz pismohrane Osnovne škole Dežanovac, gdje je bio pohranjen vjerojatno od vremena spajanja područnih škola. Rukopis se odnosio na selo Blagorodovac kod Daruvara, a nalazio u knjizi naslovljenoj *Selo i seljani – opis i životopis*. Autor teksta već u uvodu navodi razloge zapisivanja i metode prikupljanja informacija te se obraća budućim učiteljima, onima koji će doći na njegovo mjesto: „Ovu sam knjigu utemeljio zato, da je pročitavši znadeš, gdje živiš i prema tome udesiš svoj život na korist hrvatske škole i mile nam domovine.“ U prvom dijelu opisuje položaj sela Blagorodovac, osnutak i razvoj kolonije te detaljno opisuje kulturu doseljenika – vjeru, odnos prema obrazovanju i novoj domovini, ali i obiteljski život i običaje. Drugi dio naslovjava *Živopis* te redom popisuje sve obitelji u selu s nekim osnovnim karakteristikama, pri čemu ulazi u same odnose unutar svake pojedine obitelji. Treći dio naslovjava *Dodatak k školi blagorodovačkoj* s podnaslovom *Škola moja – kraljevstvo moje*. Tu detaljno opisuje nastavu po predmetima, popisuje pjesme koje se pjevaju u školi, opisuje školski vrt, učeničku i učiteljsku knjižnicu. Na koncu daje godišnji sažetak događanja u selu koja obuhvaćaju pojedinosti

o vremenskim prilikama do izbora narodnih zastupnika i političkih neslaganja. Potencijal ovakvog zapisa uočen je odmah po preuzimanju jer zaista je malo arhivskoga gradiva koje bi na ovako detaljan način prikazivao život jedne manje lokalne zajednice u prošlosti.

Kako prirediti rukopis napisan prije stotinjak godina?

Potpunjivanje cijelovitosti rukopisa bilo je polazišna točka za daljnji rad i objavljivanje. Nakon što smo zaključile da je rukopis vrijedan zapis s početka 20. stoljeća, koji bilježi život zajednice, i to kako ga je vidio lokalni učitelj, odlučile smo da ga je potrebno prirediti i učiniti dostupnim stručnoj javnosti i zainteresiranoj publici. Uslijedilo je proces digitalizacije rukopisa, a zatim i prijepis teksta kako bi ga bilo lakše obraditi i valorizirati. Prijepis je izrađivan u nekoliko faza. U prvoj fazi student diplomskog studija etnologije i antropologije Luka Žižić prepisao je dvadesetak uvodnih stranica, a rukopis je nastavila prepisivati etnologinja Magdalena Đurasek. Značan napor oko prijepisa predstavljao je autorov stil pisanja i rukopis, ali i narušena kvaliteta papira koju je načeo Zub vremena. No, najveći izazov bila je zapravo lektura prepisanog teksta. Iako je tekst bio korektno prepisan, bilo je potrebno napraviti dodatne provjere. Mnoge riječi, frazemi i pojmovi bili su doslovno iz drugog vremena i njihovo je značenje katkada bilo zaista nedokučivo. Rečenične konstrukcije na mjestima su se dosta razlikovale od onoga što danas smatramo standardom pa su i oko toga proizlazile nedoumice nastale prilikom prepisivanja. Pomoć u potrazi za značenjem pojedinih riječi i frazema tražile smo u različitim rječnicima stranih i nepoznatih riječi, koji su nam svakom novom stranicom otkrivali dinamičnost i bogatstvo jezika. U mnogim segmentima za razumijevanje pročitanog morale smo se prisjetiti razgovora i konstrukcija rečenica naših baka i djedova. Stoga je bilo sasvim prirodno da pristupimo izradi pojmovnika koji će tekst učiniti pristupačnjim novim generacijama. U priređivanju teksta najviše smo se koristile bilješkama u kojima smo navodile značenja pojedinih riječi za koje smo

smatrali da neće biti razumljive svim čitateljima, dok smo pojmovnik koristile kako bismo obogatile osnovna pojašnjenja koja smo navodile u bilješki. S obzirom na to da se neki pojmovi više uopće ne koriste, smatrali smo da je njih potrebno dodatno pojasniti te smo ih navodile u pojmovniku na kraju knjige, primjer je pojam *varmedija*³. Obrazloženja u bilješkama koristile smo kako bismo dopunile podatke o povijesnim događajima, osobama i lokacijama koje autor navodi, ali dodatno ne objašnjava, jer na koncu on je pretpostavljao da će rukopis čitati njegovi naslijednici, učitelji koji će dolaziti na njegovo mjesto te već biti upoznati s važnim datumima i osobama toga vremena.

Zaključno – najava ostalih aktivnosti projekta

Uz objavu rukopisa planirano je više projektnih aktivnosti. One će biti produkt nastao nakon istraživačkog rada na arhivskom gradivu etnografske tematike pohranjenom u državnim arhivima u Bjelovaru, Gospiću i Zadru, Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, Hrvatskom školskom muzeju i etnografske građe pohranjene u Arhivu Odsjeka za etnologiju HAZU. Rezultat projektnog prijedloga bit će četiri znanstvena rada, tri sudjelovanja na domaćim i međunarodnim konferencijama, niz javnih predavanja, baza podataka projekta, interaktivni digitalni prikaz i virtualna izložba kojom će se na popularan i široj javnosti dostupan način objediti svi rezultati projekta. O svim fazama i doprinosima projekta redovito izvještavamo na društvenim mrežama, *Facebook* stranici pod nazivom *UČeka*. Naravno, nadamo se da ćemo završni osvrt s rezultatima, ali i s najavama novih aktivnosti, također imati prilike predstaviti čitateljima Revije Đakovačkih vezova.

---

3 Županija, prema Hrvatskom jezičnom portalu to je povijesni naziv za županiju u Ugarskoj, tj. u ugarskom dijelu Habsburške Monarhije (<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>).

Terenska nastava i stručna praksa studenata etnologije i kulturne antropologije u Karancu (Baranja) – prilika za izravan doživljaj lokalne kulture i učenje od stručnjaka konzervatora i nositelja baštine

dr. sc. Sanja Lončar, doc.

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Mirela Ravas

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

Konzervatorski odjel u Osijeku

Uvod

Terenska nastava i stručna praksa od iznimne su važnosti za obrazovanje budućih etnologa i kulturnih antropologa. One omogućuju produbljivanje znanja usvojenih na redovitoj nastavi, upoznavanje s mogućnostima rada u struci i razvijanje vještina potrebnih za budući stručni rad i život. Terenska nastava provodi se sudjelovanjem studenata u stručnim ekskurzijama, provođenjem terenskih etnografskih istraživanja, pohađanjem ljetnih škola i organiziranim posjetima kulturnim ustanovama. Stručna praksa provodi se obično u ustanovama ili organizacijama u kojima su zaposleni etnolozi i kulturni antropolozi, gdje student usvaja stručna znanja kroz praktični rad i pod mentorstvom stručnjaka.

Povezivanje iskustava terenske nastave i stručne prakse moguće je ostvariti tijekom rada na privatnim etnografskim zbirkama, kakav se organizira s ciljem stvaranja dokumentacije za upis zbirke u Registar kulturnih dobara RH. Takav rad nužno podrazumije-

va višednevni boravak studenata na terenu i usvajanje stručnih znanja iz muzejske i konzervatorske struke. S obzirom na mogućnost izravnog doživljaja lokalne kulture, komunikaciju s lokalnim stanovnicima, bliski rad s nastanicima i stručnjacima iz područja zaštite i očuvanja baštine, svakako je riječ o korisnom i ugodnom načinu učenja o kulturi, baštini i struci.¹ To je pokazao i recentan primjer terenske nastave i stručne prakse koja je provedena u listopadu 2021. godine u Karancu u Baranji, a s ciljem izrade evidencije i doku-

1 Sudjelovanje nastavnika i studenata u izradi evidencije i dokumentacije za etnografske zbirke s ciljem njihovog upisa u Registar kulturnih dobara redovita je praksa na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zahvaljujući suradnji Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, vlasnika etnografskih zbirki i lokalnih stručnjaka, tj. gradskih ili općinskih uprava, nastavnici i studenti sudjelovali su u izradi dokumentacije za nekolicinu zbirki, među kojima su Etnografska zbirka Hosi (Mala Gorica, Grad Petrinja), Etnografska zbirka Ljubišić (Zrin, Općina Dvor), Etnografska zbirka Škofać (Letovanić, Općina Lekenik), Etnografska zbirka Gradskog muzeja Senj (Senj), Kulturno-povjesna zbirka Romac (Bol na Braču) i dr.

Studenti i stručnjaci koji su radili na izradi dokumentacije. Gornji red: Sanja Lončar, Mirela Ravas, Antonio Andrijanić, Lidija Zrnić, Anca-Svetlana Farcaci, Branimir Bilafer, Mladen Kuhar. Donji red: Andjela Bilan, Petra Gregurić, Dunja Bogdanović, Daria Erjavec, Ivana Budimir.

mentacije za upis Etnografske zbirke obitelji Škrobo u Registar kulturnih dobara RH.² Ova je terenska nastava i stručna praksa pokazala koliko je važno uspostavljati pozitivne modele učenja kroz rad, koji imaju višestruku korist za obrazovanje, struku i lokalnu zajednicu.

Etnografske zbirke – od evidentiranja i dokumentiranja do prezentacije i interpretacije

Etnografske zbirke jesu zbirke predmeta „koji su proizvedeni ili upotrebljavani u svakodnevnom životu, radu i privređivanju u ruralnoj sredini, ili su vezani za obrede, običaje, vjerovanja i tome slično“.³ One su rezultat prikupljanja etnografskih predmeta unutar ustanova poput muzeja, samostana i škola. Osim toga, etnografske zbirke nerijetko stva-

raju, čuvaju i izlažu privatne osobe, obično pojedinci zainteresirani za povijest i kulturu zavičajnog ili životnog prostora. Upravo su kolezionari etnografskih predmeta i privatne etnografske zbirke imale značajnu ulogu u osnivanju pojedinih muzeja i širenju njihovih fundusa, kao i u stvaranju obrazovnih, kulturnih i turističkih sadržaja u različitim mjestima i regijama. Važnost etnografskih predmeta i zbirki, kao pokretne baštine, prepoznata je i u Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (Narodne novine broj 69/99), kojim se uređuje postupanje s baštinom i kulturnim dobrima u Republici Hrvatskoj.

Privatne etnografske zbirke, prema preporuci stručnjaka i uz interes vlasnika, mogu postati dio Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske, javne knjige kulturnih dobara koju vodi Ministarstvo kulture i medija RH, a u kojoj se nalazi ona baština koja je stručno obrađena i valorizirana te koja ima šire regionalno i nacionalno značenje. Postupak utvrđivanja svojstva kulturnog dobra, tj. upisa u Registar kulturnih dobara RH određen je Pravilnikom o obliku, sadržaju i načinu vođenja Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske (Narodne novine broj 89/11 i 30/13) i podrazumijeva nekoliko koraka. Nakon izrade osnovne evidenci-

2 Terenska nastava i stručna praksa u Karancu provedeni su zahvaljujući finansijskoj potpori obitelji Škrobo iz Karanca (Baranja) i finansijskoj potpori EU projekta *Učenje kroz rad i sustav upravljanja studentskim iskustvom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu*, voditelja izv. prof. dr. sc. Dragana Bagića. Za administrativnu pomoć zahvaljujemo Mariji Gudan, stručnoj suradnici u Centru za razvoj karijera Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

3 Mlinar, Ana i Antoš, Zvezdana. 2004. *Upute za čuvanje etnografskih zbirki*. Zagreb, Hrvatsko etnološko društvo.

je i dokumentacije slijedi stručna valorizacija zbirke te upućivanje prijedloga s popratnom dokumentacijom Ministarstvu kulture i medija. Osim zakonskih odredbi, prilikom obrade etnografske zbirke koriste se postojeća stručna (muzejska i konzervatorska) znanja. Stručne publikacije Hrvatskog etnološkog društva *Upute za čuvanje etnografske građe* autora Josipa Miličevića iz 1980. godine i *Upute za čuvanje etnografskih zbirki* autorica Ane Mlinar i Zvjezdane Antoš iz 2004. godine od pomoći su etnologima i studentima etnologije, ali i vlasnicima privatnih etnografskih zbirki. Naime, one donose niz praktičnih uputa i objašnjenja o tome kako ispravno obrađivati, čuvati i izlagati etnografske predmete.

Postupak izrade osnovne evidencije i dokumentacije podrazumijeva upoznavanje sa sadržajem zbirke, razvrstavanje predmeta u logične (tematske) cjeline, osnovno čišćenje predmeta, dodjeljivanje inventarnih brojeva. Svaki se pojedini predmet fotografira, mjere se njegove dimenzije te opisuju materijali i tehnike od kojih je izrađen, te svi ostali poznati podatci o predmetu. Za obradu svakog predmeta koristi se inventarni listić koji obuhvaća kategorije *Redni ili inventarni broj, Književni ili lokalni naziv, Lokalitet, Vrijeme nastanka, Mjesto nastanka predmeta, Mjesto uporabe predmeta, Ime i prezime osobe koja je predmet izradila, Način nabave predmeta, Prezime i ime osobe koja je predmet koristila, Datum nabave predmeta, Opis predmeta*. Zbir svih inventarnih listića čini osnovni katalog zbirke, koji uz opis zbirke i popratnu dokumentaciju nadležni Konzervatorski odjel upućuje Povjerenstvu za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra Ministarstvu kulture i medija. U pratećem se dopisu ukratko obrazlaže dokumentacija koja se dostavlja i objašnjava zašto se predmetna zbirka predlaže za upis u Registar kulturnih dobara. Na sjednici Povjerenstva za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra konzervator koji je na terenu obrađivao predmetnu zbirku izlaže članovima Povjerenstva kulturno-povijesnu i druge vrijednosti zbirke, a ukoliko Povjerenstvo potvrdi svojstvo kulturnog dobra predložene etnografske zbirke, ona postaje dio Registara kulturnih dobara RH.

Izrada osnovne evidencije i dokumentacije za etnografske zbirke, koje obično broje nekoliko stotina predmeta, nerijetko zahtijeva višednevni rad tima stručnjaka. Zbog toga lokalni stručnjaci koji rade na zbirkama (konzervatori iz nadležnih konzervatorskih odjela, katkada i u suradnji s kustosima lokalnih muzeja) nerijetko, upravo zbog brojnosti sakupljene građe, u ispomoć pozivaju druge kolege i studente.

Stručna obrada privatnih etnografskih zbirki ima višestruku važnost za očuvanje baštine te lokalnog i regionalnog identiteta, obrazovanje i prijenos znanja i umijeća na buduće generacije, kao i na razvijanje kulturnih i turističkih sadržaja u ruralnom prostoru, a posebno u manjim mjestima. Izrada dokumentacije o predmetima uključuje zapisivanje poznatih podataka o predmetima – o njegovim osobinama (materijalima, ornamentima, oštećenjima i dr.), o osobama koje su predmete izradile i koje su ga koristile, kao i o načinima izrade i korištenja. Etnografske zbirke predstavljaju riznice tradicijskih umijeća i vrijednosti. Autori predmeta poput zauvijek nepoznatih majstora kovača, lončara ili stolara urezivali su svoje, danas jedva vidljive, simbole, a korisnici, vlasnici, upisivali su svoje inicijale ili simbole na alate da bi se u krugu zajednice znalo tko je vlasnik predmeta. Dakle, stručnom se obradom etnografskih zbirki zapisuje svakodnevica stanovnika određenog područja, otkrivaju se osobne i obiteljske povijesti, povijesti obrta i obrtnika, kao i druge kulturne pojave i prakse, znanja i vještine koji su bili karakteristični za određeno geografsko područje i određenu zajednicu. Time bivaju zapisane priče o običnim ljudima i seoskim zajednicama, koje su nerijetko nepoznate, a važan su dio kulturne povijesti i identiteta hrvatskih regija. U stručnom se smislu ovakav rad na zapisivanju lokalnih povijesti pokazuje iznimno važnim posebno u onim područjima koja su u recentnoj ili daljoj povijesti bila obilježena katastrofama poput ratova, poplava, potresa ili požara, i/ili koja su recentno obilježena depopulacijom. Dokumentacija o predmetima, kao i pojedini posljednji primjeri određene vrste predmeta, katkada ostaju jedino svjedočanstvo o nestan-

lim/nekadašnjim zajednicama i njihovom načinu životu na određenom području.

Nadalje, stručna obrada predmeta u privatnim zbirkama temelj je za stvaranje stručne i kvalitetne prezentacije i interpretacije. Zapisane informacije o predmetima omogućuju stvaranje stručnog kataloga i teksta, a mogu biti i poticaj za daljnja istraživanja o predmetima, kontekstu njihovog nastanka i korištenja. Stručna dokumentacija temelj je za osmišljavanje prezentacije u vidu stalnog izložbenog postava, privremene izložbe, *online* sadržaja, kao i stvaranja popratnih obrazovnih i popularnih sadržaja (kataloga, priručnika, radionica, brošura, suvenira i dr.). Zbirke koje su upisane u Registar kulturnih dobara RH imaju mogućnost ostvarivanja prava na finansijsku potporu (putem godišnjeg Poziva za predlaganje programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske koje raspisuje Ministarstvo kulture i medija,) te stručnu pomoć u daljnjoj prezentaciji zbirke. Isto tako, one bi trebale dobiti svoje zasluženo mjesto u obrazovnim i kulturnim politikama na lokalnoj i regionalnoj razini. Stručno prezentirane etnografske zbirke mogu postati važan obrazovni, kulturni i turistički sadržaj u ruralnom prostoru, ukoliko se vlasnicima pomogne u osiguravanju i opremanju prostora, povezivanju sa školskim ekskurzijama, turističkim agencijama i posjetiteljima. Brojni primjeri iz europskih i svjetskih zemalja pokazuju kako etnografske zbirke mogu biti mesta učenja o povijesti i baštini, mesta usvajanja novih vještina i umijeća te

povezivanja generacija. Sve navedeno ukazuje na višestruku važnost etnografskih zbirk.

Etnografska zbirka obitelji Škrobo u Karancu

Etnografska zbirka obitelji Škrobo sastavni je dio Etno-restorana Baranjska kuća u Karancu, dijela nazvanog *Ulica zaboravljenog vremena*. Predmeti su smješteni u sedam drvenih ambara, tri zidane zgrade te pod nadstrešnicama prostranog dvorišta restorana Baranjska kuća. Ambare je vlasnik donio iz nekoliko naselja u Slavoniji, a zidana je zgrada ledare, mlina te zgrada koja predstavlja kuću s kovačnicom. U njima je smješteno više od tisuću predmeta koji su se koristili u svakodnevnom životu, tradicijskom privređivanju i obrtničkoj proizvodnji. To su predmeti korišteni za opremanje doma (kućni inventar), odjevni predmeti, predmeti korišteni u ratarstvu i stočarstvu, predmeti korišteni za obradu tekstilne sirovine i izradu tekstila, gradnju zgrada i druge poslove. Nadalje, izloženi su predmeti korišteni u postolarskom, klomparskom, lončarskom, stolarskom, bačvarskom, kovačkom, korparskom obrtu, kao i predmeti koji su bili sastavni dio inventara brijačnice i gostonice. Predmeti su uglavnom nastali tijekom druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća, a koristili su se na širem području Baranje. Među predmetima koji su do sada obrađeni, a na kojima je zabilježena godina nastanka, najstariji predmet je vinogradarska čegrtaljka iz 1864. godine.

Predmeti klomparskog i stolarskog obrta

Predmete koji čine zbirku prikupljao je vlasnik Vladimir Škrobo – Bajo. Osnovna motivacija za stvaranje zbirke etnografskih predmeta i njihovo izlaganje bila je želja za očuvanjem tradicijskih predmeta koji su uklopljeni kao dodatni sadržaj za posjetitelje restorana Baranjska kuća. *Ulica zaboravljenog vremena* za posjetitelje je otvorena 2004. godine, a do danas je postala prepoznatljiv i iznimno posjećen kulturni i turistički sadržaj Karanca i Baranje. Naime, ovaj prostor godišnje posjeti desetak tisuća gostiju iz različnih dijelova Hrvatske, zemalja u okruženju, ali i drugih dijelova Europe pa i SAD-a, zahvaljujući turističkim turama Dunavom koje uključuju izlet po Baranji. Osim što privlači posjetitelje i turiste, *Ulica zaboravljenog vremena* ima i obrazovnu funkciju te je nezaobilazno mjesto školskih ekskurzija i polaznika edukativnih radionica koje vlasnik organizira kroz godinu, poput lončarskih radionica i radionica izrade nepečene cigle – čerpiča, poznate *Akademije blata*. Akademija blata kao ekološka radionica pokrenuta je 2012. godine s ciljem promoviranja tradicionalnog graditeljstva te korištenja prirodnih materijala, ilovače, vode i pljeve, u graditeljstvu.

Stručni razgled Karanca uz vodstvo etnologinje konzervatorice Mirele Ravas

Potreba za stručnom obradom, prezentacijom i interpretacijom predmeta javila se zbog povećanja broja predmeta tijekom godina, njihovih fizičkih promjena i potrebe za zaštitom, zbog povećanja broja (domaćih i međunarodnih) posjetitelja, kao i zbog potrebe za novim i dodatnim obrazovnim, kulturnim i turističkim

sadržajima. Rad na evidentiranju i dokumentiranju predmeta etnografske zbirke, a s ciljem upisa u Registar kulturnih dobara RH, inicirao je vlasnik Vladimir Škrobo – Bajo, a terenske i institucionalne pripreme za poslove evidentiranja i dokumentiranja odradila je nadležna konzervatorica, etnologinja Mirela Ravas.

Rad studenata i stručnjaka na evidentiranju i dokumentiranju etnografske zbirke obitelji Škrobo u Karancu

Zahvaljujući suradnji Konzervatorskog odjela u Osijeku, Službe za pokretnu, etnografsku i nematerijalnu baštinu Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i medija RH te Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, organizirana je terenska nastava i stručna praksa za studente etnologije i kulturne antropologije s ciljem izrade osnovne evidencije i dokumentacije za upis Etnografske zbirke obitelji Škrobo u Registar kulturnih dobara RH. Terenska nastava i stručna praksa provedena je od 18. do 22. listopada 2021. godine pod mentorstvom nastavnice Sanje Lončar (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju) i etnologinje Mirele Ravas (Konzervatorski odjel u Osijeku), a sudjelovalo je osam studenata etnologije i kulturne antropologije Antunija Andrijanić, Branimir Bilafer, Andjela Bilan, Dunja Bodganović, Ivana Budimir, Daria Erjavec, Anca-Svetlana Facraci i Petra Gregurić. Studenti su polaznici četvrte i pete godine studija, a terenska nastava i stručna praksa bili su im stručna nadopuna prethodno odslušanih kolegija *Etnološki i kulturnoantropološki pristupi zaštiti i očuvanju baštine* i *Ruralno graditeljstvo i stanovanje*.

Poslovi i način rada tijekom stručne prakse utvrđeni su dogовором i preporуком etnologinje Mirele Ravas iz Konzervatorskog odjela u Osijeku te u konzultacijama s voditeljicom Službe za pokretnu, etnografsku i nematerijalnu kulturnu baštinu konzervatoricom Tatjanom Horvatić, te s etnolozima konzervatorima Lidjom Zrnić i Mladenom Kuharom, voditeljem Odjela za etnografsku i nematerijalnu

kulturnu baštinu. U okviru stručne prakse obavljali su se stručni poslovi na izradi evidencije i dokumentacije predmeta etnografske zbirke. Pod mentorstvom nastavnice Sanje Lončar i etnologinje konzervatorice Mirele Ravas studenti su upoznati s osnovama postupanja s predmetima u privatnim i muzejskim (etnografskim ili kulturno-povijesnim) zbirkama, nakon čega je slijedila obrada predmeta i izrada dokumentacije tijekom pet radnih dana. Rad je uključivao dodjeljivanje inventarnih brojeva i izradu opisa predmeta prema obrascu / inventarnom listiću, prilagođenom realnim podatcima koje je moguće dobiti na terenu (inventarni broj, standardnojezični i lokalni naziv, vrijeme izrade i korištenja, mesta izrade i korištenja, način i vrijeme nabave predmeta, materijali i tehnike, dimenzije i opis predmeta), fotografiranje predmeta i osnovno čišćenje predmeta. Etnolozi konzervatori Lidija Zrnić i Mladen Kuhar te fotografkinja Ana Mutnjaković također su sudjelovali u navedenim poslovima te pomagali studentima u usvajanju stručnih znanja.

Tijekom petodnevног rada stručno je obrađeno 420 predmeta koji su sastavni dio sljedećih cjelina etnografske zbirke – obrta za izradu drvenih klompi, postolarskog obrta, stolarskog obrta, bačvarskog obrta, zbirke gospodarstva (obrada zemlje, kosidba, vino-gradarstvo, stočarstvo, ovčarstvo, pčelarstvo), zbirke životne svakodnevice (priprema hrane). Po završetku rada studenti su zajedno s etnologinjom konzervatoricom Mirelom Ravas radili provjeru obavljenih poslova te su dobili konkretne upute za doradu i poboljšanje određenih segmenata rada, a posebno opisa predmeta. Osim učenja postupka evidentiranja i izrade dokumentacije, studenti su tijekom rada usvajali stručnu terminologiju koja se koristi u konzervatorskom i muzejskom radu te su se susreli s izvornim tradicijskim predmetima. Nadalje, radili su u timovima sa studentima/kolegama, ali i s iskusnim stručnjacima, što je tražilo učenje socijalnih vještina, posebno aktivnog slušanja i komuniciranja, timskog rada, podjele poslova, pravodobnog izvršavanja zadataka te povjerenja. Također, studenti su učili i druge procedure, poput po-

punjavanja putnih naloga, pisanja izvještaja o provedenom stručnom putovanju i pisanja izvještaja o provedenom stručnom radu i stručnoj praksi.

Razgled etnografske zbirke uz vodstvo vlasnika Vladimira Škrobe - Baje

Prilika za učenje o Baranji, načinu života, kulturnoj baštini i ruralnom turizmu

Osim stručne prakse, studentima je bilo omogućeno usvajanje znanja koja se ne mogu usvojiti u učionici, već isključivo na terenskoj nastavi, u izravnom kontaktu s lokalnim stonovnicima, stvarnim prostorom i stručnjacima. Većina je studenata po prvi put posjetila Baranju i imala priliku doživjeti prostor i način života na krajnjem istoku Hrvatske, upoznajući krajolik, ruralna naselja i arhitekturu, tradicijsku prehranu, lokalni govor i druge osobitoosti područja.

Tijekom boravka u Karancu za studente su organizirani sadržaji kojima su mogli dopuniti znanja usvojena na studiju etnologije i kulturne antropologije. Pod vodstvom etnologinje konzervatorice Mirele Ravas studenti su bili u obilasku mjesta Karanac tijekom kojeg su upoznati s povješću naselja, karakteristikama arhitekture i stanovanja, pojedinim aspektima privređivanja i uzgoja hrane te promjenama u načinu života i djelatnostima u Karancu nastalih razvojem ruralnog turizma. Nadalje, organiziran je posjet Autohtonom seljačko-obiteljskom turističkom gospodarstvu Sklepić te

obrtu za izradu etno-suvenira Farma vlasnice Violete Ovčar. Konkretni primjeri poslužili su kao poticaj za razgovor o specifičnim vrstama poduzetništva koje koriste graditeljsku baštinu, prehranu, običaje i druge osobitosti lokalne sredine i načina života, kao i o aktualnim izazovima očuvanja baštine, posebno tradicijske arhitekture.

Posjet Etnološkom centru baranjske baštine u Belom Manastiru

Studenti su imali priliku saznati ponešto i o važnim ustanovama za očuvanje kulturne i prirodne baštine na području Baranje. Susreli su se s gospodinom Tomislavom Bogdanovićem, ravnateljem Parka prirode Kopački rit, od kojeg su primili obrazovne i popularne publikacije. Nadalje, studenti su pod vodstvom etnologinje konzervatorice Mirele Ravas posjetili Etnološki centar baranjske baštine u Belom Manastiru. Tom su prilikom upoznati s načinom nastanka muzejskog postava i formiranja regionalnog centra za posjetitelje. Tijekom provođenja stručne prakse studente je posjetio novinar Glasa Slavonije Ivica Getto, koji je o terenskoj nastavi i stručnoj praksi evidentiranja i dokumentiranja Etnografske zbirke obitelji Škrobo napisao novinski tekst, objavljen dana 22. listopada 2021. godine.

Zaključak

Etnografske zbirke koje sakupljaju pojedinci, ponajprije iz osobne ljubavi prema tradicijskoj baštini koja je materijalizirana u predmetima, u malom su broju zastupljene u Registru kulturnih dobara Ministarstva kulture i medija. Konzervatorski odjeli kao savjetodavno

tijelo rijetko primaju upite sakupljača i vlasnika zbirki o načinu pohrane, obnovi i mogućnostima pravilne prezentacije u cilju očuvanja lokalne tradicijske baštine ili korištenja u turizmu. U tom je smislu pohvalan svaki napor pojedinaca i ustanova usmjeren na stručnu obradu etnografskih zbirki. Za razvijanje potencijala etnografskih zbirki u ruralnom prostoru i stvaranje novih kvalitetnih obrazovnih, kulturnih i turističkih sadržaja temeljenih na baštini nužan je zajednički rad vlasnika, stručnjaka zaposlenih u području zaštite i očuvanja baštine, obrazovnih i turističkih djelatnika, gradskih i općinskih službi i drugih dionika.

Etnografska zbirka smještena u Karancu, u *Ulici zaboravljenog vremena*, brojnošću i raznolikošću predmeta jedinstvena je na području istočne Hrvatske. Zbirka sadržava najviše predmeta vezanih za tradicijsko gospodarstvo i obrte, od kojih su pojedini izuzetno rijetki. Po završetku izrade dokumentacije zbirka će biti predložena za upis u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Terenska nastava i stručna praksa studenata etnologije i kulturne antropologije na izradi evidencije i dokumentacije za Etnografsku zbirku obitelji Škrobo u Karancu bili su vrijedno iskustvo i prilika za uvođenje studenata u stručni rad, primjenu stručne terminologije i postupaka, te komunikaciju u stručnom okruženju. Nadalje, ovim je projektom uspostavljen pozitivan model učenja kroz rad zahvaljujući suradnji vlasnika zbirke, Konzervatorskog odjela u Osijeku i Službe za pokretnu, etnografsku i nematerijalnu kulturnu baštinu Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture s Odsjekom za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Literatura:

- Miličević, Josip. 1980. *Upute za čuvanje etnografske građe*. Zagreb, Hrvatsko etnološko društvo.
Mlinar, Ana i Antoš, Zvjezdana. 2004. *Upute za čuvanje etnografskih zbirki*. Zagreb, Hrvatsko etnološko društvo.

Kuća tradicije u Gazijama

Miroslav Šarić

Zavičajni muzej Našice

Etnoimanja i kuće

Autorski projekt „Kuća tradicije u Gazijama” zasniva se na snu koji traje godinama. Snu o izvornoj, tradicijskoj i staroj kući gdje će biti izložena etnografska zbirka našičkog kraja koju godinama sakupljam. U početnim promišljanjima taj je san bio jednostavniji i skromniji, no nakon nekoliko godina rodila se nova ideja. Stari san u novom ogrtaču. Glavni okidač i pokretač ovoga projekta, koji mi mijenja život, bila je činjenica kako se na području našičkog kraja više ne može vidjeti tradicijsko domaćinstvo. Također sam, na veliku žalost, iz dana u dan svjedok toga kako je starih kuća sve manje, a s njima i starog ručno obrađenog namještaja, otkanog i vezenog tekstila te uporabnih predmeta. Kako to biva s vremenom, zbog neznanja i nebrige većina je tradicijskih predmeta bačena ili zapaljena, a starinske cijene kojima su se kuće gradile postale su dio pečenjara ili nekih modernih objekata. Kao problem koji godinama raste vidim i raširen broj neprimjereno prezentirane baštine naših predaka. U želji da se pojedini objekti ukrase *etno* predmetima često se pogriješi u njihovoj interpretaciji te posjetitelji katkada dobiju krvu predodžbu o tradicijskoj baštini. Razočaran takvim postupcima i motiviran željom za što boljim prikazom nekadašnjeg tradicijskog života nastala je, odnosno nastaje „Kuća tradicije”.

Vizija uređenja

Nakon dugo promišljanja na koji način urediti kuću, što prikazati, koje razdoblje izabrati, odlučio sam se za razdoblje s početka 20. stoljeća. Većina ljudi, starijih sugovornika, najviše se sjeća sredine 20. stoljeća, raz-

doblja netom pred Drugi svjetski rat i nakon njega. Mišljenja sam kako sve više u zaborav pada razdoblje s početka 20. stoljeća. Iz tog razdoblja još ima originalnih primjeraka namještaja, uporabnih predmeta i tekstilnog rukotvorstva. Nakon promišljanja, koje i danas još traje, trebalo je odabrati kuću na selu. Budući da već osamnaest godina sustavno istražujem našički kraj i prošao sam sva sela u okolini, počeo sam intenzivnije razmišljati i vizualizirati ideju gdje bi se moja „Kuća tradicije” savršeno uklopila. U glavi sam imao niti vodilje kako kuća, naravno, treba biti stara, ali u relativno dobrom stanju, posjedovati sve po-pratne gospodarske zgrade, veliku okućnicu, trebala bi biti na mirnom mjestu i imati onaj tradicijski karakter na prvi pogled. Ovi parametri bili su osnova za traženje povoljne kuće koja bi ispunila moj san. Nekoliko je kuća u našičkom kraju koje su odgovarale kriterijima, no problem je bila izgrađena infrastruktura modernog, svakodnevnog života (glavna prometnica, gužva, buka i relativna blizina susjeda). U „Kući tradicije” planirano je prikazivati običaje kroz godinu, mnogo pjesme, svirke i plesa pa je bilo važno ne ometati okolinu, ali

Uređivanje ograde, 2020.

i omogućiti da okolina ne ometa taj tradicijski kutak modernim životom.

Gazije – moj odabir

Vozeći se po svim selima našičkoga kraja, kada je i moja volja počela opadati jer nije bilo prikladne kuće, majka je spomenula Gazije na koje sam gotovo i zaboravio. Desetak godina nisam bio u Gazijama, no znao sam da je selo udaljeno i s malo stanovnika. Poznavao sam nekoliko ljudi koji potječu iz Gazija i nazvao ih. Između ostalog i članicu veteranske folklorne skupine HKD „Lisinski“ Našice koja mi je rekla da prodaje obiteljsku kuću. Objasnila mi je gdje se nalazi i neka je odem pogledati. Put do Gazija od magistralne ceste u Feričanicima odšao je mirom i čistom prirodom. Već sam tada znao da je ovo veliki plus za ostvarenje mojega sna. Ulaskom u selo osjećaj se samo povećavao. Dok sam prolazio selom tražeći kuću, primjetio sam kako selo nije arhitektonski jako narušeno. Mahom su to stare uske, tipično slavonske kuće iz sredine 20. stoljeća. Došavši pred kuću, dovoljan je bio pogled iz auta kako bih znao da sam našao ono što sam tražio. Još bolji dojam davao je potok Babina voda koji teče nekoliko metara ispred kuće.

Gazije su maleno mjesto u sklopu Općine Feričanci i pripadaju našičkom kraju. Selo je vrlo staro i pretpostavlja se da je postojalo pri-

Popravci na vanjskom dijelu kuće, 2021.

je dolaska Osmanlija. U selu je i crkva izgrađena 1754. godine, posvećena Svetoj Trojici. Kako nekada pa tako i danas, stanovnici žive u skladu bez obzira na pripadnost vjeri. Danas Gazije broje tek oko 25 stalnih stanovnika. I drugi su prepoznali prirodno okruženje i idilu slavonskog sela. Velik je broj vikendaša koji ovdje kupuju kuće ili vikendice iznad sela. Nažalost, mnogi su vikendaši prilikom kupnje starih kuća zapalili stari namještaj, narodne nošnje i ostalo tekstilno rukotvorstvo. Zahvaljujući Zavičajnom muzeju Našice i etnologinji Ivani Jurković te njezinom terenskom istraživanju sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća, dio tekstilne građe pohranjen je u fundusu Muzeja. Upravo ti predmeti u budućnosti će poslužiti pri rekonstrukciji narodne nošnje iz Gazija.

Priprema kuće

Točna godina izgradnje kuće nije poznata, ali prema nekim dokumentima pretpostavlja se da je sagrađena 20-ih godina 20. st. Veličina potkućnice bila je razlog da se kuća okreće dužom stranom prema cesti. Iz toga možemo vidjeti i utjecaj građanske arhitekture. Kuća se sastoji od prednje sobe, kuhinje, sobice, komore, ganjka i podruma. Pri posljednjoj renovaciji 1967. godine kuća je izgubila ukrasne elemente oko prozora, boja pročelja (fasade) promijenjena je u bijelu boju, ganjak je ustakljen, a *biber crije* zamijenjen je orahovačkim novijeg datuma. Uz kuću je štagalj, krušna peć i čardak. Ograda je žičana, a most betonski jer se prilikom asfaltiranja cesta podignula za nekoliko metara. U polovici sela postavljeno je betonsko korito u potoku i nekadašnji ulaz u dvorište preko potoka više nije bio moguć.

Analizom postojećeg stanja zaključio sam kako su gotovo na svakom centimetru potrebne intervencije i određeni zahvati. Dugačak je popis onoga što je trebalo obnoviti i napraviti kako bi „Kuća tradicije“ započela s radom. Ni-malo obeshrabren, sa snažnom voljom i željom za radom i jasnim ciljem krenuo sam redom.

Jedan od prvih zahvata bila je stabilizacija kuće zamjenom krova. Usljedili su poslovi: uvođenje nove električne instalacije, obnova

podova i obnova stolarije, odnosno prozora. Zatim je trebalo razbiti beton i poslagati ciglu, promijeniti crijepljivo na čardaku i krušnoj peći, napraviti ograde *tarabe* prema drugom dvorištu i ograditi cijelo dvorište zbog zaštite od divljači. Kao da sve ovo nije dovoljno, potrebno je još postaviti prednju ogradu, uzidati *ćupriju* (most), srušiti štagalj jer je derutan i izgraditi novi, sazidati *poklonac* (kapelicu), uređiti okućnicu sađenjem cvijeća, napraviti staze, uklopiti parkiralište za posjetitelje te obaviti ostale nebrojene manje i veće poslove.

U procesu organizacije obnove svih zahvata koji su bili potrebni koristio sam se svojim zapisima, zatim zapisima Zavičajnog muzeja Našice, kazivačima u selima i brojnom literaturom. Odjednom je sve ono što sam godinama zapisivao, istraživao i proučavao trebalo objediniti i provesti u djelo. Prema riječima jednog hrvatskog etnologa, trebao sam postati *etnopraktičar*. Nebrojeni sati razgovora, prelistavanje zapisa, preslušavanja audiosnimki i videosnimki ponovno su ovladali mojim svakodnevnim životom, a sve u nadi da će se prisjetiti nekih detalja na koje možda nisam obratio pozornost, kako bi postav bio najbliže onome kako je to nekada bilo.

Izdvojio bih jedan zanimljiv primjer među mnogim primjerima detalja i dijelova u procesu gradnje i uređenja kuće, a riječ je o slici Srca Isusova i Marijina. Znao sam da ih je svaka kuća imala, ali nisam znao je li važno tko je na kojoj strani. Upitavši kazivačicu ide li Isus lijevo ili desno na zid, rekla mi je kako se strane odabiru po položaju glave na slici. Glave Isusa i Marije moraju biti naklonjene jedna prema drugoj, prema središnjem dijelu prostorije. Ovakvi me detalji očaravaju i obvezuju da zbirku koju sam prikupio čuvam te što bolje i kvalitetnije predstavim i sačuvam za buduće generacije.

Imajući na umu autentičan izgled kuće te da nakon obnove mora još dugo *poživjeti*, u proces obnove morali su se uklopiti i današnji suvremeni materijali, način izvedbe i današnji propisi. Sve je ovo nužno kako bi objekt imao stabilnost, uporabnu dozvolu, funkcionalost i sve dobropotrebne modernog doba i življena.

Hrabrost i ludost mojeg projekta

U razgovoru sa suradnicom, etnologinjom i muzealkom, iznijela je svoje mišljenje da ne zna jesam li hrabar ili lud. I zaista, jesam li hrabar ili lud? Ili oboje? To je pitanje koje mi se često nameće u ovoj etapi obnove. Mišljenja sam kako je glavni pokretač svega ovoga ipak ljubav prema tradicijskoj baštini i njezinom očuvanju. Uistinu sam se našao u izazovnim zadatcima kako bih svoj san pretvorio u javu. Valjalo je promisliti o tome da osim što se prikazuje tradicijsko stanovanje, „Kuća tradicije“ ima i muzejski izlagački pristup u postavljanju građe te je trebalo obratiti pozornost i na detalje kojima bi se inače pristupilo bez promišljanja.

Velika je prednost što samom uređenju kuće diktiraju tradicijska pravila, npr. sadržaj određene prostorije i mjesto gdje treba biti određeni namještaj. U ovom razdoblju (početak 20. stoljeća) krevet mora biti čelom naslojen na zid pokraj kojega je prozor. Prostorije se neće gušiti postavljenjem puno predmeta jer bi to zbumnilo posjetitelje, nego će se ovisno o razdoblju kroz godinu mijenjati određeni predmeti u postavu. Pazi se da suvremena oprema ne narušava izgled prostorije (poput prekidača za svjetlo i utičnice). Zbog problema izgaranja lampi petrolejki i tragova koje ostavljaju iza sebe u lusterima će biti žarulje koje svojim izgledom podsjećaju na plamen.

Najveća promišljanja počinju kada se nađe na konkretni, stvarni problem, a u staroj kući ih, hvala Bogu, ima na svakome koraku. Osim izazova u kući, na njoj i oko nje, velike glavobolje zadavali su mi razni majstori i izvođači. Vjerujem kako će se svaki čitatelj ovih redaka koji je gradio ili renovirao kuću moći poistovjetiti. Ako tome pripišemo da obnavljam stariju kuću, problemske glavobolje kao da i ne prestaju. Krovopokrivači su redovito *igrali taraban* po mojim živcima. I to svih dešet dana promjene krova! Dio problema nastaje i zbog uvjerenosti pojedinih majstora u znanje o svemu te je stolar postavio šalukatre u boji koja se njemu činila lijepom, suprotno od dogovorene. Osim majstora, svakodnevno dobivam savjete ljudi o načinu uređenja (kako

oni misle da je najbolje), a koji se kose s tradicijskim pravilima.

Nisam nikada bio od neke zidarije i takvih majstorijsa, no kada sam video da je teško naći majstore, a odobito objasniti nekome da se neke stvari ne mogu napraviti kako su oni to zamislili, uhvatio sam se i ja zidarije i popratnih poslova. I tako, od istraživanja i izrade narodnih nošnji morao sam krojački metar i iglu ostaviti sa strane te se uhvatiti raznoraznih alata i naučiti ponešto o građevinskim radovima. Ovo me ispunilo jer sam svojim rukama pridonio realizaciji.

Žbuka u kuhinji bila je u lošem stanju te sam je morao ukloniti do cigle i nanijeti novu. Budući da je iza kuće bio beton, isti sam morao razbiti i poslagati staru ciglu kako je nekada bilo te uzidati zidić i stubu zbog kosine terena. Prozori koji su bili u dobrom stanju obojeni su uljanom bojom koju sam morao skinuti, izbrusiti i nanijeti odgovarajuću boju. Žičana je ograda uklonjena i na stare drvene stupove postavljene su drvene letvice prema uzoru na letvice s vrata koja su vodila u drugi dio dvorišta. Nekada je dobro biti voditelj folklornih skupina jer su se svi moji plesači odažvali pozivu i priskočili u pomoć kada su bile radne akcije.

Vanjsko uređenje, koje je u slavonskim kućama bilo brižno vođeno, također je trebalo obaviti. O sadnji i brizi oko starinskog cvijeća nisam znao mnogo (mislio sam da ga samo staviš u zemlju, zaliješ i ono raste) pa sam morao učiti i o tome. Kada se pojedina vrtsta sadi, koliko joj sunca treba i kako pojedino cvijeće i drveće uklopiti u cijeli izgled. Važan je bio i odabir cvijeća te njegovo mjesto sadnje jer kako kazivači navode, turskom karanfilu nije mjesto oko kuće, nego u *bostanu*.

Predmeti i ljudi

Etnografska zbirka koju posjedujem sastoji se od oko 2 000 predmeta. Sa sakupljanjem sam započeo 2003. godine i čine je predmeti s područja naščkog kraja. Zbirka se sastoji od dijelova narodnih nošnji, kućnog tekstila, različitih uporabnih predmeta u domaćinstvu, namještaja, alata i starih fotografija. Iako je u

Radovi skidanja žbuke, 2020.

zbirci zastupljeno gotovo sve iz tradicijskog života, uvjek ima prostora za nove stare predmete.

Ono što me najviše iznenadilo i što me iznova oduševljava, jest odaziv i reakcija ljudi na ovaj projekt. Ubrzo nakon što sam kupio kuću, objavio sam na društvenim mrežama svoju ideju u nadi da netko neće baciti ili zapaliti neki dio tradicijske građe. Velik broj osoba koje poznajem ili koje su čule za ideju svakodnevno su se javljale. Željeli su donirati predmete kako bi ih spasili od propadanja i sa željom da dio njihovoga obiteljskog nasljeđa bude prikazan budućim generacijama. Osobe koje nisam poznavao nudile su pomoći u poslu i uređivanju. Tada sam shvatio koliko je ljudima zapravo stalo do tradicijske baštine, iako to nekad ne pokazuju.

Kako sam napomenuo, kuća će prikazati tradicijski život s početka 20. stoljeća. Sukladno tomu trebalo je izabrati predmete iz tog razdoblja. Priča je zamišljena tako da u kući živi sin sa ženom, djetetom i majkom. Budući da je on glava kuće, boravi u prednjoj sobi, a majka kao udovica u sobici. U prednjoj će sobi biti krevet, *bešika* za dijete, stol, klupe i stolice te ladičar. Slike Srca Isusova i Marijina bit će sa svake strane prozora, a u sredini

Mještani Gazija, 1910-ih godina

zrcalo i raspelo. Ostale slike, kućni tekstil i narodne nošnje pratit će vrijeme kroz godinu. U kuhinji će biti zidana peć, stol, stolice, police, *kredenac*, umivaonik, zrcalo i još pokoji manji predmet. U sobicu se smješta jedan krevet, škrinjaš, stol, stolice, tkalački stan i kolovrat. Ganjak će krasiti muškatli i asparagus. Treba oprezno odabratи predmete kako bi odgovarali razdoblju koje se prikazuje, onome što je bilo u svakoj kući, ali i pripaziti kako se ne bi zagubio prostor radi neometanog obilaska posjetitelja. Podrumski se prostor pokazao idealnim za prikaz predmeta vezanih za vinogradarstvo i obradu grožđa. Štala u štaglju prikazivat će posao vezan za brigu oko blaga, a u njoj će biti izložene umjetne životinje. Pod uvozom je mjesto za radna i paradna kola, a u sjeniku za različite alate koje su koristili i izrađivali razni obrtnici.

Pogled u budućnost

Nadobudno sam mislio kako će za godinu i pol uspeti sve napraviti, no prevario sam se. Oko nekih sam stvari perfekcionist i ne pristajem na puno kompromisa. U vezi ovoga projekta gotovo da ne pristajem ni na kakve kompromise. Neću moći otvoriti „Kuću tradicije“ ako ona ne izgleda kako treba i kako sam zamislio, a na to utječu vrijeme i novac koji su potrebni da se sve ovo ostvari. Osim što sam našao idealno mjesto za „Kuću tradicije“, našao sam idealno mjesto za život. U tom sam mjestu pronašao mir, u njemu sam opušten, i to je mjesto gdje želim živjeti svoju ljubav prema tradicijskoj baštini. Da mi je netko rekao

prije nekoliko godina da će željeti živjeti u Gazijsama, selu udaljenom 15 kilometara od Našica, u šumi, bez vode i plina, u kući koja izgleda kao stara, rekao bih da je lud. Svoju sam idealnu kuću već nacrtao. Bit će to uska dugačka kuća s ganjkom, iznutra malo prilagođena današnjim dizajnom i namještajem. No, važnije je obnoviti i urediti „Kuću tradicije“ i otvoriti je za posjetitelje, a onda će dalje s planovima. Velika zahvala ide mojoj obitelji koja me podržava u ovom projektu, zatim priateljima i poznanicima koji velikodušno nude svoju pomoć pri obnovi, i na kraju mojoj matičnoj kući, Zavičajnom muzeju Našice na stručnoj podršci.

Literatura i izvori:

- Antoš, Zvjezdana. 1998. *Pokućstvo u Hrvatskoj*. Etnografski muzej, Zagreb.
- Freudenreich, Aleksandar. 1972. *Kako narod gradi*. Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb.
- Gavazzi, Milan. 1993. *Baština hrvatskog sela*. Otvoreno učilište, Zagreb.
- Jurković, Ivana. Terenska istraživanja za potrebe Zavičajnog muzeja Našice.
- Mažuran, Ivo. 1993. *Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. g.* HAZU, Osijek.
- Sršan, Stjepan. 2001. *Popis sandžaka Požega 1979. godine*. Državni arhiv Osijek, Osijek.
- Šarić, Miroslav. Vlastita terenska istraživanja.
- Španiček, Žarko. 1995. *Narodno graditeljstvo u Slavoniji i Baranji*. Privlačica, Vinkovci.
- www.dhz.hr. Naselja i stanovništvo RH 1857. – 2001.

Privatna zbirka u Gorjanim: Razgovor s Ivanom Lovićem o uređenju i izlaganju predmeta

Uz baštinske ustanove kao što su muzeji (nacionalni, regionalni i lokalni) velik interes za formiranjem zbirki predmeta postoji među pojedincima, kolekcionarima i zaljubljenicima. Naša baština posebno se cijeni među folklorašima jer interes prema pjesmi, plesu i običajima često vodi k tradicijskim umijećima i predmetima baštine. Prijateljima i tek ponekim suradnicima poznato je kako je u Gorjanim nekadašnji aktivni folkloraš i gajdaš uređio tradicijsku kuću u kojoj je izložio veći dio svoje zbirke. U obliku intervjua donosimo razgovor s Ivanom Lovićem sa željom upućivanja čitatelja Revije u velike i male izazove, značajne iskorake i njegove odluke o predstavljanju predmeta iz rodnog kraja.

- ❖ Uredništvo: Kako i kada je došlo do ideje o uređenju tradicijske šokačke kuće?

Veliki sam zaljubljenik u tradiciju i baštinu pa sam tako počeo prikupljati određene

predmete kako bih ih sačuvao od propadanja i možda jednog dana negdje izložio. Većina tih predmeta bila je izvan opće uporabe, dok se dio koristio kod dijela stanovništva, uglavnom starijeg. Kako je zbirka predmeta rasla, tako sam sve više razmišljao o nekakvom prostoru ili kući gdje bi predmeti bili smješteni. U Grobljanskoj ulici u Gorjanim postojala je kuća u kojoj su nekada živjele Mandica Matanovac i Kata Lađarević (rođ. Matanovac), tetke mojega oca, pa mi je on sam predložio tu kuću za uređenje. Ideju sam prihvatio i krenuo u tom smjeru. Bilo je potrebno urediti vlasničke odnose, što je ubrzo riješeno, i od 2012. godine pomalo uređujem ovaj prostor.

- ❖ Priključnjem predmeta i rastom zbirke otvara se mogućnost *in situ* predstavljanja, što je danas u turističkom smislu vrlo poželjno. Koliko je zahtjevno i izazovno danas, kada smo ovisni o tehn-

Stražnji dio kuće, šupa, štala i štagalj

Prednja soba s namještenim krevetima

logiji, urediti staru kuću da udovoljava standardima suvremenog posjetitelja, ali i očuva predmete? Kakva su Vaša iskustva s unutarnjim i vanjskim uređenjem?

Izazovno je, ponajprije potrebno je znati što želite s kućom, za koju namjenu će se koristiti, želite li se baviti turizmom ili ovo radite u cilju očuvanja baštine. Odlučio sam se ipak za ovo drugo, ali kuća je dostupna za razgledavanje svakom posjetitelju koji želi doći.

Svaka stara kuća zahtijeva određena ulaganja, slične građevinske intervencije potrebno je napraviti kao da će se u kući i živjeti. Mijenjao sam ili uređivao stolariju, mijenjao podove, bojio zidove, rušio ili zidao određene dijelove, ne kako bih nešto modernizirao, nego kako bih vratio starinski izgled ili kako bi se kuća staticki uredila. Sve građevinske intervencije, ali i ostali radovi, zahtijevaju velika finansijska ulaganja pa netko tko ulazi u ovako nešto mora biti spremna na to da će u obnovu uložiti višestruko više sredstava nego što će kuću platiti pri njezinoj kupnji. Iskustva s uređenjem pozitivna su, imao sam dobre suradnike i izvođače radova, sve ono što je bilo

zamišljeno, s manje ili više truda uspjeli smo ostvariti. Veći je problem pronaći stare materijale. Potreban je bio stari crijev, stara građa, šesterokutna cigla za popločenje trijema, stakla u boji (kakva se više ne proizvode) za vrata, stare utičnice i prekidači, lusteri, sve kako bih kuću izgledom vratio u prvu polovicu 20. stoljeća.

Prostor možemo nazvati etno kućom. Postojale su i još uvjek postoje dvojbe u kojem smjeru ići, s jedne strane kuću sam htio urediti kao mali muzej s prikazom života u prošlosti, a s druge strane htio sam je napraviti funkcionalnom, kako bi svaki predmet bio i upotrebljiv, ne samo za gledanje. Htio sam da se, primjerice, u kuhinji šporet može naložiti ukoliko je potrebno, da radio svira, posuđe iz kredenca da se može koristiti, u lavoru da se mogu oprati ruke ili u krevetu odspavati, ali sve ovo isključivo za vlastite potrebe, ne za iznajmljivanje. Uspio sam i to uravnotežiti pa je u starom dijelu sve funkcionalno, a može se i ne mora koristiti jer postoji i suvremen prostor s kupaonicom i kuhinjom za sve ostale potrebe.

- ❖ Postoji li želja grupiranja predmeta u zbirku koja će biti registrirana pri Mujejskom dokumentacijskom centru? Može li se ostvariti i na ovaj način suradnja s Muzejom Đakovštine?

Svečane saonice, karuce

O registraciji zbirke nisam razmišljao, nije još do kraja ni uređena, predmeta je mnogo, a prostora malo. Svakako bi bilo lijepo kada bi jednog dana došlo do toga jer bi u tom slučaju zbirka dobila na važnosti, a dobila bi i nekakvu vrstu zaštite, odnosno bilo bi više mogućnosti za financiranje programa vezanih za obnovu predmeta.

Suradnju s Muzejom Đakovštine imam dugi niz godina i svakako se nadam kako će se i nastaviti. Zbirke predmeta ili etno kuće mogle bi se povezati s Muzejom na način da se posjetitelji mogu informirati o kući na njihovim stranicama ili da prilikom posjete Muzeju dobiju informaciju o postojanju takve kuće, koju mogu obići. U kući se mogu odraditi poneke radionice, možemo prijaviti zajedničke projekte i još mnogo toga. Za suradnju sam svakako i vjerujem kako će je i biti.

- ❖ Upuštajući se u ovaku vrstu projekta uvijek su dobrodošli brojni i raznovrsni suradnici. Kome ste se Vi obratili, na koje sumještane ste se oslonili pri kreiranju i realizaciji svoje ideje? Koliko je važno poznavati svoje mjesto, ljudi i običaje pri ovakovom radu?

Najveći oslonac i podrška bili su mi obitelj i rodbina, puno toga odradivali su mi roditelji, prijatelji, neki od njih već su i pokojni. Određe-

ne radove koji su bili potrebni znaju odraditi još samo rijetki ljudi iz sela, kao što je *mолованje* zidova, izrada dijelova za tkalački stan i slično pa sam od njih tražio pomoć, a ujedno sam sve fotografirao i dokumentirao. Zahvalan sam svima koji su se uključili u uređenje i pokazali volju, jer se ovakvi radovi ne mogu platiti, to se prije svega mora voljeti.

Važno je poznavati mjesto, običaje, način života. U Gorjanima je mnogo toga u ostavštinu ostavila učiteljica Lucija Karalić, a imao sam priliku razgovarati i s brojnim kazivačima. Kuće po selima bile su međusobno slične, razlikovali su se tek poneki detalji. Bilo je potrebno pregledati mnoštvo sačuvanih starih kuća u selu i okolini, pregledati fotografije kako bih dobio ideju i odredio smjer u kojem trebaju ići obnova i prezentacija.

- ❖ Spomenuli ste razdoblje prve polovice 20. stoljeća kao referentno za izgled kuće. Kako ste odabirali predmete, koliko ih imate te na koji način čuvate od daljnog propadanja?

Većina predmeta je iz prve polovice 20. stoljeća, ima nešto s početka 20. stoljeća i tek pokojii stariji. Predmeti su postavljeni na ona mjesta gdje im je bilo mjesto u nekadašnjoj kući. Do ulice je prednja soba u kojoj su namješteni kreveti s *ponjavcima* i ukrasnim *vankušima*, ormari te lutke u narodnoj nošnji. Do prednje sobe je kuhinja (*kujna*) s *kredencem*, *šporetom*, ležajem od pletere ražene slame (*kanafet*), ondje je umivaonik s *lavorom*, klupe na *preklop*, stol, stolice i drugo. Odozada je *šupa*, gdje je *kaca*, velike konjske saonice, *plug*, *rajcer* te ostali predmeti. Na šupu se nastavljaju štala i manji drveni štagalj te još jedna drvena šupa. U sklopu kuće postavljen je drveni *ambar* na kojemu se također nalazi nešto predmeta, kao što je *kopanja* i lopate za kruh, *stublika*, pile za drvo, drvene vile, grablje i slično. Predmeti su većinom drveni, neki od njih imaju metalne elemente ili su potpuno od metala. Dio predmeta je obnavljan, drvene predmete treba prije svega zaštititi od kukaca i vlage, dok se na metalnim javlja korozija. Čuvaju se tako da su zaštićeni određenim kemiskim sredstvima koja će sprječiti ili zaustaviti

propadanje ili napad štetnika, dotrajali dijelovi predmeta zamijenjeni su novima ili su izrađeni oni dijelovi koji su nedostajali te su po potrebi osvježeni novom bojom. U svojoj zbirci imam i veliki broj narodnih nošnji i tradicijskih instrumenata, dokumenata i drugog. Nošnje nisu toliko brojne koliko su raznovrsne, ima ih starih i novih, rekonstruiranih, koje su se koristile u različitim prigodama. Osim kuće uređen je i okoliš, posađene su stare sorte voća, loze i ukrasnog bilja.

Umivaonik

Ne mogu precizno reći koliko točno predmeta ima, nisam radio popis. Prikupljajući ih, više sam gledao kako ih uklopići u određene cjeline, odnosno prostorije kuće koje sam spominjao. Dio predmeta bio je kod nas kod kuće, dio sam dobio, dio kupio. Ljudi mi često žele pokloniti predmete, osobito nakon što vide kuću ili čuju za nju, međutim, nisam sve prihvaćao. Ono što mi se moglo uklopliti, uzeo sam, a ono što nije moglo ili što sam već imao (npr. u kuhinji je dovoljan jedan kredenac ili stol i sl.) nisam uzimao jer nemam dovoljno prostora gdje bih sve to smjestio.

❖ Imali li budućnost u otvaranju ovakvih, privatnih kuća za posjetitelje i može li se gledati na to kao na način ekonomskih dostahtnosti?

Uređeni okoliš kuće

Ovakve kuće mogu se otvoriti za posjetitelje, zapravo već sada bilo tko od posjetitelja može doći i pogledati kuću i predmete. Nekakva ekonomска dostahtnost nije moguća, a ne vidim je ni u budućnosti. Ovakve kuće rade se prije svega iz ljubavi prema tradiciji, a ne radi zarade. Eventualno se mogu nadograditi uz ponudu smještaja i hrane sudionicima, ali nikako u ovom muzejskom prostoru jer su predmeti stari, vrijedni i smatram kako bi ih korištenje u ove svrhe uništilo.

❖ Završetkom jedne etape u predstavljanju privatne etno kuće, u kojoj mjeri se u budućim projektima oslanjate na reakcije sumještana i privatnih posjetitelja?

Sumještani i posjetitelji većinom se iznenađe kada uđu u prostor jer gledajući s ulice, ne može se dobiti pravi dojam o izgledu kuće i dvorišta. Reakcije su uvijek pozitivne i poticaj su za daljnji rad, nadogradnju te održavanje zbirke i kuće.

Uredništvo Revije želi Vam puno uspjeha u budućim projektima i nastojanjima kojima se čuva i promiče vrijedna baština Gorjana i Đakovštine.

Čuvanje i preventivna zaštita predmeta privatnih etnografskih zbirk

Jasna Poljak

restaurtorica tehničarka

Uvod

Bogatstvo i raznolikost materijalnih i nematerijalnih dobara ponos je muzeja, lokalnih i regionalnih, specijaliziranih i nacionalnih. Različiti predmeti, od malenih do velikih, pronalaze svoj put i dobivaju novu namjenu u odabranim muzejima i zbirkama. Svi oni čine povijesne priče, činjenice i informacije lakše dostupnima istraživačima, posjetiteljima odnosno različitim korisnicima. No, uz ovo ide i velika odgovornost za očuvanje, obradu, istraživanje i prezentiranje, a dijele je svi djelatnici koji svaki na svoj način pridonose. Velik dio ručno izrađenih predmeta iz seoskih domaćinstava zadržao se, pa i koristio i u drugoj polovici 20. stoljeća. Time je omogućena dostupnost različitim zaljubljenicima koji upravo na temelju obiteljskih nasljeđa formiraju privatne etnografske zbirke. Hvalevrijedno očuvanje predmeta raznih materijala s vremenom postaje izazovno. Naime, predmeti koji izgube svoju funkciju vrlo često postanu „skupljači prašine”, čime se stvaraju uvjeti pogodni za oštećenja. Ovaj proces ne zaobilazi ni muzeje. Ipak, razliku čine stručni postupci koji se provode u muzejima, pa u konačnici i Zakon o muzejima i Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara koji obvezuju.

No, na žalost, nerijetko se događa da u raznim privatnim zbirkama tradicijskih predmeta padom entuzijazma određenog pojedinca i protokom vremena predmeti izgube svoju fizičku odrednicu. Propadaju uslijed neadekvatnih prostora, mjera, načina pohranjivanja, izlaganja i drugo. Ovaj neminovni proces ipak možemo djelomično zaustaviti. U narodu po-

znata izreka koju ovdje možemo primijeniti glasi: bolje spriječiti nego liječiti! Ipak, kad se dogode oštećenja (a događaju se!), treba za tražiti savjet osobe koja se školovala i koja ima potrebna znanja, pa i iskustva. To su konzervatori-restauratori i restauratori tehničari, ali savjet i određene smjernice može dati i kustos specijaliziran za određene predmete i područje.

Preventivna zaštita

Prva mjera zaštite je osiguranje adekvatnog smještaja i povoljnih mikroklimatskih uvjeta, odnosno stabilnog odnosa između temperature i relativne vlažnosti zraka. Time ćemo spriječiti fizička oštećenja na predmetima, pojavu gljivica i pljesni te korozije željeza uzrokovanih naglom promjenom temperature i relativne vlažnosti. Pod terminom opća muzejska klima podrazumijeva se RV 45 – 65 % uz normalnu sobnu temperaturu 15 – 22 °C, no glavni zahtjev je ostvariti što stabilnije uvjete tijekom dana i cijele godine. Oštećenja nastaju i zbog štetnog djelovanja svjetla odnosno UV zraka, koje se najviše vidi na površinskim slojevima predmeta (blijedenje boja, krhkost materijala i veziva), pa prilikom smještaja predmeta treba voditi računa o rasvjeti te izvoru vanjske svjetlosti. Preporuka je eliminirati izvor vanjske svjetlosti iz prostorije, a kao umjetnu rasvjetu koristiti LED svjetla koja ne stvaraju toplinu i ne emitiraju UV zračenje. Dezinfekcija i dezinfekcija novonabavljenih predmeta također spadaju u preventivne postupke jer tako sprječavamo širenje mirkoorganizama na ostale predmete u zbirkama.

Pravilnim koracima do „lijepih” predmeta

Što se sve može učiniti u privatnim zbirkama kako bi se predmet zaštitio i očuvao? Već je spomenuta preventivna zaštita kao značajan dio očuvanja predmeta, no najvažnije pravilo koje valja poštovati jest odnos prema predmetu kao važnom.

Velik dio privatnih etnografskih zbirki čine predmeti izrađeni od tekstila i drva, potom gline i nešto manje od metala. Ostali materijali (papir, sukno, koža, perje i drugo) ipak su u manjoj mjeri zastupljeni pa će u ovom radu dati smjernice za najzastupljenije materijale.

1. Tekstil

Iako je značajan broj tekstilnih predmeta „preživio” drvene škrinje, ormare i svakodnevno korištenje, vrlo je važno sačuvati predmete u izvornom obliku. Za tekstilne predmete najveći su problem nametnici, zatim svjetlost, temperatura i prašina odnosno prljavština. Preporuka je prije spremanja provesti dezinfekciju tekstila, što možemo postići zamrzavanjem (osim kože!) na -18 °C na dva tjedna, zatim temperirati predmet jedan dan i nakon toga temeljito usisati. Predmete od sukna i vune, kao i predmete nepostojanih boja, najbolje je povjeriti na čišćenje u provjerenu ke mijsku čistionicu ili samo pažljivo mehanički očistiti. Ostali tekstili postojanih boja mogu se oprati u otopini blagog deterdženta (npr. prašak za svilu) i destilirane vode, a zatim dobro osušiti. Dugotrajno izlaganje na lutkama i vješalicama također šteti tekstilnim predmetima pa je preporuka da se vješalice i lutke oblože mekim jastučićima od vate i beskiselinskog platna te da se prije pohrane predmeta u pregibe i nabore stave potporni dodaci. Treba izbjegavati korištenje metalnih čavala, zihericica i pribadača koji korodiraju te tako uzrokuju oštećenja tekstila. Preporučuje se izbjegavati prostore tavana i podruma za spremanje predmeta te redovito prozračivanje prostorija.

Tretiranje drvene građe tekućim insekticidom, 2020.

2. Drvo

Na propadanje drvenih predmeta najviše utječe temperatura i vlažnost. Nagle promjene relativne vlažnosti snažno djeluju na drvo, pa tako nastaju deformacije i dolazi do pucanja površine. Drvnim insektima također odgovara viša vлага i temperatura. Insekti u stadiju larve kopaju kanale u unutrašnjosti drva da bi se prehranili, te pretvaranjem drvene mase u prašinu uništavaju drvenu strukturu. Zrak također može biti čimbenik propadanja ako sadržava štetne tvari, a prašina zajedno s prljavštinom potamnjuje površinu te omogućuje širenje insekata u drvu. Da bi se sprječilo ili zaustavilo djelovanje drvnih insekata, potrebno je provesti dezinfekciju predmeta plinom (u specijaliziranoj ustanovi) ili tekućim insekticidom. Tekući insekticid treba injektirati u svaku rupicu, a zatim zatvoriti u najlon na najmanje tjedan dana i nakon toga dobro prozračiti. Budući da su insekticidi vrlo toksični, treba se pridrža-

Čišćenje keramike mekim četkama, 2019.

vati posebnih mjera zaštite. Propadanje zbog svjetla najviše se vidi na površinskim slojevima pa je potrebno umjereno jakim svjetlom osvjetljivati prostorije i izbjegavati izravno osvjetljivanje predmeta.

3. Glina

Uglavnom sačuvano glineno posuđe rađeno je na ručnom ili nožnom lončarskom kolu

i predstavlja, kao i sav ručni rad, jedinstvene primjerke rukotvorstva. Iako je keramika iznimno stabilan materijal, također je podložna propadanju. Osim mehaničkih uzroka oštećenja, najčešći uzroci su soli, abrazija te mrlje i naslage hrane koje mogu uzrokovati pojavu pljesni i gljivica, posebice na neglaziranoj keramici. Odabir metode čišćenja ovisi o tipu keramike (visoko ili niskopaljena, glazirana ili neglazirana). Za niskopaljenu keramiku ili onu koja uopće nije paljena prikladno je mehaničko čišćenje mekim četkama. Mokro čišćenje pogodno je za slabo poroznu keramiku, posebice glaziranu. Ako predmet čistimo vodovodnom vodom, preporučuje se na kraju isprati destiliranim ili deioniziranim vodom. Uvjeti za izlaganje i čuvanje također utječu na propadanje keramike. Ekstremne temperature mogu uzrokovati štetu termalnim šokom, a izlaganje keramike toplini Sunca u blizini prozora može pogoršati postojeću štetu. Promjena vlage u zraku utječe na keramički predmet ako je on u dodiru s drugim materijalom osjetljivim na vodu.

4. Metal

Za metalne predmete vrlo je važno stvoriti kontrolirano okruženje u kojem će se pohraniti kako bi se odgodilo aktiviranje koroziskog procesa ili umanjio njegov intenzitet. Sredstva za kemijsko čišćenje najčešće su neutralne vodene otopine, dok se druga otapala koriste rijđe. Najvažnije svojstvo otopina jest da

Stanje prije i nakon radova, 2020.

ne nagrizaju ili minimalno nagrizaju metal koji čistimo. Njihov osnovni nedostatak je da uklanjaju izvorni sloj patine te tako obrađeni predmeti gube svoj izvorni sjaj te ih po čišćenju moramo ponovno ispolirati posebnom krpom. Po želji možemo predmete zaštiti uljem ili voskom, te ih eventualno zamotati u posebnu tkaninu ili papir za umatanje metala i spremiti ih u kutije od bezkiselinskog kartona. Ako su nam i papir, i tkanina, i bezkiselinski karton nedostupni, najjednostavnije je predmete spremiti u polietilenske vrećice.

Značaj stručnjaka i savjeta

Svakako je bolje zatražiti savjet stručne osobe u muzeju ili konzervatorsko-restauratorskom odjelu nego oštetiti predmet nestručnim postupcima. Konzervatori-restauratori osobe su koje stečenim znanjem, iskustvom i umijećem rade na očuvanju kulturne baštine i odgovorni su za postupke istraživanja i provo-

đenja tretmana na predmetima. Restauratori tehničari na temelju znanja koje posjeduju pomažu očuvati predmete u izvornom obliku i predstaviti ih u najboljem svjetlu, a obavljaju poslove koje nadzire i odobrava konzervator-restaurator.

No, najvažnije je da svi, od stručnjaka do privatnih kolekcionara i entuzijasta, nastojimo sačuvati kulturnu baštinu za buduće naraštaje poštujući materijalno i duhovno jedinstvo svakog predmeta.

Literatura:

- Budija, G., Čišćenje, zaštita i održavanje umjetničkih predmeta i starina od metala, 2010.
- Jemo, D., Osnove konzerviranja-restauriranja tekstila, Dubrovnik, 2020.
- Kojan Goluža, K., Konzervacija i restauracija keramike, Dubrovnik, 2019.
- Vokić, D., Preventivno konzerviranje slika, polikromnog drva i mješovitih zbirki, Zagreb, 2007.

70 godina čuvanja i njegovanja kulturne baštine u Muzeju Đakovštine

Marina Božić

Muzej Đakovštine

Godina 2022. značajna je godina za Muzej Đakovštine. Godina je to u kojoj Muzej slavi 70 godina postojanja i djelovanja, godina koja svjedoči o afirmaciji ove ustanove kao etablirana kulturnog stupa u izgradnji i očuvanju identiteta Đakova i Đakovštine. Danas mnogi muzealci svjedoče o potrebi promjene karaktera muzeja uslijed procesa globalizacije i multikulturalizma. Neminovni procesi nestajanja i mijenjanja običaja zahvaćaju i naše krajeve, sela i mjesta. Svjedoci smo brzih promjena u načinu tradicijskog života, no zahvaljujući muzejskim djelatnicima i etnolozima veliki dio materijalne i nematerijalne baštine dokumentira se, bilježi, čuva, istražuje i obnavlja. U ovom smislu za Đakovštinu je osobito značajan stručni rad Muzeja Đakovštine, koji punih 70 godina ustrajno radi na prikupljanju i obrađivanju brojne tradicijske građe.

U prosincu davne 1951. godine izvršni Narodni odbor Narodnog odbora grada Đakova donio je Rješenje kojim se osniva Gradski muzej u Đakovu, u današnjoj Jelačićevoj ulici na broju 15. Prva ravnateljica Muzeja bila je Hedviga Dekker, po struci učiteljica, a zapravo vizionarka, predana sakupljačica muzejske građe te vrlo brižna i odgovorna – i u to vrijeme – jedina djelatnica Muzeja Đakovštine. Muzej Đakovštine tek je 22. studenog 1952. svečano otvorio prvu muzejsku izložbu u pet izložbenih prostorija i time preuzeo zadatak čuvanja kulturne baštine. „U izložbene prostorije muzeja bile su uvrštene sljedeće zbirke: arheološka, povjesna, soba J. J. Strossmayer-

ra, etnografske i zbirka NOB-a”.¹ Sačuvane fotografije prvog stalnog postava svjedoče o bogatoj etnološkoj građi u Muzeju, kao i inventarne knjige koje je prva vodila Hedviga Dekker. „Etnografska zbirka bila je najbogatije zastupljena u novo otvorenom muzeju. Izložene su najljepše narodne nošnje i drugi predmeti, ukupno 235 izložaka, skupocjena narodna nošnja zlatara prikazana je na lutkama i plošno. U zbirci se isticala kolekcija vunenih ponjavaca i čilima. Pored tekstila izložen je bio nakit, oruđa, drvena rezbarija, lončarski proizvodi i narodna glazbala.”² Ravnateljica Dekker vrlo je savjesno i marljivo u *Inventar Grad. Muzeja Đakovo Etnografski odio* unosila sve, uglavnom donacijama, prikupljene predmete. Prvi je upisani predmet 4. srpnja 1952. godine tikkica iz Babine Greda (napomena: Babina Greda nije dio Đakovštine), nabavljena 31. kolovoza 1951., a koja je poklon Franje Matešića iz Đakova. Tikvice su predmeti koji će dominirati u početku prikupljanja etno građe u Muzeju. Pretpostavlja se da je posljednji upisani predmet Hedviga Dekker unijela 22. lipnja 1962. godine pod rednim brojem 720 (stvarno je stanje predmeta nešto veće jer se nerijetko pod istim brojem nalazi više predmeta, na primjer redni broj 37, datum upisa 9. kolovoza 1952. „muška košulja, gače i prsluk”), tada se mijenja rukopis upisa muzejskih predmeta u inventarnu knjigu kao i elementi opisa i podrijetla građe pa se može pretpostaviti da je upisivanje predmeta nastavio novi ravnatelj Franjo Čordašić.

1 Benašić, 2010: 211.

2 Ibid.

Nije ravnateljica Dekker samo prikupljala muzejsku građu već je predano radila i na popularizaciji Muzeja. Tako je organizirala i predavanja na kojima su tematski pronašla mjesto i ona iz područja etnologije.³ Išla je i korak dalje „Etnografskim istraživanjem obrađena su sela Trnava i Levanjska Varoš, a zatim su obrađeni podaci predani Centru za pripremu Etnološkog atlasa Jugoslavije u Zagrebu. Godine 1957. u Gorjanima je obnovljen narodni običaj ljelje, koji se počeo gubiti koncem XIX. stoljeća.”⁴ Običaj gorjanskih ljelja za blagdan Duhova obnovila je Lucija Karalić, vrijedna suradnica Muzeja Đakovštine. Ljelje su danas spomenik nematerijalne hrvatske baštine.

Godine 1963. umire Hedviga Dekker, a na mjesto ravnatelja, odnosno direktora Muzeja, dolazi već spomenuti Franjo Čordašić. Lik i djelo Franje Čordašića svjedoče o čovjeku zaljubljeniku u kulturnu baštinu, svima je već poznato kako je 1967. godine bio jedan od članova Odbora za organizaciju Đakovačkih vezova s ciljem predstavljanja kulturne baštine Đakovštine, kao i činjenica da je bio predsjednik Društva ljubitelja starina. Dakle, Muzej je već u povojima skrbio o bogatoj etnološkoj građi i o njezinu očuvanju. O tome također svjedoči i drugi stalni postav koji je otvoren u drugoj muzejskoj zgradici Muzeja Đakovštine, a koja se nalazila na današnjem Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu, u Preradovićevoj ulici. Muzej se u drugu zgradu seli 1967. godine.

Prva stručna zaposlena osoba u području etnologije bio je Ivan Šestan. Etnolog Šestan zapošljava se u Muzeju 1971. godine, u kojem djeluje do kraja 1987. kada odlazi u Etnografski muzej u Zagrebu. U Muzeju Đakovštine bio je zadužen za Zbirku narodne nošnje. Sukladno svome zaduženju, istraživao je i etnografsku građu te objavljivao članke. Proučavao je tradicijsku izgradnju kuća te objavio članak „Tradicijska stambena zgrada u Đakovštini” (Zbornik Muzeja Đakovštine sv. 1, 1978.) kao i žensku nošnju iz Viškovaca koju detaljno opis-

Dio postava Etnografske zbirke MĐ

suje u članku objavljenom u 3. Zborniku Muzeja Đakovštine.

Muzej je od osnutka do danas zavidno brzo povećavao muzejsku građu i aktivno društveno djelovao. Nakon odlaska etnologa Šestana iz Muzeja, 1979. godine na upražnjeno mjesto zapošljava se etnologinja Branka Uzelac. Etnologinja Uzelac nastaviti će predano raditi i skrbiti o Etnografskoj zbirci. „S obzirom da je seljačka tradicionalna kultura uvelike zahvaćena transformacionim procesom, radnici Muzeja su proveli intenzivnu akciju sakupljanja etnografske građe i terenska ispitivanja. Provedena je akcija *Fiksiranje i evidentiranje etnoloških spomenika* u suradnji s Regionalnim zavodom za zaštitu spomenika kulture iz Osijeka u kojoj je evidentirano 218 predmeta.”⁵ Etnologinja Uzelac nametnut će se kao afirmirana i proaktivna osoba u pogledu razvoja Muzeja.⁶ Svojim dugogodišnjim, ponajprije istraživačkim i sakupljačkim radom (radila je od 15. studenog 1979. do 23. lipnja 2016.), ostavila je velik trag u Muzeju. O njezini radu najbolje svjedoče mnogobrojne etnografske izložbe, održane radionice, suradnja

3 Uzelac, 1982: 53.

4 Ibid.

5 Ibid.

6 Branka Uzelac bila je i ravnateljica Muzeja Đakovštine od 2000. do 2004. godine.

Ulan u stalni etnografski postav

s drugim kulturnim ustanovama, objavljeni članci u zbornicima Muzeja Đakovštine, Reviji Đakovačkih vezova i mnogi drugi oblici javnoga djelovanja. Nakon umirovljenja na mjesto etnologinje u Muzeju Đakovštine zaposlit će se Marija Gačić (radila je u Muzeju od 1. rujna 2016. do 4. travnja 2019.), a danas je na tome mjestu zaposlena etnologinja Ivana Dević. Svi su navedeni etnolozi nastavljali predani rad prethodnoga, nastavljali i širili suradnje, osmišljavalni načine kako privući i zainteresirati publiku za dolazak u Muzej te proučavanje i upoznavanje s etnološkom građom. Naravno je da su se u tome pogledu dani koji prethode samoj povorci Đakovačkih vezova s vremenom nametnuli kao dani dodatnog i intenzivnog bavljenja i proučavanja spomenute građe.

Đakovački su se vezovi već u povojsima nametnuli kao značajna i vrlo ozbiljno organizirana kulturna manifestacija. Za organizaciju je imenovana komisija, odnosno Odbor za organizaciju Đakovačkih vezova, a koji je zatim imenovao 19 „grupa” koje su skrbile o realizaciji pojedinih zadataka.⁷ Za Muzej Đakovštine važno je istaknuti Grupu za uređenje grada i Grupu za organizaciju prigodnih izložbi. Na-

ime, već od samoga početka grad u vrijeme Vezova oblači novo ruho i pretvara se u etnografsku smotru bogatstva Đakova i Đakovštine, uređujući izloge te pretvarajući grad u veliki izložbeni prostor tradicijskog materijala, a tu je svakako značajna i popratna etnografska izložba u prostorima Muzeja. Gotovo je uvijek Đakovačke vezove pratila i izložba u Muzeju.

Slijedi kronološki popis etnografskih izložbi održanih u vrijeme Đakovačkih vezova:

- Narodne nošnje i vezovi Đakovštine, 1967.
- Etnografska izložba, 1968.
- Otvaranje stalnog izložbenog postava, 1970.
- Etnografska izložba, 1971.
- Ponjavci Đakovštine, 1972.
- Ponjavci i šarenice Đakovštine, 1973.
- Tekstilno rukotvorstvo – ponjavci i tkala, 1974.
- Ženska pokrivala za glavu, 1975.
- Ručnici Đakovštine i našičkog kraja, 1976.
- Drvo u životu naroda, 1977.
- Lončarstvo srednje Slavonije, 1978.
- Život i rad Milka Cepelića, 1979.
- Svilogojsvo, 1980.
- Vezovi panonske Hrvatske, 1981.
- Darovi Muzeju Đakovštine 1952. – 1982., 1982.
- Likovni izraz u narodnom stvaralaštvu Slavonije i Baranje, 1983.
- Đakovo kao likovno nadahnuće, 1984.
- Slavonski suvenir s etnografskom podlogom, 1985.
- 20 godina Đakovačkih vezova kroz izložbe našeg muzeja, 1986.
- 125 godina pjevačkih društava u Đakovu, 1988.
- Tragom starog obrta, 1989.
- Hrvatski grb u tradicijskoj kulturi, 1991.
- Zlatne ruke prognanica, 1993.
- Odjeća i nakit hrvatskih žena, 1994.
- Hrvatska narodna glazbala, 1996.
- Motivi vinove loze u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, 1997.

7 Benašić, 2007: 19.

Izložba slikara Slavka Tomerlina, 1998.
Vinova loza u narodnom stvaralaštvu, 1999.
Tradicijiški obrt i rukotvorstvo – entitet hrvatske narodne baštine, 2000.
Kićeni Srijem – ruho opstojnosti, potpore i nade, 2001.
Čuvari tradicijske baštine, 2002.
Tradicija i suvremenost – učenički radovi, 2002.
Narodne nošnje Hrvata izvan Republike Hrvatske, 2003.
Kod bećarskog križa, narodne nošnje okolice Vukovara i Iloka, 2004.
Tradicijsko češljanje Hrvatica Šokica u Panoniji, 2004.
Otvaranje etnološkog postava Muzeja Đakovštine, 2005.
Vezovske etnografske izložbe, 2006.
Nakit kroz povijest, 2007.
Suvremeno u tradicijskom – građanski elementi u tradicijskom odijevanju, 2008.
Gorjanske ljilje kao likovno nadahnuće, 2009.
Predajno ruho baranjskih Hrvata, 2010.
Biseri hrvatske baštine, 2011.
Oj, Perkovci i Novi i Stari, u vama su lole i bēčari, 2012.

Obrtnički proizvodi kao sastavni dio tradicijske odjeće u Đakovštini, 2013.
Muzej u loncu, 2016.
Sjedi drvo na drvo, 2017.

Etnografske izložbe u Muzeju nisu isključivo vezane za vrijeme održavanja Đakovačkih vezova. Iste se postavljaju i mimo vremenskog trajanja i obilježavanja spomenute manifestacije. Muzej Đakovštine tako njeguje svoj etnološki izričaj tijekom cijele godine, odnosno godina. U tome ćemo smjeru i nastaviti. Njegovati i proučavati, širiti spoznaje, dijeliti znanje, stvarati mostove i graditi poznanstva, nastaviti osvjećivati stanovnike Đakovštine i šire o važnosti i posebnosti lokalnog identiteta koji svjedoči o bogatstvu koje nosimo za sadašnjost i budućnost našega grada i Đakovštine.

Literatura:

- Benašić, Zvonko. 2007. Povjesnica Đakovačkih vezova 1967. – 2007. Đakovo.
Benašić, Zvonko. 2010. Đakovački spomendani, drugo dopunjeno izdanje. Đakovo.
Uzelac, Branka. 1982. Trideset godina rada Muzeja Đakovštine. Prigodna revija Đakovačkih vezova. Đakovo.

Paprenjaci s rozetom: tradicijski kolači Đakova s novom pričom

Dubravka Scharmitzer

Srednja strukovna škola Antuna Horvata Đakovo

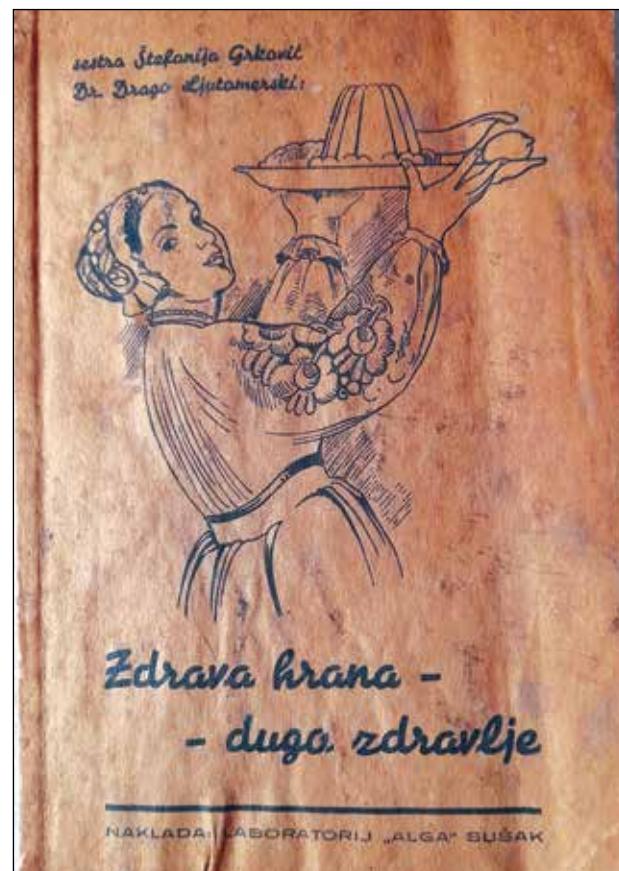

Zanimljiv kolač

Izuzetnu priču o kolačima paprenjacima možemo početi pitanjem: jeste li znali? Puno je toga o njima istraženo, ali još uvjek predstavljaju inspiraciju i nove poglede za istraživanja u gastronomsko turističkom pogledu. Paprenjaci¹ su kolači, jednostavni, aromatični i vrlo dojmljivi. Odišu na prošlost i posebno srednji vijek, kada se populariziraju i koriste u različitim društvenim slojevima. Sadrže papar i općenito začine koji su nekada zbog uzgoja u drugim klimama bili vrlo egzotični i posebni. Upravo su zato ovi kolači posebno zanimljivi. Također, njihov recept vrlo je jednostavan i prirođan pa nam je i danas kada smo okruženi manje zdravim namirnicama i sastojcima osobito značajan. Možemo istaknuti kako je osnovni recept ustvari izvanredan te vrlo primjenjiv i danas. O tome, uostalom, svjedoče raznovrsne varijante na brojnim mrežnim stranicama, kulinarskim portalima i gastroblogovima.

Kao zaključak ostaje: dobre vrijednosti prežive povjesna previranja i društvene promjene. Zbog svega toga paprenjaci su našli svoje mjesto na UNESCO-ovoј listi zaštićene nematerijalne baštine.

Pojam nematerijalna kulturna baština obuhvaća: prakse, predstave, izraze, znanje, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prihvataju kao dio svoje kulturne ba-

štine. Nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz generacije u generaciju, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao reakciju na svoje okruženje, svoje uzajamno djelovanje s prirodom i svoju povijest. Ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštovanje prema kulturnoj raznolikosti i ljudskoj kreativnosti. Svojstvo kulturnoga dobra, na temelju stručnog vrednovanja i prijedloga Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu, utvrđuje Ministarstvo kulture i medija RH. Nematerijalna kulturna baština manifestira se u pet domena: a) oralne tradicije i izrazi, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije nematerijalne kulturne baštine, b) izvedbene

¹ U Povijesnom rječniku hrvatskog kulinarstva još su zapisani i: paprenjok, poprenjak, poparnjak, paparnjak, paprenik, paprnjak, prpprenjak (Ivanišević, 2019:88).

umjetnosti, c) društveni običaji, rituali i svečanosti, d) znanja i umijeća vezana za prirodu i svijet i e) tradicijski obrti.

Materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu zapravo je teško razdvojiti: u svaki materijalni predmet ugrađena su znanja i vještine, pa tako i u paprenjake. Podrijetlo paprenjaka nije jasno, ali poznato je da su postojali i bili vrlo rašireni u 16. stoljeću, u vrijeme renesanse. Neki dokazi, kao što su glineni kalupi iz samostanskih kuhinja, potvrđuju da su fratri diljem Europe pravili ovu slasticu u 13. stoljeću.

Već i samo ime otkriva glavni sastojak – papar, po kojemu su paprenjaci i dobili ime. Začin je to koji je u prošlosti bio vrlo skupocjen i rijedak, stigao je iz Indije nakon velikih seoba i geografskih otkrića, prvo u Europu, a potom i u Hrvatsku, najvjerojatnije preko Njemačke i Italije. Naš pjesnik Petar Hektorović na otoku Hvaru u svom djelu Ribanje i ribarsko prigorvanje iz 16. stoljeća spominje paprenjake u Prvom danu ribarenja, kada ih ribar Nikola poslužuje za večeru:

„Nikola već ne da riči da se reče
Skoči i, noseć meda u satju, doteće,
Pak reče: Opet grem, i doni ne mala
Kus ponačeta prem s kruhom kaškavala,
Paprenakov, vina i voća pripravi,
Tuj tko hti – užina, tko ne hti – ostavi...”

Zahvaljujući utjecajnom i plodnom hrvatskom piscu 19. stoljeća, Augustu Šenoi i njegovu poznatom djelu *Zlatarovo zlato*, paprenjaci ostaju prepoznatljiv tradicionalni kolač Zagrepčana 19. stoljeća. Kako tada tako i danas on je kolač, suvenir i delicija, zahvaljujući osebujnoj pekarici Magdi koja ih je pekla. Iz književnog djela izdvajamo: „Prišivak paprenjarka pako nadjenuše joj zato: u svemu gradu ne bijaše ni velikaške ni građanske žene koja bi umijela mijesiti paprenjake kao što Magda. Stoga je bilo i svetkom i petkom dosta jagme za njezinim paprenjacima, i sam varoški sudac Ivan Blažeković znao je kadšto ostaviti lijep dinar u njezinoj kesi!“

Etnologinja Zdenka Lechner u tekstu o paprenjacima navodi potvrdu njihove popular-

Drveni kalupi za paprenjake, Muzej Đakovštine

nosti u istočnoj Slavoniji u tekstu književnice Jagode Truhelke. Ona u jednom poglavljiju opisuje put od Osijeka do Aljmaša: „— Kuma, ima l' u vašoj torbi i paprenjaka? — To će se vidjeti — odgovori kuma — a sad hodaj kako treba... Kad su stigli među vinograde, čudio se Dragoš — Ala je koliba njina malena, baš kao kuća od paprenjaka... A kad je kuma počela vaditi iz svoje torbe i košare — Paprenjaci! — vrisne Dragoš...“

Definiciju paprenjaka i osvrt na poznavanje kolača u Slavoniji napisala je Tihana Petrović, davne 1987. godine u Reviji Đakovačkih vezova. Izdvajamo: „Paprenjaci su kolači umiješani od brašna, jaja, meda, šećera i papra. Četvrtastog su oblika, s gornje strane ukrašeni reljefnim ukrasima, a dobivaju se utiskivanjem drvenog ili glinenog kalupa u tijesto. Motivi su različiti, najčešće biljni (tulipan, žir), životinjski (zmija, ptica), znakovi zodijaka ili sakralni (križ, crkva). Paprenjaci su se pekli za veće blagdane, svatove i babinje. Modlu, kalup za paprenjake, kupila sam na našičkoj tržnici prije nekoliko godina kod majstora Juga. On je uzorak za izradu kalupa nabavio iz Zagreba, a kaže da u našičkom kraju nitko ne zna za te kalupe te da ih najbolje prodaje u novogradniškom kraju kamo odlaze na vašare, sajmove. Kalup koji sam kod njega nabavila načinjen je od trešnjevog drveta, ima urezanih šest motiva, sa svake strane tri. Motivi su stilizirani biljni (trešnje, žir, cvijeće).“ Dalje u tekstu ona upućuje i na podrijetlo „zemljjanog kalupa za paprenjake“ iz Đakova, u vlasništvu Muzeja

Đakovštine, zatim na dva drvena iz Đakova, dva iz Dragotina, te jedan iz Velike Kopanice. Iščitavajući tekst, opravdano si postavljamo pitanje: zašto nisu prisutniji kod nas i zašto nisu zaštićeni kao i paprenjaci s Hvara?

Paprenjaci s otoka Hvara

Bogatu povijest mjesta Hvara obogatila je srednjovjekovna trgovina začinima, iznimno potencirana nakon prvih križarskih ratova kada je Europu zahvatio val žudnje za novim okusima i mirisima, kojih su upravo Arapi imali u izobilju. Križari s Arapima nisu samo ratovali, nego su, uz Božji blagoslov i pristanak svih papā, i trgovali. Glavni distributeri u Europi bili su Venecija i Genova, u manjem obujmu i Dubrovnik. Papar, cimet i ostali začini stizali su iz Indije i jugoistočnih azijskih otoka u Aleksandriju i Alep u Siriji uglavnom morskim putem, do Sueza, a tek mali dio išao je kopnom. U povijesti paprenjaka značajnu ulogu ima i Hvarska biskupija, najvjerojatnije već ustanovljena u 12. stoljeću. Naime, svi srednjovjekovni izvorni recepti nastajali su u samostanima, a uz stolne crkve djelovale su pekarske škole medenjaka (javne ili tajne).

Umijeće pripreme tradicijske slastice *starogrojski paprenjok* još se danas zadržalo u Starom Gradu na otoku Hvaru. U arhivu hvarske obitelji Bučić sačuvan je stari recept za paprenjake, pisan rukom na talijanskom jeziku iz 18. stoljeća. Prema tom receptu paprenjaci su se pravili od tri *libre* meda (vjerojatno male libre, dakle ukupno oko 1 kg) zagrijavalo se sve dok se ne pojavi pjena koja se odvoji. Potom se dodavalo nešto papra i klinčića te malo korijandra i sve se izmiješalo. Kad bi se smjesa ohladila toliko da se u njoj mogao držati prst, dodavalo se brašno, pravilo tjesto

Kalup od pečene cigle za paprenjake,
Muzej Đakovštine

i od njega paprenjaci. Količina brašna se ne navodi, a stavljalo se vjerojatno koliko smjesa popije. Tako načinjeni kolači pekli su se i ohlađeni ukrašavali šaranjem. Za šaranje – *cukarovanje* paprenjaka umuti se snijeg od jednog bjelanjka i 25 dkg šećera u prahu, pa kad je to dobro umućeno, doda se par kapi limunova soka. Tom se smjesom uz pomoć štapića od vinove loze, u čiji vrh se zadjene pribadača s glavicom, šaraju paprenjaci na način da se glavica od pribadače umače u gustu smjesu od šećera i snijega te se po paprenjaku crtaju crtice i točkice.

Paprenjaci i kalupi na satima kuharstva

Žene i majke na otoku Hvaru pravile su paprenjake svojim muževima i sinovima pomorcima kada su odlazili na duga i daleka putovanja, jer je to slastica koja je duže vrijeme jestiva. Hvarani kažu da paprenjak ima svojstvo prirodnog barometra, jer kad omekša, bit će jugo i kiša, a kad otvrđne, bit će suho i lijepo vrijeme i puhat će bura. Zbog svega toga paprenjaci s Hvara 2008. godine ulaze na UNESCO-ovu listu zaštićene nematerijalne baštine.

Paprenjaci u Slavoniji

Prehrana u središnjoj Hrvatskoj dijelom se nadovezivala na srednjoeuropsko seljačko kulinarstvo, ali je sadržavala i tradicije praslavenskog podrijetla. U literaturi dio slavonskih

tradicijiskih slastica čine i paprenjaci, danas nepravedno zapostavljeni u Slavoniji.²

Vrativši se u prošlost slavonskih i šokačkih običaja, nameće se zaključak kako su paprenjaci više građanski – švapski kolači s cimetom i medom. Neka povjesna istraživanja pokazala su da se paprenjaci najčešće pojavljuju u dijelovima Slavonije gdje su bili njemački doseljenici. Šokice, reduše, domaćice rijetko su pekli paprenjake. One su se više dokazivale kroz gužvare i štrudle. Ako se i spominju paprenjaci, u receptima se rijetko kada nalazio papar. Možda je jedan od razloga i taj što se smjesa naribano muškatnog orašića, cimenta i klinčića do sredine 20. stoljeća nazivala jednim imenom – papor. Možda je u jednom trenutku papor postao papar!

Reljefni motivi na paprenjacima razlikuju se po regijama i vrlo su različiti, a povezuju ih s tradicionalnim motivima kraja gdje

se izrađuju. Slavonija najčešće ima šljive, žir i križ, a središnja Hrvatska, npr. Zagorje, grožđe, jabuke ili životinje. U Istri kao i u Dalmaciji tu su ribe, sidra, amfore i morski konjici. Paprenjaci su najčešće pravokutnog oblika, a iz starih zapisa tog vremena čitamo da imaju prepoznatljiv okus i miris. Obvezna masnoća za tjesto bila je svinjska mast u kombinaciji s brašnom, a dobiveno tjesto bilo je prhko tjesto. Da bi tjesto dobilo slatki okus, trebalo je dodati meda.

Keksići dobiveni pečenjem prhkog tjesteta na bazi meda uvijek su se zvali medenjaci. Istraživanje i čitanje različitih priloga o povijesti paprenjaka i medenjaka nameće pretpostavku da su se u Slavoniji, preciznije u Đakovštini, više pekli medenjaci, okruglice s medom, orasima i smjesom začina. Iz medenjaka su nastali paprenjaci koji nisu (još uvijek!) prepoznati kao delikatesa u našim krajevima.

U Muzeju Đakovštine nalazi se kalup za paprenjake od pečene opeke. Je li možda ispečen zajedno s opekom koja se pravila za gradnju katedrale? Je li naš biskup J. J. Strossmayer

2 Usp. narodna jela i pića. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pripunjeno 30. 3. 2022. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42984>).

sudjelovao u oblikovanju tog kalupa, ostat će tajna ili motivacija za neka druga istraživanja.

Školski projekt – Od rozete do paprenjaka

Srednja strukovna škola Antuna Horvata Đakovo marljivo radi na očuvanju povijesti našega grada i Đakovštine. Učenike potičemo na istraživanje prošlosti svoga zavičaja te radimo raznovrsne projekte kroz koje stječu nova znanja, što ih čini spremnjima za buduće poslovne izazove. Danas se recepti za paprenjake više ne prenose s koljena na koljeno, već se mogu naći u mnogim starim i novijim knjigama o kuhanju, pekarskim priručnicima i, naravno, sveprisutnom internetu. Listajući knjigu iz privatne zbirke Zdrava hrana – dugo zdravlje, priručnik o zdravlju i hrani iz 1935. godine, pronalazimo recept na 113. stranici. Posebnost tog recepta je ta što je on potpuno razumljiv i za prave kuharice i za početnike, a star je gotovo stoljeće. Kako bi naš đakovački kolač-suvenir bio istaknutiji, dodajmo nešto naše! Neka reljefni motiv na paprenjaku bude rozeta. Rozeta je stilizirano kameno-stakleni

Paprenjak i drveni kalup s rozetom

prozor u obliku višebojnog raširenog cvijeta, promjera sedam metara, a nalazi se na pročelju đakovačke katedrale, iznad ulaznih vrata.

Učenici pekari u školskom praktikumu oblikovali su paprenjake pomoću drvenog kalupa s motivima voća i žira, ali i u obliku rozete od predloženog recepta. Od ponuđenih namirnica treba umijesiti prhko tjesto, utisnuti motiv, složiti u lim i peći nekoliko minuta na 200 °C. Tijekom pečenja razvija se poznata aroma koja vraća u neka davna vremena.

Ako se želite okušati u svojem paprenjaku, možete se poslužiti našim iskušanim receptom.

Potrebne namirnice:

1 kg brašna,
0,5 kg mljevenih oraha,
250 g šećera,
250 g meda,
250 g masti,
2 jaja,
začini u količini od:
1 velika žlica cimeta,
1 mala žlica bijelog papra,
1 mala žlica klinčića,
1 mala žlica muškatnog oraščića.

Literatura i izvori:

- Buratović, Marica: Starogrojski paprenjok, 2006.
Ivanišević, Jelena: Povjesni rječnik hrvatskog kulinarstva, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2019.
Hektorović, Petar: Ribanje i ribarsko prigovaranje, Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 1995.
s. Grković, Š. i dr. D. Ljutomerski: Zdrava hrana – dugo zdravlje, Tisak Zagreb, 1935.
Lechner, Zdenka: Paprenjaci, Etnološka tribina 8, Zagreb, 1985., str. 55–60.
Petrović, Tihana: Još o paprenajcima, Đakovački vezovi – prigodna revija 1987., str. 38–40, Đakovo.
Šenoa, August: Zlatarovo zlato, Tipex, Zagreb, 1994.
Narodna jela i pića. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 30. 3. 2022. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42984>).
https://www.hah.hr/arhiva/tradicionalna_jela.php
<https://svijet.com.hr/slatka-i-dobro-zacinjena-povijest-hvarske-paprenjaka/>

Šest nedilja, svaki puta druga sprema – odjevni leksik u Babinoj Gredi

dr. sc. Marija Raguž
Tena Babić Sesar, prof.
dr. sc. Martina Kelava

Uvod

Jedno je od najprepoznatljivijih obilježja slavonske tradicijske kulture tradicijsko ruho. Očuvani su mnogi primjeri koji svjedoče o raznolikosti, vještini i ukusu djevojaka i žena, ali i momaka i „ljudi“. Neupitno je da se Slavonija ponosi svojim baštinskim tekstilom. Međutim, koliko god se čuvali odjevni predmeti, pa i značaj koji oni imaju za Slavonce, neki su segmenti istraživanja donekle zanemareni. Jedan od tih elemenata jest i nazivlje povezano s tekstilnim rukotvorstvom. Kao i izgled samih odjevnih predmeta, nazivlje varira od mjesta do mjesta, a ti se nazivi gube opadanjem broja osoba koje svakodnevno nose tradicijsko ruho. Tematikom odijevanja tijekom 20. stoljeća, drugim riječima „narodnom nošnjom“, na području istočne Slavonije bave se etnolozi zaposleni većinom u muzejima, kao i lokalni istraživači koji su istraživali ponajviše za potrebe rada kulturno-umjetničkih društava te s njima povezanim manifestacijama tradicijskoga karaktera.¹ Cilj je ovoga rada s jezičnoga gledišta

Babina Greda, 13. 11. 1946. Mladenci Kata (rođ. Stojanović, po selu Andrijaševa) i Stjepan Babić (po selu Andrin) na dan vjenčanja

¹ U popisu literature na kraju ovoga rada navedena su neka izdanja (monografija, kataloga izložaba, stručnih radova) o odjevanju koja su nastala kao rezultat sustavnih etnoloških istraživanja; riječ je o izdanjima etnologinja Ljubice Gligorević (Gradski muzej Vinkovci), Janje Juzbašić (Zavičajni muzej „Stjepan Gruber“ Županja), Zdenke Lechner (Muzej Slavonije u Osijeku i Etnografski muzej Zagreb), Vlaste Šabić (Muzej Slavonije u Osijeku), Branke Uzelac (Muzej Đakovštine), kao i Katarine Bušić, Aide Brenko, Marete Kurtin, Vesne Zorić i Jelke Radauš Ribarić iz Etnografskoga muzeja Zagreb, dr. sc. Mande Svirac (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), dr. sc. Tihane Petrović Leš (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), etnologa Zvonimira Toldija (Muzej Brodskoga Posavlja) i Josipa Forjana (Posudionica i radionica narodnih nošnji).

(p)opisati slavonsko tradicijsko ruho, i to na primjeru Babine Grede, jednoga od najvećih slavonskih, šokačkih sela koje se smjestilo

rić iz Etnografskoga muzeja Zagreb, dr. sc. Mande Svirac (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), dr. sc. Tihane Petrović Leš (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), etnologa Zvonimira Toldija (Muzej Brodskoga Posavlja) i Josipa Forjana (Posudionica i radionica narodnih nošnji).

uz rijeku Savu na samom zapadu Vukovarsko-srijemske županije. Selo se prvi put spominje u 12. stoljeću, a prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine ima 2 784 stanovnika. Babina je Greda, među ostalim, poznata po Mijatu Stojanoviću (1818. – 1881.), Andriji Kneževiću (1840. – 1906.), Marijanu Vukoviću (1841. – 1896.) i Franji Babiću (1908. – 1945.), đakovačko-srijemskom biskupu Stjepanu Bäuerleinu (1905. – 1973.), manifestaciji *Konji bijelci*, koja se neprekinito održava od 1981. godine, *Stanarskim susretima* te po brojnim drugim prirodnim i kulturnim vrednotama. Poznato je kako se u Babinoj Gredi, unatoč tehnološkom, informacijskom i gospodarskom napretku, još uvijek čuva hrvatski šokački identitet – i to očuvanjem nošnje i govora.

Babogredski govor ubraja se u posavski poddijalekt slavonskoga dijalekta štokavskoga narječja, a u njemu se i danas – više kod starijih, a manje kod mlađih govornika – bilježe uobičajene karakteristike hrvatskih šokačkih govora na svim jezičnim razinama (fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj). To su primjerice peteronaglasni sustav (npr. *otāc, vodē, rādnik, sačūvam, kazīvō, rúka, nosílī*), ikavskojekavski odraz jata (npr. *dítē* (ali *đetēta*), *dví, cív, rīč, dvīsto, nevrīme; đecā, đevōjka, čeli, đèteljina, đēd*), nepostojanje glasa *h* (*od malí' nogu, bilo je pijani' ljudi, óčeš, sàrana, àljina; glúva; smýa*), umekšavanje glasa *l i n* (*željím, naseljít, gljísta, vòljim, ljepína, posoljít* (ali *sôl*), *fáljít; promínjít, uklonjít*), zatim krnji infinitiv (*pogínit, izbít, žívit*), 3. o. mn. prezenta na *-aje* i *-u* (*glèdajē, kopaјē; pràvū, rādū*), glagolski pridjev trpni na *-t* (*sprèmito, napràvita*), stari sklonidbeni oblici imenica, kratka/duga množina imenica (*mîši, (zbog) mîša, kljúči, nóži; konjèvi*), prilozi (*vâko, věće, vâmo, nûda, njëge te njege, gegòd pa gegòd, svagdânji, jučerânji*) i dr.

Posebnost je u govoru Babine Grede, kao i u svakom hrvatskom mjesnom govoru, leksik. Rječnik Babine Grede ne samo da je bogat nego je i znanstveno vrlo zanimljiv. Način života, odijevanja, običaji – sve je to pogodovalo razvoju bogatstva leksika te razlikovanju od standardnoga hrvatskog jezika.

Tako su značajno obilježje babogredskoga govora riječi koje se primjerice odnose na dijelove određenih alata i pomagala u polju, dijelove kola i opreme za konja, različite vrste ručnoga rada te na ruho. Promjenom načina života, mogućnošću da se sve kupi i razvojem mehanizacije velik se broj tih naziva, kako predmeti nestaju iz svakodnevne uporabe, zaboravlja.

Za potrebe su ovoga rada u veljači 2022. godine provedeni polustrukturirani intervju s kazivačicama na temu odijevanja s ciljem bilježenja naziva pojedinih odjevnih sastavnica tijekom 20. i 21. stoljeća u Babinoj Gredi. Jedna je kazivačica, koja se *nosi šokački*, odnosno koja nosi tradicijsko ruho i danas, rođena 1939. godine u Babinoj Gredi, druga je rođena 1965. godine u Gundincima, ali je u Babinoj Gredi od 1989. godine, kada se udala, a treća je kazivačica rođena 1952. godine u Babinoj Gredi. Obje su mlađe kazivačice *civilke*, to jest ne nose tradicijsko ruho. Bitno je primjetiti da je najstarija kazivačica, kao jedina među trima kazivačicama koja i danas svakodnevno nosi tradicijsko ruho, ponudila znatno veći broj naziva vezanih za odijevanje od drugih dviju.

Babogredska đevojka u pletenice. Naprvo je kuštra, sa strane su ružice.

Analiza nazivlja

Pojmovi vezani za odijevanje nisu jednaki. Mogu biti na određeni način hijerarhizirani, u smislu da postoje osnovni pojmovi, a zatim

njihove podvrste, npr. *krpa* > *kamazirka* kao vrsta krpe. To je jedan aspekt prema kojem ih je moguće organizirati, a s druge je strane aspekt koji izravno odražava stvarnost. Najraznovrsniji su, naime, i najbrojniji pojmovi vezani za žensko odijevanje, a nešto ih je manje kada je riječ o muškom odijevanju i većinom su strogo odijeljeni, mada postoje kategorije koje se odnose na oba spola. Pojmovi su u ovom radu podijeljeni na one koji se odnose na sirovine ili tehnike za izradu odjevnih predmeta, zatim na univerzalne odjevne predmete koji su služili pripadnicima oba spola, a zatim na muške pa ženske odjevne predmete.

Funkcionalna podjela

Sirovine i tehnike. Među materijale od kojih su se izrađivali odjevni predmeti ubrajamo *brokāt*, *glöt*, *krīmer*, *lājnen*, *pīš*, *rīps*, *sōmet*, *svīlē* (*sviona*), *štōf* i *štrūks*. Mjera za širinu materijala je *pōla*. Kao tehnika spomenuto je *štričano*, ali i tehnike ukrašavanja teksila: *bōrano*, *čičkano*, *garnīr*, *gūličano*, *kálice*, *křpano*, *plesīrano*, *plesírat*, *raspēglana*, *rōzane*, *srózat*.

Odjevni predmeti i materijali pobliže se označavaju pridjevima, najčešće prema boji: *brāun/brāon*, *cr̄na*, *crvēne*, *m̄ko*, *plāve*, *rōzno*, *šarēna*, *zelēna*, ali i prema određenim detaljima pa se pojavljuju sintagme: *gūličane štrīmfe*, *křpa s jägodama*, *svīona rubīna*, *raspēglana rubīna*, *blúza na rúže*, *brēnovane vēste*, *skītita krīla*.

Pojmovi koji se odnose na predmete za oba spola. Predmeti koje su mogli nositi pripadnici oba spola većinom se odnose na obuću, a u pravilu je riječ o predmetima koje se ponekad i kupovalo kod obrtnika, a ne isključivo izrađivalo za vlastite potrebe: *kōžu*, *obōjci*, *òpānci* (*rigláši*, *kajšari*), *pulōver*, *vēsta*.

Zanimljiv je primjer *plišānka* koji označava dva potpuno različita predmeta – mušku kapu i žensko pokrivalo za glavu, ali oba su izrađena od pliša.

Pojmovi vezani za muško odijevanje. Među pojmovima koji se odnose isključivo na predmete koje su nosili muškarci jesu

sljedeći: *āncug*, *čīžme*, *ćurākle*, *fūsekle*, *kamizōl*, *kāpa*, *lāče*, *odīlo*, *rājtozne* i *šobāra*.

Pojmovi vezani za žensko odijevanje. Najbrojniji su pojmovi vezani za žensko odijevanje. Podijeljeni su na one koji se odnose na oglavlje i na odjevne predmete. Na oglavlje se odnose ovi pojmovi: *brēnajzl*, *brēnovat*, *cūpovi*, *čēšalj/čēšlēvi*, *kīka*, *kōsa*, *košārica*, *křpa*, *kūštra*, *delīnka*, *pletenīce*, *pūce*, *rōjtice*, *rūžice*, *šāmija*, *šnálīce*, *tútā*, *zvizdīce*. Na odijevanje se odnose sljedeći pojmovi: *aljīna* (suknja i bluza), *blúza*, *jākna*, *kamazīrka*, *kostīm* (jakna i suknja), *krīla*, *lagāno*, *mekānčica*, *odnīčca*, *opléćak*, *plántika*, *polútak*, *ponjávac*, *potprímat*, *prāndža*, *rubīna*, *sastavljāča*, *sprēma*, *sūknja*, *šāl*, *šlingāra*, *štrīmfe*, *tkānica*, *ünterok*, *zāprēg* i *zlatāra*.

Potrebno je napomenuti da postoje pojmovi koji se ne odnose na materijalni aspekt odijevanja. Primjerice, pojam da je *đevōjka pōšla gologlāva* označava trenutak kada se ona zapravo počinje odijevati kao djevojka. To je razdoblje podrazumijevalo da je šest *nēdilja*, svāki púta drūga sprēma, mada je to razdoblje moglo biti i kraće, ali nikad manje od četiri nedjelje. Obično bi započinjalo na Uskrs ili Brašančeve, odnosno blagdan Tijelova. Tu je sadržan i pojam *sprēma*. On označava potpunost odjevne kombinacije, dakle

Babogredsko djevojka u sukњe s garnirovom, kaišu sa zlatom, svionoj košuljice i laganom. Oko vrata su joj dukati, a na rukama crvene plantike.

oglavlje, odjevne predmete i obuću, ono što bi modna industrija nazvala engleskim izrazom *look*.

Tvorba pojmljiva

Pojmovi su stvarani na nekoliko tvorbenih načina koji su inače svojstveni hrvatskom jeziku. U prvom se redu može govoriti o sufiksnoj tvorbi u primjerima: *bôr-an-o*, *brênov-an-e*, *čîčk-an-o*, *gûlič(c-j)an-o* (*gûličane* štrîmfe), *kál-ic-e*, *k  p-an-o*, *ples  r-an-o*, *r  z-an-e*, *pli  -  n-k-a*, *ko  r  -ic-a*, *pleten-  c-e*, *r  jt-ic-e*, *r  z-ic-e*, *  n  l-ic-e*, *zvizd-  c-e*, *del  n-k-a*, *mek  n-  cic-a*, *pol-  tak*, *ponj  v-ac*, *sastav-lj  -a  c-a*, *svio-na* (*rub  na*), *  ling-  r-a*, *tk  n-ic-a*, *z  -pr  g*, *zlat-  r-a*. U primjeru *svio-na* došlo je do vokalizacije *l* u *o*. Postoje primjeri prefiksne tvorbe: *pot(d)-pr  mat*, *s-pr  ma*, *s-r  zat* i prefiksno-sufiksne: *ras(z)-p  gl-an-a* (*rub  na*), *o-pl  c-ak*. Postoje nadalje primjeri preobrazbe – kada određeni oblik riječi dobije novo značenje, što je slučaj s primjerom *lag  no* – to je pridjev koji je postao naziv za lak odjevni predmet. Motivacija je u tom slučaju bilo svojstvo odjevnog predmeta, ali u pravilu je – kako se može primijetiti iz određenih primjera – naziv predmeta bio motiviran materijalom (*pli  -  n-k-a*, *del  n-k-a*) ili tehnikom izrade, najčešće ukrasa (*bôr-an-o*, *brênov-an-e*, *čîčk-an-o*, *gûlič(c-j)an-o*, *ples  r-an-o*, *r  z-an-e*, *sastav-lj  -a  c-a*, *  ling-  r-a*, *zlat-  r-a*). U primjeru *kr  la* riječ pak je o okamenjenoj metafori. Osim toga, kada je riječ o primjerima *k  l-ic-e*, *ko  r  -ic-a*, *r  jt-ic-e*, *r  z-ic-e*, *  n  l-ic-e*, *zvizd-  c-e*, govornik standardnoga hrvatskog jezika mogao bi pomisliti da je riječ o umanjenicama, ali zapravo su to riječi koje označavaju konkretnе predmete, ne samo manje inačice nečega. *Zvizd-  c-e* nije umanjenica zvijezde, nego ukras za kosu, kao i *r  z-ic-e* i *r  jt-ic-e*, a *ko  r  -ic-a* nije mala košara, nego oblik pletenja kose kod djevojčica. Kod te je riječi zanimljivo da se učestalo koristi „korpa“ u većini slavenskih govora, ali u ovom slučaju nije korpica, nego *košarica*.

Etimologija pojmljiva

Na oblikovanje su leksika slavenskih govora, među ostalim, uvelike utjecali njemački, turski i mađarski jezik, pa govorimo o germanizmima, turcizmima i hungarizmima u rječnicima šokačkih govora. Isto vrijedi i za tekstilno nazivlje. Govor Babine Grede također obilježavaju riječi koje su porijeklom iz navedenih, ali i nekih drugih jezika.

Tako u germanizme svrstavamo sljedeće pojmove koji su povezani s odijevanjem u Babinoj Gredi: *  ncug*, *br  najzl*, *br  novat*, *f  sekle*, *kaj  sari*, *  ling  ra*, *  n  lice*, *shtr  mfe*, *  nterok*, *v  sta*, *  tr  kano*, *  irtl*, *pl  ntika*, *r  jtozne*, *rasp  glna*, *rigl  si*, *  tr  pandla* i dr.

Turcizmi su pak *  ckano*, *  zme*, *  r  kla*, *  mija* i dr., a hungarizam primjerice *r  jdice*.

Međutim, postoje riječi koje su u hrvatski jezik došle iz daljih jezika posredstvom i njemačkoga i turskoga, recimo *  l* koji potječe iz daleke Indije, ali i francuske *frange* – šiske, kao temelj pojmu *pr  nd  za*, ili *garn  r* – na francuskom jednostavno ukras, kao i u njemačkom *garnieren* – ukrašavanje. Utjecaj francuskoga jezika ogleda se i u riječi *pli  *, kao i u riječi *bl  za* koja je preko njemačkoga došla iz francuskoga jezika.

Jedan je od najfascinantnijih primjera *ka-maz  ka*. Jedini pojam s kojim smo uspjeli povezati taj naziv lokalitet je Khanasir u Siriji, u blizini Alepa. Mnoge su tkanine kroz povijest dobivale nazine prema lokalitetima za koje se vezao njihov nastanak – od *ka  mira* (prema regiji Kašmir u Indiji) pa do *muslina* (prema gradu Mosulu u Iraku) te *damasta* (prema Damasku u Siriji). Većina je tih spomenutih mjesta bila povezana s Putom sviile, kao i Alep u čijoj je blizini Khanasir, pa u tome pogledu ne bi bilo neobično da je poslužio kao inspiracija za imenovanje vrste tekstila.

Analizirajući etimologiju pojmljiva, uočava se da ih velik broj pripada slavenskom sloju. Izdvojeni su ovi primjeri: *fr  sluk*, *g  ce*, *k  ka*, *ko  r  ica*, *k  zu*, *kr  la*, *k  pa* (*s j  godama*), *mek  nica*, *ob  jci*, *odnj  ca*, *  p  nci*, *opl  cak*, *pletenice*, *pol  tak*, *ponj  vac*, *potpr  mat*, *p  ce*, *rub  na*, *sastavlja  a*, *sprema*, *s  knja*, *sviona*.

tkanica, záprég, zlatára i dr. Većinom pojmove koji se ubrajaju u slavenizme imenuju se arhaičniji predmeti. Kako su utjecajem drugih kultura Šokci prihvaćali nove materijale, načine izrade i dr., tako su posuđivali i nove jezične izraze. Tako i u ovom slučaju jezik prati kulturu, to jest slika je kulture.

Zaključak

U radu je prikazano rječničko bogatstvo u govoru Babine Grede koje se odnosi na odjevni leksik. Istraživanje, popisivanje i analiziranje nazivlja kojim se imenuju elementi tradicijskoga ruha višestruko je važno. Kako su predmeti na koje se to nazivlje odnosi sve manje u svakodnevnoj uporabi, nestaju i riječi kojima se ti dijelovi tradicijskoga ruha imenuju. S druge strane, svaka ta riječ odražava raznolikost i slojevitost koja je vidljiva i na materijalnom aspektu tradicijskog odjevanja. Osim toga, kroz razgovor s kazivačima o ruhu otkrivaju se i duhovni aspekti – pri-

mjerice šest nedilja, svaki puta druga sprem-a – a čuva se i jezična starina, i to ne samo etimološki već i na drugim jezičnim razinama (naglasci, odraz jata, glasovi i dr.). Pojmovi, to jest leksemi upućuju još jednom na to kako jezik prati kulturu jer se u zabilježenom popisu riječi otkriva ne samo germanski sloj nego i slavenski, posebice u tipovima nošnje koji su starijega porijekla. Očuvanjem svih tih naziva čuva se babogredска, šokačka – samim time hrvatska *rič*.

Literatura:

- Braica, Silvio. 1999. Pojmovnik hrvatske etnografije i ethnologije. *Ethnologica Dalmatica* 8, 5–119.
- Brenko, Aida; Kurtin, Maretta, Zorić, Vesna. 2019. *Kapa dolje! Priča o (ne)pokrivanju glave, katalog izložbe*. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb.
- Bušić, Katarina. 2006. *Najljepše si selo Cvelferije: narodne nošnje Cvelferije u županijskoj Posavini na primjeru nošnje sela Vrbanje*. Zagreb: Posudionica i radionica narodnih nošnji.
- Bušić, Katarina. 2005. Tradicijsko odjevanje u Županji i okolici. *Etnološka istraživanja* 10, 151–183.
- Bušić, Katarina. 2005. *Kroz korizmu do Uskrsa: hrvatske narodne tradicije i pučke pobožnosti*. Zagreb: Posudionica i radionica narodnih nošnji.
- Farkaš, Loretana, Babić, Tena. 2011. Govor Babine Grede. Bilić, Anica (ur.), *Šokačka rič* 8, str. 133–154. Vinkovci: ZAKUD.
- Forjan, Josip. 2003. *Kod bećarskog križa: narodne nošnje okoline Vukovara i Iluka*. Vukovar: Gradski muzej Vukovar i Zagreb: Posudionica i radionica narodnih nošnji.
- Gavazzi, Milovan. 1929. Nekoliko primjera slavonske nošnje. *Narodna starina* 8 (18), 57–60.
- Gligorević, Ljubica. 1993. *Sačuvano narodno blago Nuštra*. Vinkovci: Gradski muzej Vinkovci.
- Juzbašić, Janja. 2004. *Vodič kroz stalni postav s katalogom*. Županja: Zavičajni muzej „Stjepan Gruber“ Županja.
- Juzbašić, Janja. 2012. *Tradicijsko ruho županijskoga kraja = Tradycyjne stroje ludowe Regionu Źupanii*. Županja: Zavičajni muzej „Stjepan Gruber“ Županja.
- Juzbašić, Janja. 2018. *Slavonski zlatovez*. Županja: Zavičajni muzej „Stjepan Gruber“ Županja.
- Lechner, Zdenka. 2000. *Tradicijska kultura Slavonije, Baranje i Srijema*. Zagreb: Hrvatsko društvo folklorista.

-
- Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*. Zagreb: Spektar.
- Svirac, Manda i Juzbašić, Janja. 1994. „Spremila sam se u šokačko” i „nosim se šokački”. Šokačka ženska nošnja županjske Posavine. *Studia ethnologica Croatica*, 6, 1, str. 159 – 171.
- Šabić, Vlasta. 2002. *Ruho*. Osijek: Muzej Slavonije.
- Toldi, Zvonimir. 1980. *Svilogoštvo*. Slavonski Brod: Muzej Brodskog Posavlja.
- Toldi, Zvonimir. 1996. *Narodna nošnja Đakovštine – Gorjani: priručnik za rekonstrukciju*. Zagreb: Hrvatski sabor kulture.
- Toldi, Zvonimir. 1997. *Narodna nošnja Donje Bebrine*. Zagreb: Hrvatski sabor kulture.
- Uzelac, Branka. 2011. *Vodič kroz stalni postav: Muzej Đakovštine*. Đakovo: Muzej Đakovštine.

Izvori:

- Općina Babina Greda. URL: <https://babinagreda.hr/> (stranica posjećena 21. 4. 2022.)
- Popis. URL: <https://popis2021.hr/> (stranica posjećena 21. 4. 2022.)
- Skok, Petar. 1971. Etimolođijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knjiga prva. Zagreb: JAZU. URL: <https://archive.org/details/EtimolođijskiRječnikHrvatskogalliSrpskogaJezika/page/n1029/> mode/2up (stranica posjećena 20. 4. 2022.)
- Skok, Petar. 1972. Etimolođijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knjiga druga. Zagreb: JAZU. URL: <https://archive.org/details/EtimolođijskiRječnikHrvatskogalliSrpskogaJezika/page/n1029/> mode/2up (stranica posjećena 20. 4. 2022.)
- Skok, Petar. 1973. Etimolođijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knjiga treća. Zagreb: JAZU. URL: <https://archive.org/details/EtimolođijskiRječnikHrvatskogalliSrpskogaJezika/page/n1029/> mode/2up (stranica posjećena 20. 4. 2022.)

Ukras na ličkim natikačima

Tara Pivac Krpanić

Muzej Like Gospic

Lika je prostor koji je tijekom 20. st. slabije etnološki istražen. Jedina veća etnološka monografija koja se bavi ličkim krajem jest *Tradicjski život i kultura ličkoga sela Ivčević Kosa* Mare Hećimović-Seselje, izdana 1985. Uz nju su poneki autori poput etnologa Milovana Gavazzija ili Marijane Gušić napisali manji broj članaka o različitim elementima ličke nošnje ili običaja, dok su u novije vrijeme istraživanja etnologinja s Odsjeka za etnologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Milane Černelić i Tihane Petrović Leš, te njihovih asistenata i studenata pridonijeli novim radovima i spoznajama o ličkom kraju, s naglaskom na bunjevačke običaje. Kustosica Muzeja Like Gospic Tatjana Kolak napisala je članak *Lička kapa – simbol identiteta i njezina namjena* 2004., a kasnije je s djelatnicom Folklorognog ansambla „Dr. Ante Starčević“ Dragicom Rogić napisala knjigu *Lička kapa* o povijesnoj i folklornoj vrijednosti ovog predmeta 2013. Treba napomenuti i nastojanja laika poput Jure Grčevića, Mile Japunčića i Milana Kranjčevića koji su velikim trudom izdali monografije o svojim zavičajima (Kompolje, Lovinac, Gacka) kako bi se upotpunile rupe u našem znanju o ličkom kraju. Ipak, posla ima još mnogo, a posljednji kazivači koji su poznavali originalne tehnike tradicionalnog rada ili originalne priče zavičaja već nam pomalo izmiču s ovoga svijeta. U tom kontekstu izrazito su važni svaki prilog i istraživanje kojima će se upotpuniti znanje o ličkoj baštini prije nego što u potpunosti otplije u zaborav.

U tradicionalnim i popularnim prikazima ličke nošnje glavnina pozornosti pripada ličkoj kapi ili *crvenkapi*. Nakon nje, dojmljivi i poznatiji dijelovi nošnje vjerojatno su *kožun*, lička torba i *ječerma*. Ovom prilikom posvetiti ću više vremena jednom elementu nošnje koji je

Ilija Krmpotić – Matilić i Simo Majstorović,
početak 20. st.

često zanemarivan u dosadašnjim istraživanjima i prikazima, a to su lički *natikači*. Riječ je o drugom sloju vunene odjeće koja se oblači na nogu nakon čarape, a prije opaska. *Natikači* imaju praktičnu svrhu kao što je zaštita potkoljenice od oštrih vremenskih uvjeta ili ozljeda, ali ukazuju i na maštovitost i marljivost žena koje su svojim vrijednim ručnim radom plele i vezle prekrasne jedinstvene ukrase na njima. Ti su ukrasi u muškoj nošnji posebno dojmljivi. Sapešteni su na gornjem rubu *natikača*, načinjeni od tankih, ali čvrstih bodova koji stvaraju raznolike geometrijske oblike, a lokalno stanovništvo naziva ih jednostavno *čipka*. Istraživanje o *natikačima* provedeno je krajem 2021.

i početkom 2022. za potrebe izložbe *Lička čipka – ljepota natikača* Muzeja Like Gospic. Većina obrađene i predstavljene građe dolazi iz etnološkog fundusa Muzeja Like. Taj materijal nabavljen je za potrebe Muzeja u terenskim obilascima i otkupima krajem 60-ih i početkom 70-ih, te krajem 90-ih godina prošlog stoljeća. Većina prikupljene građe izrađena je u kućnoj radnosti na području Ličkog polja i okolice u prvoj polovici 20. st.

Pogled u prošlost

Najstariji poznati zapisi o *natikačima* na području Like mogu se pronaći u djelu putopisca Baltazara Hacqueta. On u svojem djelu s početka 19. st. *Slika i opis jugozapadnih i istočnih Slovenaca, Ilira i Slavena* daje informacije sa zanimljivim detaljima o odjeći koju Ličani i Ličanke nose, simbolici boja i detalja te odjeće, te donosi slike stanovnika toga kraja. Na tim slikama jasno se razabiru nazuvci ili *natikači* s prorezom po sredini i kod žena i kod muškaraca (Gušić 1973: 176). Kod muškaraca su hlače uvučene u nazuvke, kao što je slučaj i s tradicijom narodne nošnje u Lici tijekom 20. st. Arheološkim istraživanjima koje je Muzej Like proveo 1999. u crkvi sv. Antuna Padovanskog (Kolak 2002: 36) u naselju Lički Novi pokraj Gospica otkriveni su grobovi koji potječu iz vremena od kraja 17. do druge polovice 19. st. U jednom ukolu je po cijeloj duljini potkoljenica pokojnika, kao ostatak njegove nošnje, otkriveno 39 metalnih kopčica koje su bile postavljene u pravilnim razmacima. Njihov položaj, količina i oblik upućuju na mehanizam zatvaranja predmeta od tkanine koji bi u potpunosti odgovarao tradicionalnim ličkim *natikačima* koje prepoznajemo u folklornoj baštini 20. st. Čak i rekonstrukcije puno starije nošnje, poput bunjevačke nošnje senjskih Uskoka s početka 17. st. napravljen trudom etnologinje Marijane Gušić, upućuje na postojanje *natikača* kao sastavnog sloja odjeće karakterističnog za područje Like i Primorja. Za Uskoke u Senju opis donjeg dijela njihove nošnje je sljedeći:

„Nogavice hlača su utaknute u visoke grliće bječava i nazuvaka... Na dva sloja čarape

još se navukao treći. To je nazuvak, naglavak, priglavak ili kako se već u kom kraju nazivala ta kratka masivna čarapa. Ispletena od tamne vune imala je kratak gornji dio *grlić*, također izvezen kao i velika čarapa i jednako tako čvrst i ukrućen... a velike čarape, priglavci i nazuvci često su od raznobojne vune te još po pletenim šarama navezeni pamučnim koncem u otvorenim bojama, kako je to poznato u čitavoj dinarskoj zoni. Velike čarape za muškarce u pravilu su ispletene od crne vune.” (Gušić 1984: 97)

Razni crteži Ličana s kraja 19. stoljeća jasno prikazuju *natikače* na nogama prošupljenog ukrasnog vrha. Prema iskazima starijih kazivača i kazivačica, u vremenu kad su oni bili djeca neposredno prije i poslije Drugog svjetskog rata, ženski *natikači* u potpunosti su nestali iz uporabe. Do te mjere da su neke kazivačice poput Marije Šebalj tvrdile kako taj odjevni predmet nije ni postojao: „Natikače među ženama nisam vidjela. Nikad ih prije nisam imala u rukama. Muške su se natikače nosile”. Muški *natikači* opstali su do desetljeća nakon završetka Drugog svjetskog rata. Tada, zbog pojačane industrijalizacije, urbanizacije te emigracije stanovništva, *natikači* zamiru kao i veći dio nošnje. Izvori upućuju kako su *natikači* element dinarske nošnje koji možemo pratiti barem od 18. st., a možda i malo ranije. Oni upućuju na prilagodbu lokalnim materijalima (vuna) i geografskim uvjetima (krški teren), ali u muškoj verziji i odražavaju povijest kraja. Naime, kao strukturiran odjevni predmet u koji su uvučene suknene hlače (*brevencici*), oni podsjećaju na vojne čizme kao sastavni dio uniforme Vojne krajine, koja je toliko obilježila povijest i razvoj ovog kraja od 18. do 19. st.

Konstrukcija i oblici

Natikači se izrađuju od domaće vune, koja je u Lici tradicionalno dolazila od autohtone pasmine ovce, *ličke pramenke*. Ovo je izrazito izdržljiva i prilagodljiva pasmina srednjeg uzrasta, koja je uzgojena u surovom klimatskom okruženju i navikla na bogate ljetne is-

paše i skromne zimske uvjete¹. Duljina i tančina niti bile su ključne za dobivanje kvalitetnog konca za kasnije predenje. Nakon obrade vune, pređa se bojila. Lički *natikači*, i muški i ženski, karakteristično su crne boje. Proces bojenja u crno nazivao se *mašćenje* i pigment se dobivao od kore crnog jasena. Kore su se prokuhavale. Ta se voda kasnije hladila i u nju se umakala pređa te ostavljala da odstoji poklopljena *biljcem* preko noći. Tada se vadila na sušenje i postupak potapanja ponavljao se onoliko puta koliko je bilo potrebno za postizanje zadovoljavajuće nijanse boje (Seselja 1985: 93). Kori jasena katkada se tijekom kuhanja dodavala *drozga* (troska op. a.).

Vuneni *natikači* nose se tijekom cijele godine. U novije vrijeme (druga polovica 20. st., kad im svakodnevna uporaba opada), njihova funkcija prešla je više u domenu svečane odjeće za posebne prilike. Uz *natikač*, u okolini Kompolja uobičajen je izraz *grljac* (Grčević 2000: 121), dok se na prostoru sjeverno od Perušića još koristi i *kalčina* (Seselja 1985: 109). Izrađuje se od dva temeljna dijela. Prvi, koji obavlja stopalo, zove se *poplat* ili *priglavak*, a drugi, koji obuhvaća potkoljenicu, naziva se *grlić* ili *grljak*. *Poplat* se plete kao zasebni dio, koji se potom prišiva na *grlić*. Razlog tomu je jer je *poplat* jednostavnije izrade, pleten jednostavnim bodom na pet igala (Bakrač 2001: 19) i više se troši, stoga je bilo uobičajeno mijenjati ga po potrebi i obnavljati, za razliku od finije izrađenog *grlića* koji se dulje i pažljivije čuvao. *Grlić* je dio *natikača* u kojem se ogleda temeljna razlika između ženskih i muških primjeraka.

Ženski *natikači* su bitno kraći. Njihovi *grlići* dopiru nekoliko prstiju iznad gležnja. Izrađeni su većinom od jednostavnog boda, poput *poplata*, koji se nastavlja preko gležnja. Oni su potom bogato ukrašeni našivenom *rizom* ili *građom*. *Rizu* čini nekoliko traka sukna, čoje ili pliša koji su prišiveni na obrub natikača u tri temeljne trake kontrastnih boja. Obično su vanjske trake u jednoj boji, a središnja u dru-

Ženski *natikači*, MLG

goj. Te šire trake dodatno se razdvajaju tanjim trakama pozlaćene ili posrebrenе *srme*, pletenicama od *gajtana* ili nazubljenim ukrasnim trakama čoje ili pliša živih boja. Površina širih suknenih polja dodatno se ukrašava vezenim motivima izrađenima u tehniци *lančanca*, često od merceriziranog konca svijetlih i izražajnih boja poput bijele, žute ili crvene. Središnje polje sadrži neku varijaciju motiva četverokuke, koja je popularna i u širem području Dalmatinske zagore, dok su rubna polja ukrašena jednostavnijim motivima poput srca, spirala, osmica, prepleta ili križića. Visina ženskih *natikača* i njihovog ukrasa posve je odgovarala dijelu noge koji se nazirao ispod sukњe ili *carze* (lička sukњa s prišivenim prslukom). Posebno je dojmljivo kako se taj vezeni ukras nalazio poglavito na stražnjoj strani noge, dok su čoja ili sukrena polja na prednjoj strani ostavljeni neukrašeni. Moguće objašnjenje takve pozicije ukrasa jest da su promatrači najbolje opažali stražnji dio gležnja plesačice u prilikama u kojima se plesalo kolo.

Muški *natikači* bitno su viši od ženskih i njihovi *grlići* dopiru do gornje polovice listova. Podijeljeni su u dva temeljna segmenta. Donji dio rađen je tehnikom gustog pletiva te dodatno ukrašen vezom crnog merceriziranog

¹ Izvor: <http://www.ovce-koze.hr/ovcarstvo-kozarstvo/ovcarstvo-i-kozarstvo-u-rh/ovcarstvo-i-kozarstvo-u-rh/pasmine-ovaca/licka-pramenka/>

ili običnog vunenog konca. Taj vez, također napravljen u tehnici *lančanca*, dijeli natikač na četiri ili pet usporednih polja koja su ispunjena jednostrukim ili višestrukim nizovima rombova i cik-cak motiva, katkada i spirala ili valovnica. Izrađeni motivi ili ukrasi nazivaju se *mustra*. Gornji dio *grlića*, koji se naziva i *čipka*, izrađen je izvlačenjem polukružnih niti koje se potom ojačavaju bodom *obameta*. U moderno vrijeme ova se tehnika može izvoditi heklanjem, ali u prošlosti se radila pomoću šivaće igle i nazivala se *sponjkanje*, *punjkanje* ili *petljicanje*. Tehnika *sponjkanja* je kompleksnija jer zahtijeva više vremena i izvedeni motiv se ne može naknadno prepravljati. Ipak, ta tehnika proizvodi čvršću i postojaniju građu. Izvođenjem petljica na sredini postojećeg reda polukrugova stvaraju se maleni rombovi zaokruženog vrha, koji pak čine osnovu geometrijske mreže motiva koji ukrašavaju muške *natikače*. Kombiniranjem većih i manjih rombova ili njihovim ponavljanjem stvaraju se veći ukrasni motivi poput trokuta, većih rombova, strjelica, križića, cik-cak linija ili geometrijskih rozeta. Ovi motivi mogu biti veći ili manji te posloženi u jednom ili više redova. Vršni rub čipkanog ukrasa može biti izrađen ravno ili

Muški natikači, MLG

nazubljeno. Za razliku od šarolikih prišivenih i vezenih aplikacija na ženskim *natikačima*, muški *natikači* najčešće se izrađuju potpuno crni. Njihov je temeljni ukras u čipkanim,

Sponjkanu ukras – detalj, MLG

sponjkanim motivima koji se ocrtavaju preko bijelih čarapa ili lača.

Prava muška čarapa je bila. Ja kad vidim da se muške čarape ne bile, a viču „narodna nošnja“! Ajme meni, operi čarape, Bog te vidi! Da se vidi (natikač op. a.)! (Kata Maričić)

Rijetki su primjerici *natikača* ostavljenih u prirodnoj prljavobijeloj boji, kao i *natikača* koji u svojem čipkanom ukrasu sadrže motive naglašene ljubičastom, ružičastom ili zelenom bojom. Ovi naglašeni motivi postižu se tako da se osnovna mreža petljica izradi u crnom koncu kao i ostatak *natikača*, dok se bod *obameta* preko petljice izvodi u bojenom koncu. Lički čipkani ukras, koji se izdvaja u hrvatskom folkloru zbog svoje crne boje, ovdje je osobito zanimljiv jer ukazuje na želju za prikazom ljepote i bogatstva i u kontekstu muške strogće i geometrijske jednostavnosti.

Muški i ženski *natikači* prorezani su na unutrašnjoj strani do razine gležnja. Na tom prorezu najčešće su našivene metalne kopčice, parovi ili *sponje* koje mogu biti kupovne ili kućne izrade od metalne žice. Rjeđe se umjesto kopčica šiju petljice uz duljinu *natikača* kroz koje se provlači vunena vrpca. Područje

uz prorez bilo je idealno mjesto za prilagođavanje širine *natikača*. U slučaju većeg obujma nogu, dodatno se našivala sponjana građa ili trake od sukna ili pliša, kojima se širio obujam *natikača*.

Naravno, u narodnim nošnjama uvijek treba imati na umu individualnu dosjetljivost stvarateljica, njihovo prilagođavanje dostupnim materijalima, kao i želju za inovacijama ili utjecaje različitih motiva viđenih na sajmovima ili u susjednim krajevima. Tako je uz spomenute oblike *natikača* moguće naći i muške primjerke ukrašene rizom s aplikacijama od sukna ili pliša, ali bez vezenih ili srmenih ukrasa. U pučkim običajima *natikači* su predstavljali važan dio miraza. Od mlade nevjeste očekivalo se da u kuću mladoženje donese barem nekoliko pari lijepo izrađenih *natikača* kao poklon budućemu mužu, djeveru, svekru, svekrvi ili kumu.

Iskustvo na terenu

Druga polovica 20. st. pokazala se posebno pogubnom za očuvanje narodnih tradicija i baštine. Ubrzani trendovi industrijalizacije i urbanizacije koji su zahvatili sve krajeve Jugoslavije neposredno nakon Drugog svjetskog rata samo su ubrzali procese gubitka dodira i izravnog iskustva sa starim generacijskim praksama. Stanovništvo je masovno krenulo iseljavati iz ruralnih područja u veće gradove, zapošljavati se i prilagođavati novom idealu radnog čovjeka. Istodobno su otvorenija svjetska tržišta omogućila sveobuhvatniji prodor gotovih proizvoda, uključujući tkanine, bojila i odjeću, među sve dijelove stanovništva. Mnoge stare škrinje s vrijednim mirazima koje su izrađivane stoljećima nestale su u plamenu rata, a zamjenile su ih cipele, radne odore i građanska nošnja. U potrazi za tim novim idealom izrasle su nove generacije bez doticaja i znanja o starim tehnikama izrade i vrijednosti nošnje.

U međuvremenu folklor kao izraz regionalnog i nacionalnog identiteta prolazi periode uzleta i zamiranja, ovisno o angažmanu lokalnih zajednica i širim kulturnim i političkim prilikama. Važan obol očuvanju predmeta iz

prošlosti daju istraživači u muzejima, na sveučilištima i institutima, ali i zainteresirani amateri entuzijasti okupljeni u kulturno-umjetničkim društvima. Oni kroz svoj rad na prezentaciji pjesama i plesova pronalaze načine kako oživjeti starinu, sakupiti izgubljeno i ponovno naučiti zaboravljeni. Kulturno-umjetnička društva s prostora Like sudjeluju već godinama i u Đakovačkim vezovima kako bi prezentirali svoju kulturnu baštinu i simbole zajednice.² Ova praksa sudjelovanja na smotrama folklora izrazito je važan oblik suradnje među kulturnim zajednicama jer omogućuje da se regionalne specifičnosti predstave pred širom publikom i stanovnike različitih krajeva Hrvatske upozna s puninom bogatstva njihove države. Također omogućuje zajednicama da uče i razvijaju se dijeljenjem iskustava s kolegama iz drugih krajeva.

Za potrebe ovog istraživanja i teksta razgovarali smo s članovima dva kulturno-umjetnička društva. Prvo je Folklorni ansambl „Dr. Ante Starčević“ koji djeluje u sklopu Pučkog otvorenog učilišta u Gospiću od 1996.³, a drugo je mladi KUD „Široka Kula“, osnovan 2013. Za potrebe svojeg djelovanja i sudjelovanja na manifestacijama folklornog karaktera, oba društva kontinuirano prikupljaju dijelove originalnih nošnji s terena te pronalaze ljude voljne i vične izradi što kvalitetnijih rekonstrukcija. Društvo „Široka Kula“ u posljednjih devet godina djelovanja prikupilo je šest pari originalnih *natikača* iz Lovinca, Donjih Pazarišta, Perušića i Ivčević Kose te su izradili dvadeset pet rekonstrukcija prema pronađenim originalima na terenu ili na osnovi fundusa Muzeja Like.

Natikači, muški i ženski, su dosta zanemaren dio narodne nošnje na folklornoj sceni. Do 2018. na folklornim nastupima društava koja djeluju na području Ličko-senjske županije

2 Prema dostupnim podatcima, na Đakovačkim vezovima folklornu baštinu Like imali su priliku predstaviti: FA „Dr. Ante Starčević“ iz Gospića 1998., HKUD „Perušić“, KUD „Brinje“, FD „Otočac“ 2004. i 2013., KUU „Gacka“ iz Ličkog Lešća 2014. i KUD „Dangubice“ iz Kutareva 2021.

3 Voditeljica FA „Dr. Ante Starčević“ je Dragica Rogić, koja je također osnivačica udruge za očuvanje tradicijskih zanata „Gačanka“ iz Otočca.

jako rijetko se moglo vidjeti da članovi nose natikače, doslovno u nekim jedinstvenim prilikama ili nikako. Jedino društvo koje je uvijek nosilo i muške i ženske natikače je bilo „Vrilo“ Lovinac. (Ivan Starčević)

POU „Dr. Ante Starčević“ 2009. godine održalo je radionicu izrade natikača. Tehnika čipkanja pokazala se posebno kompleksnom i isprva bila potpuno nepoznatom, pa su za pomoć u izradi tražili žene iz sjeverne Hrvatske. Glavni problem za izradu kvalitetnih rekonstrukcija natikača, koji su posebno napomenući članovi oba društva, jest nabava primjerenih materijala za izradu. Potrebnu vrstu prediva od vune ličke pramenke izrazito je teško nabaviti, a kupovna vuna ili konac od pamuka ne posjeduju zadovoljavajuća svojstva za izradu natikača, poglavito za reprezentativni muški čipkani ukras. Problem je ponajprije nedostatak čvrstoće, koji se onda mora kompenzirati povjesnom tehnikom provlačenja niti kroz vosak. Kod ženskih natikača također postoji problem nedostatka srmnenih traka ili gajtana u hrvatskim trgovinama pa se alternative moraju tražiti kod proizvođača u Bosni i Hercegovini, Srbiji ili Turskoj.

Za čipkanje tih materijala, osobito ovog gornjeg dijela koji je ukrašen, idu jako duga vlakna ovce pramenke. Ona se tanko ispredu i povoskaju. To je jako spora i skupa tehnika, pa se bojim da (danas) to više nitko ne želi raditi. Rade se neke imitacije, ali heklanjem. Uzima se sličan uzorak, ali to nije to. Za srmene trake se nađe nešto slično, ali bude jarka boja i to blješti. Nema potrebnu mat površinu. (Dragica Rogić)

Tehnike izrade natikača i njihovih ukrasa rekonstruiraju se zahvaljujući velikom trudu članica društva koje imaju određena prethodna znanja naslijedena od svojih baka i metodom pokušaja i pogrešaka uz proučavanje originalnih primjeraka. Uz nedostatak materijala ili preciznih znanja tehnika, KUD-ovi se suočavaju i s problemom da su originalni natikači većinom izrađeni početkom 20. st. rađeni za ljude znatno manjeg stasa od današnje populacije. Antropometrijska istraživanja provede-

na u Hrvatskoj pokazala su kako se u posljednjih 60 godina prosječna visina hrvatskih mlađića i djevojaka povećala za 6 – 10 cm, dok se težina povećala za 5 kilograma ili više. Zbog ovoga se originalni primjerici koriste rijetko, i samo za manje članove u posebnim prilikama, dok se kod rekonstrukcija dimenzije moraju prilagoditi većim članovima. Uz sve ove parametre, izrađivačice vole dodavati vlastite originalne detalje, kojima rekonstrukcije primaju novu dimenziju oblika i kolorita.

Tako su se i u prošlosti naše bake i prabake nosile s nedostatcima materijala, bojila i ukrasa, te su poneke čvrsto držale do postavljenih poznatih okvira rada, dok su poneke iskazivale svoju osobnost i jedinstvenost kroz originalne dodatke i varijacije u ukrasima ili umetale motive koje bi vidjele od susjednih nošnji, a dopale bi im se. Sve je to stvorilo topao zaštitni natikač koji je čuvao i uljepšavao Ličane i Ličanke kroz prethodna stoljeća. Ovim prilogom želimo potaknuti interes i valorizaciju manje upadljivog, ali ne manje vrijednog elementa ličke nošnje.

Popis literature i izvora:

- Bakrač, Ivanka. 2001. *Narodna nošnja Like; Smiljan i okolna sela: priručnik za rekonstrukciju nošnje*. Hrvatski sabor kulture. Zagreb.
- Grčević, Jure. 2000. *Kompolje – narodni život i običaji*. Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke. Kompolje.
- Gušić, Marijana. 1973. Starinska Lička nošnja. *Lika u prošlosti i sadašnjosti*. Zbornik 5. Historijski arhiv u Karlovcu. 173–210.
- Gušić, Marijana. 1984. Odjeća Senjskih Uskoka i Bujnjevaca, Rekonstrukcija za izložbenu postavu u Nehaj-gradu. *Senjski zbornik* 10-11 (1). 73–116.
- Hećimović-Seselja, Mara. 1985. *Tradicijski život i kultura ličkoga sela Ivčević Kosa*. Muzej Like Gospic. Zagreb.
- Kolak, Tatjana. 2002. Zaštitna arheološka istraživanja u Župnoj crkvi sv. Antuna Padovanskog u Ličkom Novom. *Lička revija* 2. 34–36.
- <http://www.ovce-koze.hr/ovcarstvo-kozarstvo/ovcarstvo-i-kozarstvo-u-rh/ovcarstvo-i-kozarstvo-u-rh/pasmine-ovaca/licka-pramenka/>

Tibeti u Međimurju i Podravini

Janja Kovač

Muzej Međimurja Čakovec

Tibeti u Međimurju i Podravini naziv je izložbenog projekta ostvarenog u suradnji Muzeja Međimurja Čakovec, Muzeja grada Koprivnice i Hrvatskog restauratorskog zavoda te Muzeja grada Ludbrega koji se priključio naknadno. Cilj projekta je istražiti i javnosti prezentirati marame za ogrtanje leđa za koje se uvriježio naziv *tibet*. Riječ je o maramama koje su danas dio ženske nošnje na cijelom području Međimurja te u dijelovima koprivničke i ludbreške Podравine. Na pripremi izložbe radile su kustosice Muzeja Međimurja Čakovec (MMČ) Janja Kovač, Muzeja grada Koprivnice (MGK) Marija Mesarić i neovisna stručna suradnica Venija Bobnjarić-Vučković. U samoj pripremi izložbe kao stručne suradnice na postavi izložbe sudjelovale su Matea Bilogrivić, Venija Bobnjarić-Vučković, Gordana Car i Maja Vrtulek, djelatnice Hrvatskog restauratorskog zavoda.

Rezultati istraživanja objavljeni su u katalogu izložbe, istoimenog naziva kao i izložba, u nakladi Muzeja Međimurja Čakovec. Sadrži tri teksta koja potpisuju Janja Kovač, Marija Mesarić i Venija Bobnjarić-Vučković, te detaljne kataloške jedinice i slike izložene građe.

Izložba je osmišljena kao putujuća; prelijerno je postavljena u Izložbenom salonu MMČ-a 12. studenog 2021., drugo izdanje otvoreno je u Galeriji Koprivnica 18. veljače 2022., a treće 20. svibnja 2022. godine u Ludbregu. Tako je izložba predstavljena publici istraživanog područja, a u sljedećem se razdoblju planiraju gostovanja po drugim dijelovima Hrvatske i inozemstvu, u kojima se također nose iste ili slične marame.

Ovaj članak donosi objedinjene rezultate istraživanja Marije Mesarić na području koprivničke Podравine, Venije Bobnjarić-Vučko-

vić na području ludbreške Podравine te moje, kojima je obuhvaćeno područje cijelog Međimurja.

Katarina Sabolić u svečanoj odjeći (MMČ 5317), 1914., nepoznati autor

Građa

Tibeti su dio zbirk Muzeja Međimurja Čakovec (Zbirka narodnih nošnji i uporabnog tekstila) i Muzeja grada Koprivnice (Zbirka etnografskog tekstila), dok je Muzej grada Ludbrega u formiranju svoga fundusa i trenutačno je u procesu detektiranja *tibeta* na terenu i otkupa za fundus. Stoga je na prva dva izdanja izložbe izlagana građa iz MMČ-a, MGK-a te građa posuđena od privatnih osoba i institucija, dok će na ludbreškoj izložbi biti

predstavljene samo nove akvizicije Muzeja grada Ludbrega.

U proteklim godinama na dijelu građe provedeni su konzervatorski i preparatorski radovi koji su omogućili izlaganje fragilne tekstilne građe na svim planiranim izložbama. Na dva svilena rupca iz MGK-a proveden je cijelovit konzervatorsko-restauratorski postupak, a na četrdeset *tibeta* iz MMČ-a 2017. godine provedeni su radovi preventivne zaštite i konzervacije. Sve radove provele su djelatnice Hrvatskog restauratorskog zavoda – Restauratorskog odjela Ludbreg Maja Vrtulek i Ada Vrtulek Gerić.

Prednja strana rupca (MGK 952) nakon konzervatorsko-restauratorskih radova, 2016., snimila Maja Vrtulek.

Izložena građa obuhvaća ukupno 42 *tibeta*, jednu suknju *tibetnicu*, dvije škrinje za ruho, jedan rubac za glavu od *tibetskog* platna, jednu svadbenu zastavu te dvadeset fotografija iz fundusa i sekundarne dokumentacije (fototeke).

Tibet ili *tibet*?

U fokusu je izložbe specifičan odjevni predmet koji je zajednička tekstilna baština Međimurja i Podravine. *Tibet* je marama (često zvana i rubac) velikih dimenzija kvadratnog oblika koja se presavija po dijagonalni u trokut, prebacuje preko ramena tako da vrh trokuta pada na leđa, dok se dulji krajevi preklapaju na prsima i vežu u čvor na leđima. U nekim mjestima koprivničke Podravine *tibeti* su se razrezivali po dijagonalni, što im daje oblik jednakokračnog trokuta. Na taj se način moglo od jednog kvadratnog *tibeta* dobiti dva trokutasta.

Istovjetnost imena marame i pokrajine Ti-bet vjerojatno proizlazi iz naziva za materijal od kojeg su marame izrađene. Riječ je o tanko predenoj vuni zbog čega je taj materijal izražito mekan i lagan. U Međimurju se za takvo platno koristi naziv *tibetsko platno*. Od njega su se izrađivale marame za ogrtanje leđa (*tibeti*), marame za glavu i plisirane sukњe (*tibetnice*). Isti se naziv za materijal (*tybet*) pojavljuje i u Poljskoj, što može upućivati na to da je ovo naziv koji se koristio u slavenskim zemljama. Istraživanja u koprivničkoj Podravini donose podatke dobivene od kazivača da su se marame koje se u Međimurju nazivaju *tibeti* zvali *robci* ili *tibetni robci*, a mađarski su ih trgovci, od kojih su ih kupovali, krajem 19. i početkom 20. stoljeća zvali *tibeti*. Podravci su ih zvali *ropci* ili *tibetni ropci*. U sklopu priprema za izložbu konzultirano je nekoliko go-vornika mađarskoga jezika i svima im je naziv *tibet* za platno bio nepoznat. No, treba uzeti u obzir da ispitanici nisu stručnjaci na polju tekštila ili etnologije te je to mogući razlog negativnih rezultata ispitivanja.

Za razliku od samog naziva, o vremenu ulaska *tibeta* u odjevni assortiman ruralnog stanovništva u Međimurju i Podravini znamo mnogo više. Najstariji dosad poznati slikovni prikaz *tibeta* u Međimurju nalazimo u knjizi *Muraköz és népe* Ferencza Gönczija. Gönczi u knjizi uz tekst donosi i ručno izrađene crteže te crno-bijele fotografije naselja, građevina, ljudi i običaja. Na nekoliko njih vidljivo je da žene i djevojke nose *tibete*. Zanimljivo je da ih Gönczi uopće ne spominje kao nešto specifično niti spominje naziv *tibet*. To ukazuju na činjenicu da su se *tibeti* do 1895. godine, kada on objavljuje knjigu, već uvriježili kao standardan element odjeće ruralnog stanovništva Međimurje te nije imao potrebe posebno ih spomenuti. S time se slaže i pisanje Smiljane Petr-Marčec iz kojeg iščitavamo da je do velike promjene u odjevanju seoskog stanovništva u Međimurju došlo polovicom 19. stoljeća. Tada se počinju koristiti elementi građanske odjeće (poput *oplečka*, rubaca i pregača te obrtnički izrađena obuća), kao i oni izrađeni od kupovnih materijala, za razliku od domaće proizvedenog tekštila od lana i konoplje.

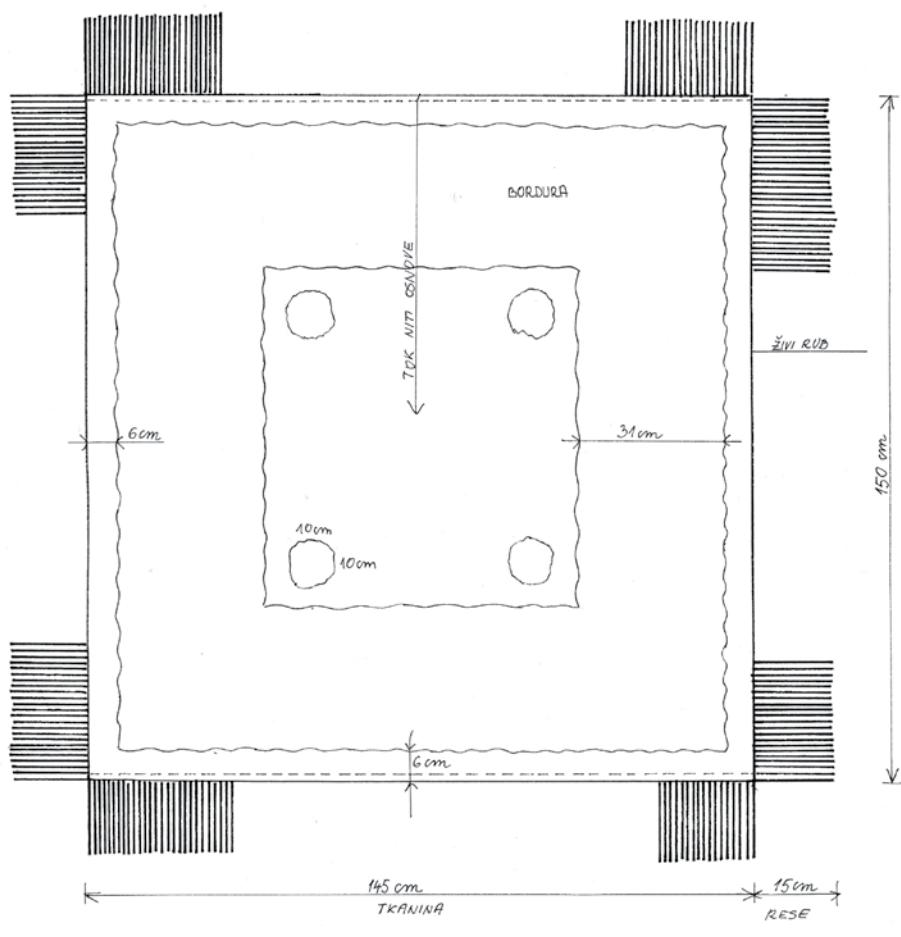
Isti proces možemo pratiti i u koprivničkoj te ludbreškoj Podravini. Najstarije fotografije s prikazom tradicijske narodne nošnje na području ludbreške Podravine potječu iz 1917. godine, a *tibet* je vidljiv i na fotografijama iz fototeke Etnografskog muzeja Zagreb iz 1929. godine, snimljenima u Kapeli Podravskoj i Velikom Bukovcu te fotografijama djevojaka i žena iz Svetog Đurđa iz prve polovice 20. stoljeća. Najstariji podaci o *tibetima* u koprivničkoj Podravini nalazimo u Koprivničkom Ivanču gdje je zabilježeno nošenje *tibeta* krajem 19. stoljeća. Napomenimo da su samo rupce od vunenih materijala obrubljene resama zvali *tibetima* ili *tibetnim rupcima*, dok su rupci izrađeni od drugih materijala imali drugačije nazive. No, da su se *tibeti* nosili i ranije, govori nam najstariji *tibet* u fundusu sva tri muzeja.

To je *tibet* inventarnog broja MGK 3889 iz Muzeja grada Koprivnice, koji je prema kazivanju vlasnika datiran oko 1830. godine.

Tehničke karakteristike *tibetnog platna*

Venija Bobnjarić-Vučković provela je analizu tehničkih karakteristika nekoliko *tibeta* s područja ludbreške Podravine. Analiza je pokazala da je „tkanina za *tibetne rupce* (je) industrijski proizvedena od jednobojne tanke vunene pređe debljine samo 0,1-0,2 mm. Ištaknuta je najčešće u kepernom vezu, gustoće tkanja s 34 niti potke i 24 niti osnove po 1 cm²“. Tkalo se već obojenom vunenom pređom, a za bojadisanje najvjerojatnije su se koristila anilinska bojila. Motivi na svima analiziranim *tibetima* strojno su otisnuti.

Grafički prikaz konstrukcije rupca u M = 1 : 10

V.B. Vučković, 2021.

Grafički prikaz konstrukcije *tibetnog rupca*, 2021., izradila Venija Bobnjarić-Vučković.

Tibetni rubac ZZL-751, mikrosnimak otiska motiva, 2021., snimila V. Bobnjarić-Vučković.

Porijeklo tibeta

Žitelji koprivničke Podравine kupovne tekstilne predmete (vunu, vrpce, trake, dugmad) nabavljali su kod židovskih trgovaca u samoj Koprivnici, a jedino su se *tibeti* nabavljali u mađarskom mjestu Čurgo. U Međimurju nije zabilježen podatak o točnim gradovima gdje su se *tibeti* nabavljali, već samo države: Mađarska, Češka i Slovačka. Kazivači na terenu govore da su u te države *tibeti* stizali iz Ukrajine i Rusije, a poneki navode i sam Tibet, na što ih asocira ime. No, tijekom istraživanja podatak o maramama proizvedenima u Tibetu nije potvrđen. Stanovnici ludbreške Podравine *tibete* su kupovali na sajmovima u Mađarskoj i Sloveniji. Najvjerojatnije se platno za *tibete* proizvodilo u srednjoj i sjevernoj Europi, a na područje sjeverozapadne Hrvatske došlo je pod utjecajem srednjoeuropske građanske mode.

Ni na jednom od tri istraživana područja nije zabilježeno da su se *tibeti* izrađivali u kućnoj radnosti ili u proizvodnji domaćih tvornica ili manufaktura, već su se uvijek kupovali u inozemstvu.

Obitelj iz Kunovca, oko 1920-ih. Fotografiju ustupio Nenad Gregurec.

„Našiti tibet“ (MMČ 3766), prva polovica 20. st. i „zrakasti tibet“ (MMČ 3757), početak 20. st., snimio Davorin Mance.

Barokna moda

Izgled, boje i motivi *tibeta* odjek su mode građanskog sloja srednje Europe u 18. stoljeću, koja je odisala baroknim elementima poput raskošnih i mnogobrojnih motiva, upotrebe mnogih nijansa boje i različitih materijala. Do polovice 19. stoljeća vunene marame cvjetnih motiva prestale su biti popularne među plemićima i građanstvom što im je snizilo cijenu i učinilo ih dostupnima za seosko stanovništvo. Pritom treba imati na umu da su *tibeti* uvijek bili skupocjeni.

Tibeti na istraživanom području imaju sljedeće zajedničke karakteristike: velikih su dimenzija, kvadratnog su oblika (s izuzetkom nekih mjesa u koprivničkoj Podravini gdje su trokutasti), jednobojne su podloge s bogatim otisnutim cvjetnim i vegetativnim motivima (s

Žena u zimskoj varijanti nošenja tibeta (Presnimak iz Monografije župe sv. Đurđ, 1990.)

izuzetkom našitih tibeta u Međimurju na kojima je motiv izrađen vezom, a ne tiskom), te imaju rese.

Dimenzije tibeta kvadratnog oblika dosežu (zajedno s resama) dužinu od 220 cm, a trokutasti 260 cm po dužini najdulje stranice. Njihova impozantna veličina ne dolazi do izražaja kad se nose zbog presavijanja i čvrstog vezanja oko struka, no govori u prilog tome da su *tibeti* zamjenili velike, dugačke ženske ogrtače. Iako su zamjenili ogrtače, ipak nisu služili za grijanje. Oni su uvijek bili ukras i statusni simbol, što nam potvrđuje da su se zimi na cijelom istraženom području nosili na *bajku*, odnosno topao kaputić dugih rukava.

U muzejskim zbirkama i u privatnom posjedu nalaze se *tibeti* gotovo svih boja. Na području ludbreške Podravine dokumentirani su *tibeti* bijele, bež, žute, ružičaste, crvene, tamno crvene, zelene i crne boje (Bobnjarić-Vučković 2021:34). Na području Međimurja također nalazimo gotovo sve boje, a za pojedine su se uvriježili i dijalektalni nazivi: *ognjeni* (žuti), *vin-ski* (svjetložuti), *pivinski* (bež), *šnovati/vušivati* (tamnocrveni), *zrakasti* (svjetloplavi), *kovinski* (crveno-smeđi), *črešnjev* (boje trule višnje)

i *travnati* (zeleni) (Kovač 2021:11-12). Naziv *višnjova* boja pojavljuje se i u koprivničkoj Podravini, a prema nekim kazivačima označava ljubičaste rupce, dok pak drugi govore da je to neka druga boja, različita od ljubičaste. U koprivničkoj Podravini javlja se najmanji broj boja. Ljubičaste i crvene *tibete* nosile su mlađe djevojke i mladenke, crne starije žene, a u mjestu Gola zabilježeno je nošenje *tibeta* zelene boje. Posebno se ističe činjenica da su crvene *tibete* nosile mladenke na svadbama.

Zajedničko svim *tibetima* jesu rese. Na trokutastim *tibetima* koprivničke Podravine resama su ukrašene samo dvije kraće strane, a kvadratni *tibeti* zvani šafoni imaju rese na sve četiri strane. Rese se nazivaju *štrancli* i u istoj su boji kao i temeljno platno. *Štrancli* se navode na platno nakon što je rub porubljen *točkanjem* ili su uz njega zašivene ukrasne trake, osim na šafonima gdje su se rese navodile tehnikom uzlanja. U ludbreškoj Podravini rese od deblje vune dužine petnaestak centimetara jednako tako su se ručno dodavale na temeljno platno, i to tehnikom uzlanja. Međimurski *tibeti* razlikuju se po resama koje se pojavljuju u tri varijante: duge svilene, duže i

rjeđe vunene te kraće i gušće vunene. Ovi posljednji nazivaju se *tibeti batači* ili *batanci*. Na platno se dodaju tehnikom uzlanja, a dužina i gustoća resa te širina uzlanog dijela ovisila je o tome koliko je materijala bilo na raspolaganju. Prema tome, *batači* i *tibeti* s dugim svinjenim resama bili su bogatiji od onih s dugim i rijetkim resama. Na nekoliko medimurskih *tibeta* rese nisu jednake boje kao i temeljno platno, pa tako imamo primjer zelenog temeljnog platna i zlatnih resa te plavog platna i srebrnih resa.

Tibeti danas

Tibeti se danas nose kao dio ženske narodne nošnje. Najrašireniji su po Međimurju gdje ih nalazimo u nošnji baš svakog mjesta. U koprivničkoj Podravini zadržali su se u Koprivničkom Ivancu, a u ludbreškoj Podravini u naseljima koja su pripadala župama sv. Franje Asiškog u Velikom Bukovcu (Mali Bukovec,

Županec, Novo Selo, Veliki Bukovec, Dubovića, Kapela Podravska, Sveti Petar), sv. Jurja u Svetom Đurđu (Struga, Sesvete Ludbreške, Karlovac Ludbreški, Sveti Đurđ, Hrženica, Komarnica, Luka, Priles), sv. Martina biskupa u Donjem Martijancu (Madaraševec, Hrastovljan, Čičkovina, Martijnec, Križovljan, Sudovčina, Vrbanovec i Slanje) i dijelu župe Presvetog Trojstva u Ludbregu (Apatija, Slokovec, Sigepec, Globočec, Poljanec, Selnik).

Folklorna društva koja ih koriste i dalje nabavljaju nove *tibete* kupujući platno najsličnije *tibetnom*. Na području koprivničke Podravine platno se nabavlja iz Slovačke, reže ga se u željeni oblik te mu se dodaju rese. No, i dalje su najcjenjeniji starinski *tibeti*, naslijedeni od žena koje su ih nosile kao dio svoje svećane odjeće. Iako se promijenio socijalni kontekst u kojem se nose, oni su i dalje najvrjedniji dio narodnih nošnji Međimurja, koprivničke i ludbreške Podravine.

Članovi KUD-a Seljačka sloga Donja Dubrava, 2019., fotografiju ustupili članovi

Prikaz izložbe „Molovanje i farbanje – prikaz tradicijskog umijeća bojenja tekstila”

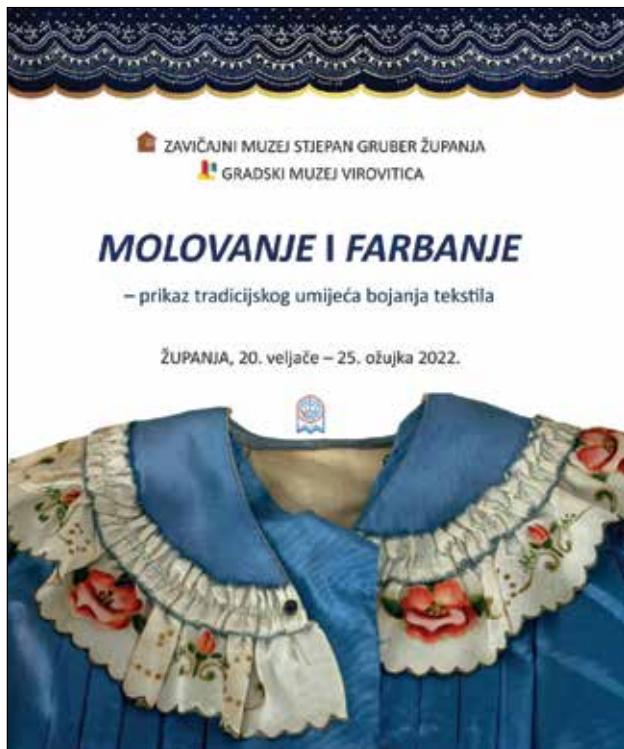
dr. sc. Martina Kelava

Muzej Cvelferije, Drenovci

Izložba „Molovanje i farbanje – prikaz tradicijskog umijeća bojenja tekstila” u organizaciji Zavičajnog muzeja Stjepan Gruber Županja i Gradskog muzeja Virovitica bila je otvorena 20. veljače 2022. godine u Županji, u okviru manifestacije 55. Šokačko sijelo. Izložbu je otvorila Irena Kuprešak, predsjednica Gradskog vijeća Grada Županje, a s glazbenim izvedbama sudjelovale su članice Ženske pjevačke skupine „Sklad” iz Đakova. Izložba je bila postavljena do 25. ožujka 2022. godine u Pastoralno-kulturnom središtu Župe mučeništva svetog Ivana Krstitelja.

Umijeća ukrašavanja tekstila neizostavna su sastavnica tradicijske kulture Slavonije te i svojevrstan odraz cjelokupnog društveno-gospodarskog razvoja. Jedno od umijeća ukrašavanja tekstila jest i bojenje tekstila, odnosno dvije tehnike – *molovanje* i *farbanje* – koje su tematske odrednice izložbe. Autorice ideje, koncepcije te realizacije izložbe jesu etnologinje mr. sc. Janja Juzbašić, muzejska savjetnica i ravnateljica Zavičajnog muzeja Stjepan Gruber Županja, te Jasmina Jurković Petras, viša kustosica Gradskog muzeja Virovitica.

Izložba se temelji na višegodišnjim istraživanjima, prikupljanju i obradi etnografske građe, a obzirom na muzeološku koncepciju, podijeljena je na četiri tematske cjeline s manjim podcjelinama. Izložba je koncipirana kao prikaz povijesnog razvoja tehnika bojenja platna uz razlikovnost vrsta/suvrstica tekstilnih predmeta koji se ukrašavaju u pojedinim slavonskim lokalitetima. Tematske cjeline popraćene su panoima koji sadrže tekstove i

fotografije uz izložene predmete – tekstilne, pribor i alat za bojenje tekstila, fotografije te dokumente. S namjerom povezivanja područja istočne i zapadne Slavonije, autorice su ostvarile suradnju s muzejima Muzejske udruge Istočne Hrvatske: Gradskim muzejom Vinkovci, Gradskim muzejom Vukovar, Muzejom Brodskog Posavlja, Muzejom Cvelferije, Muzejom Đakovštine, Muzejom Slavonije te Zavičajnim muzejom Slatina, okupivši i predstavivši na taj način etnografske zbirke navedenih muzejskih ustanova. Uz muzejske zbirke predstavljeni su i predmeti privatnih, ali i crkvenih zbirki – Milosrdnih sestara sv. Križa iz Đakova te Župe mučeništva svetog Ivana Krstitelja iz Županje.

U prvoj cjelini govori se o izvorištima bojenja platna, odnosno o tzv. *batik – tjanting* tehnici. Opisuje se način bojenja tekstila pomoću voska i namakanja u boju, što je i prikazano izloženim panoima. Sljedeća cjelina prikazuje tehniku *molovanja* izloženim sastavnicama ženskog odijevanja – suknje, bluze, pregači i pokrivala za glavu šamije iz županjskog, vinkovачkog, đakovačkog i slavonsko-brodskog područja. Najčešće su se bojili svila ili platno, i to cvjetnim motivima, što potvrđuju i izložbeni primjeri.

Najveći utjecaj na širenje vezilačkih tehnika u Slavoniji koncem 19. i početkom 20. stoljeća, pa tako i tehnike bojenja, imale su samostanske i državne škole, na što upućuje i izložbena cjelina o *molovanom* crkvenom i liturgijskom ruhu, čije se razlikovno obilježje u odnosu na odjevne predmete prije svega iskazuje motivima. Predstavljeno je tako molovanje Milosrednih sestara sv. Križa u Đakovu te liturgijski tekstil Župe mučeništva svetog Ivana Krstitelja iz Županje, pomoću izloženih oltarnika te plašta izvedenog tehnikom *molovanja*. U idućoj se cjelini obrađuju kućne *farbarije* i opis ručnog bojenja, što je popraćeno drvenim kalupima s motivima te alatom za njihovu izradu. *Farbanje* svoj procvat doživljava sredinom 20. stoljeća, na što ukazuju već spomenuti odjevni predmeti koji u to vrijeme primaju obilježja građanskog stila odijevanja. Predstavljen je i dio opreme *bojadisarskog* obrta iz Županje kroz izložene drvene bazene za postupak otiskivanja, te marame *farberice* nastale u spomenutom obrtu. Također, prika-

zana je kroz panoe i tehnika modrotiska, odnosno tehnika otiskivanja i bojenja indigom. Slijedi prikaz strojnog štampanja te sitotiska. Dio izložbe je edukativni kutak za posjetitelje, koji su mogli pomoću manjih ručnih raznobojnih pečata otisnuti svoje inicijale ili slova svoga imena na bijelom papiru, čime je izložbena tema povezana sa svakodnevnim pojavama, uz neizostavan element kreativnosti koji je stalni čimbenik u oblikovanju bilo koje tehnike ručnog rada Slavonije.

Edukativna aktivnost vezana za izložbu bilo je i održavanje radionice o tradicijskom umijeću bojenja tekstila u suradnji s KUD-om „Tomislav” iz Županje. Uz izložbu je tiskan i katalog na 82 stranice koji prati koncepciju izložbe, a autorice tekstova već su spomenute autorice izložbe.

Ovom izložbom nastavljena je suradnja Zavičajnog muzeja Stjepan Gruber Županja i Gradskog muzeja Virovitica, koja je započela izložbom „Zlatovez na području istočne Hrvatske”, postavljenom tijekom svibnja i lipnja 2021. godine u Virovitici, te se još jednom potvrdilo postojanje povezanosti baštinskih odrednica u etnografskim istraživanjima istočne i zapadne Slavonije. Izložba o tehnikama *molovanja* i *farbanja* kao umijećima bojenja tekstila zasigurno je otvorila brojna nova pitanja. Možemo se nadati da će i na njih, uz brojne druge etnološke teme, u budućem razdoblju biti odgovoreno kroz istraživačku i izložbenu djelatnost Sekcije etnologa Muzejske udruge Istočne Hrvatske.

S otvorenja
izložbe u
Županji, 2022.

Predaja o doseljenju šokačkih Hrvata u Bošnjake, Plavnu i Vajsку

Vinko Juzbašić

Bošnjaci

Predaju o doseljenju šokačkih Hrvata iz Bosne u Srijem i Bošnjake, koliko je to sada poznato, prvi je koncem 19. stoljeća zapisao Bošnjačanin, svećenik Matija Babogredac (1850. – 1930.).¹

„Bošnjaci, selo na Savi, nastalo doseobom pučanstva iz Bosne (koncem 17. veka?). Po tradiciji pučkoj premješteni su doseljenici za neko doba na Grabovo kod Sotina; jedan dio njih predje u Bačku (Plavna i Vajska), a drugi dio, ne mogav pregorjeti Save i pogleda u Bosnu, povratio se natrag i smjestio bliže Save nego li je današnje selo, na t. zv. Selišta.”²

Kako se iz ovoga zapisa vidi, ne navodeći izvora, ali pozivajući se na predaju, Babogredac podrijetlo šokačkih Hrvata u ovom srijemskom mjestu naseljenom i danas hrvatskim katolicima vidi u Bosni, stavljajući vrijeme njihova brojnijeg doseljavanja u konac 17. stoljeća. Vrlo je zanimljiv selidbeni smjer kojim su se ti doseljenici kretali prešavši Savu: najprije Grabovo nedaleko od Sotina i Vukovara u Srijemu potom mjesta Plavna i Vajska u Bačkoj i na koncu Bošnjaci (dio njih). Toponim Selišta, koje Babogredac spominje, odavno je nenaseljen i nalazi se između Bošnjaka i Županje, a njegovo ime upućuje na to da je taj prostor nekad bio naseljen.

Nakon Babogredca nastale su još četiri interpretacije ove predaje: prvu donosi dugogodišnji bošnjački župnik mons. Marijan Galović

(1872. – 1950.),³ drugu, opširniju, antropogeografsku Stjepan Pavičić (1887. – 1973.),⁴ treću zavičajni pisac Ilija Lešić – Bartolov (1915. – 1985.),⁵ a četvrtu, u nekoliko navrata, pisac ovih redaka.⁶

Potrebno je znati da je prijelaz iz 17. u 18. stoljeće bio vrlo buran za hrvatski puk. To je vrijeme oslobođenja Slavonije i Srijema, ali i drugih hrvatskih krajeva, od osmanske te uspostava austrijske vlasti. Te promjene, uz vojne i političke, pratile su i smjene stanovništva. Hrvatsko stanovništvo koje je tijekom osmanske vladavine primilo islam i rijetki doseljeni neslaveni prelaze u Bosnu ili pak ostaju i postaju (ponovno) kršćani, a hrvatski katolički puk iz Bosne prelazi u krajeve preko Save, Drave, Dunava i Tise. Granica između Austrijskoga i Osmanskog Carstva, na ovom području, stabilizira se na Savi u prvim desetljećima 18. stoljeća pa stanovnici otad trajno ostaju u doseljenim mjestima.

Kako ne bi bilo zabune, treba znati da naziv mjesta Bošnjaci nije nastao u vrijeme ovih

3 Mons. Marijan Galović, „Bošnjaci u prošlosti i sadašnjosti, Prigodom dekanskog Euharistijskog kongresa 23. kolovoza 1936.“, *Hrvatska straža*, 23. kolovoza 1936., str. 9–10.

4 Stjepan Pavičić, „Razvitak naselja na županjskom području“, *Županjski zbornik*, br. 2, Odbor Matice hrvatske Županja, Županja, 1969., str. 65–83.

5 Ilija Lešić – Bartolov, *Priče iz Granice*, Drugo, dopunjeno i izmijenjeno izdanje, priredio Vinko Juzbašić, Vlastita naklada i Piks print, Bošnjaci, 2017., str. 47.

6 Stjepan Bogutovac, Ivan Čosić – Bukvin, Vinko Juzbašić i Stjepan Tomislav Krčelić, *Priče iz spačvanske šume*, Castrum Alšan, Gunja, 2001., str. 82.; Helena Sablić Tomić i Goran Rem (prir.), *Šokačka čitanka*, Ogranak Matice hrvatske i Šokačka grana, Osijek, 2006., str. 428.; Vinko Juzbašić, *Povratak zavičaju*, *Hodočasničke reportaže i dnevnički zapisi*, Vlastita naklada i Piks print, Bošnjaci, 2016., str. 41.

1 Vinko Juzbašić, „Svećenici iz Bošnjaka: Matija Babogredac i Ivan Golubić“, *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije*, br. 7-8, 2021., str. 33–37.

2 Mato Babogredac, „Ljetopisi župa (Svršetak)“, *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske*, 31. srpnja 1893., str. 151.

Svratiste Kober i župna crkva sv. Martina biskupa CB

burnih događaja, već nekoliko stoljeća prije jer su selidbe iz Bosne postojale i ranije, u srednjemu vijeku, a u pisanim dokumentima Bošnjaci se po prvi put spominju 1476. godine.⁷

Iz osmanskih poreznih popisa (oko) 1570. godine poznato je da je na području današnje Općine Bošnjaci bilo pet manjih sela od kojih su tri bila naseljena: Bošnjak (srednjovjekovni Bošnjaci), Slanići (Slanić Selo) i Bučje s ukupno (oko) 182 stanovnika te dvije pustoseline (napuštena sela) Karaš (Karašovo) i Orlak (Orljak).⁸

Urbanizacijom („ušoravanjem“ ili „stjerivanjem kuća u red“) sredinom 18. stoljeća od tih će sela nastati jedno naselje – Bošnjaci.

Podrijetlo većine predaka današnjih šokačkih Hrvata u Bošnjacima vjerojatno je središnja i sjeveroistočna Bosna, na što upućuje i njihov govor (nekad ikavski u istočnome dije-

lu i poluikavsko-jekavski u ostalim dijelovima mesta – oba danas u naglom nestanku).⁹

Koliko istine ima u bošnjačkoj predaji o doseljenju, teško je reći. Ipak, čini se vrlo vjerojatnim da bi se vremenski najbrojnija selidba šokačkih Hrvata iz Bosne, u nekoliko valova i smjerova – skupno, ali i pojedinačno, zasigurno i zbila u spomenuto vrijeme, dakle koncem 17. i početkom 18. stoljeća. To se stanovništvo potom stopilo sa starosjediocima koji su (pre)ostali, odnosno preživjeli ove mijene, i kasnije doseljenim pukom iz inih hrvatskih krajeva.

Bošnjačka predaja mogla bi se povezati i s poznatim povijesnim izvorima, napose uz franjevce koji su kao predvodnici hrvatskih katalika preselili iz Bosne (Donje Tuzle i Gradovraha) u Bačku koncem 17. stoljeća.¹⁰

Kad se jednom bude bolje upoznala prošlost Bošnjaka, Vajske i Plavne, ali i drugih hr-

7 Josip Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti...*, pretisak, Slavonska naklada Privlačica, Vinkovci, 1994., str. 177. i 185.

8 Vinko Juzbašić, „Sela Bošnjak, Slanići i Bučje prema osmanskom poreznom popisu“, *Hrašće*, br. 50, 2017., str. 87-93.

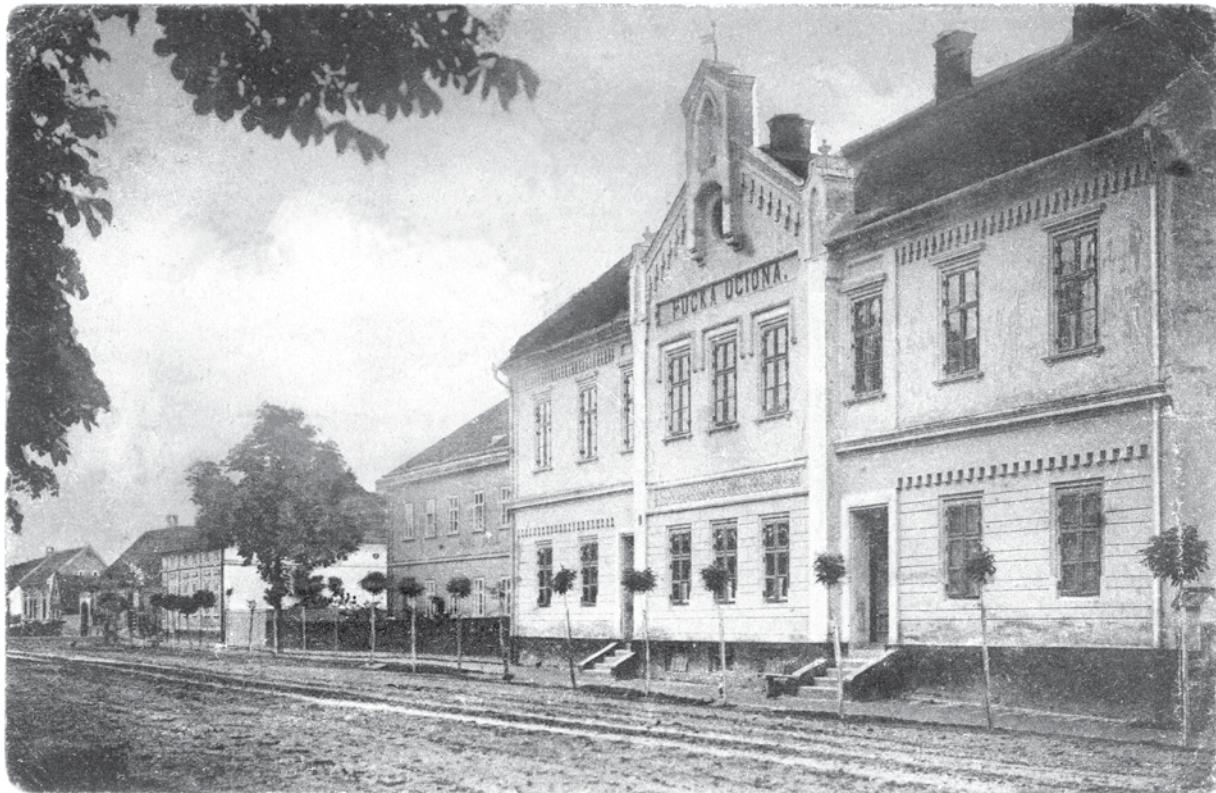
9 Vinko Juzbašić, „Podrijetlo i govor Bošnjačana prema Stjepanu Pavičiću i Iliji Lešiću – Bartolovu“, *Šokačka rič 15*, Zajednica amaterskih kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2018., str. 63–78.

10 A. T. Augustinov, *Kulturna povijest Vajske*, Tomislav Augustinov, Vajska, 1972., str. 21.

vatskih mesta u Srijemu i Bačkoj te njihove osobitosti (govor, prezimena, nošnja, običaji, predaja i dr.), vjerujem da će se naći zajedničke poveznice koje će, osim iste narodnosti i vjere, potvrditi točnost ove bošnjačke predaje. Možda će se onda točnije locirati i njihov zajednički ishod u Bosni te rekonstruirati selidbeni smjer hrvatskoga katoličkog puka u krajeve oko velikih panonskih rijeka u kojima i danas žive šočački i bunjevački Hrvati.

Literatura:

- Augustinov, A. T., *Kulturna povijest Vajske*, Tomislav Augustinov, Vajska, 1972., str. 21.
- Babogredac, Mato, „Ljetopisi župa (Svršetak)”, *Glasnik Biskupija Bosanske i Sriemske*, 31. srpnja 1893., str. 151.
- Bogutovac, Stjepan; Čosić – Bukvin, Ivan; Juzbašić, Vinko; Krčelić, Stjepan Tomislav, *Priče iz spačvanske šume*, Castrum Alšan, Gunja, 2001., str. 82.
- Galović, Mons. Marijan, „Bošnjaci u prošlosti i sadašnjosti, Prigodom dekanskog Euharistijskog kongresa 23. kolovoza 1936.”, *Hrvatska straža*, 23. kolovoza 1936., str. 9–10.
- Juzbašić, Vinko, „Svećenici iz Bošnjaka: Matija Babogredac i Ivan Golubić”, *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije*, br. 7–8, 2021., str. 33–37.
- Juzbašić, Vinko, „Podrijetlo i govor Bošnjačana prema Stjepanu Pavičiću i Iliju Lešiću – Bartolovu”, *Šokačka rič* 15, Zajednica amaterskih kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2018., str. 63–78.
- Juzbašić, Vinko, *Povratak zavičaju, Hodočasničke reportaže i dnevnički zapisi*, vlastita naklada i Piksel print, Bošnjaci, 2016., str. 41.
- Juzbašić, Vinko, „Sela Bošnjak, Slanići i Bučje prema osmanskom poreznom popisu”, *Hrašće*, br. 50, 2017., str. 87–93.
- Lešić – Bartolov, Ilija, *Priče iz Granice*, Drugo, dopunjeno i izmijenjeno izdanje, priredio Vinko Juzbašić, vlastita naklada i Piksel print, Bošnjaci, 2017., str. 47.
- Pavičić, Stjepan, „Razvitak naselja na županjskom području”, *Županjski zbornik*, br. 2, Odbor Matice hrvatske Županja, Županja, 1969., str. 65–83.
- Sablić Tomić, Helena; Rem, Goran (prir.), *Šokačka čitanka*, Ogranak Matice hrvatske i Šokačka grana, Osijek, 2006., str. 428.

Zgrade pučke škole i nekadašnjega kotarskog suda

Obilježavanje Ivana u Semeljcima – aktivnosti KUD-a „Lipa”*

Adam Kajba

Đakovo

Običaj Ivana jedan je od najpoznatijih ljetnih običaja koji se obilježava povodom blagdana sv. Ivana Krstitelja u noći s 23. na 24. lipnja, uoči ljetnog suncostaja, odnosno najdužeg dana u godini. Običaj Ivane, Ivanjski kresovi ili Ivanjdan rasprostranjen je diljem Europe, no ponajprije među slavenskim narodima te se najčešće i smatra starim slavenskim običajem. Glavno obilježje ovog običaja svakako je paljenje vatre u noći te ples i preskakanje vatre, koja se često naziva *krijes*, uz popratnu glazbu. Vjerovalo se da su običaji vezani za

Ivanje važni za zaštitu zdravlja ljudi i domaćih životinja te plodnost poljoprivrednih usjeva.

Kako se nekad obilježavalo Ivanje u Semeljcima

Običaj Ivane oživljava se svake godine u Semeljcima, naselju bogate kulturno-folklorne tradicije, udaljenom nekoliko kilometara od Đakova. U razgovoru sa starijim članovima (Krunoslav Galović, Ivan Mihaljević, Đuka Radonić, Anica Pačarić i Staža Garvanović) KUD-a „Lipa“ Semeljci doznali smo

* Tekst je objavljen 2021. godine na mrežnim stranicama manifestacije Đakovački vezovi, a za ovogodišnju Reviju prilagođen je i dopunjeno. Pogledati na: <https://djakovacki-vezovi.hr/obicaj-ivanje/>

kako se običaj nekada ondje održavao. Uoči blagdana sv. Ivana mladići iz sela odlazili bi do obližnjih bagremika te sjekli grane i mlađa stabla. Bagremove grane i stabla nosili bi ručno ili uz pomoć zaprežnih kola do livade Vrbak, smještene u samom središtu sela. Od posjećenih grana i stabala pravile bi se *kule* koje bi kasnije planule u vatri. Zanimljivost je u tome što je svaka ulica ili skupina prijatelja pravila *kule*, odnosno pripremu za svoju vatru. Često je to bilo nadmetanje čija će *kula* odnosno vatra biti veća te je zbog toga dolazilo do natjecateljskog rivalstva. Jedni bi drugima potajno rušili i čak, noć prije, palili *kule* ne bili njihova vatra u noći bila veća i privukla veću pozornost djevojaka i mještana sela. U čestim nadmetanjima *kule* su se branile praćkama, gdje bi jedni na druge izbacivali nezrele plodove šljiva u slučaju da protivnička skupina odluči srušiti *kulu*.

Dok su se mladići pripremali i nadmetali na Vrbaku, starije su žene plele cvjetne vijence svojim kćerima ili unukama, najčešće od ivančica, paprati i ostalih ljetnica. Te vijence djevojke bi predvečer nosile na Vrbak, gdje su ih bacale u vatru vjerujući kako će ih njihova ča-

robna moć čuvati od zlih sila. Kad sunce zađe, počinje središnji dio Ivanja; paljenje vatri na Vrbaku. Ondje su se nekada nalazile tri, četiri ili više vatri, a njihov plamen znao je dosezati do tri metra u visinu. Za to vrijeme mladići i djevojke okupili bi se kod neke od vatri te plesali pokraj uz pjesmu i glazbu, najčešće gajdi i tamburica. Nakon što bi se plamen spustio, mladići odjeveni u radnu odjeću, bijele hlače i košulju te bez obuće, preskakali bi vatru uz izgovor: „Od Ivana do Ivana ne bilo mi naboja“. Izgovaranjem ove rečenice vjerovalo se da tijelo neće napasti čirevi.

Osim preskakanja vatre mladići bi zapalili *lile* (klupka sačinjena od sijena i starih krpa, pričvršćena lancima) koje bi vrtjeli iznad glave imitirajući rotaciju Zemlje oko Sunca. Kada bi se ivanjska vatra smanjila i došla do svog žarišta, mladići bi na ražnju pekli petrovke, sortu jabuka koje najprije sazrijevaju. Ovaj jedinstveni društveni događaj u selu imao je posebnu čar, kako radi natjecateljskog rivalstva tako i radi zabave te druženja mladih. Ovakav tip događaja u Semeljcima održavao se sve do 90-ih godina 20. stoljeća.

Današnje obilježavanje Ivanja u Semeljcima

KUD „Lipa” Semeljci i danas njeguje običaj Ivana, no sam program obogatili su kroz dodatan sadržaj, sve u svrhu očuvanje tradicije od zaborava. Više o samom današnjem običaju Ivana u Semeljcima rekao nam je predsjednik KUD-a „Lipa” Mirko Mihaljević: „Uoči Ivana 23. lipnja muškarci tijekom dana prikupljaju drvo za ivanjsku vatru. Vatra se i dalje priređuje na Vrbaku, ali u novije doba priprema se samo jedna ivanjska vatrica. U predvečernjim satima prije paljenja vatre održavaju se brojne radionice i zabavni programi za djecu, kao što su stare narodne igre poput povlačenje konopa, utrka u vrećama i mnoge druge igre. U samom programu sudjeluju brojne udruge s područja Općine Semeljci, sve u svrhu kako bi program bio raznovrsniji i bogatiji za posjetitelje. Nakon paljenja ivanjske vatre sudionici uz narodni ples i glazbu na trenutke oživljavaju narodne običaje koji su nekada bili svakodnevica. Kada vatrica spusti svoj plamen, muškarci

preskaču vatru te vrtnjom *lila* iznad glave izazivaju divljenje i uzbuđenje kod posjetitelja.”

Tradicionalna smotra „Ivanjski kresovi” na Đakovačkim vezovima

Ivanjski običaji oživljavaju se i u sklopu Đakovačkih vezova, manifestacijom „Ivanjski kresovi” koja se tradicionalno uoči Ivana održava u Strossmayerovu parku. Manifestacija, na kojoj nastupaju brojni KUD-ovi, prikazuje nam običaje Ivana s područja cijele Hrvatske. Poseban doživljaj ovoj smotri daju ivanjska vatrica upaljena u Strossmayerovu parku, djevojke s vijencima i ivančicama u kosi, akrobacije uz *lile*, preskakanje vatre te prikaz običaja nastalih iz istog ishodišta.

Literatura:

- Đaković, Branko. 2011. Igre oko vatre. Prilog etnološkim istraživanjima o vatri. Meridiani, Samobor.
Kopljar, Mijo. 1990. Lilanje (Ivanjske vatre). Revija Đakovačkih vezova.
Vinkešević, Josip. 2004. Pet godina Ivanjskih kresova u Đakovu. Revija Đakovačkih vezova.

Za više slikovnog sadržaja učitajte kod pomoću aplikacije na pametnom telefonu
ili posjetite navedenu mrežnu stranicu!
<https://djakovacki-vezovi.hr/obicaj-ivanje/>

Đakovački vezovi i „Družina” – sjećanje o vremenu, ljudima, događajima

dr. sc. Manda Svirac

zn. sur. u m., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
predsjednica „Družine”

Tradicijska (svakodnevna) kultura odlikuje ljude, čovjeka, označava način života, navike, običaje koji se prenose s naraštaja na naraštaj. Budući da su nositelji baštine važni, bilo kao izvođači, bilo kao organizatori u suvremenim uvjetima, ona ima karakter živoga organizma u kulturi. To baštinimo, čuvamo i prenoseći živimo u druženju i susretanju s drugima.

„Družina” – Čuvari tradicije hrvatskih obiteljskih zadruga – svehrvatska je nevladina udruga osnovana u Zagrebu 1992. godine s ciljem upoznavanja i predstavljanja hrvatske tradicijske baštine u zemlji i svijetu putem različitih aktivnosti. Članovi su pojedinci ili udruge i druge pravne ustanove koje podržavaju cilj i djelovanje „Družine” na području Republike Hrvatske. Zahvaljujući bogatoj arhivskoj zbirci, članovi „Družine” staraju se organizirati različite etnografske izložbe i radionice, prema potrebi razvijati istraživačku djelatnost te organizirati okrugle stolove i predavanja. U godišnjaku „Putovanja” objavljaju se tekstovi o važnijim aktivnostima, a povremeno izdaju i druge publikacije. Od 2013. godine „Družina” je nositelj zaštićene hrvatske nematerijalne baštine: *Umijeće ukrašavanja uskrsnih jaja vezom (opletom) u istočnoj Hrvatskoj*.

U rad „Družine” od njezinoga su početka uključeni stručnjaci, etnolozi / kulturni antropolozi i studenti etnologije i kulturne antropologije, a preko predsjednice udruga ima doticaj s teologima i temama vezanim za religiju i religijske tradicije prisutne u Europi.

Druga smotra crkvenog pjevanja, 2001., skupina iz Latvije u Podravskim Podgajcima.

Uz pomoć „Družine” omogućena je interakcija folklornih skupina sa stručnjacima, čime se njima omogućuje istraživanje na terenu i aktivno djelovanje u očuvanju baštine u suradnji s njezinim nositeljima. Primjer je takve suradnje putujuća izložba *Od Cvjetnice do Uskrsa*. Objavljeno je nekoliko kataloga tih izložbi koje se od 2000. godine organiziraju svake godine. Uz izložbu se obvezno održavaju i radionice o tradicijskim tehnikama ukrašavanja pisanica na kojima su demonstratori nositelji baštine iz lokalne sredine. Tijekom svih tih izložbi prikupljani su novi izlošci i saznanja vezana za korizmeno i uskrsno razdoblje u tradiciji. Materijalni su artefakti uspoređivani s određenim tehnikama i pokazateljima kroz izložene predmete drugih europskih zavičajnih identiteta, primjerice iz dijelova Poljske, Slovačke, Češke, Ukrajine, Rumunjske, Španjolske, Mađarske.

Od 2000. godine „Družina“ svake godine organizira *Smotru crkvenog pjevanja* naglašavajući tri tradicijom usvojena načina izvođenja liturgijskih napjeva u hrvatskim krajevima – pučko pjevanje, gregorijanski koral te zborsko višeglasje. Više puta nastupali su pjevači starocrkvenoga hrvatskog glagoljaškog načina pjevanja. Ponasimo se tom našom baštinom koju smo 2003. povodom dolaska pape Ivana Pavla II. kroz pet programa predstavili u Đakovu u crkvi Svih Svetih te opisali značenje sva tri aspekta baštinjenoga pjevanja i objavili publikaciju sadržaja svih programa. U njoj se nalazi i slika skupine iz Latvije koja je 2001. godine u Podravskim Podgajcima, gdje je smotra i započeta, predstavila gregorijansko koralno pjevanje svoje škole *Aglonas bazilikas kora skola*.

Članovi prosudbene komisije za izbor nošnje, Đakovački vezovi 1974., zdesna: etnologinje Manda Svirac (treća), Zdenka Lechner (četvrta) i Ljiljana Šarlah (petnaesta).

Baštinu dokumentiramo zapisom i snimanjem pjevanja na koncertima ili smotrama. Uočavajući nestanak nekih pučkih crkvenih napjeva, u Vođincima 2008. godine osnovali smo Žensku pjevačku skupinu „Družine“ pod nazivom *Vođinačke počimajle* među kojima su još živuće osobe koje su u svojim mladim danima za vrijeme liturgije vodile pjevanje *a capella*. Uz potporu i program Ministarstva kulture od 2013. do 2015. godine s *Vođinačkim počimajlama* objavili smo tri tematska nosača zvuka, a nakon toga i transkribiranjem njihovih notnih zapisa i pjesmaricu *Zapjevajmo danas*. Smatramo kako je dijeljenje naše priče važno jer pokušavamo pokazati folklornim skupinama i podsjetiti ih da se njihovi programi uvelike oslanjaju na baštinu, na tradiciju i da je ta baština puno dublja i bogatija od ono-

ga što se predstavlja na sceni. Ujedno, kontakt sa skupinama omogućuje komunikaciju s terenom, istraživanje baštine, a već samim time i njezinu zaštitu. Svoje poznavanje baštine nastojimo produbiti te stečenim znanjem privući nove poštovatelje tradicije, obrazovati nove istraživače, i u što širemu krugu ljudi razviti ljubav prema tradiciji kao korijenu identiteta. Baština nije statika, već dinamika koju, između ostalog, pokreću i vode stručne osobe kroz edukativne radionice u suradnji s nositeljima baštine te primjenom kroz druženje i razne susrete kako je to od početka do danas vidljivo u djelatnosti „Družine“ iz Zagreba. Održivost sastavnica bilo koje kulture, kako smo kroz navedene sadržaje smotri, izložbi, radionica, predavanja, kolokvija i okruglih stolova pokazivali kroz trideset godina, trebala bi uvijek izražavati karakter međuljudskih odnosa, uvažavanja drugoga, upoznavanje i međusobno druženje, što se naglašava kroz različite revijalne, a ne natjecateljske sadržaje programske usmjerenja. Zaključimo kako su poruke baštine danas spomeničke, turističke i edukacijske vrijednosti.

Mi u inozemstvu

Svaki događaj ili manifestaciju valja dobro pripremiti. Uvod u suradnju „Družine“ i Đakovačkih vezova na određeni se način događao kroz članstvo sadržaja Vezova pod nazivom *Izbor najljepše djevojke i snaše u narodnoj nošnji*. Naime, još kao studentica etnologije i francuskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Manda Svirac, danas predsjednica „Družine“, najprije kao članica Prosudbene komisije, a kasnije, nakon umirovljenja etnologinje Zdenke Lechner (1918. – 2017.), sve do 1998. godine bila je predsjednicom iste komisije i članom Vijeća Vezova. Suradnja, međusobno poznanstvo i povjerenje urodili su plodom i u nekim drugim događanjima međunarodnog značenja.

Dr. sc. Manda Svirac, u ulozi predsjednice Umjetničkog vijeća Međunarodne smotre folklora u Zagrebu (1988. – 1990.) bila je također članom Međunarodne komisije za oc-

jenu folklornih skupina na Međunarodnom festivalu folklora u Turskoj (Antalya) gdje se upoznala sa stručnjacima iz više zemalja. Slijedom toga poznanstva, 1991. godine dobila je poziv učlaniti Republiku Hrvatsku u veliku svjetsku obitelj folklornih skupina. Uvjet je bio da učlanjenje zatraži ustanova koja njeguje tradicijsku kulturu. Kako „Družina” tada još nije postojala, dogovoreno je bilo s Turističkim uredom iz Đakova i Đakovačkim vezovima te s gospodinom Franjom Lauberom (1931. – 2017.), tadašnjim tajnikom, da se odazovemo pozivu. Hrvatska je u Italiji, u gradu Riminiju na jadranskoj obali, na Skupštini Međunarodne unije folklornih skupina – IGF, održanoj 20. i 21. travnja 1991., prihvaćena u članstvo. Uz F. Laubera, predstavnici iz Hrvatske bili su M. Svirac, etnologinja na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i student Zdravko Mihočinec. Kada je 1992. godine odlukom Ministarstva pravosuđa i uprave Republike Hrvatske odobren upis „Družine” u Registar udruženja građana Republike Hrvatske, slijedom toga „Družina” je postala nositeljem suradnje s IGF-om i bila je dugogodišnjim članom IGF-a, danas sa sjedištem u Italiji (San Giovanni Rotondo). U okviru međunarodne suradnje putem razmjene folklornih skupina, pojedinci ili skupine sudjelovali su na smotrama, festivalima, simpozijima ili stručnim kolokvijima. Na Festivalu IGF-a u Austriji (Klagenfurt) od 23. – 25. kolovoza 1996. godine u hrvatskoj delegaciji

bili su M. Svirac (član Vijeća Unije) i delegati Đakovačkih vezova, Nada Varšava (1934. – 2011.) i Josip Vinkešević (1939. – 2016.), svatko u svojoj nošnji. Između pet stranih skupina iz Hrvatske je na prijedlog Vezova bio KUD „Ivan Tišov” iz Viškovaca i svojom svečanom, posebice ženskom nošnjom i programom, ovovio najviše simpatija kod gledatelja i stručnjaka.

Na Skupštini IGF-a tih dana bio je dogovoren kalendar događanja za 1998. godinu, tj. vijeće, festival i kolokvij IGF-a u okviru Đakovačkih vezova. Te su godine u programu Vezova u Đakovu u suradnji s „Družinom” i IGF-om nastupile skupine iz: Austrije, Češke, Francuske, Italije i Rumunjske, smještene kod hrvatskih skupina, članica „Družine”. Kada je 4. srpnja iste godine na ljetnoj pozornici u Strossmayerovu parku bilo svečano uručenje zastave IGF-a Hrvatskoj, skupine su nastupile pod nazivom *Europa pleše*. Na pozornici su u svojim nošnjama IGF predstavljali stručnjaci iz: Austrije, Francuske, Italije, Mađarske, Rumunjske i Njemačke, iz koje je bio tadašnji predsjednik, Hans Jörg Brenner. On je predstavnici Hrvatske, dr. sc. Mandi Svirac, predao zastavu IGF-a na godinu dana, a 5. srpnja je uz gradonačelnika Grada Đakova, Darka Vrtarića, sudjelovao na zatvaranju 30. Đakovačkih vezova uputivši nekoliko riječi zahvale i čestitao Hrvatskoj koja je s 3 : 0 na Svjetskom nogometnom prvenstvu u Fran-

cuskoj upravo toga dana pobijedila Njemačku. Svečani objed za goste iz inozemstva bio je u dvorištu Katice Milković, tadašnje predsjednice KUD-a „Zora” iz Piškorevaca; gosti su se divili domaćoj hrani iz krušne peći.

Naslovnica biltena IGF-a, br. 8,9,10., 2003.

Osim spomenutih scenskih nastupa, Vezovi su bili obogaćeni izložbom *Vinova loza u narodnom stvaralaštvu* autorice Janje Juzbašić u suradnji s Muzejom Đakovštine u Đakovu, koja je bila postavljena u Metodovo dvorani u Pavićevoj ulici br. 1. Na istu temu održan je Okrugli stol u istom prostoru i u Zavičajnom muzeju u Županji. Nakon predavanja, stručnjaci su bili na izletu u Štitaru gdje im je, osim kušanja domaćih specijaliteta, bila ponuđena demonstracija dječjih pastirskih igara, pranje rublja na Savi i domaći ribolov. Ovi su događaji objavljeni u katalogu izložbe (Đakovo, 1998.) i u zasebnoj publikaciji IGF-a pod nazivom *Vitis vinifera* na engleskom, njemačkom i francuskom jeziku.

Od samog početka i učlanjenja Hrvatska je bila u upravi Unije – u dva mandata držala je dopredsjedničko mjesto, a nakon toga joj

je bilo do 2011. godine povjereni predsjedanje Znanstvenim vijećem. Tu ulogu obavljala je M. Svirac, predsjednica „Družine“. S predsjednicom Svirac, J. Vinkešević predstavljao je Hrvatsku na sjednicama u: Švicarskoj 1993., Rumunjskoj 1997., Italiji 1999. i Republici Češkoj 2001. godine. Skupine koje su Hrvatsku iz Đakovštine predstavljale na festivalima, uz već navedenu iz Viškovaca, bili su i drugi KUD-ovi. Spomenimo KUD „Drenjanci“ Drenje 1996. godine u Italiji, 1998. u Austriji, 2001. u Republici Češkoj, 2002. u Francuskoj. KUD „Zora“ Piškorevc i 1997. i 2000. bio u Italiji, „Vesela Šokadija“ Koritna 2002. u Italiji, „Šokadija“ Strizivojna 2003. u Italiji. Taj se niz navedene ili druge suradnje nakon toga razdoblja s nekim društvima zaustavlja zbog različitih događanja, često zbog smjene uprave u društvima ili njihovih drugih ciljeva. Neki su istupili iz „Družine“ ili jednostavno prestali plaćati članarinu i na taj način prekinuli suradnju.

O hrvatskoj suradnji u IGF-u M. Svirac je izvješćivala u Reviji Đakovačkih vezova 1967. – 1991. godine, str. 4 i 1993. godine, str. 4. U Reviji 1991. (str. 5–6), Svirac je predložila programsku orientaciju – značenje i uloga Đakovačkih vezova i program sa sastavnicama: svečano otvorenje, svečani mimohod sudionika, nastup folklornih skupina, izložbe, svatovske zaprege, revija narodnih nošnji, tematske folklorne večeri, koncerti, popratne manifestacije, tribina s etnološkom i folklornom tematikom, prigodna revija. Zdravko Mihočinec, urednik časopisa *Kontura* i M. Svirac osmislili su *Bulletin IGF-a*. Svirac ga je uređivala na nekoliko jezika do 1998. godine. Na naslovnici prvog broja 1992. u suradnji s N. Varšavom iz Vezova odlučili smo se za sliku na kojoj je mlada žena iz Slavonije (okolica Slavonskog Broda). U nastavku, urednik *Bulletina* iz Italije za naslovincu je odabrao sliku iz Đakovštine – mladu snašu u svečanom zavodu. U njemu je također prikaz obilježavanja 10. obljetnice „Družine“ u Zagrebu.

U Muzeju IGF-a u mjestu San Severo u Italiji nalazi se komplet muške narodne nošnje iz Hrvatske, iz mjesta Ribić-Breg kod Ivanca (Hrvatsko zagorje) – donacija biskupa Ćiri-

la Kosa iz Đakova. Prigodom smotri ili drugih događanja u zemlji, „Družina” ugošćuje strane skupine. Većinom se svaka od njih po jedan dan zadrži u Zagrebu. Predsjednica (ili predsjednik) „Družine” predstavlja „Družinu” i Hrvatsku u međunarodnim kontaktima. Za ostvarenje svih programa teško bi bilo nabrojiti sve zaslužne osobe i članove ove zajednice. Dr. sc. Manda Svirac 2008. u Italiji (San Severo) primila je Oskara za rad u Hrvatskoj i za međunarodnu suradnju, Pavao Vilhelm (1944. – 2019.) iz Podravskih Podgajaca Oskara je primio 2011. u Čeljabinsku u Rusiji i Ante Kordun iz Čučerja 2012. u gradu Guimaraes u Portugalu. Na Skupštini „Družine” u Babinoj Gredi 2011. od IGF-a je „Družina” za svoj rad primila Zastavu identiteta.

Svečanost obilježavanja 20. obljetnice Družine sa Zastavom identiteta, 2012., Podravski Podgajci.

Kada je „Družina” 2002. godine obilježavala 10. obljetnicu djelovanja, na svečanosti u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu scenskim nastupima sudjelovalo je 17 folklornih skupina, od kojih iz Đakovštine KUD-ovi iz Drenja i Koritne, a na III. Međunarodnom festivalu Grand Prix folklora u organizaciji „Družine” i IGF-a također 2002. u Rovinju i Puli, uz „Drenjance” također i „Šokadija” iz Strizivojne. Na spomenutoj Smotri crkvenoga pjevanja u Đakovu 2002. godine tadašnji naši članovi iz Đakovštine (Koritne, Strizivojne i Drenja) nastupili su s pučkim napjevima. Iz Đakova su nas svojim koralnim pjevanjem

obogatili Bogoslovski zbor Bogoslovnog sjemeništa i Zbor sestara sv. Križa, a koralno i zborско višeglasje predstavili su članovi Katedralnog mješovitog zbora iz Đakova. Ostali zborovi su bili: Hrvatsko obrtničko i glazbeno društvo „Zrinski” Osijek, ŽPS KUD-a „Podvinje” Podvinje, Pjevači HKD „Vukojevci” Vukojevci, Mješoviti crkveni zbor Preslatkog imena Marijina Nova Kapela, Mješoviti zbor Župe sv. Mateja apostola Gundinci, Crkveno pjevačko društvo „Mir” Belišće, Mješovita pjevačka skupina KUU „Napredak” Podravski Podgajci, Ženska pjevačka skupina „Snaše” Klakar, Muški zbor Bezgrešnog Srca Marijina Slavonski Brod, Pjevačka skupina HFD „Sesvećice” Podravske Sesvete, Mješoviti župni zbor Lovas i Ženska pjevačka skupina KUD-a „Tomislav” Donji Andrijevci. Crkvena svečanost liturgijskog pjevanja završila je Okruglim stolom u Podravskim Podgajcima i predavanjem prof. mr. art. Josipa Jerkovića (1938. – 2020.), ujedno pokretača mnogih programa i proučavanja crkvenog pjevanja i smotri u kulturnom svijetu i u „Družini”. Mi i danas radimo prema njegovim osnovnim propozicijama.

„Družina” je kroz svoje tridesetogodišnje djelovanje, osim navedenih, imala još mnogo aktivnosti od nacionalnog i međunarodnog značenja: predavanja, okrugli stolovi, smotre crkvenog pjevanja, međunarodna smotra folklora pod nazivom *Susret naroda i kultura*, izložbe i radionice. I za kraj, a na spomen đakovačkom biskupu Ćirilu Kosu (1919. – 2003.) podsjetimo da je manifestacija *Susret naroda i kultura*, koja ove godine obilježava svoju 25. obljetnicu, nastala na biskupov poticaj i želju da se povratnicima u Baranju 1998. godine, osim materijalne, osmisli pomoći duhovne naravi. Tim projektom ostvarena je suradnja s Općinom i Župom sv. Martina u Belom Manastiru kroz pet godina. Nakon toga, svečanosti Susreta nastavljene su u drugim, uglavnom slavonskim mjestima sve do danas. Ovime svjedočimo kako je lakše nešto pokrenuti i osnovati, ali valja u tome i ustrajati, dakako, prilagođujući se suvremenim zahtjevima. Zahvaljujemo svim bivšim članovima kao i suradnicima bilo koje naravi.

Đakovački vezovi u ulozi promicanja bećarca kao nematerijalne kulturne baštine

Natalija Bošnjaković

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilišta u Osijeku

Globalizacija, urbanizacija i multikulturalnost dovode do potrebe očuvanja nacionalnog i regionalnog kulturnog identiteta, odnosno očuvanja materijalne i nematerijalne kulturne baštine. U tom procesu važnu ulogu imaju institucije poput Ministarstva kulture i medija RH, konzervatorskih odjela, Instituta za etnologiju i folkloristiku, nacionalnih i specijaliziranih muzeja (npr. Etnografski muzej Zagreb, Etnografski muzej Istre, Etnografski muzej

Split i dr.) i muzeji zavičajnog tipa, ali i lokalna kulturno-umjetnička društva.

Najmlađim generacijama važnost očuvanja kulturne baštine nastoji se prenijeti i kroz odgojno-obrazovne ishode koje usvajaju u svojem obrazovanju. Tekstovi u udžbenicima Hrvatskog jezika s tematikom kulturne i povijesne baštine, likovno izražavanje narodnim motivima, ali i upoznavanje svojega zavičaja

Autorica na znanstvenom skupu, 2021.

u nastavi Prirode i društva zaljubljenicima u tradiciju katkada nisu dovoljne pa se nerijetko javljaju i razredni projekti usredotočeni na upoznavanje i očuvanje kulturne i povijesne baštine.

Naprima njegovanja i očuvanja baštine pridružio se i osječki Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, koji je u akademskoj godini 2020./2021. pokrenuo poslijediplomski sveučilišni (doktorski) studij Obrazovne znanosti i perspektive obrazovanja¹. Studij ima multidisciplinarni, međunarodni, ali i multi-kulturalni karakter. Pohađaju ga i doktorandi iz Republike Mađarske, pripadnici nacionalnih manjina, a svi doktorandi različitim su znanstvenim interesa. Tijekom studija doktorandi pohađaju obvezni kolegij Baštinske humanističke teme, čiji je predavač prof. dr. sc. Emina Berbić Kolar. Doktorandi imaju priliku učiti o pokretnoj, nepokretnoj, materijalnoj i nematerijalnoj kulturnoj baštini, ali i o procesima njezina očuvanja. Doktorandi se bave istraživačkim radom koji obuhvaća baštinske teme u udžbenicima Hrvatskog jezika u Hrvatskoj i Mađarskoj, Povijesti, Prirode i društva te Glazbene kulture, digitalizaciju nematerijalne kulturne baštine, ali i nematerijalnu kulturnu baštinu baranjskih Roma i Brodsko-posavske županije, tradicijske igre i igračke, zlatnu formulu *ča-kaj-što*, bećarac, čipkarstvo, šetana kola i kolo na dva štuka, stečke, proljetni op-hod ljlja iz Gorjana, Sinjsku alku i brojne druge teme. Dio tema za istraživački rad je ponuđen, ali doktorandi imaju priliku birati i teme prema vlastitim afinitetima, ili one koje su svojevrsne za kraj iz kojega dolaze ili potječu.

Kao rezultat istraživačkog rada, pod mentorstvom prof. dr. sc. Emine Berbić Kolar, nastao je rad „Uloga i vrijednost Đakovačkih vezova u promicanju bećarca kao nematerijalne kulturne baštine“ doktorandice Natalije Bošnjaković, mag. prim. educ., čija je ljubav prema baštini i nasleđu nastala u obitelji, a prve plesne korake napravila je u dobi od šest godina u Kulturno-umjetničkom društvu „Tena“

1 Poslijediplomski sveučilišni (doktorski) studij Obrazovne znanosti i perspektive obrazovanja u akademskoj godini 2020./2021. upisalo je 20 doktoranda.

Autorica s obitelji u narodnim nošnjama, 2021., Đakovo.

u Đakovu. Nakon pohađanja svih plesnih skupina, od Zvončića, preko Pčelica i Dukata pa sve do reprezentativnog ansambla Slavonske kraljice, upisom na studij prestaje njezina plesačka i pjevačka aktivnost u već spomenutom kulturno-umjetničkom društvu. Ljubav prema tradiciji, pjesmi i plesu ne jenjava te se ponovo vraća plesu i pjesmi u sekciji Veterana, koji su se ispočetka okupljali oko velikih obljetnica KUD-a „Tene“, a od prije nekoliko godina nastoje redovitije održavati probe i redoviti su sudionici svih koncerata KUD-a „Tena“. Bećarac kao tema istraživačkog rada bio je izvrsna prilika za spoj osobnih preferencija i prvih koraka u znanstveno-istraživačkoj zajednici. Preko dvadeset sudjelovanja na Đakovačkim vezovima (i samo nekoliko propuštenih svečanih povorki) izvrsna je kompetencija za razumijevanje bećarca i njegova značenja kako sudionicima povorke tako i publici.

Rad „Uloga i vrijednost Đakovačkih vezova u promicanju bećarca kao nematerijalne kulturne baštine“ donosi definiciju bećarca i njegovu strukturu, najčešću tematiku, opisuje nastajanje bećarca i određuje bećarac kao

žanr književnog minimalizma, ali i kao vokalno-instrumentalni napjev. U radu je dan i pregled postojeće literature vezane za teoriju i nastanak bećarca. Istraživački dio rada proučava i analizira izvođenje bećarca tijekom svečane povorke Đakovačkih vezova u razdoblju od 2012. do 2019. godine. Za potrebe istraživanja korišteni su službeni videozapisi koje je ustupila Turistička zajednica grada Đakova. Dio rezultata predstavljen je na znanstvenom skupu „Obrazovne znanosti i perspektive obrazovanja” u organizaciji Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku u rujnu 2020., a nakon završetka istraživanja cijeloviti rezultati predstavljeni su u studenome 2021. godine na 15. znanstvenoj međunarodnoj konferenciji „Održivo nasljeđe” u organizaciji Sveučilišta u Novom Sadu, gdje će biti objavljeni u Zborniku radova znanstvenih konferencijskih učiteljskog fakulteta na mađarskom nastavnom jeziku. Povodom 150. obljetnice obrazovanja učitelja u Subotici Učiteljski fakultet na mađarskom nastavnom jeziku Sveučilišta u Novom Sadu organizirao je jedinstvenu, tematsku, međunarodnu konferenciju pod nazivom „Održivo nasljeđe” s ciljem razmatranja teme održivog nasljeđa iz različitih aspekata („Održivo nasljeđe”, 2021.), a kako je jedan od ponuđenih jezika izlaganja bio hrvatski jezik, ukazala se izvrsna prilika za predstavljanje rezultata istraživanja i izvan granica Republike Hrvatske.²

2007. godine Ministarstvo kulture Republike Hrvatske dodjeljuje bećarcu svojstvo kulturnog dobra, upisuje ga u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, a u studenome 2011. godine uključen je na UNESCO-ov popis zaštićene nematerijalne kulturne baštine. U Pleternici, nedaleko od Požege, 2020. godine predstavljen je Interpretacijski centar Muzej bećaraca koji će „oslikavati svu život i vitalnost ovoga glazbenog napjeva i njegove žive tradicije, koristeći široke multimedijalne mogućnosti kako bi se posjetitelje potaknulo na interakciju. Jer upravo je interakcija temelj svakog bećarca! Svatko tko jednom posjeti Muzej bećarca, zauvijek će biti iniciran u bećara ili bećarušu i pozvan da se ljudima Pleternice i Slavonije uvijek iznova raspjevan vraća” (Kulturna ruta bećarca i gange, 2018). Muzej bećaraca smješten je na istoimenom trgu, a otvorenje se očekuje u 2022. godini. Uza sve navedeno, zasigurno se može zaključiti kako Đakovo i njegova folklorna manifestacija Đakovački vezovi imaju veliku ulogu u promicanju bećaraca te s pravom zaslužuju biti u fokusu znanstveno-istraživačkog rada.

Izvori:

- Kulturna ruta bećarca i gange.* (18. 12. 2018.). Preuzeto 11. 4. 2022. iz MUZE: <https://muze.hr/projekti/kulturna-ruta-becarca-i-gange/>
- Održivo nasljeđe.* (23. 4. 2021.). Preuzeto 18. 4. 2022. iz Sveučilište u Novom Sadu: <https://magister.uns.ac.rs/Odrzivo-nasljede/sadrzaj/2339/>

---

2 Većina znanstvenih časopisa zahtijeva znanstvene članke napisane i na barem jednom stranom jeziku (npr. engleski). Bećarac zbog svoje strukture i rime gubi smisao u prijevodima na drugi jezik.

Selci Đakovački – ponosni sudionici svečanih povorki

Evica Šerfezi

KUD „Hrvatska čitaonica”, Selci Đakovački

Svečana povorka Đakovačkih vezova

Mimohod ili svečanu povorku označava i odlikuje organizirano kretanje većeg broja ljudi unaprijed dogovorenim putem. Riječ je uglavnom o glavnim ulicama grada ili manjeg mesta radi proslave određenog datuma ili događaja. Sastavni dio Đakovačkih vezova je svečana povorka sudionika u narodnim nošnjama i kostimima koje prate tamburaški sastavi, orkestri gradske glazbe i pojedinačni svirači. Kulturno-umjetničko društvo „Hrvatska čitaonica“ Selci Đakovački od svog osnutka 1988. godine nastoji sudjelovati u svim organiziranim povorkama i na taj način predstaviti svoje selo, narodnu nošnju i stare običaje. Kako je karakteristično da se povorke organiziraju na najpopularnijim lokacijama, često su upravo one dobar način predstavljanja folklornog društva. Od početne do završne točke mimohoda kroz sudjelovanje folkloraši najčešće iskoriste povremene zastoje i kraće pauze za prezentiranje uvježbanog programa i svoje tradicije.

Svečanosti sudionika uvelike pridonosi i ukrašavanje glavnog puta odnosno smjera kretanja. Tako se uvijek istaknu državne i

gradske zastave, kao i zastave manifestacije. Nekada, 80-ih godina 20. stoljeća postojao je običaj ukrašavanja kuća i prozora. Iznosili su se tako najljepši vuneni tkani i ručni radovi, različiti narodni vezovi te bogati zlatovezi na domaćem tkanom platnu. Uz svečani izgled grada bogatstvo narodne nošnje svakoga sudionika plijeni posebnu pozornost gledatelja. I upravo je svečana povorka Đakovačkih vezova godišnja prilika kada svi sudionici nastoje odjenuti najbolje, najbogatije, najraskošnije, najstarije, ali i najšokačkije i nasslavonskije. Oduševljenje, sreća i odobravanje gledatelja poticaj je i za najmlađe, pa u našem KUD-u često čujemo: „I ja ću, majko, tako kao i ti! Obuci mi, majko, moje najbolje ruho, neka me sretnu vide svi!“

Selačke prelijepе rubine, vezene svilom i zlatom, dostoјno su nosili brojni mladi i stari Selčani u svečanim povorkama Đakovačkih vezova. Ispjevani bećarci i narodne pjesme o našim Selcima opjevani su uz pratnju vrsnih tamburaša, dobrih poznavatelja glazbenih nota. Iako prolazi vrijeme i mijenjaju se generacije, pojedini mladi Selčani i danas posežu za tamburom. I pjevaju se tako pjesme đakovačkog zavičaja, prenose se običaji.

Svim sudionicima svečane povorke Đakovačkih vezova dobro je znan dugački put od Malog parka do pozornice u velikom, Strossmayerovu parku. Dostojno je biti u povorci i pred gledateljima pjevati i plesati unatoč srpanjskim vrućinama i teškim sparnim danima ili pak olujnim, kišnim prołomima oblaka. Međutim, sudionike poneće radost druženja i jedinstva pa dolaze razigrani i veseli do zajedničkog završnog dijela. Neizmjerno bogatstvo različitosti svih sudionika na jednom mjestu, na zajedničkom cilju. Tradicijska slavonska pjesma, ples, glazba i narodni običaji zadužuju nas da čuvamo tradiciju i narodno bogatstvo našega đakovačkog kraja.

Maskirani članovi za manifestaciju Bušari, 2017., Đakovo.

Pokladna povorka Đakovačkih bušara

Posebna je i zanimljiva povorka u sklopu pokladne manifestacije Đakovački bušari. Ove godine, 2022. održani su 28. po redu, a Društvo je sudjelovalo u svojoj maštovitoj kreaciji pod nazivom „Šnajderice”. Naime, govo u svakom domaćinstvu u prošlosti našega kraja netko se od ukućana bavio šnajderajem ili vezenjem. Bogatstvo ručnog rada još uvijek zapanjuje svojom ljepotom i kreativnim idejama pri nastanku brojnih predmeta.

Mnoštvo maskiranih ljudi i zanimljivih kreacija prolazi u povorci središnjim dijelom grada Đakova. Osobito je zanimljiva zvučnost ovakve povorke. Glazba, buka, poklici, pjesme sudionika povorke isprepliću se s poticajima i odobravanjem gledatelja. KUD „Hrvatska čitaonica“ Selci Đakovački svojom nazočnošću i maštovitim maskama uveličava svake godine ovu povorku. 2016. godine Društvo se po prvi put pojavilo kao jedinstvena skupina u

tradicijskoj maski pod nazivom „Tradicijsko zimsko spremanje na selu“ uz pratnju seoskog bubnjara koji je svojim bubnjanjem prenosio najnovije seoske obavijesti. Kao da se na trenutak razigrana mlada skupina svojim izgledom vratila u prošlost. Tople vunene marame na plećima, kožusi, plišane sukne i bluze te deblja zimska marama na glavi prenosila je svim gledateljima nekadašnje *ciće zime* kojih se sjećaju naši stari.

Budući da smo Slavonci i živimo u žitrodnim poljima, 2017. godine na Đakovačkim bušarima pojavili smo se u tradicijskoj maski pod nazivom „Pekari“. Nije bilo lako napraviti osnovno sredstvo bez kojega ne mogu pekari, a to je peć. Originalni izgled slavonske peći uređivali smo danima. Prilagodili smo pokretljivost peći kako bi nesmetano bila dio pokladne povorke, a dim naložene peći stvorio je jedinstveni ugođaj pečenja kruha u slavonskim dvorištima. Još i danas može se čuti sjećanja nekadašnje djece, a sada odraslih ljudi o „šniti kruha namazanom mašćom i posutom crvenom sitnom paprikom“. 2018. godine ostali smo vjerni tradiciji našega kraja, ali u nešto novijoj verziji u stilu vrlo popularnih i raširenih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, pa smo se predstavili kao OPG Selci Đakovački. Opet smo svojim maskama vjerno prikazali naš slavonski kraj. Na radost najmlađih sudionika povorke koji su mogli voziti svoje male traktore, gurati ručna kolica, nositi kantice, sipati vodu, rasipati rukama zemlju, prolazili smo ulicama grada. Odrasli članovi KUD-a priredili su pokretnu klupu tržnice bogato ukrašenu povrćem iz slavonskih vrtova.

Sljedeće 2019. godine KUD „Hrvatska čitaonica“ na Đakovačkim je bušarima izašao iz granica naše domovine i u povorci predstavio Meksikance. Šarenilo boja meksičkih sombra i životopisan život na selu omogućio je našim članovima doista vjeran prikaz izabralih maski. U pletenim velikim cekerima seoskih meksičkih žena pronašli su se razni meksički začini i nezaobilazno kao u svim selima, perad koja slobodno trčkara dvorištem i čeprka po bunjištima. Nakon ovog odlaska na drugi kontinent, vratili smo se 2020. godine našoj zemlji. Grad Rijeka izabran je za prijestolni-

cu europske kulture pa smo se kao Društvo predstavili s temom o morčićima. Riječ je o autohtonom pučkom nakitu (naušnicama) koji je simbol Rijeke, Primorja i Kvarnera. Opet je članovima bila zanimljiva izrada odjeće te su svi marljivo radili na radionicama. Vrhunac maskiranja bilo je mazanje lica crnom bojom. Svi su se zadovoljno smijali i čudili promjeni lica u nešto sasvim novo, neobično, a ipak vrlo zanimljivo.

2021. godine na Đakovačkim bušarima prikazali smo priču u četiri slike „Slavonska Trnoružica”, koja je zbog pandemije morala biti prikazana putem interneta. Prekrasna priča u slavonskom ruhu s našim slavonskim vretenom koje se nebrojeno puta zavrtjelo u rukama naših vrijednih slavonskih vezilja ispričana je suradnjom starijih i mlađih članova, te je istaknula jedinstvo i suradnički odnos članova različitih generacija u našem društvu.

Društvo na smotri za Brašančevo, 2021.,
Selci Đakovački.

Procesija za Brašančevo

Uz navedene dvije povorke, za sumještane i rad našeg Društva osobita je i značajna procesija u Selcima za Brašančevo. Na blagdan Tijelova ili Brašančevo (deveti četvrtak nakon Uskrsa) procesija ide selom u slavlju ovog katoličkog blagdana. Članovi našeg Društva rado sudjeluju odjeveni u narodne nošnje jer su ovakve procesije, u organizaciji crkve i župe kojoj pripadamo, dio tradicije našeg mjesta. Kako su naši stariji sumještani slavili tako i mi nastavljamo tradiciju. Nakon liturgijskog dijela procesija kreće od crkve Gospe Snježne te prolazi ulicama Selaca uz obredno zaustavljanje na lijepo ukrašenim postajama odnosno sjenicama. Sjenica ili, kako se u našem selu još kaže, *sivnica* posebno je ukrašen vanjski oltar. Takav oltar načinio se na prethodno do-

govorenom mjestu uz izbor domaćina oltara. Izabrani su se domaćini za uređenje posebno potrudili kako bi upravo njihova *sivnica* bila najljepše mjesto gdje će se dostojno u procesiji zaustaviti Isus u Presvetom oltarskom sakramantu. Sve su sjenice uvijek s velikom pažnjom izgrađene, uređene i okičene. Vanjska konstrukcija je ili u obliku manje kuće s krovom na dvije vode, ili s ravnom pozadinom koja se uređuje tkaninom. Prije svega, u sjenicu je središnji dio stol ili stolić koji se prekrivao bijelim stolnjakom koji je služio kao oltarnik. Prilika je ovo da se pokaže vrijedan ručni rad vezen čipkom ili raspletom. Na stol se stavlja križ i najbolji svijećnjak koji domaćini posjeduju. Može se staviti i veća uokvirena slika Gospe ili Isusa. Ispred oltara postavlja se klecalo za svećenika koji na njega klekne prilikom obrednog iskaza. Čitava sjenica odiše prirodom jer se nalazi u vanjskom prostoru pa je okičena s puno zelenila, domaćim bršljanom ili prikladnim sezonskim cvijećem u posudama ili vaza. U to vrijeme cvatu ljiljani i jasmini tako da se uz ostalo cvijeće donosi i ovo cvijeće u vase pa se okolinom širi prekrasan miris baš tih cvjetova. Uz cvijeće sjenice su ukrašene i velenim ručnicima, ponjavcima ili tableticima. Uglavnom, domaćini su iznosili najbolje tkanje iz svoje kuće, a po potrebi se i posuđivalo od suseljana određeni predmet koji bi važnošću pridonio svečanom tonu. Dolaskom procesije i svećenika s Presvetim, čitalo se iz evanđelja i nakon toga se primao poseban blagoslov koji je domaćinima, a i svima ostalima nešto posebno značio. Dojmljiv prizor osim sudionika u narodnim nošnjama jesu i prvpričesnici u bijelim haljinama koji u svojim ručicama imaju košarice s laticama cvijeća koje sipaju na mjestu i putem kojim prolazi procesija s Presvetim. Za vrijeme procesije pjevala se pjesma *Tebe Boga hvalimo* koju puk rado pjeva i koja u njemu izaziva poseban ushit i sreću. Nakon blagoslovne molitve sudionici u povorci odlaže do svjetovnog dijela smotre gdje se održava dječja smotra folklora.

Povorke i procesije dio su narodne tradicije koju njegujemo u Selcima i potičemo naše Društvo na uključivanje svih članova kako u svjetovne povorke tako i crkvene procesije.

Mogućnost razvoja konjičkoga turizma u Hrvatskoj

prof. dr. sc. Mirjana Baban

Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek

Hrvatska — izvrsna destinacija za konjički turizam

Hrvatsko konjogoštvo ima dugu tradiciju, koja otvara mogućnosti daljnje razvoja konjičkoga turizma na području cijele Hrvatske. U Hrvatskoj konjički turizam postoji već desetljećima, no njegov pun potencijal još nije iskorišten. U konjičkome turizmu bitni su ljudski odnosi, a konjem se koristimo na drukčiji način u ruralnim područjima. Stvaraju se odnosi unutar lokalne kulturne baštine, a kao u svakoj industriji, tako i u industriji konjičkoga turizma postoje specijalizirani stručnjaci. Dostupni su i različiti proizvodi i usluge konjičkoga turizma po različitim cijenama, ovisno o različitim, ranije stečenim vještinama i iskustvima korisnika. Konjički turizam, kao specifičan oblik turizma u Hrvatskoj, nije dovoljno iskorišten, iako može ostvariti sav svoj potencijal zbog ambijentalne značajke prostora,

ra, koja čini prirodnu i kulturnu raznolikost i očuvani okoliš. Također, prisutni su tu i bogati resursi, koji mogu biti turističke atrakcije, na što se nadovezuje i domaći uzgoj autohtonih i sportskih grla. Uspoređujući Hrvatsku s ostatim razvijenijim zemljama Europe i svijeta, Hrvatska ne ostvaruje velike ekonomski učinke. Iako nudi atraktivan program vrhunskim jahačima i vozačima te početnicima, potrebno je više obogatiti program kako bi bilo privučeno što više posjetitelja, koji nisu toliko involvirani u bilo koji oblik bavljenja konjima. Najpopularniji i komercijalno najatraktivniji oblik uporabe konja u konjičkome turizmu jest rekreativno jahanje, pa zatim vožnja zaprege, a tek onda slijede sve ostale aktivnosti s pomoću konja. Konjički turizam u Hrvatskoj raste, kao i broj registriranih konjičkih klubova, konjogoskih udruga, udruga za terapijske i rekreativne aktivnosti s pomoću konja te obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava s ponudama

Čari terenskog jahanja kao ponuda konjičkog turizma, KK Hercules, Baranja. Snimio Boris Šeper.

vezanim za konjički turizam. Ono što otežava održavanje kvalitetnije ponude jest nedostatak stjecanja službenih kvalifikacija u području rada s konjima. Konjički turizam pridonosi održivom gospodarstvu, zaštiti okoliša i obrazovanju ljudi o okolišu. Konjički turizam pruža studentima i odraslim polaznicima programe kojima mogu steći verificirane kompetencije. No, prije negoli analiziramo provedbu konjičkoga turizma, potrebno je razmotriti uključenost lokalnih zajednica, stanovnika, potencijalnih potrošača i investitora te sagledati sve ekonomski, socijalne i ekološke aspekte. Osim toga, konji sudjeluju i u konjičkim predstavama s povijesnim spektaklima, u kulturno-folklornim manifestacijama, priredbama i u ostalim tradicijskim obilježavanjima. Pedesetih godina dvadesetoga stoljeća rasla je popularnost rekreacije na otvorenome, što je ujedno i početak uporabe konja u konjičkom turizmu. Uporaba konja promijenila se iz radne u rekreacijske svrhe, a time se pozitivno odrazila i na društveno-ekonomski aspekt. I danas rekreacijska svrha uporabe konja pozitivno utječe na konjičku industriju (Tomljenović i sur., 2018.).

Različiti oblici konjičkoga turizma

Bogata stoljetna hrvatska tradicija uključuje konje na tradicijskim izložbama, sajmovima, festivalima te u sportskoj i rekreacijskoj jahanji, što otvara mogućnost brojnih oblika konjičkoga turizma. Što se tiče ruralnoga turizma, konj također ima veliku i nezamjenjivu ulogu u lovnu, vožnji saonicama i terenskoj jahanji. Baban i sur. (2012.a., 2012.b.) navode da je uzgoj konja u Hrvatskoj duga tradicija, čemu značajno pridonose prirodni resursi, ali i državne mjere i novčane potpore. Konjički sport postao je intenzivan trend, a i interes za uzgoj konja i rekreacijsko bavljenje konjima raste. U Hrvatskoj se za konjički turizam mogu koristiti sve toplokrvne i hladnokrvne pasmine konja (Baban i sur., 2012.a.). Tako se najčešće koriste autohtone pasmine, poput hrvatskih hladnokrvnjaka, hrvatskih posavaca, zatim lipicanaca, hidrana, arapskih konja, uzgojnih tipova hrvatskih toplokrvnih i sportskih konja

te ponija. Upravo su te pasmine velik potencijal u turizmu, a pridonose i uzgoju konja u cjelini. Dio konjičkoga turizma su i konji aktivni u sportu i konji u rasplodu, jer je posjet konjičkim natjecanjima, ergelama, klubovima, udrugama i obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima također dio turističkih aktivnosti. Radni tipovi konja naših najbrojnijih autohtonih pasmina konja jesu hrvatski hladnokrvnjači i hrvatski posavci, koji sudjeluju u raznim parada, vožnji zaprega, natjecanjima u vuči i ostalim tradicijskim događanjima. Prigodom izbora konja za konjički turizam vrlo su važne eksterijerne i interijerne osobine. Kako bi se konji koristili u svim područjima konjičkoga turizma, potrebna je pravilna obuka i svakodnevni trening. Na prvo mjestu treba biti skrb o konju, maksimalno vodeći računa o njegovoj dobrobiti. Prioritet nikako ne smije biti ostvarivanje ekonomski dobiti i zahtjevi užgajivača, trenera, vlasnika i posjetitelja. U svrhu zdravlja i dobrobiti konja, svakodnevno moraju biti poticani najviši standardi hranične, sigurnosti i zdravstvene higijene konja. Nužna je i edukacija djelatnika o konjičkom turizmu kako bi turisti imali veću tjelesnu sigurnost i kako bi bilo postignuto zadovoljstvo svih korisnika. Jedna od podjela konjičkoga turizma jest ona na lokalni, nacionalni, regionalni i međunarodni konjički turizam. Čačić (2012.) navodi kako svaka osoba, bez obzira na iskustvo, spol i dob, može biti korisnik konjičkoga turizma. Posjetitelji mogu biti aktivno uključeni u konjički turizam osobnim sudjelovanjem u različitim aktivnostima s konjima. U takav oblik konjičkoga turizma pripadaju rekreacijskoj jahanji, škola jahanja, terenskoj jahanji, terapijske i rekreacijske aktivnosti s pomoću konja, konjički edukacijski kampovi i drugo.¹ Pasivno uključivanje posjetitelja u konjički turizam može se ostvariti gledanjem profesionalnih jahača na treninzima i na natjecanjima te posjetom raznih manifestacija,

¹ U takvim oblicima konjičkoga turizma mogu jahati posjetitelji sa stečenim iskustvom u jahanju ili oni bez takvoga iskustva.

Dresurne jahačice u povorci Đakovačkih vezova, snimila Silvija Butković.

festivala i ostalih društvenih događanja koja svojom atraktivnošću privlače posjetitelje.²

Konjički turizam kao rekreacija

Konjički turizam nekima je rekreacija i opuštanje, a ostalim korisnicima i terapija. U rekreativsko jahanje ubrajaju se škola jahanja, samostalno jahanje u prirodi, terapija, terenska jahanja, vožnje i sve ostale aktivnosti koje se provode s pomoću konja i uz konje.³ Terapijsko je jahanje pojam koji je ukorijenjen u Hrvatskoj i koji je obuhvaćao terapiju i re-

kreaciju djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom. U različitim aktivnostima s pomoću konja i na konju djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom vode stručno kvalificirane osobe koje su instruktori aktivnosti s pomoću konja (Baban i sur., 2019., 2020.). Najpopularniji oblik konjičkoga turizma jest terensko jahanje. U terenskome jahanju posjetitelji jašu kroz šumu, polja, prelaze manje potoke, kupaju se s konjima u jezerima, rijekama i morima ili mogu jednostavno jahati konje u laganome hodu sigurnim puteljcima, uživajući u prirodi.⁴ U rekreativskome jahanju tri su osnovna tipa uporabe konja: terensko jahanje (*trail*), daljinsko jahanje (*endurance*) i višednevno jahanje (*trekking*). U Hrvatskoj se koristimo svim navedenim vrstama jahanja.

2 Ovaj oblik konjičkoga turizma podrazumijeva nazočnost promatranju svih disciplina konjičkoga sporta, utrka, konjičkih igara, kulturno-folklornih manifestacija i drugoga. Osim pasivnih turista koji gledaju razne manifestacije, u turiste se ubrajaju i sami sudionici, koji mogu biti profesionalni ili amaterski jahači ili vozači koji dolaze iz različitih dijelova svijeta kako bi sudjelovali u natjecanjima i tradicijskim manifestacijama.

3 U rekreativskome jahanju posjetitelji koji jašu ne moraju imati prethodno iskustvo, ali zato trebaju jahati uz pratnju kvalificirane osobe, to jest konjičkoga vodiča. U školi jahanja uče se osnove jahanja i priprema se za jahaču dozvolu ili jahaču licencu ako se polaznici žele dalje obrazovati i sudjelovati na budućim natjecanjima u disciplini sporta za koji su se odlučili.

4 U terenskome jahanju najčešće se koriste konji koji su već duže vrijeme na tim terenskim uvjetima jahanja u prirodi, pa tako mogu predvidjeti razne zvukove i situacije. Zbog jahača početnika, vodiči moraju dobro poznavati ponašanje svakoga konja, a isto tako trebaju biti upoznati i s jahačim stazama kojima će voditi jahače preko raznih puteljaka ili plitke vode. Turisti koji nikada nisu jahali vođeni su iskusnim vodičem, a iskusni jahači mogu i sami kasom ili galopom preskočiti manju prepreku na putu.

Konjički turizam kao sport

Pravila Međunarodne konjičke organizacije (*Fédération Équestre International*, FEI) obuhvaćaju olimpijske discipline poput preponskoga jahanja, dresurnoga jahanja i svestrane uporabljivosti konja (*eventing*), kao i utrku izdržljivosti (*endurance*), voltažiranje (gimnastika na konjima), zaprežni sport i *reining* (disciplina u *western-jahanju*), a drugi savezi određuju pravila za kasačke i galopske utrke. Orijentirat će se na discipline koje su prisutne u Hrvatskoj pod vodstvom Hrvatskoga konjičkog saveza (HKS-a), a te su discipline preponsko i dresurno jahanje, konjički višeboj (*eventing*), daljinsko jahanje (*endurance*) i zaprežni sport. Preponsko jahanje najpopularnija je disciplina konjičkoga sporta u kojoj se pod različitim uvjetima u parkuru ocjenjuje sklad jahača i konja (Baban, 2014.).⁵ Dresurno jahanje je umjetnost jahanja i predstavlja osnovni trening za sve druge discipline konjičkoga sporta.⁶ Daljinsko jahanje ispituje izdržljivost konja i jahača, a pobjednik je onaj par koji završi dugačku stazu u prirodi u najkraćem vremenu, da se pritom konje ne iscrpljuje preko dopuštene norme. U Hrvatskoj je daljinsko jahanje vrlo atraktivna i popularna aktivnost jer se velik broj vlasnika, zaljubljenika i uzgajivača konja bavi terenskim jahanjem, a time je upravo taj sport idealan za njihovu rekreaciju. Konjički višeboj trodnevno je kombinirano konjičko natjecanje u kojem se konji koriste u dresurnom jahanju, *cross-countryju* i preponskome jahanju. Konjički višeboj vrlo je izazovna konjička disciplina koja od jahača zahtijeva veliko iskustvo u sve tri discipline konjičkoga sporta, a također je nezaobilazno poznавanje sposobnosti vlastitoga konja. *Cross-country* je najzahtjevniji, ali i najuzbudljiviji test jahače-

vih sposobnosti. Bez obzira na terenske oblike i vremenske prilike, konj i jahač moraju imati međusobno povjerenje, iskustvo i znanje kojim bi mogli svladati mnoge prepreke na koje često nailaze. Vožnja zaprega je dugo godina atraktivna konjička disciplina u Hrvatskoj, a u posljednjem se desetljeću naglo razvila, za što je potvrda i sudjelovanje naših natjecatelja na nekoliko svjetskih prvenstava.

Konjički turizam kao kulturno-folklorne manifestacije

Brojne konjičke manifestacije okupljaju zaljubljenike u konje koji njeguju tradicijske običaje i čuvaju baštinu svojega kraja s ciljem očuvanja predanja i ljubavi prema konjima, bez kojih je život ljudi iz toga kraja nezamisliv. Najpoznatije kulturno-folklorne manifestacije u Slavoniji su *Đakovački vezovi* i *Vinkovačke jeseni*, a zatim slijede pokladna jahanja i svjetski popularna viteška igra *Sinjska alka* u Cetinskoj krajini. Korabi i sur. (2017., 2019.) navode da kulturno-folklorne manifestacije imaju osnovnu djelatnost, a to je očuvanje genetskoga potencijala lipicanke pasmine i korištenje vrhunskih grla u zaprežnom i dresurnom sportu. Osim toga, vrlo veliko značenje za konjički turizam kao kulturno-folklornu manifestaciju ima i turistička djelatnost Državne ergele Đakovo (DEĐ). Konjičke predstave održavaju se tijekom cijele godine, a tematske predstave odnose se na *Božićni bal lipicanaca*, *Đakovačke vezove*, *Uskrs na Ergeli Đakovo*, *Dane otvorenih vrata* i *Manifestaciju Sv. Huberta*, kao i na vožnje kočijama i zapregama te različite ponude i programe za djecu (Deže i sur., 2019.).

Kvalitetan razvoj konjičkog turizma

Edukacija, znanje, iskustvo i adekvatna oprema nužni su za kvalitetan razvoj konjičkoga turizma. Turizam je u Hrvatskoj izuzetno važna gospodarska aktivnost, ako ne i najveći finansijski doprinos hrvatskomu gospodarstvu. Prije desetak godina hrvatski se turizam najčešće svodio na ponude jadranske regije tijekom ljeta, a posljednjih godina raste trend turističkih ponuda diljem Hrvatske. Kontinen-

5 Najčešće je postavljeno od deset do trinaest prepona koje se moraju preskakati određenim redoslijedom, ako se ne radi o specijalnoj utakmici. Pobjednik je natjecateljski par koji završi utakmicu u najkraćem vremenu, sa što manje kaznenih bodova, odnosno sa što više pozitivnih bodova.

6 Od natjecateljskoga para (konja i jahača) očekuju se razine figure u hodu, kasu i galopu te izvedba prijelaza iz jedne vrste kretanja u drugu. Dresurni konj treba osjetiti i najmanje znakove svoga jahača i izvesti svaku traženu kretnju te to činiti bez napora. Svaki pokret ili radnja ocjenjuje se ovisno o kategoriji natjecanja.

talni i ruralni turizam jačaju, a ponude su sve bogatije. Konjički turizam ima brojne prednosti, a neke su da ne ovisi o vremenskim uvjetima, pa je provodljiv cijele godine. Konjički turizam povezuje čovjeka sa životinjom, ali i čovjeka s prirodom. Isto tako, povezuje lokalne, kulturne, ugostiteljske i ostale kapacitete i resurse. Osim toga, konjički turizam širi lokalne proizvodne kapacitete, jer konji imaju velike logističke potrebe. Lokalnoj zajednici konjički turizam donosi nove sadržaje i nove posjetitelje. Još uvijek nije zakonom regulirano tko smije voditi turiste na konjičke ture, što dovodi do mnogo improvizacije i nestručnih postupaka na terenu, te postoji mogućnost od opasnosti za turiste i imovinu, pa i za same konje.⁷

ENGEA je prva Nacionalna udruga konjičkih turističkih vodiča u Hrvatskoj te korisnici smatraju da je jahanje način njihova življenja, u kojem provode velik dio svoga vremena i upoznaju prelijepе krajolike, provode godišnje odmore i susreću različite kulture. Hrvatska udruga ENGEA za zadatak ima okupljati konjičke turističke vodiče, osposobiti ih i obrazovati ih za njihov posao. Osim toga, ENGEA provodi i projektiranje te izradbu i certificiranje konjičkih turističkih staza. Prva skupina članova Udruge završila je svoju edukaciju za jahače turističke vodiče u Italiji, dok je većina školovana u Hrvatskoj.⁸ U Republici Hrvatskoj

postoji velik broj funkcionalnih staza koje nisu pregledale stručne osobe, a one koje jesu pregledane – od ukupno 600 km pregledanih i označenih konjičkih staza – imaju i odobren certifikat.⁹

Konjički turizam treba imati raznovrsne destinacije, osiguran smještaj, gastronomsku ponudu hrane i pića, bogatu povijest, mogućnost pristupa sakralnim objektima i prirodi, sigurne, provjerene i dobro povezane konjičke staze, obrazovane i iskusne konjičke turističke vodiče te dobro obučene adekvatne konje. Rastom konjičkoga turističkog sektora otvaraju se i nova radna mjesta. Očekuje se da oni koji su uključeni u turističku djelatnost provode cjeloživotno učenje, a i stjecanje kvalifikacijskih zvanja na najvišim razinama. Kod turističkih jahanja najvažnija je sigurnost jahača i konja, koja mora uvijek biti na prвome mjestu. Upravo zbog toga kvalificirani i obučeni vodiči moraju znati kako izbjegći sukobe između konja, koliko je potrebno držati međusoban razmak u jednoj liniji, a potrebno je znati da na svakih pet konja i jahača mora biti jedan vodič.

Konjički edukacijski kampovi

Konjički organizacijski kampovi organiziraju se tijekom školskih praznika, kada učenici imaju slobodno vrijeme provesti sedam do deset dana kao napredni jahači ili početnici. U kampovima djeca mogu biti s konjima cijeli dan, upoznati ih, njegovati, timariti, stetići znanja o uzgoju i naučiti jahati. Početnike i iskusne jahače uče i nadziru instruktori kvalificirani u radu s konjima, odnosno instruktori s psihološko-pedagoškom naobrazbom. Konjički edukacijski kampovi često postaju os-

7 Time se gleda iskusnih vodiča i jahača degradira ugled i šalje pogrešna poruka o hrvatskome konjičkom turizmu. Konjički vodiči moraju biti obučeni za pružanje prve pomoći jahaču, za poznavanje konja i njihova ponašanja te poznavanje skrbi o konjima. Osim toga, oni trebaju brinuti o pravilnoj hranidbi i zdravstvenoj dobrobiti konja, ali i poznavati psihologiju ponašanja samih životinja kako bi ih mogli spojiti s nepoznatim jahačem – ovisno o sposobnostima i temperamentu konja. Njihov je zadatak i proučavati anatomiju i opremu vezanu za jahanje te voditi skrb o životinjama i njegovati i trenirati te životinje. Njihove kompetencije ulijevaju sigurnost turistima te im samim time pružaju bolje iskustvo i odmor. Kada se jaši i razgledava krajolik, turistički vodič upoznaje jahače s florom i faunom prostora kojim se prolazi, pripovjeda im o karakteristikama i običajima kraja te im svjedoči o povjesnim činjenicama koje bi mogle biti interesantne posjetiteljima (bjelovarska.stvarnost.hr).

8 Udruga ENGEA u svijetu broji gotovo 35 000 članova. Proširena je u osam europskih zemalja – od Italije, Slovenije, Grčke, Austrije, Cipra, Njemačke, Francuske i Hrvatske, a izvan Europe djeluju na Kubi, Argentini, Panami i u

Wyomingu u SAD-u. Sjedište im se nalazi u Italiji, a članice su informirane o podatcima o odmorištima i stazama te o organizaciji putovanja i ruta (bjelovarska.stvarnost.hr).

9 Zahvaljujući TZ RH te TZ-ima iz Sisačko-moslavačke, Koprivničko-križevačke, Bjelovarsko-bilogorske, Varaždinske i Krapinsko-zagorske županije, na karti RH pojavile su se staze koje su pregledane i certificirane. U nabrojenim županijama 2019. certificirane su staze u ukupnoj duljini od 448 km. Tijekom 2021. certificirano je još 53 km konjičkih staza na području Krapinsko-zagorske županije te još 40 km na području Splitsko-dalmatinske županije.

Polaznici Škole jahanja u Konjičkom klubu Osijek, snimio Tomislav Hrega.

nova i motivacija za uspješno daljnje učenje i treniranje.

Bogata raznolikost Hrvatske (geografska, kulturna, gastronomска и друга) omogućuje aktivnosti različitih oblika posebnih turizama (izletnički, zdravstveni, ekološki i drugi), koje će razvoj konjičkoga turizma oplemeniti i međusobno povezivati.

Državne ergele Đakovo i Lipik ponajprije se bave očuvanjem lipicanke pasmine jer je riječ o nacionalnome genetskom i kulturnom bogatstvu. Kao jedine dvije specijalizirane konjogojske državne institucije potencijalni su nosioci ne samo razvoja uporabe lipicanaca u konjičkome turizmu, nego i cijelokupnoga hrvatskog konjičkog turizma.¹⁰

Konjički turizam i folklor

Najveći hrvatski tradicionalni festival jest manifestacija *Đakovački vezovi*, koja je simbol prepoznatljivosti grada, a svake godine okupi mnoštvo ljudi kako bi se kroz pjesmu i ples očuvala tradicija kraja. U srcu Vezova jest đa-

¹⁰ *Božićni bal lipicanaca* jest glazbeno-scenska predstava prigodne prebožićne tematike, organizirana s konjima i jahačima, vozačima i statistima u raskošnoj baroknoj odjeći.

kovačko nacionalno blago – lipicanci konji iz Državne ergele Đakovo. *Vinkovačke jeseni* povezuju sve one ljude koji vole i cijene tradicijsku kulturu, jezik i običaje, a to obvezno uključuje konje, svatovske zaprege, jahanje i veličanstven mimohod. *Jesen u Baranji* u Belome Manastiru jest kulturno-turistička manifestacija koja svake jeseni spaja gastronomiju, kulturu, folklor i tradiciju lokalnoga stanovništva. Uz povorku konjskih zaprega, fišijadu i prikaz djelatnosti malih poduzetnika i obrtnika, izložbe slika i rukotvorina, manifestacija uključuje konjička natjecanja u kojima sudjeluju natjecatelji iz cijele države. *Čepinski suncokreti* manifestacija su u kojoj sudjeluju škole, kulturno-umjetnička društva (KUD-ovi), općina i razne udruge koje na svojim štandovima nude svoje proizvode i prikazuju svoj rad, dok konji sa zapregama idu kroz selo. *Čepinsko ljeto* je manifestacija u kojoj se na nogometnome igralištu konji u zapregama ponosno pokazuju mještanima i posjetiteljima koji su se pridružili događaju. Pokladna jahanja pokladne su zabave na kojima se kroz razna mjesta jaši i pokazuje ljepota narodnih nošnja te ljepota konja. Konji idu mjestom i zaustavljaju se na nekoliko organiziranih postaja. Na svakoj postaji domaćin priredi jelo i piće

kojima ugosti jahače, vozače zaprega i ostale goste. *Konji bili, konji vrani* manifestacija je na kojoj upregnuti konji u seljačkim kolima i njihova posada gizdavo pokazuju svoju nošnju i ukrašena kola, nakon čega slijedi natjecanje u vožnji zaprega. *Memorijal za Antuna Tunu Mandića* u Čepinu manifestacija je u spomen staromu konjogojciju, te se u njegovu čast održava turnir u vožnji dvoprega i jednoprega. *Petrijevački žetveni običaji* u Petrijevcima manifestacija su u kojoj se uz prikaz žetve kreće povorka sa zapregama, dok su u seljačkim kolima ljudi odjeveni u radne nošnje. *Valpovačko ljeto* najstarija je i najznačajnija smotra amaterskoga kulturnog stvaralaštva. Njeguje tradicijsku kulturu, a bogata je raznolikim programom, koji uključuje koncerete, izložbe, turnire, eko-etno sajam, prezentaciju autohtonih jela, reviju narodnih nošnja, prikaz povorke i svečanih zaprega te natjecanje jahača u brzini i spretnosti. *Županjsko sijelo* u Županji natjecanje je u vožnji dvoprega, uz prikaz seljačkih kola u svečanoj povorci. *Kolonija u Ernestinovu* uključuje prikaz seljačkih kola, zaprega i izbor najljepše zaprege, a na kraju manifestacije slijedi natjecanje u vožnji. Naposljetku, vrlo značajna manifestacija za očuvanje nacionalnoga identiteta su svakako i *Konji bijelci* u Babinoj gredi. Uz sve ostale aktivnosti već četrdeset jednu godinu organiziraju se i natjecanja u vezanju repova, sklapanju kola, uprezanju konja, vožnji na paliji te tekličko jahanje.

Literatura:

Baban, M., Čolik, B., Gregić, M., Mijić, P., Bobić, T., Antunović, B. 2012.a. *Procjena konformacijskih svojstava različitih tipova konja namijenjenih konjičkom turizmu*. Treći međunarodni kongres

o ruralnom turizmu, Osijek, Hrvatska, 23. – 26. svibanj 2012.

Baban, M., Gregić, M., Korabi, N., Antunović, B. 2012.b. *Konjogostvo u Republici Hrvatskoj – stanje i perspektiva*. Krmiva, časopis o hranidbi životinja, proizvodnji i tehnologiji krme, Vol 54, No. 3., str. 89–98.

Baban, M. 2014. *Konjički sport u Republici Hrvatskoj*. 1. savjetovanje uzgajivača konja u Republici Hrvatskoj. Vrbovec, 25. 4. 2014. Zbornik radova, 19–29.

Baban, M., Ač Rapčan, M., Fiolić Lovrić, T., Koprivnjak, M., Mijić, P., Bobić, T., Gregić, M. 2019. *Terapija i aktivnosti pomoći konja za djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom*. 1st International Artistic and Scientific Conference. Persons with Disabilities in Arts, Science and Education. Osijek, 5. – 6. December 2019.

Baban, M., Ač Rapčan, M., Koprivnjak, M., Mijić, P., Bobić, T., Gregić, M. 2020. *Aktivnosti i terapije pomoći konja*. 55. hrvatski i 15. međunarodni simpozij agronom-a, 16. – 21. veljače 2020., Vodice, Hrvatska.

Čačić, M. 2012. *Konjički turizam*. Agro Lider, Zagreb.

Deže, J., Baban, M., Ranogajec Lj. 2019. *Konjički turizam – potencijal razvitka Državne ergele Đakovo*. 12th international scientific/professional conference, agriculture in nature and environment protection, Osijek: Glas Slavonije d. d., 267–271.

Korabi N., Španiček Ž., Ravas, M., Petrović Leš, T. 2017. *Uzgoj lipicanaca s aspekta zaštite kulturne baštine u Republici Hrvatskoj*. 4. Savjetovanje uzgajivača konja u Republici Hrvatskoj, 17. ožujka 2017., Bjelovar. Zbornik predavanja, str. 22–27.

Korabi, N., Ravas, M., Španiček, Ž., Mijić, P., Baban, M. 2019. *Tradicija uzgoja lipicanaca – nominacija za UNESCO-ovu listu svjetske baštine*. 26th International Conference KRMIVA 2019. Opatija 5. – 7. lipnja 2019., Zbornik sažetaka, 128–129.

Tomljenović R., Boranić-Živoder S., Čorak S. 2018. *Horse Riding Tourism – Definitional Conundrum*. 4th International Rural Tourism Congress, Congress Proceedings, 2018, pp. 278–287.

Za više slikovnog sadržaja učitajte kod pomoći aplikacije na pametnom telefonu
ili posjetite navedenu mrežnu stranicu!

<https://djakovacki-vezovi.hr/mogucnost-razvoja-konjickog-turizma-u-hrvatskoj/>

Krizna vremena i njihov utjecaj na kulturni amaterizam na primjeru aktivnosti Kulturno-umjetničkog društva „Delovi”

Vesna Peršić Kovač

Muzej grada Koprivnice

Uvod

Kulturni amaterizam na području Koprivničko-križevačke županije sve do početka 2020. godine karakteriziraju brojne aktivnosti različitih udruga i pojedinaca, od kojih je većina uključena u rad Zajednice kulturno-umjetničkih udruga Koprivničko-križevačke županije. Navedena zajednica osnovana je 1999. godine, a okuplja velik broj članova. Svake godine organizira smotre i susrete kulturnih stvaratelja i amatera na kojima oni pokazuju rezultate svojega jednogodišnjeg rada i putem kojih mogu ostvariti predstavljanje na državnoj razini. Među aktivnijim članovima svakako se ističu folklorne sekcije kulturno-umjetničkih društava koje osim uvježbavanja koreografija i nastupa često u svojem programu rada imaju i druge aktivnosti usmjerene na očuvanje običaja, tradicije i baštine svojeg mjesta i zavičaja. U nekim sredinama takva su društva jedini organizator društvenih do-

gađanja i jedino ona pružaju mogućnost kreativnog izražavanja i sadržajnog provođenja slobodnog vremena. Pozitivan utjecaj ostvaruju u radu s djecom i mladima, kojima daju mogućnost upoznavanja i čuvanja tradicije te usvajanja zdravih navika poput redovite fizičke aktivnosti.

Uvođenjem epidemioloških mjera u proljeće 2020. godine društva prestaju s redovnim radom, održavanjem proba i nastupa, što nažalost u velikom broju slučajeva rezultira njihovim potpunim gašenjem, zbog osipanja članstva i nezainteresiranosti za ponovno aktiviranje. Kulturno-umjetničko društvo „Delovi” primjer je udruge koja je unatoč tome nastavila rad i prilagodila se novim uvjetima.

Kulturno-umjetničko društvo „Delovi”

Naselje Delovi smješteno je dvanaest kilometara jugoistočno od Koprivnice, sjeverno od

Članovi KUD-a „Delovi”

Djevojčice iz Delova, 20. st.

Bilogore na cesti između Novigrada Podravskog i Hlebina, a sastoji se od tri ulice: Čerić, Prosje i Pasomok. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine mjesto je imalo 250 stanovnika, a 2021. taj broj je spao na 174. Društvo je osnovano 2012. godine, a u njegovom sastavu od početka djeluju folklorna, tamburaška i dramska sekcija te pjevački zbor. Tijekom 2015. godine osnovana je likovno-kreativna sekcija. Pedesetak članova trudi se sačuvati kulturnu baštinu, običaje i tradiciju svojega kraja. Najaktivnija je sve do 2020. godine bila folklorna sekcija. Iako broji tek dvadesetak članova, tijekom osam godina rada i istraživanja na folklornu scenu je donijela niz pjesama i običaja iz područja Delova, ali i šire đurđevačke i koprivničke Podравine. Osim toga, članovi sekcije svojim izvedbama čuvaju i kulturnu baštinu drugih krajeva Hrvatske, a svojim najvećim uspjehom smatraju sudjelovanje na državnim susretima koreografiiranog folklora 2019. godine. Tom prigodom izveli su koreografiju pjesmama i plesova Hrvatskog zagorja pod nazivom „Dišala je roža”, a nastup su pratili članovi stručnog povjerenstva istaknuvši kvalitetu izvedbe Delovljana uz začuđenost činjenicom kako je riječ o Društvu koje dolazi iz malog mjesta i raspolaže vrlo malim bro-

jem članova. Članovi Društva puno vremena posvećuju radu s najmlađima učeći ih kako čuvati kulturnu baštinu svojega kraja te biti osjetljiv na potrebe najranjivijih društvenih skupina kroz uključivanje u aktivnosti humanitarnog karaktera, a posebno su ponosni na tamburašku sekciju koja broji desetak članova. Program izvode samostalno i kao pratinja folklornim sekcijama. Dramska sekcija broji desetak članova i svake godine sudjeluje na županijskim smotrama kazališnih amatera, a u radu likovno-kreativne sekcije sudjeluju slikari amateri i kreativci koji svake godine organiziraju prigodne samostalne ili skupne izložbe slika i radova te sudjeluju na likovnim kolonijama. Navedene aktivnosti, osobito one koje okupljuju veći broj sudionika i uključuju tjelesni kontakt, tijekom protekli dvije godine gotovo su potpuno ugašene, a članovi su bili prisiljeni pronaći alternativne sadržaje te dje-lovati individualno ili u manjim skupinama. U ovom radu donosimo nekoliko primjera navedenih aktivnosti.

Aktivnosti u vrijeme pandemije

A) *Tradicijsko odijevanje u Delovima: istraživanje, dokumentiranje, izrada replika i rekonstrukcija¹*

Postupak istraživanja načina odijevanja u Delovima započet je još 2012. godine za potrebe izrade nošnji u kojima je nastupala folklorna sekcija, a razdoblje koje opisujemo iskorišteno je za detaljniji obilazak terena te istraživanje više varijanti odjeće. Cilj istraživanja bio je utvrditi razlike u odjeći nošenoj svakodnevno od one namijenjene svečanim prigodama. Osim toga, pokazala se potreba istraživanja varijanti odjeće nošene tijekom dužeg vremenskog razdoblja, kako bi se pokazale promjene i utjecaji društvenih prilika. Najveći doprinos ovom istraživanju dala je članica Društva Štefanija Vulić, koja je više desetljeća bila aktivna u bilježenju kazivanja te prikupljanju originalnih primjeraka odjeće

¹ Podatke navedene u ovom odlomku ustupila je voditeljica folklorne skupine Zrinka Roksandić, a autorica teksta sudjelovala je u istraživanju teme tijekom pandemije, ali i prije nje.

i fotografija. Utvrđeno je da su Delovljanke odjeću najčešće izrađivale same, prilagođavajući njezin izgled vlastitim potrebama i ukusu. Za razliku od građanske odjeće, ona se mijenjala sporije, često zaostajući i nekoliko desetljeća za modnim trendovima. Budući da je posebnu ulogu imala u različitim svečanostima, ženidbama, vjerskim prigodama ili žalostima, upravo ta varijanta najlakše se istražuje jer je sačuvana na fotografijama ili u ormarima kao vrijedna uspomena. Tijekom istraživanja utvrđeno je kako se njezin razvoj i promjene mogu pratiti kroz više razdoblja. Najteže je bilo istražiti odjeću 19. stoljeća budući da je sačuvano vrlo malo originalnih primjeraka te se zaključci temelje uglavnom na kazivanju iz druge ruke. Pretpostavlja se da se odjeća tog razdoblja izrađivala od grubog domaćeg platna dobivenog od konoplje i nešto manje od lana. Tkanina, sukno i platno te izrada odjeće provodila se kod kuće pa razlike između svečane nošnje i obične svakodnevne gotovo nije bilo, osim što je svečana odjeća izrađvana od tanjeg platna i ukrašavana vezom crvenim koncem, a svakodnevna od grubog platna koje su često bojili tamno plavom ili crnom bojom, uglavnom bez ukrasa.² Početak 20. stoljeća donio je promjene u odijevanju. Za žensku odjeću koriste se kupovne tkanine poput baršuna, štoga i svile te svilene trake i čipka. Gornji dio nošnje čini bluza izrađena od bijelog markizeta ili nekog sličnog tankog materijala, sprijeda ukrašena vezom ili trakom od iste vrste tkanine koja se vezala u mašnu te *surčica* – deblja bluza izrađena od lanene ili svilene tkanine, s prednje strane ukrašena čipkom, raznobojnim trakicama i sitnim *faldicama*. Dugi i uski rukavi uz rub su joj ukrašeni čipkom, a krojena je ravno tako da uz struk bude šira i nosi se na suknju, dužine malo niže od struka. Suknje se šivaju od tanjeg vunenog štoga i nabiru *faldanjem* ili *rancanjem*. Boja odjeće prilagođava se godinama: ružičasta za djevojke, tamnoplava, tamnocrvena i zelena za udane žene, a za starije crna i smeđa.

2 Roksandić, Zrinka: Kulturno-umjetničko društvo „Delovi“ // Podravski zbornik 47/2021 (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2021., 173–186.

Muškarci preuzimaju građansku odjeću i nose odijela šivana kod krojača, od tkanina kupljenih od raznih trgovaca na kućnom pragu. Četrdesetih godina dvadesetog stoljeća dolazi do većih promjena u odijevanju uzrokovanih nestašicom i društvenim događajima. Suknje se skraćuju, a za izradu se koriste druge vrste tkanina. Na terenu su pronađeni originalni primjerici ranije opisane odjeće pa je njihovu izradu bilo lakše provesti. Problem se javlja kod varijanti koje nisu sačuvane pa se izrada replika temeljila na podatcima prikupljenim razgovorom s kazivačima, kao i starim fotografijama s početka 20. stoljeća. Kao primjer navodimo izradu *surčice* od baršuna dugih rukava, na prednjem dijelu bogato ukrašene satenskim trakama te sitnim ušivenim *faldicama*. Ovratnik i donji dio rukava ukrašeni su čipkom. Svilene pregače prate dužinu i boju suknje, a ukrašene su širokim volanima, čipkom i satenskim trakama. Kako na fotografiju nije moguće utvrditi izgled i način šivanja suknje, rekonstrukcija je provedena usporedbom s originalnim predmetima iz nešto kasnijeg razdoblja. Sličan je postupak proveden i za izbor boja koje nisu vidljive na crno-bijeloj fotografiji pa je boja odabrana prema originalnim predmetima iz istog razdoblja koji se čuvaju u zbirkama Muzeja grada Koprivnice, a pripadaju lokalitetima u bližoj okolini. Među sačuvanim originalnim predmetima ističu se *šlingani oplečki* i podsuknje, koji spadaju u donju odjeću, zatim cipele *firtle* s remenčićima i malo povиšenom širokom potpeticom, marame za ramena *šifoni* i *vunjenaki* te *svilenjaci* za oglavlje udanih žena.

Rekonstrukcija oglavlja temeljena je na fotografijama, kazivanjima i sačuvanim originalnim pokrivalima. *Poculica* je kapica manjih dimenzija krojena od bijelog pamuka, baršuna ili štoga na koju su se šivali ukrasi: svilene trakice, čipka, zlatni i srebrni *foruši* ili dijelovi *kraljuša*. Nosile su je mlade tek udane žene na stražnjem dijelu glave i pokrivala je pletenicu počešljalu u *kofrljin*. Jedna ili dvije pletenice na zatiljku omotale su se u krug i kopčale iglicama ili ukosnicama. Kosa iznad čela oblikovala se *brenanjem*, *klamerima* ili *drotenim špangicama*. Od nakita nosile su se

svilene ili baršunaste trakice uz vrat ukrašene medaljonom ili staklenim privjeskom u obliku suze. Kasnije u modu ulaze *kraljuši* i ogrlice od staklenih perli, a bilo je i perlica imitacija bisera nizanih u jedan red. Polovicom 20. stoljeća uvode se zlatni lančići s privjeskom u obliku križa i zlatne naušnice s tri oka. Imućnije djevojke i žene nosile su i ručni sat. Gotovo sve varijante navedenog nakita pronađene su na terenu jer su nasljeđivane kroz više generacija i čuvane kao obiteljske uspomene.

Dječju odjeću bilo je moguće istražiti isključivo na temelju fotografija iz 20. stoljeća. Starije varijante izrađene od platna: za djevojčice haljinice različitih dužina, široke, skromno ukrašene domaćim vezom ili *šlinganim* ovratnicima, a za dječake široke hlače i košulje, zabilježene su tek u sjećanjima najstarijih kazivačica. Ipak, zbog lake izrade i održavanja upravo ta varijanta izabrana je za rekonstrukciju i nastupe dječje folklorne skupine. Prikljenili su i podatci o odjeći između dva svjetska rata koja se izrađuje od kupljenih materijala. Djevojčicama za svečane prigode šivale su se sukњe od vunenog štora za zimu ili tajnih materijala za ljeto. Bluze su i dalje šivane od tankog domaćeg lanenog platna, dugih rukava, s ovratnikom i umetkom – *pintom* izvezenzom cvjetnim motivima. Zimi su djevojčice nosile štrikane kape, vunene marame obično naslijeđene, čizme ili visoke cipele te vunene kaputiće šivane od štora *cibelina*. Dječaci ljeti nose kratke, a zimi duge hlače od pamučne ili vunene tkanine te kaputiće od *cibelina* ili vunene pletene kapute od domaće neprerađene vune. Na glavi su nosili kape šilterice, a na nogama visoke cipele. Svakodnevna odjeća se krojem nije razlikovala od svečane, jedino je bila šivana od grubljeg platna, a kasnije od kupovnog *delina* ili štora.

Osobita pozornost tijekom istraživanja bila je usmjerena na radnu odjeću koju je bilo moguće rekonstruirati isključivo po sjećanju i kazivanju, budući da originalni primjerici nisu sačuvani. To je odjeća koja je nošena dok se potpuno ne istroši, a i onda bi dobivala drugu namjenu: služila je kao krpa za čišćenje, stavljala se u gnijezdo za grijanje pilića i slično. Zanimljivi su podatci dobiveni istraživanjem,

a svjedoče o snalažljivosti žena koje su i u križnim vremenima uspijevale naći načina kako da izrade lijepu odjeću koju lako mogu održavati urednom. Kao primjer navodimo odjeću sašivenu za vrijeme i neposredno nakon Drugog svjetskog rata, od domaćeg platna obojenog tamnjim bojama za tekstil. U istom razdoblju odjeća se šivala i od jefitinih tkanina *delina* i *cica* šarenog cvjetnog uzorka. Na sličan način radila se i radna muška odjeća koja je zadržala krov odijela, ali je šivana od obojene tkanine. To se osobito odnosilo na muške pregače s prsnim nastavkom – *šulce* obojene tamno modrom bojom. Radno ruho šivale su domaćice koje su bile vještice u pletenju ili štrikanju odjeće od vune, kao što su kape, prsluci, čarape ili veste.

Najviše sačuvanih primjeraka odjeće spada u skupinu obredne nošnje koja je bila povezana s vjerskim, žalobnim i drugim svečanim zbijanjima. Svadbeno ruho bilo je najsvečanije, a ono se najduže i čuvalo. Ipak, bilo je slučajeva osobito kod starijih žena koje su inzistirale da ih se pokopa u vjenčanoj haljini pa je time velik dio originala zauvijek izgubljen. Vjenčanica se u Delovima sve do sredine 20. stoljeća saštojala od sukњe i bluze sašivene od svile. Na glavi je mlađenka nosila vijenac od voštanog cvijeća i veo od svilenog tila ukrašen vezenim cvjetnim motivom uz rub. Mladoženja je već početkom 20. stoljeća nosio građansko odjeće, najčešće bez kravate. Ostali svatovi i uzvanici nosili su najsvečanije ruho koje su imali, a među njima su se isticali svatovski časnici: kumovi i *podsnehalje*, kućedomačin i zastavnik. Svi su u zapučku nosili grančicu ružmarina. Među obrednu odjeću spada još i žalobno ruho koje se nosilo na pogrebe, a uža obitelj i u koroti. Mlađe i starije žene oblačile su crno ruho i nosile ga i žalovale do godine dana poslije smrti drage i bliske osobe. U korizmi, na misu su obukle crno kao znak žaljenja i suočjećanja na muku Isusovu. Muškarci nisu nosili posebno obredno ruho, već prilagođeno svečano.

Djevojke iz Delova, oko 1915.

B) Istraživanje običaja, čuvanje i prenošenje

Iako u prvobitnom planu i programu rada Društva istraživanje običaja nije bilo primarno, nego se ono provodilo u svrhu postavljanja koreografije na scenu, vrijeme izoliranosti usmjerilo je članove na to da se detaljnije pozabave upravo ovim dijelom baštine. Krenulo se od uskrsnog običaja razmjene pisanica poznatog kao *matkanje*, koje je prijašnjih godina izvedeno kao rekonstrukcija dijela običaja na početku manifestacije posvećene druženju folklornih skupina iz različitih krajeva Hrvatske i inozemstva. Ozbilnjijim pristupom istražen je sam običaj te umijeće ukrašavanja uskršnjih jaja – pisanica karakteristično za Delove i okolna mjesta. Prva nedjelja nakon Uskrsa ima nekoliko naziva: bijela nedjelja, mladi Uskrs i *matkana nedela*. Prema sjećanju starijih kazivača u Delovima se *matkanje* odvijalo na sljedeći način u kući jedne od djevojaka čija bi majka pripremila tradicionalnu hranu ili bi svaka od djevojaka donijela sa sobom nešto od hrane. Kuća u kojoj se *matkalo* bila je ukrašena zelenilom i cvijećem. Okupile su se djevojke u dobi od 14 do 18 godina kako bi razmijenile najljepše ukrašene pisanice. Razmjena je morala biti unaprijed dogovorenata, a djevojke su birale najbolju prijateljicu s kojom bi razmijenile jaje uz riječi: „Očeš biti

moja matka?” i „Na ti, matka, pisanicu, na!” Nakon toga poljubile su se i postale *matke* i tako ostale do kraja života. Od tada su se posjećivale, družile i pazile jedna na drugu. Postale su toliko bliske da su jedna drugoj bile *klencerice* ili kume na vjenčanju ili krsne kume djeci, a njihove obitelji bi uspostavile odnos jednak krvnom srodstvu ili kumstvu. Tijekom ovog običaja razmjenvala su se jaja pisanice ukrašene jednom od tradicijskih tehnika ovog kraja: pisanjem voskom i struganjem boje s jajeta oštrim predmetom. Pisanice su ukrašavale mame i bake djevojaka na Veliki petak. Nakon razmjene pisanica slijedila je večera i zabava s plesom. Pisanice su se spremale i čuvale kao uspomena, a umijeće ukrašavanje čuva se i danas kao vrijedna zavičajna baština. Ukrašavanje ili *pisanje* voskom do danas je ostalo sačuvano gotovo u čitavoj Podravini. Osim uobičajenih cvjetnih i biljnih motiva, na pisanicama ukrašenim voskom možemo pronaći stihove: *Ovo jaje znak ti budi da te moje srce ljubi, Ovo jaje od srca se daje, Evo tebi pisanica, moga srca polovica*. Za ovu tehniku ukrašavanja koristi se pisaljka *kičica*, izrađena od grančice na koju je pričvršćena bakrena žica ili metalno pero, kojima se na površinu jajeta nanosi rastopljeni vosak. Tako oslikane pisanice uranjaju se u crvenu ili plavu boju, koja se lagano zagrijava tako da se vosak može ukloniti s jajeta. Nakon bojenja, pisanica se premaže masnom slaninom da dobije sjaj. U Delovima i susjednom Novigradu Podravskom često su se izrađivale i pisanice ukrašene struganjem. Jaja se najprije oboje pomoću ljske luka ili boje za jaja (crvena, plava, zelena, važno je da nijansa bude što tamnija), a potom se oštrim predmetom boja skida i na pisanici se crta cvjetni, sakralni ili motiv iz tradicijskog života. Osim struganjem, boja se može skidati i pomoću kiseline pri čemu se dobiju motivi manje oštrih kontura.

Plesanje *vuzmenog kola* još je jedan običaj uskrsnog razdoblja koji je bio prisutan u Delovima, a njime je počelo i prvo društveno veselje nakon korizme. To je bila prigoda da svi odjenu novu odjeću i pokažu bogatstvo obitelji. *Vuzmeno kolo* izvodilo se isključivo na Uskrs i uskrsne blagdane kao žensko kolo

obrednog karaktera uz jednoglasno pjevanje. Plesalo se pred crkvom i na raskrižjima, a povele bi ga djevojke i mlade žene, kojima bi se pridružili momci, rjeđe i mladi oženjeni muškarci. Starije žene i muškarci nisu plesali, nego su samo stajali sa strane promatrajući izgled i ponašanje mladih u kolu. Nakon udaje mlade su žene plesale su još godinu ili dvije, a nakon toga bi prelazile u skupinu promatrača.

Osim uskrsnih običaja, vrlo zanimljivi i u većoj mjeri sačuvani su i običaji božićnog ciklusa. Vrijeme koje prethodi samom blagdanu obilježeno je s nekoliko značajnih datuma popraćenih običajima. To je prije svega dan svetog Nikole, 6. prosinca, za koji je karakterističan ophod likova maskiranih kao Nikola i Krampus. Nikola predstavlja dobro – ogrnut je bijelom plahtom, na glavi nosi visoku kapu od papira i bradu od kudjelje, biskupski štap. On djecu ispituje molitve i daruje ih skromnim darovima: šećernim kockama, suhim voćem i slično. Krampus prati Nikolu kao njegova zla sjena, a prema odjeći (odjeven u crno, često u izvrnutom krznenom kaputu, s crvenim rošćicima i isplaženim jezikom) utjelovljuje vraga. Njegov je zadatak zveckanje lancima i plašenje djece. Ovaj običaj novijeg je karaktera, a njegova uloga nije primarno bila darivanje, već discipliniranje djece. Uz blagdan svete Lucije (13. prosinca) veže se nekoliko običaja, a najvažniji je dakako sijanje božićnog žita. Najčešće su ga sijali u male glinene posudice, a osim ukrasne (na božićnom stolu ili ispod okićenog drvca), imalo je i simboličnu ulogu. Po njegovom rastu predviđala se rodnost žita na polju, a često su ga još ukrašavali trakama – najčešće trobojnicom. Od dana sv. Lucije započinjalo je i odbrojavanje dana, odnosno predviđanje vremenskih prilika za sljedeću godinu. Ovaj običaj nazivan je *brojenice*, a provoden je tako da se svakog dana pomno zapisivala svaka promjena u vremenu i po tome predviđalo kakvo će vrijeme biti pripadajućeg mjeseca u godini (svaki dan predstavljao je po jedan mjesec u nizu). Kako je sveta Lucija zaštitnica vida i svjetlosti (kao što joj i samo

ime kazuje), tog je dana ženama zabranjeno šivanje i izrada bilo kakvog ručnog rada. Iako je dan uoči Božića prepun različitih obreda i obveznih radnji, svakako najzanimljiviji je dio nakon unošenja slame, odnosno *božića* – u sumrak. U podravskim selima ovi običaji razlikuju se u mnoštvu sitnica, a razlike postoje čak i među obiteljima unutar jednog sela. Običaj unošenja slame u Delovima se sačuvao sve do posljednjih desetljeća 20. stoljeća, a bio je popraćen dobrim željama uz riječi: „Na tom mlađom letu daj vam Bog svega što si od Boga želite. Kruha, vina, mira i Božjeg blagoslova!“ Uz božićne blagdane vezana je i blagdanska prehrana s točno određenim posnim jelima na Badnjak i božićnom pečenkom, kolačima i obrednim kruhom na Božić, te pravila slavlja u krugu obitelji i posebno zvanoga gosta. Nova godina je počinjala, a božićni ciklus završavao ophodnim običajem *zvjezdara* uz pjesmu i ljepe želje svakom domaćinu te dijeljenje darova ophodnicima.

Zaključak

Kao autoricu teksta i suradnicu u radu Udruge, osobito me veseli da ovaj kratki tekst mogu završiti najavom kako će rezultati istraživanja provedenih u protekle dvije godine biti dostupni javnosti u obliku monografije posvećene ne samo Udruzi već i svim njezinim članovima. Osim teksta posvećenog svakoj od navedenih istraženih cjelina, monografija će biti obogaćena fotografijama rekonstrukcija pojedinih trenutaka iz obiteljskog i svakodnevног života te provođenju običaja u određenom razdoblju. Pri tome će obiteljske trenutke dočarati članovi Udruge koji zaista čine istu obitelj, a mnogi od njih za tu su priliku doputovali iz različitih dijelova Hrvatske i inozemstva gdje borave i rade. Namjera im je bila u ovim specifičnim uvjetima dati doprinos radu Udruge i pokazati skrb za vlastitu baštinu. Osim toga, željeli su pokazati kako zajedništvo i predanim radom svatko od nas može prevladati i najveće krize te ostvariti dobre rezultate koji će koristiti široj društvenoj zajednici.

40. obljetnica foklorne, dramske i tamburaške sekciјe KUD-a „Sklad”

Kristina Podgornik

Đakovo

Početci rada u 19. stoljeću

Osnutak kulturno-umjetničkog društva „Sklad” veže se za 1863. godinu kada se smatra da je u Đakovu osnovano Pjevačko društvo „Sklad”. Od 1864. godine postoje pisani dokazi o radu i djelovanju, ali na prvoj zajedničkoj fotografiji članova novoosnovanog društva nalazi se i hrvatski književnik Luka Botić koji je umro u Đakovu 22. kolovoza 1863. godine. Time se zaključuje da je Pjevačko društvo osnovano 1863. godine, ako ne i ranije. Iz Zbora duhovne mladeži (osnovanog 1841.) i iz katedralnog pjevačkog zbora javila se ideja o osnivanju pjevačkog društva u Đakovu s namjerom promicanja domoljubnih pjesama. Čelni ljudi Zbora duhovne mladeži, a kasnije sveučilišni profesori Hinko Hladaček, Julije Vončina, Vilim Korajac, Julije Liebald te Ivan Nepomuk Trišler začetnici su ideje o osnivanju pjevačkog društva. Iz katedralnog zbora regrutirali su zborovođe i najbolje pjevače, a pridružili su im se i obrtnici, trgovci, činovnici, svećenstvo i drugi intelektualci.

Prvi predsjednik društva bio je Dragutin Boellein, a prvi zborovođa Ivan Tišler. Prvi mecena bio je biskup Josip Juraj Strossmayer, koji je pjevačkom društvu dao znatnu materijalnu i moralnu potporu. Zbog toga mu se Društvo zahvaljivalo organizirajući koncerne njemu u čast. „Skladov” moto bio je *Bud'mo pjesmom rodu svijest*. „Pod takav moto i s domoljubnim namjerama već se u prvim godinama učlanilo 146 građana Đakova koje je tada imalo svega 3.000 stanovnika. Uz ostale društvene obveze članovi su plaćali godišnju članarinu 3 forinte, što tada nije bio malen novac. Prijam u Društvo odobravao je upravni

odbor na svojim sjednicama. Iz nekih dokumentata vidljivo je da je svaki član morao imati pored ostalog i dobre moralne osobine.”¹

Osnutak „Sklada”, presnimak iz knjige
Đakovački spomendani

Društvo djeluje pod imenom „Sklad” sve do 1886. godine kada se raspušta. Razlog raspuštanja je sukob s mađaronima koji su htjeli preuzeti rukovođenje Društvom. Zabranili su posvetu društvene zastave 1885. godine, a kasnije se potvrdilo da je zabrana bila usmjerena prema mecenu i pokrovitelju društva, biskupu J. J. Strossmayeru. Nakon toga neki članovi društva pridružuju se Narodnom kazališnom društvu „Đakovo”, koje je osnovano 1866. Već 1896. godine dr. Vladimir Prebeg, odvjetnik u Đakovu, saziva prvu konstituirajuću sjednicu Hrvatskog pjevačkog društva „Preradović” u Đakovu okupljajući bivše ljubitelje pjesme i nove članove pod novim imenom zbog pretходne zabrane rada „Sklada”. Sve do 1906. Narodno kazališno društvo „Đakovo” i Pjevačko društvo „Preradović” djeluju kao dva zasebna društva, iako je mnogo članova bilo i

1 Benašić, Julije. Đakovački spomendani. Đakovo: Matica hrvatska, 2021., str. 116.

Članovi Društva 80-ih godina 20. st.

u jednom i u drugom društvu. Te godine potpisuju ugovor o zajedničkom djelovanju tako da se repertoar pjevačkog društva proširio i na kazališne predstave.

Hrvatsko pjevačko društvo „Preradović“ bilo je aktivni sudionik kulturne scene 20. stoljeća. Često su organizirali različita kulturna događanja: koncerte za komemoracije za obljetnicu smrti biskupa Josipa Jurja Strossmayera te godišnjice stradanja hrvatskih velikana, pokladne koncerte, šaljive koncerte, sudjelovanja na natjecanjima Saveza hrvatskih pjevačkih društava, pjevačkim smotrama, izvodili su podoknice biskupima, organizirali Katarinske koncerete, Silvestarske koncerete, sudjelovali su na svim važnijim događanjima u Đakovu i okolini te priređivali kazališne predstave.

Dostupno je malo podataka o djelovanju Društva za vrijeme Drugog svjetskog rata. Na temelju zapisnika može se zaključiti da su se probe i nastupi i dalje održavali. Promjenom vlasti 1946. godine brisala su se društva s narodnim hrvatskim obilježjima. Zato je Hrvatsko pjevačko i kazališno društvo „Preradović“ preimenovano u KUD „Ivo Lola Ribar“ (osnivačka skupština održana je 6. srpnja 1948. godine). Zbog programa koji je bio usmjeren u skladu s naputcima tadašnje vlasti, većina prethodnih članova „Preradovića“ prestaje s članstvom, ali Društvo djeluje i dalje. Tada se javljaju prvi podatci o postojanju folklorne sekcije pod vodstvom Zore Resnik. Podatci o

radu sekcije nisu u potpunosti dokumentirani, ali pouzdani su podatci o folklornim nastupima KUD-a „Ivo Lola Ribar“² na Vezovima od 1967. do 1976. godine, zatim društva „Meteor“³ od 1975. do 1977. godine, te društva „Sklad“ koje se spominje tek od 1982. godine.

Osnivanje sekcija 1981. godine

Pisani tragovi upućuju na godinu 1979. kada cijelokupno Društvo ponovno vraća ime „Sklad“. Tada dolazi do znatnog povećanja broja članova, kao i do proširenja Društva na više sekcija. Na inicijativu tajnika Đakovačkih vezova Mije Ergotića te članova inicijalnog odbora: Đure Filipovića, Darka Dujmovića, Darka Ergotića, Zdenke Antunović, Mire Tiborčić, Đure Šerfezija, Ivice Posavčevića, Jasne i Marine Šturm, Ljubice Borko, Ante Ćurka i Jadranke Tolj 18. srpnja 1981. godine osnivaju se folklorna i tamburaška sekcija, a nešto kasnije i dramska.

2 Ivo Lola Ribar (1916. – 1943.) bio je jugoslavenski i hrvatski političar, a zbog zasluga u Drugom svjetskom ratu smatran je narodnim herojem. Za Đakovo ga veže vrijeme stanovanja u djetinjstvu pa ne čudi naziv društva njemu u spomen.

3 Meteor d. o. o. je kompanija za proizvodnju kemijskih proizvoda utemeljena 1. rujna 1957. godine sa sjedištem u Đakovu. U drugoj polovici 20. stoljeća ovakve tvrtke su poticale druženja, osobito svojih radnika, na način folklornih okupljanja. Tako je 70-ih godina 20. stoljeća djelovalo Društvo „Meteor“. Od prosinca 2018. Kompanija Meteor pripojena je kompanijama Labud d. o. o. i Badel d. o. o. te nastavlja poslovanje pod nazivom Meteor Grupa – Labud d. o. o.

Prvi voditelj bio je Darko Dujmović, a veći dio članova već je plesao u navedenim društvima „Ribaru” i „Meteoru”. Zbog iskustva u plesanju folklornih spletova već su krajem studenog 1981. godine išli na petodnevno gostovanje u Singen (SR Njemačka). Za prve nastupe članovi su se za nošnje snalazili sami, a na sličan način rješavali su i ostale financijske probleme. Već sljedeće godine članovi su ostvarili zavidan broj nastupa: na Đakovačkim vezovima, na Olimpijadi starih sportova u Brođancima, na Ižimači u Beravcima, Berbi grožđa u Brodskom Stupniku, na LIDAS-u u Pleternici, kod KUD-a „Spužvari” u Brodarici itd. Te godine voditeljica postaje Katica Jakobović, koja je prethodno bila koreografkinja KUD-a „Meteor”.

Do kraja 80-ih godina 20. stoljeća članovi folklorne sekcijske sekcije uvježbali su mnogobrojne spletove s više od 300 plesova iz Slavonije, Bačke, Banata, Posavine, Prigorja, Bilogore, Jastrebarskog, bunjevačke te plesove drugih naroda iz Srbije, Slovenije i Crne Gore. Nastupali su diljem bivše države te u Europi (Njemačka, Italija, Švicarska itd.). Za većinu plesova nabavljeni su i nošnje, a veliki teret programa osim uprave i voditelja ponijela je odlična plesačka ekipa, njih četrdesetak. Smatra se da je kroz prvih deset godina kroz sekциju prošlo stotinjak plesača. U to vrijeme voditelji folkloru bili su još i Josip Vinkešević i Đuro Šerfezi. Za vrijeme Domovinskog rata ples i pjesma se stišavaju, probe se obustavljaju, a oprema i arhiva poslana je na čuvanje u samostan Milosrdnih sestara sv. Križa.

Već 1992. godine foklorna sekacija nastavlja s radom, a voditelj im je bio Josip Vinkešević. Osim uvježbavanja starog programa, postavljaju se i plesovi Vrlike i Like te u skladu s time nabavljuju se nošnje. S radom je počela i dječja skupina folkloru koja uvježbava dječje igre i kola, a voditelj je bio Stjepan Juriša. Sredinom 90-ih godina starija skupina prestaje s radom, a već 1998. godine obnavlja se rad starije folklorne sekcijske. Voditeljice su tada bile Marija Bračevac i Mirjana Bučanović. Tada se postavljaju novi plesovi ražanačko kolo, običaj Ivanja, plešu se starogradski plesovi i nabavljaju se nošnje i oprema za nastupe. Kasnije su

voditelji folkloru bili Katica Jakobović, Stipo Bogdanić i Stjepan Krbavac. U jednom razdoblju zbog smanjenja broja članova radio se samo starogradski program i odlasci na karnevale, a 2011. vratio se dio članova i nastavilo se s folklornim programom. Odraslu sekciju vodio je Đuro Šerfezi, kasnije i Dario Bolfek, a dječju Sanja Totić i kasnije Mirjana Horvatović. U dječjem folkloru voditeljica je bila i Marica Duvnjak. Odrasli folklor u posljednjih deset godina vodili su: Dragan Dražić, Sanja Totić, Ivana Dorušak i trenutačni voditelj Nikola Šuća. Foklorna sekcija redovito nastupa na Đakovačkim vezovima, ostalim smotrama folkloru Đakovštine, ali i na gostovanjima diljem Hrvatske i susjednih zemalja.

U početku djelovanja folklorne sekcije praktički je samo jedan tamburaš, i to Darko Ergotić, a kako je Darko imao već tada svoj danas vrlo poznati tamburaški sastav Slavonske lole, isti su se pristali pridružiti i KUD-u „Sklad”. Darko je postao i voditelj tamburaške sekcije, i to sve do Domovinskog rata, nakon toga voditelji postaju Vlado Čatić, Tihomir Ivanetić, Tihomir Damjanović, Marko Funarić i Tomica Ivanović. Brojna tamburaška imena radila su ili pak započela svoje prve tamburaške note upravo u „Skladu”. Danas, kao i većina drugih društava u Slavoniji i Hrvatskoj, „Sklad” u Đakovu teško okuplja tamburaše, pa i tamburaška sekcija više ne djeluje u KUD-u „Sklad”.

Dramska sekcija ostvarivala je velike i zapažene uspjehe izvođenjem raznih pučkih igrokaza, kazališnih predstava, dječjih predstava, skečeva, a voditelji sekcije bili su Đuro Filipović, Mirko Kladarić, Antun Braco Gvozdanović, Danica Sudar, Silvija Portner, Andrijana Štroliga. Na našu žalost, dramska sekcija više nije aktivna, no možda i ovaj rad bude poticaj za ponovno aktiviranje i rad u ovom izričaju.

Smotra Dvorskih i starogradskih plesova i pjesama

U vrijeme Domovinskog rata 1993. godine folklorna sekcija nije imala tamburašku pratištu, a te je godine trebalo obilježiti 130. obljetnicu postojanja KUD-a „Sklad”. Vodi-

Josip Vinkešević i Adam Pavić s članovima Društva na smotri Starogradski plesovi, 2012., Đakovo.

telj folklorne sekcije bio je Josip Vinkešević, a Branko Meden iz Vukovara dolazi kao voditelj puhačkog orkestra DVD-a Đakovo. Josip Vinkešević dolazi na ideju da se umjesto tamburaške upotrijebi glazbena pratnja puhačkog orkestra. Na takvu glazbu mogli su se izvoditi samo starogradski plesovi kakvi su se prije izvodili u Đakovu i selima u okolini, potisnuti ekspanzijom folklora. Nakon sudjelovanja Josipa Vinkeševića na seminaru o starogradskim plesovima u Švicarskoj u Interlakenu odlučeno je da se u KUD-u „Sklad“ postave starogradski plesovi. Glazbena pratnja dogovorena je s Brankom Medenom i počele su pripreme za svečani program. Praizvedba starogradskih đakovačkih plesova KUD-a „Sklad“ s glazbenom pratnjom puhačkog orkestra DVD-a „Đakovo“ izvedena je u Hrvatskom domu 28. listopada 1993. godine. Tada su izvedeni: Tramplan III., Mazurka, Tramplan II., Zibenšrit, Tramplan I. i Rajzl polka. Nakon toga uslijedio je velik broj nastupa sa starogradskim programom. U počeku su se kostimi posuđivali u HNK, a nakon toga kostime je sašila Obrtnička škola Antuna Horvata Đakovo.

Prva smotra starogradskih pjesama i plesova održala se 21. studenog 1998. godine u Đakovu, a organizaciju je preuzeo Savez KUD-ova Slavonije i Baranje, čiji je predsjed-

nik bio Josip Vinkešević. Sama ideja obnove starogradskih plesova i pjesama, realizacija i popularizacija krenula je iz KUD-a „Sklad“ i KUD i dalje uvježbava starogradski program i sudjeluje na smotrama.

Ivanjski krijesovi

Ivanjski krijesovi običaj su vezan za blagdan sv. Ivana, 24. lipnja. Do sredine 20. stoljeća običaj je u našim krajevima nestao. Idejni je tvorac obnavljanja običaja Josip Vinkešević, koji ga je u „Skladu“ postavio i uvježbao. Prvi Ivanjski krijesovi održani su na pozornici u Strossmayerovu parku 21. lipnja 2000. godine, kada je KUD „Sklad“ prvi vratio na scenu običaj Ivana.

Obljetnica 40 godina rada (1981. – 2021.)

Obilježavanju 40. obljetnice folklorne sekcije prethodio je dugotrajan istraživački rad, prikupljanje fotografija, zapisa, članaka i ostalog materijala pomoću kojeg se mogao pratiti rad i razvoj društva. Upriličena je fotoizložba s fotografijama folklorne, tamburaške i dramske sekcije i koncert za 40. obljetnicu koji se održao u prostorijama KUD-a „Sklad“ u Ulici Matije Gupca 30. Misao vodilja izložbe bila

je pokazati kako su se razvijale ove skupine tijekom 40 godina, a isto tako pokazati druženja, putovanja, predstave, nastupe, trenutke radosti i zajedništva, uživanja u plesu, tradiciji i kulturnoj baštini. Na početku koncerta okupljene su pozdravili predsjednica Silvija Bodakoš i Ivan Grizak, bivši predsjednik „Sklada” u čijem mandatu su i osnovane navedene sekcije. Na koncertu su osim folklorne sekcije KUD-a „Sklad” nastupili: ŽPS Skladovke, ŽPS Grofice iz Nuštra te Vladimir Matoković iz Selaca Đakovačkih s jednim šaljivim zapisom o običaju pod nazivom „Idem doktoru”. Zbog ograničenja vezanih za pandemijske mjere broj sudionika bio je iznimno smanjen kao i broj gledatelja. KUD „Sklad” i njegove sekcije prošli su mnoge teške dane pa ih ni ovo pandemijsko vrijeme nije zaustavilo u radu i dje-

lovanju. Unatoč problemima, folklor u KUD-u „Sklad” djeluje i danas te vrijedno čuva kulturnu baštinu od zaborava. S ponosom, tradicijskom pjesmom i plesom iznosi pomalo zaboravljene riječi, melodiju, korake i običaje.

Literatura i izvori:

Benašić, Julije. Đakovački spomendani. Đakovo: Matica hrvatska, 2021.

Horvat, Mato. Spomenica Hrvatskog pjevačkog društva „Sklad – Preradović” u Đakovu. Đakovo: Tiskare Marija Kraljević, 1939.

Od „Sklada” 1863. do „Sklada” 2013.

Vinkešević, Josip. Deset godina smotri dvorskih i strogogradskih plesova i pjesama Hrvatske. Đakovo: Savez KUD-ova Slavonije i Baranje, 2007.

<https://www.meteor.hr/>. Posljednja posjeta 8. 4. 2022.

Pisana dokumentacija Sklada

Nekadašnji članovi Društva na 40. obljetnici u prostorijama Društva.

S 40. obljetnice Društva

„Puna srca, pune čaše”: punih 30 godina hrvatske tradicijske domoljubne zdravice i napitnice iz Slavonije – audiokaseta iz 1991./1992.

mr. sc. Miroslava Hadžihusejnović Valašek

Zagreb

Oduvijek se pjevalo onome što se voljelo: ljubavi, životu, prijateljstvu, domovini, veselju... U pjesmi ima sreće i nesreće – svega onoga čega ima i u životu. Pjesma pjeva život, život koji se mora i onaj koji se želi živjeti. Zato „dokle živiš, Filos, uklanjaj se teškoćama. Život je prekratak i vrijeme ide svojim neumitnim tijekom...“ pjevali su stari Grci u potrazi za životom koji život znači. Već tada, a moguće i prije. Već tada, a sigurno i poslije, dugo, dugo kroz vjekove i horizonte, u domovima i kuri-jama, u birtijama i na drumovima, u tamnim i sjajnim obzorima tražili su ljudi mir, slobodu, prijateljstvo, sigurnost – tražili su sebe. A svugdje je čekala *ona* – pjesma. Da ih združi, razumije, osnaži, obgrli, utješi. „Pjesma nas je održala, njozzi hvala!“

Zato pjevajmo pjesmi, jer je svaka pjesma *pjesma!* Ali, postoji i *pjesma nad pjesmama*. Svako vrijeme ima svoju pjesmu nad pjesmama. I naše je ima. To je pjesma našeg domoljublja, pjesma snage zajedništva, pjesma slobode, pjesma našeg čuvstva. Naša zajednička pjesma rađa se iz srca, a raste u želji i nadi. Ona je plod iste ljubavi, koja tinja ili plamti generacijama u pritaji ili na javi. Njezina harmonija je neumrla, jer su vječne naše želje, naša ljubav, snaga naša i duh naš.

Kroz pjesmu želje i pjesmu srca tražimo i nalazimo čovjeka u istom čuvstvu. A kada se ta čuvstva nađu i spoje, pjesma postaje obred. Obred najčešće za stolom, ili na vratima slavljenika, pred otvorenim vratima novog života. To je pjesma darovnica zdravlja i sreće. Iz da-

rovnice zdravlja i sreće rodile su se – zdravice. Zdravice – one su bile tu, pritajene u starijim knjigama i u mojoj rukopisu gdje sam ih popisala, posložila i čuvala za neka bolja vremena.

I došla su! 1990. rodila se mlada Hrvatska država iz domoljublja. Trebala je dobre želje i blagoslov. Imala je samo himnu *Lijepa naša* i Hrvatski narodni preporod iz 19. stoljeća: *Prosto zrakom ptica leti, Vila Velebita, U boj, Glasna, jasna...* Probudili su ga „Zlatni dukati“

tamburama. Ali trebalo je dopuniti veselje, radost, ljubav. Trebale su budnice, zdravice koje su se pjevale u društвima i na proslavama (u 19. stoljeću) u Požegi, Slavonskom Brodu, Samoboru... Čekale su kod Brlića, Katinelija, Ilića, Kuhača da ih pozovemo. Jesmo, probudili smo ih iz dvjestogodišnje letargije da nam donesu stari/novi zvuk, zvuk slavonske varošice, zvuk radosti, ljubavi, sreće.

Prema sadržaju i strukturi teksta, kao i napjeva, zdravice i napitnice koje su nam sačuvane u povijesnoj građi (posebno iz 19. stoljeća) pripadaju gradskom (varoškom) tipu folklorne glazbe. Osnovna tematika varoških pjesama je ljubav: ljubav prema voljenoj osobi, najčešće ženi u ljubavnim pjesmama, ljubav prema društvu, drugarstvu i životu u napitnicama i zdravicama i ljubav prema domovini u domoljubnim pjesmama. Prema Kuhaču i drugim analitičarima, one su poput mnogih gradskih pjesama nastale pod utjecajem njemačke, austrijske ili češke folklorne glazbe. Njihovi su napjevi živjeli i još žive (u Slavoniji relativno malo) na širokom prostoru panonskog područja zahvaljujući doseljenicima iz tih zemalja. Gradska glazba kontinentalne Hrvatske pripada tzv. srednjoeuropskom tipu folklorne glazbe.

Tražila sam muški vokalni sastav koji njegüje varoški zvuk, zvuk zborova, kućnih zabava i našla ga u muškom oktetu „Lipa“ iz najstarije europske varoši – Vinkovaca. „Lipa“ je tada već pjevala više od pet godina, pjevala za

sebe i za druge, za stolovima i na pozornica-ma. Pjevala je zabavne, umjetničke, crkvene, klapske pjesme. Održavala je tradiciju spontanog pjevanja u društvu i upoznavala mladi naraštaj sa slobodom izražavanja hrvatske kulturne baštine.

S postojećim notnim zapisima napjeva i pripremljenim tekstovima uputila sam se u Vinkovce pred „Lipu“; predstavila pjesme, način izvedbe i cilj. A cilj je bio objavlјivanje audiokasete, tada jedinog načina da pjesme slobodno dopru do izvođača i slušatelja. Dečki su sa zadovoljstvom prihvatali prijedloge i odbrali četrnaest tradicijskih napitnica i zdravica za program budućeg nosača zvuka. Član oktet-a Željko Barba (tada još student Pedagoškog fakulteta u Osijeku) dobio je ispitni zadatak da pripremi četverglasne aranžmane za pet pjesama i odgovarajuću pratnju na gitari za tri pjesme. Profesorica Branka Domaćinović pripremila je glasovirsku pratnju i preuzeila uvježbavanje pjevača za snimanje. Probe su počele u jesen 1990. godine u Glazbenoj školi Josipa Runjanina u Vinkovcima, kamo sam iz Osijeka odlazila jednom tjedno. Dogovoren je bilo i gostovanje Tamburaškog orkestra „Dike“ iz Vinkovaca i pjevača osječkog kazališnog zbora Dražena Karlića. S urednikom Antunom Nikolićem-Tucom ugovoreno je snimanje programa u studiju HTV-a Osijek, a s glavnim urednikom Slavonske naklade Privlačica u Vinkovcima Martinom Grgurevcem objavlјivanje audiokasete.

Iza Nove godine 1991. program je bio spreman. Dogovoren je snimanje četrnaest pjesama u tri termina. Već u mjesecu siječnju (18. i 28. siječnja) snimljeno je deset pjesama, a capella i uz pratnju gitare i glasovira. Treći termin nekoliko je puta odgađan jer pjevači nisu mogli doći u Osijek zbog blokada na cesti i pruzi Osijek – Vinkovci. (Započela je u Slavoniji tzv. balvan revolucija.) Kraće zatišje u komunikaciji 1992. godine „Lipa“ je iskoristila za posljednje snimanje 12. travnja u studiju HTV-a Osijek. Proslavljen je i završetak u tada još postojećoj kavani Bijela lađa, s pritajenim strahom što donosi budućnost. Matrica snimke audiokasete „Puna srca, pune čaše“ dostavljena je u Privlačicu Martinu Grgurovcu, s vjerom da će nosač zvuka biti objavljen. Čekanje se odužilo na punih godinu dana jer je rat pritisnuo Slavoniju, lansirao nove zvukove i proizveo nove pjesme s kojima su ljudi proživljivali duh i dah apokalipse. Rat je potpuno promijenio estetske pojmove i tradiciju duhovnih potreba, ali naša domoljubna pjesma mira i sreće nije utihnula. Iako je rat ubijao duh tradicije, „Lipa“ joj je uvijek našla mjesto u svojim ratnim programima.

I konačno 30. travnja 1992. godine predstavljena je audiokaseta „Puna srca, pune čaše“ u izdanju KIC-a „Privlačica“ iz Vinkovaca. Sredstva su osigurali Općina i Krizni štab Vinkovci. Predstavljanje je održano u salonu Terme, dok su na Vinkovce padale granate iz Cerića. „Lipa“ je tada izvela osam pjesama snimljenih na audiokaseti, koje su od tada *otišle u svijet*. „Stare pjesme ravnice ponovno su zapjevane u vrijeme najžešćih napada na slavonske gradove“, pisao je 1992. godine u *Hrvatskom vojniku* Emil Čić i zaključio: „Budući da prošlost ne možemo vratiti, sada ju je moguće čuti i doživjeti. Živjela tradicija!“

Danas, nakon punih 30 godina, audiokaseta je davno nestala s glazbenih polica i pultova, a s njom i zdravice i napitnice oživljene iz prošlih vremena. Sve je danas povijest; i vesele varoške bezbrižne zdravice, čestitke i pjevački sastav „Lipa“ u kojem danas pjevaju

samo trojica iz one ratne garde. Zamijenile su ih pjesme novoga zvuka, primjenjivijeg u vremenu rata i vremenu koje je ispraznilo naša puna srca.

Zašto tridesetogodišnjica audiokasete u Reviji? Duh vremena prije dvjesto godina iznjedrio je pjesme za dušu, za sreću, veselje, najlepše ljudske osjećaje. Bile su zatrpane u rukopisima i zaspale na požutjelim stranicama vremena. Kada su ih oživjeli ljudi s kraja 20. stoljeća na snimljenoj audiokaseti, pokazalo se da su ti osjećaji opjevani u pjesmama i naši osjećaji, i naša sreća. Oživljene pjesme pokazale su da one koje se pjevaju u društvu nisu samo pjesme, one su obred. Obred zajedništva, jedne duše, jednog htijenja, obred uživljavanja i davanja. Kraj stola i čašom u ruci one brišu socijalne, nacionalne, vjerske i sve druge razlike, brišu neprijateljstva, strahove, duševne boli. Donose zajedništvo, mir i barem malo sreće. Zato ih trebamo upravo sada i uvijek!

Izvori i literatura:

- Brlić, Ignat Alojz. 1888. *Uspomene na stari Brod*, V., Đakovo, noćna zbirka (18 zdravica i napitnica – note).
- Čić, Emil, 1992. Slavonske zdravice, *Hrvatski vojnik*, godina III., broj 54, str. 113.
- Ilić Oriovčanin, Luka. 1844. *Slavonske varoške pesme*, sv. II. (96 napitnica i zdravica – tekstovi).
- Janković, Slavko. 1970. Šokačke pismice, knj. II, Ogranak MH, Vinkovci (tekstovi i note).
- Katineli, Karlo. 1849.(?) *Južno slavljanske pučke pesme* (7 napitnica – note).
- Klaić, Vjekoslav. 1893. *Hrvatska pjesmarica* (16 napitnica i zdravica – note).
- Lang, Milan. 1913. Samobor. Narodni život i običaji, ZNŽO, knj. XVIII, sv. 2, str.1–371. (15 napitnica – note).
- Kuhač, Franjo Ksaver, 1881. *Južno-slovjenske narodne popievke*, knj.IV, (121 napitnica, od toga 25 iz Slavonije – note).
- Puna srca, pune čaše.* Domoljubne hrvatske napitnice i zdravice. 1992., Slavonska naklada Privlačica, Vinkovci (17 napitnica i zdravica – audiokaseta).
- Spomenica muške pjevačke grupe Lipa, 1984. – 1994.*, 1995. Ogranak MH, Vinkovci.

Znate l' što je braćo mila

(napitnica)

6
Zna-te l' što - je braćo mi-la, me-ne že - da_ mo - ri, ne mo-re se
pod-nit si - la, go - to-vo_ iz - go - ri. Za-duž-bi-nu u - či - ni - te,
11
ja vas mo - lim vr - lo, do - brim vin - cem_
14
vi za - lij - te mo - je su - ho_ gr - lo.

Znate l' što je braćo mila

mene žeđa mori,

nemore se podniti sila,

gotovo izgori.

Zadužbinu učinite,

ja vas molim vrlo,

dobrim vincem vi zalihte

moje suho grlo.

Napев: Brlić, br. 36

Tekst: Ilić, Slavonske varoške pesme, II, br. 21

Vesel'mo se, bratjo, kad se sastasmo

(zdravica)

7
Ve-sel'mo se, bra - tjo, kad se sa - sta - smo, Stal-nost vir-nog pri-ja-telj-stva
tu-ga, ža-lost pro - dje, kad se vi - di - smo.
ni-šta ne kva - ri, ži - vi, dak - le, lju - bav i mi u njoj svi, i mi u njoj svi.

Vesel'mo se, bratjo, kad se sastasmo,

tuga, žalost projde, kad se vidismo.

Stalnost virnog prijateljstva ništa ne kvari,

živi, dakle, ljubav i mi u njoj svi.

Napев: Brlić, br. 41

Tekst: Ilić: Slavonske varoške pesme, II, br. 22

O sijanju maka

Vladimir Matoković

Selci Đakovački

Svitu moj, sjedim u ladu pod orajem, udarila va sparina uglavu nemoš živit, ne znaš kud bi sa sobom. Sva sam se ušvicalat, božem prosti, morat ču se kvečeri podaprat u kopnji. Uzela ja uruke 'naj svoj molitvenik i čitam litanije svetom Antunu i prebirem kokekake misli po voj' mojoj sidoj glave. Božem prosti, sva sam se zanila s tim svojim mislima pa nisam odma u prvi mah čula da me priko tarabe zove komšinica snaš' Ružica. Kaže mi: „Drugo Rezo, šta radiš pod orajem? Da i tebe jedared viđem kako belenduješ jer furtom nješta čeprkaš po avliji i posov nikad gotov.” „Joj, snaš' Ružice, ubi me va sparina, ne znam kud bi sa sobom. Moj Franja ošo u kijer i zalego na krevet, spava sve u šesnajest. A ja probala leć krajem ne bi zaspala, sam se vrpoljim po krevetu pa i njem dodilo te mi kaže: Ako nemoš spavat, idi napole, pusti mene da malo odmorim. Svaj se umorio, vršili zob, čeko kombajn pa tom nikad kraja i doć nared. A de da ja tebe pitam šta ti držiš malog Peru na rukama po toj žegi?” „Ma, ženo božja, moj sin i sna furtom njekud lajsaje pa men' uvalje dite da čuvam, a šta ču ženo božja, pa to je moje unuče. Da ti pravo kažem, i ni mi po volje jer sam stara i ni to više za me. Ta on ti je jako adrenjast i nemoš izić šnjim na kraj, al šta ču, iz te kože nikud.” „Joj, snaš Ružice, kad već vako razglabamo, da te pitam jesili izrezala mak? Ja, ženo božja, furtom nječim okupirana sa poslovima i nisam stigla, a njeki dan došo naj salauk i sve mi pokrbo, polomijo. Mogla sam sjest i plakat. Još na svu tu nevolju moja sn'a kaže men: Mamo, šta se sekirate, ta imade po dućani za kupit, koliko nam treba, kupit čemo. E, onda kad nisam pukla od jada, kud me to snašlo, još mi ona ide tako kast, ne znam šta bi ti, snaš Ružice, na to rekla. Pa znaš i sama da smo mi to odvajkada sijali, svaka kod svoje matere, a potljem kad smo se udale za svoju familiju da imade. Ta ni' onda toliko bilo

novaca na bacanje koštoj 'va mlađarija danas radi, a i znam kad imadem svoje, šta jedem. A jel se sjećaš kako smo đeci kuvali makovine da bolje zaspri? Moj ti sin Tuna jedared vrpolji se vrpolji po zipki i nikako da zaspri, pa se čak izvrnijo iz zipke naopako, ja se sva uplašila da mi se dite ni polomilo i zovem mog Franju da dođe podiće zipku i dite sazemlje, kad kaže men' svekrva jer sam još bila mlada, tek smo se uzeli, što bi no svit kazo: Ajde, snajo, skuval čemo makovine i dat đetetu da piće pa ćeš viđet kako će spavat ko anđel. Al danas kad se sjetim toga, mislim si u glave koja sam ja budala, moglo mi dite umrt. Ni danas ne znam koliko smo mi čega metili i skuvali, a ja dite

Mak u bostanu, 2021., Selci Đakovački

Dite u jastuku, 60-e godine 20. st., Selci Đakovački

potljem toga napojila, a dite zaspalo. Spava li, spava, nikad se probudit. Moralab' mu dat jest, ma sva uskuburila, šta da radim u toj svoj ganguli, ja zaspala. Kad pridzoru dite se probudi i zaplače, a ja skoči sa kreveta, kako sva radosna te povika o, sveti Antune i svi sveci božji, da mi dite živo. Ženo božja, cilo dopodne dite bilo marodno, ko no kokoši kad dudaje, što bi rekli, bolesne su. E, onda sam se zavitiла nikad više neću kuvat makovinu i davat đeci jer sam potljem još rodila mog Andriju, Katicu, Mariju i najmlađeg Franju. On je bijo mezimac mog čojeka Franje, prvo što nosi nje-govo ime i štoj najmlađi, a drugo moja sva se đeca volju jednako, ja nikog nisam diljila, što no kazao naš svit, pet prstiju na ruke i ni jedan

nije jednak, a sve je jedna šaka, ruka. Pa ni čudo, drugo moja, što u no doba umiralo puno đece, svakaki bolesti bilo i svaštaj svit radio. Ni bijo toliko prosvjećen narod koštoj danas, al imade i danas svašta, valdjaj to božja vo-lja. Eto, mi se zabrbljale, idem unutra nješta svrndoljiti za jelo kad se moj Franja digne iz kreveta da imade za pojest. Ajd, snašo Ružice, zbogom, sad će još malo i tvoji se vrnit pa da dadeš unuče njima, dosta si se cilo potljem podne pavljana šnjime."

Zapisao u obliku priče prema vlastitim sa-znanjima iz svakodnevnog života u Selcima, ali i razgovorima sa starijim sumještanima i članovima obitelji.

Govor iz Selaca Đakovačkih poslušajte učitavajući kod pomoću aplikacije na pametnom telefonu ili posjetite navedenu mrežnu stranicu!
<https://www.youtube.com/watch?v=TVdC8VRXjk>

Upute autorima

- ❖ Tekstovi se objavljaju na hrvatskom jeziku te ih treba slati elektroničkom poštom na adresu: urednik.revijadj@gmail.com. Slanjem tekstova autori pristaju na pravila uredničkog rada te korekture teksta Uredništva, a prema pojedinačnom dogovoru i kontaktu.
- ❖ Rok za slanje tekstova za sljedeći broj je 22. travnja 2023. godine.
- ❖ Tekstovi za objavljivanje trebaju biti uređeni i strukturirani na sljedeći način:
  - Članak – od 5 do 10 kartica teksta (kartica iznosi 1 800 znakova s razmacima)
  - Prikaz – do 5 kartica teksta
- ❖ Tekstovi trebaju sadržavati naslov rada, ime i prezime autora te ustanovu u kojoj autor radi.
- ❖ Elektronički tekst isporučuje se kao neoblikovani tekst (bez uvlaka, *Tab* označavanja i sl.) u *.doc* obliku. Obvezno je korištenje fonta *Times New Roman*, veličine slova 12, proreda 1,5. Priloge (tablice, grafikone, fotografije i sl. prikaze) potrebno je poslati u posebnoj datoteci s jasnom napomenom gdje bi se prilozi trebali nalaziti u tekstu.
- ❖ Prilozi – označiti rednim brojevima slijedom pojavljivanja, a u tekstu označiti mesta s kojima su povezani (primjerice: slika 2, tablica 4 i slično). Prilozi (osobito fotografije) moraju kvalitetom zadovoljiti uvjete tiska (rezolucija od minimalno 300 dpi). Legende (potpisi pod prilozima) navesti prema rednim brojevima na kraju teksta. Obvezno je navođenje naziva fotografije, vrijeme njezinog nastanka (godina ili stoljeće) i autora/vlasnika/izvora.
- ❖ „Citati” – do 45 riječi navoditi unutar teksta pod navodnim znacima regularnim fontom; ukoliko je citat duži, treba ga izdvojiti iz cjeline teksta kao zaseban paragraf uz navodne znake.
- ❖ Bilješke (napomene, fusnote) uvrštavati slijedom teksta, označavati ih arapskim brojkama.
- ❖ Kurziv koristiti za lokalne nazive, istaknute sintagme i sl. (npr. ženske narukvice *šticle*).
- ❖ Reference u tekstu navoditi u zagradi, uz prezime autora, godinu objavljivanja teksta i referiranu stranicu (npr. Išgum 1984: 61).
- ❖ Lekturu i korekturu tekstova obavlja Uredništvo.
- ❖ Korištena literatura i izvori (bibliografija) bilježe se na kraju teksta, abecednim redom prema prezimenu autora, a više radova istog autora navodi se kronološki.
- ❖ Za Reviju se prima jedan tekst, iznimno prema dogovoru s Urednikom i obradi teme dva.

A close-up photograph of a young child with light brown hair, wearing a white dress with red floral embroidery on the shoulder and a matching red sash. The child is looking down and to the side with a neutral expression. The background is slightly blurred.

**REVIJA
PREDSTAVLJA**

REVIJA PREDSTAVLJA

Đakovački vezovi

137

Jasmina Jurković Petras: Folkloruš Stjepan Juriša: voditelj dječjih skupina i obnovitelj pokladnih slavonskih običaja

Fotografija na prethodnoj stranici: Silvija Butković

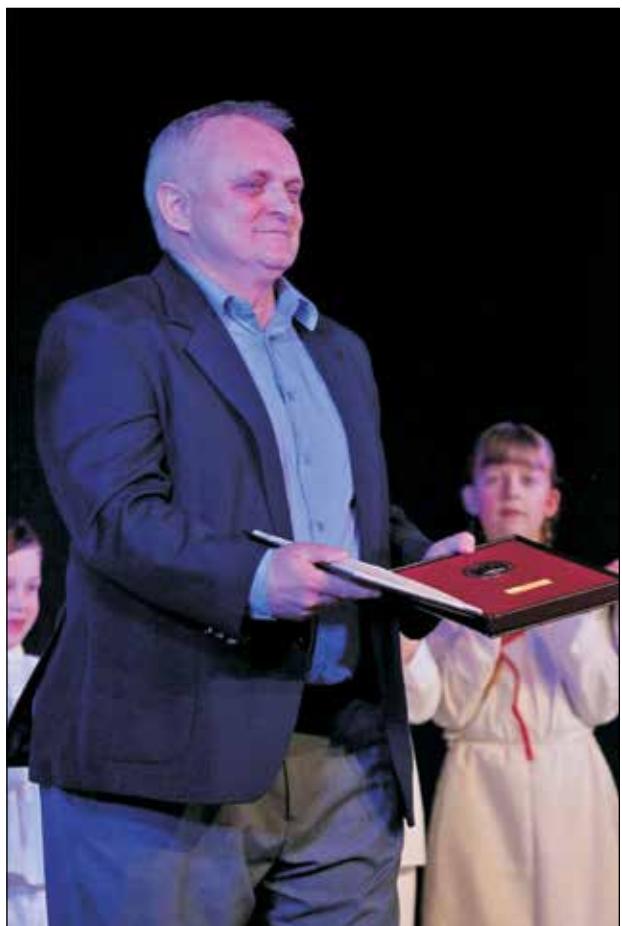
Folkloраš Stjepan Juriša: voditelj dječjih skupina i obnovitelj pokladnih slavonskih običaja

Jasmina Jurković Petras
etnologinja

Značajna i nedjeljiva sastavnica Đakovačkih vezova svakako je dječji folklor. Osim danas razvijenih i samostalnih Malih vezova, česte su slike nedjeljne vezovske povorke obitelji u narodnim nošnjama i onih najmanjih članova koje nas uvijek ganu, a publiku u povorci natjeraju na pljesak odobravanja. Svi gosti Đakova i Đakovačkih vezova koji prate svečanu povorku zasigurno emotivno dožive sve naše mališane, brojnu mladost i budućnost u narodnim nošnjama, koji s osmijehom prezentiraju baštinu naših predaka.¹ Javnosti je manje poznato kako je za folklorni odgoj brojnih generacija Đakova i Đakovštine te njihovo uvođenje u svijet plesa, pjesme i običaja upravo zaslужan Stjepan Juriša. Uvijek raspoložen i nasmijan, spreman pomoći, savjetovati, uputiti i organizirati, Stjepan Juriša omiljeni je voditelj dječjih skupina.

Uz ulogu folkloraša i svih pozitivnih strana koje ona nosi, Stjepana odlikuje i nesebična humanost. U 2019. godini dobio je veliko priznanje, zahvalnicu Hrvatskog crvenog križa za 150 puta darovanu krv te izraženu plemenitost i humanost.² Također, 2007. godine je povodom Dana darivatelja krvi odlukom predsjednika Republike Hrvatske odlikovan ordenom Danice hrvatske s likom Katarine Zrinske. Godinu prije, 2006. godine Osječko-

Stjepan Juriša

baranjska županija dodijelila je Stjepanu Juriši povelju humanosti u znak priznanja za humana djela učinjena na području Osječko-baranjske županije. Ova značajna priznanja samo potvrđuju Stjepanovu plemenitu osobnost i uvijek prisutnu spremnost na nesebičnu pomoć drugome. Brojni Đakovčani i Slavonci, mlađi i stariji, svjedoci su tome te neizmjerno zahvalni.

1 Svake godine od 1993. u povorci s članovima „Tene“ iz Đakova možemo vidjeti djecu kako voze drvena kolica s manjim djetetom. Izradio ih je stolar Ivan Petrović sredinom 20. st., a vlasništvo su obitelji Ručević iz Budrovaca.

2 Hrvatski crveni križ dodijelio mu je 2006. godine zahvalnicu za 100 puta darovanu krv, a u znak zahvalnosti za višestruko darovanu krv, izraženu plemenitost, humanost i ljubav prema čovjeku.

Nastup KUD-a „Sklad“ na manifestaciji Đakovački bušari s maskom kešinački orači, 1998., Đakovo.

Stjepan Juriša rođen je 1956. godine. Od 1962. godine živi u Osijeku gdje završava osnovnu i srednju školu. Deset godina kasnije, 1972. započinje folklorni život kao aktivni član kulturno-umjetničkog društva „Milica Križan“, danas HKUD „Osijek 1862.“. Ples u društvu koje više od stoljeća njeguje organizirani kulturno-umjetnički amaterizam oblikuje ga u strastvenog ljubitelja folklornog izričaja. U ovom društvu afirmira se kao vrsni i ekspresivni plesač i pjevač raznih plesnih zona svih krajeva Hrvatske, pa i onih izvan njezinih granica. HKUD „Osijek 1862.“ ciljano prenosi kroz kulturno, glazbeno i društveno djelovanje hrvatsku i srednjovjekovnu baštinu, što u znatnoj mjeri obogaćuje Stjepana Jurišu kao izvrsnog folkloraša. Kao dugogodišnji plesač razvija i osobni interes za prenošenje tradicije, posebno na mlađe naraštaje. Tako započinje sa sustavnim edukcijama, prvo u Školi folklora u organizaciji Kulturno-prosvjetnog sabora Hrvatske, a potom na različitim seminarima. Pohađa i program Ljetne škole hrvatskog folklora, održane 1996. godine u organizaciji Hr-

vatske matice iseljenika.³ U svrhu kvalitetnog osposobljavanja u području folklornog rada s djecom pohađa jednogodišnji seminar u organizaciji Ethno iz Zagreba.

Predani folklorni rad u društvima ponajprije se odnosi na rad u dječjim ansamblima. U Osijeku već 1986. počinje edukativni rad s djecom, a nakon toga nastavlja s prenošenjem znanja u osnovnim školama svete Ane i Jagode Truhelke u Osijeku. Uslijedio je rad u društvima u Đakovštini; u Drenju, Vuki i Đakovu. Na poziv Mirka Kladarića pomaže KUD-u „Sklad“ u Đakovu u tada izrazito teškim društvenim razdobljima, između 1995. i 2000. Tih godina uspijeva pokrenuti dječju folklornu sekciju kao i rad odrasle A skupine, koja je pod teretom ratnih zbivanja izgubila interes do tada brojnih članova. To razdoblje pamti kao pokretačkih pet godina koje su osnažile ovo đakovačko društvo i pomogle u dalnjem radu „Sklada“. U KUD-u „Tena“ u Đakovu počinje s radom 2002. godine preuzimanjem dvaju dječjih ansambala. Nasljeđuje dragu i cijenu, dugogodišnju voditeljicu „Teninu“ dječjih

3 Program je bio tematski nazvan Plesovi panonske zone, a voditelj uvaženi dr. Ivan Ivančan.

skupina, Katicu Jakobović, te nastavlja njezin predani rad u smjeru populariziranja dječjeg folklora. Folklorni ansambl Pčelice i Zvončići Stjepan dodatno obogaćuje organiziranjem zanimljivih radionica ponajprije u smislu izrade pokladnih maski, tradicijskih i suvremenih. Uključuje i roditelje, čime potiče šиру bazu podupiratelja folklora. Uz rad u „Teni”, danas je i voditelj C mlađe plesne skupine u HKUD-u „Osijek 1862.” U okviru koreografskog rada dječjeg folklora treba istaknuti njegova djela: Bijele koke s neba pale, Jedan krug jaje, Jedno jaje sladoled, Crvena kraljica jedan, dva, tri te Hopa-cupa, skoči.

Sastavni dio rada u dječjim skupinama je aktivna i zabavna animacija, kao i primjeren folklorni sadržaj dobnim skupinama. Tako za uskrnsne praznike Stjepan djeci omogućuje igranje i zabavu danas gotovo zaboravljene igre koturanja jaja s primamljivim suvremenim dodatkom za pobjednika: nagradom u obliku jednog kilograma čokolade. Predanim radom i zanimljivim pristupom omogućuje i djeci i njihovim roditeljima kvalitetan sadržaj temeljen na baštinskim vrijednostima.

Prikaz običaja za sv. Luciju

Folklorni ugled i značaj Stjepana Juriše svakako možemo sagledati i kroz posvećeni koncert matičnog društva HKUD „Osijek 1862.” Naime, 2017. godine u Hrvatskom narodnom kazalištu u Osijeku održan je koncert posvećen jubilarcima.⁴ Ove 2022. godine Stjepan će obilježiti 50 godina folklornog rada u osječkom društvu. Prigoda je to za još jedan koncert posvećen velikom jubileju.

Stjepan Juriša na nastupu s folkloršima u Kanadi 1985.

Posebno treba istaknuti Jurišin rad na obnavljanju običaja u slavonskim selima. Folklornim zanimanjem dolazi do teksta etnologinje Tihane Petrović u Reviji Đakovačkih vezova iz 1986. godine. Ona je opisala pokladni običaj iz okolice Našica u radu pod nazivom Običaji maskiranja u Vukojevcima. Na temelju spoznaja u radu Stjepan razgovara s nekolincinom starijih mještana te 1998. godine uspijeva rekonstruirati stari običaj Babe i starci. S velikim entuzijazmom vlastoručno obnavlja glavni dio maske za likove starceva – rgača te ih izrađuje za cijelo Hrvatsko kulturno društvo Vukojevci. Njegova inicijativa potiče na rad mlade ljude u selu čime se običaj vraća prvo na vukojevačke ulice, a potom, priređeno i prilagođeno, na scenu.⁵ Zahvaljujući radu na običaju, Društvo Vukojevci ponovno se aktiviralo i dospjelo na mnoge scene, od kojih je

4 Koncert Pozdrav proljeću i jubilarcima posvećen je 155. obljetnici osječkog pjevačkog društva, 50. obljetnici dječovanja umjetničkoga glazbenoga voditelja Duška Topića, 45. obljetnici dječovanja voditelja dječje plesne skupine Stjepana Juriše, 40. obljetnici dječovanja umjetničkog plesnog voditelja Damira Doležala i 30. obljetnici dječovanja vokalne voditeljice Lidiye Neznanović.

5 Prilagodbu na scenu potpomaže i ostvaruje Ratko Poznić, voditelj HKD „Lisinski” iz Našica.

Izrada maski za vukojevačke starceve

najvažnije izdvojiti Međunarodnu smotru folklora u Zagrebu i Međunarodnu smotru folklora u Buchenu u Njemačkoj. Želeći podijeliti svoja vrijedna praktična iskustva, Stjepan sudjeluje i na 9. Seminaru folklora panonske zone u Vinkovcima 2004. godine. U ovom slavonskom seminaru značajnom za folkloraše u sklopu cjeline o dječjim igrama predstavio je kroz kabinetsku nastavu izradu pokladnih maski. Nesebično širenje spoznaja o rekonstrukciji pokladnog običaja i edukacija o folklornom radu s djecom obogatili su mnoge polaznike, pa i osnažili na predstavljanje istih i sličnih na folklornoj sceni. U konačnici, obnavljanje i predstavljanje ovog pokladnog običaja rezultiralo je upisom u Registar kulturnih dobara RH kao nematerijalno kulturno dobro.

Tragom uspješnog projekta u Vukovvcima, a vezano za sudjelovanja na Đakovačkim bušarima, oživljava i slavonske orače, koji su u Đakovštini poznati kao *kešinački orači*.⁶

6 Tekst Pokladni običaji u Slavoniji Julija Njikoša objavljen je u Reviji Đakovačkih vezova iz 1970. godine, a potom u knjizi Đakovo je srce Slavonije. Narodni i radni običaji, pjesme, kola i poskočice seljana Đakovštine. Đakovo, 1998. Također, u proširenom izdanju u Reviji iz 1976. godine objavljen je Njikošev rad Pokladni običaji u Slavoniji (Kešinci).

Postavljanje predmeta i prikaz običaja maskiranja u Vukovvcima, Đakovo, 2021.

Dječja skupina iz Osijeka, 2017.

Članovi KUD-a „Tena” pod Stjepanovim vodstvom na 23. Đakovačkim bušarima 2017. godine s maskom slavonskih (kešinačkih) orača osvajaju priznanje za najbolju tradicijsku dječju masku, a potom istu predstavljaju na Fašniku vu Zagrebu.⁷ Također, na poziv Turističke zajednice grada Đakova u sklopu 27. Đakovačkih bušara 2021. godine za uređenje poslovnih prostora postav Stjepana Juriše s temom o slavonskim oračima u prostorima Konzuma osvaja prvo mjesto. Iste godine u veljači postavlja pokladnu izložbu „Vukojevački Starcevi i Babe” u Gradskoj knjižnici i čitaonici Đakovo. Ovim radom skreće pozornost na naše tradicijske običaje te potrebu da ih prikazujemo, poštujemo, ali i zajedno učimo o njima i razvijamo ih. Dio radionica s djecom posvetio je i izradi kapa za kraljeve u običaju ljlja iz Đakovštine (Gorjani, Selci Đakovački). No, veću pozornost ipak posvećuje običajima u kojima su djeca nekada imala aktivnije uloge.

Unatrag posljednja dva desetljeća u Đakovštini značajnija pozornost posvećuje se

dječjem folkloru, njegovoj snažnijoj afirmaciji, stručnom i pedagoškom radu, ali i finansiranju. Dokaz su tome i dječje smotre folklora te prikazi rada s djecom u sklopu smotri za odrasle. Đakovački vezovi rado su ugošćivali i prezentirali dječji folklorni svijet, u početcima skromnije, a danas kroz Male vezove i brojne druge sadržaje unutar Đakovačkih vezova⁸.

Stjepan Juriša s folklorašima pleše bunjevačke plesove.

⁷ Članak Maje Muškić u Glasu Slavonije od 28. veljače 2017.

⁸ Zvonko Benasić u knjizi Povjesnica Đakovačkih vezova 1967. – 2007. donosi i popise dječjih folklornih skupina iz Slavonije i Baranje iz kojih se može iščitati učestalost djece na Vezovima od 1967. godine.

Od 2018. u Reviji Đakovačkih vezova donosimo i popis sudionika dječjih skupina, čime se kroz dokumentaciju podupire dječje folklorno stvaralaštvo i prezentiranje.

Stjepan Juriša neupitno je folkloru oblikovao mnogo djecu i mlade ljude Đakovštine te pomogao u oblikovanju generacija ljudi kojima je folklor u srcu i nogama. Od onih koji su istinski počeli živjeti folklor i uz njega vezati svoj život i karijeru do onih kojima je folklor bio jedan dio života, sretnog djetinjstva i mlađenjaštva. Uistinu, Đakovo i Đakovački vezovi kao jedna od najvećih manifestacija izvornog narodnog folklora u Hrvatskoj i Europi mogu biti ponosni i zahvalni što Stjepan Juriša potiče i odgaja mlade naraštaje u folklorenom duhu. Veselimo se novim generacijama i no-

vim Stjepanovim predstavljanjima na folklornoj sceni – sretno dalje!

Literatura i izvori:

Benašić, Zvonko. 2005. Spomenica „Tene” – kulturno-umjetničkog društva Đakovo. Knjiga treća. Đakovo.

Benašić, Zvonko. 2008. Povjesnica Đakovačkih vezova 1967. – 2007. Đakovo.

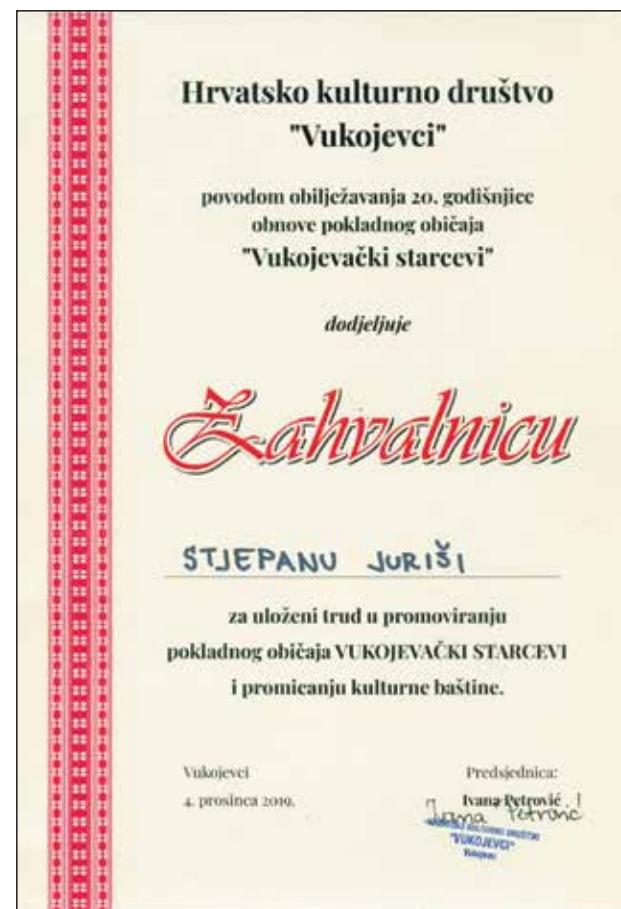
<https://www.osijek1862.com/>

<https://www.tzdjakovo.eu/index.php/hr/aktualno/novosti/item/862-najbolje-uredeni-poslovni-objekti-prostori-na-temu-dakovackih-busara>

Marija Mihelić. Juriša: Sretan sam što sam krv mogao dati 150 puta! Glas Slavonije, 26. i 27. listopada 2019.

Maja Muškić. U Tenine maškare i s dvije godine. Glas Slavonije, 28. veljače 2007.

Osobna arhiva Stjepana Juriše.

MEDUNARODNA SMOTRA FOLKLORA

MEDUNARODNA SMOTRA FOLKLORA

56. Đakovački vezovi

- 145 Silvija Butković: 55. Đakovački vezovi kroz objektiv Silvije Butković
- 153 Maja Nikačević, Ivana Bilać: BašTI na baštinu
- 159 Anita Đipanov Marijanović: Promišljanja o tradiciji uz gostovanje KUDH-a „Bodrog“ iz Bačkog Monoštora na 56. Đakovačkim vezovima
- 159 Bartol Bačić: Vremenske prilike u vrijeme održavanja Đakovačkih vezova
- 161 Marija Ilakovac: Popis sudionika Malih vezova
- 162 Petra Hrehorović Sivić: Osobne karte KUD-ova sudionika
- 170 Program 56. Đakovačkih vezova

Fotografija na prethodnoj stranici: Uredništvo Revije

55. Đakovački vezovi kroz objektiv Silvije Butković

BašTI na baštinu

Maja Nikičević
Ivana Bilać

Osnovna škola Josipa Antuna Čolnića Đakovo

Živimo u gradu koji odiše tradicijom cijele godine, protkan je bogatstvom povijesti i baštine, a osobito u vrijeme Đakovačkih vezova. Pozitivne strane ove činjenice svakako se mogu kvalitetno primijeniti u suvremenom životu, ali i u odgojno-obrazovnim institucijama. Kao Đakovičanke neodjeljivo smo povezane s folklornim nasljeđem te smo svjesne mnoštva neiskorištenih mogućnosti u radu s djecom i mladim ljudima u tom smislu.

Arheološki lokalitet u Gorjanima

Uloga škole kao odgojno-obrazovne institucije u promicanju očuvanja kulturne baštine

Prema definiciji Hrvatske enciklopedije Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža škola je institucija u kojoj se ostvaruju ciljevi odgoja i obrazovanja na planski i sustavan način. Odgojno-obrazovni djelatnici svjedoci su različitih površnih reformi kojima je u srži i dalje naglasak na faktografskim podatcima i definicijama koji su današnjim generacijama dostupni u nekoliko klikova na internetu,

a zanemarena je primjena i povezivanje svih tih sadržaja u stvarnom životu. Prema našim spoznajama, motoričke sposobnosti učenika, životne vještine, odgovornost pojedinca prema zajednici i kultura izgubile su vrijednost zbog loših (i nepotrebnih) obrazovnih sadržaja. Smatramo kako škola mora biti mjesto koje će učenicima različitim programima primjerenim njihovom uzrastu ponuditi zanimljive sadržaje vezane za tradicijsku baštinu i poticati ih na njegovanje i obnavljanje običaja.

Realizacijom ishoda u nekim predmetima shvatile smo da među našim učenicima ima onih koji su zainteresirani za navedene odgojne elemente i da svojim znanjem djeluju na zainteresiranost svojih vršnjaka. Prema našem iskustvu, problem nastaje u trenutku kada s jedne strane imamo zainteresiranost i želju, a s druge nedostatak vremena, odnosno kurikulum koji nas tjera naprijed u nove sadržaje. Promišljajući, odlučile smo ovim projektom učenicima ponuditi sadržaje iz lokalne kulturne baštine.

Jesenski sajam - predstavljanje Tamburaške škole KUD-a „Tena“ Đakovo

Projekt *BašTi na baštinu*

Projekt neobičnog, ali poticajnog i izazovnog naziva *BašTi na baštinu* sugerira uključenost pojedinca u problematiku kojom smo se odlučile baviti. Riječ je o pilot-projektu u koji smo uključile učenike dvaju razreda kao uvod u dugoročni projekt koji planiramo realizirati već sljedeće školske godine i koji bi uključivao učenike cijele škole. Cilj je projekta učenicima predstaviti lokalnu kulturnu baštinu koja je svjetski poznata, a nama je „u dvorištu“. Projekt je ostvaren u suradnji s lokalnom zajednicom i KUD-om „Tena“ iz Đakova. U pojedinim etapama projekta sudjelovali su učenici koji su uključeni u cijeli projekt, a u neke su, kako su mogućnosti i potrebe ukazale, uključeni učenici cijele škole.

Koreografija uz glazbu Lado Electro učenika razredne i predmetne nastave, članova Folklorne skupine, povodom obilježavanja Dana škole

S realizacijom projekta započeli smo u listopadu 2021. godine, u suradnji s CIOFF-om mladih RH i njihovom predsjednicom, našom Đakovčankom, Manuelom Kelavom. Oni su nam se na Jesenskom sajmu predstavili i izložili interaktivnu izložbu Tradicijski instrumenti Hrvatske. Članovi Tamburaške škole KUD-a „Tena“ Đakovo i koreograf ansambla Slavonske kraljice te predsjednik CIOFF-a Hrvatske dr. sc. Enrih Merdić pokazali su učenicima razredne nastave način sviranja na tamburama, s naglaskom na tradicijski instrument tamburu samicu. Zadovoljstvo učenika mjerili smo iskazanim pozitivnim reakcijama i znatiželjom prema ponuđenim sadržajima.

U prosincu ugostili smo Đakovčanku Natašiju Bošnjaković, doktorandicu na poslijediplomskom doktorskom studiju Obrazovne znanosti i perspektive obrazovanja na Fakultetu za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku. Ona je autorica znanstvenog rada *Značaj i uloga Đakovačkih vezova u promicanju bećarca kao nematerijalne kulturne baštine RH* te je učenike upoznala s pojmom bećarca i njegovom važnosti za naš kraj. Potaknuti predavanjem, učenici 3. razreda pisali su bećarce prikladne uzrastu (škola, prijateljstvo, ljubav), a učenici 7. razreda prilikom analize djela za cijelovito čitanje Vladimira Nazora *Voda* pisali su bećarce o ključnim problemima koji su opisani u djelu (voda, suša, poplava, bunar-lađa, nezadovoljstvo...).

Nakon zimskih praznika, odmorni i željni novog znanja, pogledali smo videozapise u kojima su bile zastupljene pjesme i plesovi (kola) svih četiriju plesnih zona (panonske, dinarske, alpske i jadranske). Osim razlike u tehniци pjevanja, načinu i stilu plesanja, vrstama kola, učenici su uočili različitosti i posebnosti u izgledu narodnih nošnji.

Dolaskom ljepšega vremena učenici 3. razreda povezali su gradivo Prirode i društva i posjetili Muzej Đakovštine i Spomen-muzej biskupa J. J. Strossmayera. Naglasak je bio na stalnom etnološkom postavu Muzeja Đakovštine gdje su učenici upoznati s naseljima u Đakovštini, načinom gradnje, tipovima nošnji, običajima tijekom godine itd.

Dani otvorenih vrata - maske vukovjevački starcevi

U ožujku je u našoj školi organiziran Dan otvorenih vrata povodom rođendana biskupa J. A. Čolnića. Tada su nas posjetili članovi Matičnog kluba „Hrvatski ovčar“ iz Đakova. Učenicima su prezentacijom ukazali na važnost ove plemenite životinje za naš kraj. Sistematski uzgoj hrvatskoga ovčara započeo je dr. sc. Stjepan Romić, dr. med. vet. upravo u Đakovštini. Isti je dan za učenike organizirana i edukativna radionica izrade maski vukovjevačkih *starceva*, pokladnog običaja, a koju je vodio Stjepan Juriša, dugogodišnji voditelj Dječje folklorne skupine KUD-a „Tena“.

MK Hrvatski ovčar u OŠ J. A. Čolnića povodom Dana otvorenih vrata

Na kraju projekta i kraju nastavne 2021./2022. godine održena je terenska nastava u Gorjanima, gdje nas je dočekao načelnik općine Ivan Lović, autor knjige *Gorjanske ljelje*. Učenici su u Kulturno-turističkom centru Lucije Karalić naučili nešto više o proljetnom ophodu kraljica ili ljelja, najpoznatijem narodnom običaju iz Gorjana, koji se odvija jednom godišnje na blagdan Duhova. Nakon toga posjetili su župnu crkvu sv. Jakoba gdje su imali priliku i zasvirati na jednim od najsta-

rijih orgulja u Hrvatskoj. Posebno su bili zainteresirani za posjet nekadašnjoj turskoj kuli (današnja kapelica Sveta tri kralja) i arheološkom nalazištu u blizini groblja. Učenici 3. razreda imali su priliku posjetiti lokaciju na kojoj je nastala bajka *Babina Bilka* koju su interpretirali na satima lektire, a učenici 7. razreda pisali su sastavke na temu *Legenda o ljeljama* i putopisnu reportažu s terenske nastave.

Kulturno-turistički centar Lucije Karalić, predavanje o ljeljama

Čime je rezultiralo provođenje projekta? Sa zadovoljstvom možemo zaključiti kako su učenici pozitivno reagirali na sve izazove i zadatke; na vizualne, auditivne, taktilne, mirisne i ostale čulne podražaje koje su im ponuđeni sadržaji pobudili. Kao učiteljice sretnе smo i ispunjene jer smo učenike upoznale s dijelom lokalne baštine uklopljene u kurikulum i približili im je.

Velika nam je želja ovim projektom što više pojedinaca, društava i udruženja potaknuti na sudjelovanje u različitim zanimljivim aktivnostima vezanim za tradiciju i običaje našega zavičaja u njihovom budućem radu, s obzirom na to da su mnogi od nas nesvesni kulturnog i povijesnog bogatstva koje nam je nadomak ruke, kako smo i ovim projektom osvijestile. Potrebno je samo malo volje, truda, želje i ljubavi kako bismo to i ostvarili.

Promišljanja o tradiciji i suvremenosti uz gostovanje KUDH-a „Bodrog” iz Bačkog Monoštora na 56. Đakovačkim vezovima

Anita Đipanov Marijanović

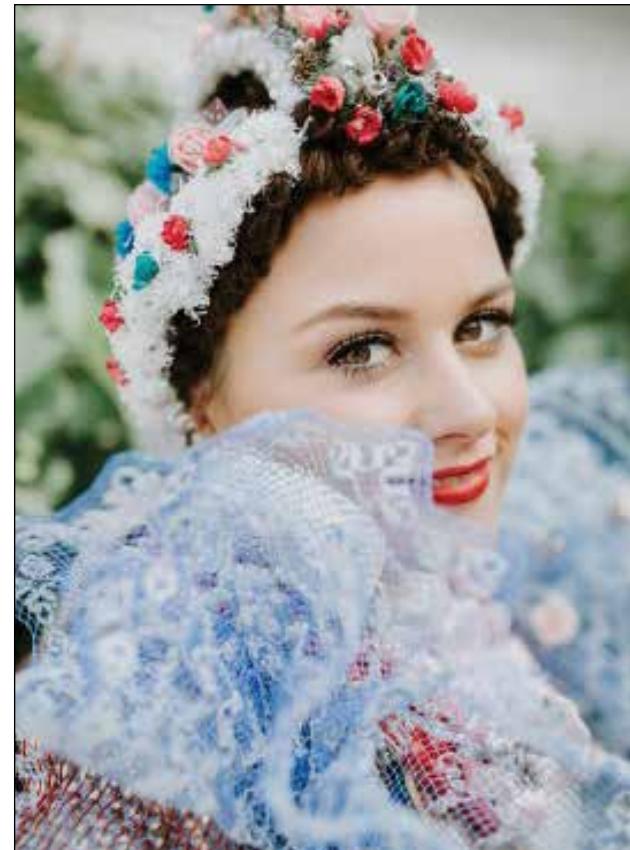
KUDH „Bodrog” i ŽPS „Kraljice Bodroga”, Bački Monoštor

Rad je nastao kao promišljanje o tradicijskoj nošnji u suvremenom kontekstu. Različiti folklorni nastupi povezani su i razmišljanjima o primjeni tradicijske nošnje na sceni i u urbanim uvjetima, te su ovim radom predstavljena i u ovogodišnjem broju časopisa Udruge buđnjevačkih Hrvata, Reviji Dužijanci.

Po dolasku na prostor današnje Panonske nizine, Hrvati su, okruženi brojnim drugim narodima, uspjeli sačuvati bitne odrednice svojega nacionalnog identiteta; jezik, vjeru i tradicijsko ruho. Narodna nošnja bačkih Hrvata predstavlja kanon društvenog sjećanja, odnosno kulturne artefakte u koje su upisana raznolika značenja te uloga komuniciranja i izražavanja identiteta. Dijelovi tradicijskog ruha koje je zajednica očuvala kao dio kulturnog nasljeđa osiguravaju određenim artefaktima trajno mjesto u društvenom sjećanju zajednice, tako što su u njih upisane odlike koje ih razlikuju od drugih. Na primjer, u svaki vez u najsvećanijoj tradicijskoj nošnji djevojaka u Monoštoru (*okruglana*) vezilja je ugradila svoju vještinu tkanja i utkala namjeru da ta nošnja traje kroz povijesne mijene, kako bi različitim generacijama i publikama izražavala identitet zajednice koju predstavlja.

Osobni interes za proučavanje i istraživanje narodne nošnje vezujem za predškolsku dob kada sam se već kao trogodišnjakinja voljela *sprimiti* i s očevom majkom ići tako spremljena u crkvu sv. Petra i Pavla u Monoštoru. Da-

nas njegovanju, očuvanju, promociji, popularizaciji i revitalizaciji tradicijske baštine, osobito narodne nošnje, pristupam s velikim poštovanjem te se istinski zalažem za to da ona upućuje na prošlost. Običaji pri inscenaciji trebaju zadržati najveću moguću autentičnost, kako u načinu izvedbe tako i u obliku predstavljenog ruha. U uvjetima suvremenog konteksta nošnja bi trebala imitirati prošlost u gotovo identičnom obliku. Smatram kako tradicijska

baština, s posebnim osvrtom na narodnu nošnju, prošlost čini prisutnom u sadašnjosti, ona je sama materijalizacija prošlosti.

Kroz nošnju imamo mogućnost doživjeti iskustva, osjećaje i životne priče pojedinaca, ona nam prošlost aktualizira tako da je možemo razumjeti. Tradicijsko ruho povezuje me ne samo s prošlosti zajednice već i sa ženskim precima od kojih sam nošnju naslijedila.

Vremenski slojevi nošnji

Narodna nošnja bačkih Hrvata pripada panonskom tipu narodne nošnje (usp. Forjan 2006). Dok kod bačkih Hrvata Šokaca uočavamo dva tipa odjevnog sloja: nošnja starijeg odjevnog sloja iz razdoblja s kraja 19. stoljeća i nošnja novijeg vremenskog sloja nastala u prvoj polovici 20. stoljeća, kod bačkih Hrvata Bunjevaca nisam naišla na informaciju o nošnji starijeg odjevnog sloja. Iz razgovora s kazivačima (Tavankut, Sombor) sva nošnja koju posjeduju potječe iz razdoblja s kraja 19. stoljeća i po vrsti materijala te načinu izrade nije mijenjala svoj oblik do danas.

Narodna bunjevačka nošnja predstavlja odjevne elemente izrađene od tvorničkih tkanina (brokat, pike, pliš...), a nastala je i razvijala se po uzoru na gradsku modu. To ne znači da nošnja prije druge polovice 19. stoljeća nije izrađivana od prirodnih materijala – pamuka, konoplje, vune, međutim za takvu tvrdnju ne postoje materijalni dokazi. Ove činjenice ukazuju na to da je nošnja kao materijalni kulturni artefakt iz prošlosti u kojoj je tradicija nastajala do danas već promijenila svoj oblik, to jest razvijala se. Međutim, danas na različite načine nastojimo uspostaviti kontinuitet održava-

nja bitnih elemenata tradicijskog ruha da bi ono zadržalo svoju autentičnost.

Ne možemo više kupiti pravu svilu iz Lyona, ali postoje vjerne kopije na tržištu koje dočaravaju kvalitetu i osobiti reljef lionske svile. Polazeći od interesa za vizualnost narodne nošnje i uopće tradicijske baštine u najširem smislu riječi, istraživačko zanimanje može se obogatiti pitanjem koja se značenja prošlosti upisuju u suvremenost iste, te koji se sustavi vrijednosti stvaraju oko predmeta nastalih na osnovi tradicijske narodne nošnje? Isto tako, postavlja nam se pitanje trebamo li se strogo držati autentičnih tradicijskih normi ili smijemo dodati i nešto suvremenoga?

Različiti konteksti

Želim naglasiti da ovdje imamo dva potpuno različita konteksta, tradicijski i suvremeni, koji se ne mogu i ne smiju miješati. Oni danas postoje jedan nasuprot drugome, traju istodobno, suvremeni se razvija, ali po elementima nastanka, moraju trajati odvojeno. Ukoliko ne budemo težili autentičnosti kulturne tradicijske baštine u glazbi, običajima, ruhu, nakon nekog vremena na kulturnoj sceni bačkih Hrvata imat ćemo proizvoljne ideje pojedinaca koje će narušiti sklad i definiciju odnosne tradicijske kulture.

Primjera radi, nazočila sam žustroj raspravi o načinu i prihvatljivim prigodama stavljanja perlice na kosu. Osobiti ukras od slame vezan je za običaj Dužjance, Dužionice i kroz proteklo stoljeće od najjednostavnijih oblika poprimio je današnji raskošan oblik. Mišljenja sam da se perlica ne bi trebala stavljati prilikom inscenacija običaja ili plesova koji nisu vezani

tematski ni vremenski za žetvene svečanosti ili običaje. Međutim, tome da perlica postane dio odjevne kombinacije uz suvremenu etno haljinu s karakterističnim šlinganim detaljima za šetnju po gradu tijekom trajanja neke manifestacije, dajem visoku ocjenu. Također, iako ta ideja može biti preskupa, ukrasi od slame mogu se iskoristiti za kićenje uzvanika u svatovima, ali prilikom inscenacije običaja bunjevačkih svatova nećemo odjevene u tradicijsko ruho okititi ukrasima od slame!

Tijekom trajanja velikih manifestacija u Hrvatskoj, poput Đakovačkih vezova, turistička ponuda obogaćena je raznovrsnim etno predmetima koji se rado kupuju i s ponosom nose, međutim, kod nas su etno predmeti (nakit, ukrasi za kosu, perlice...) nedovoljno iskorišten resurs. Pred štovateljima i zaljubljenicima u tradicijsku baštinu stoji ozbiljan zadatak, a to je stvaranje osobne konvencije o

odijevanju tradicijskog ruha te razvijanje kritičkog suda ukoliko je riječ o tradicijskom pristupu. Gostovanjem na Đakovačkim vezovima učvršćujemo naša nastojanja za kvalitetnim predstavljanjem baštine koju čuvamo.

Literatura:

- Forjan, Josip, 2006. *Tradicijsko odijevanje Hrvata Šokaca u Srijemu i Bačkoj*. U: Narodne nošnje Hrvata u svijetu: tradicijsko odijevanje Hrvata izvan Republike Hrvatske, ur. J. Forjan. Zagreb: Posudionica i radionica narodnih nošnji, str. 1–39.
- Černelić, Milana, 2018. *Tradicijska baština, identitet i migracije bačkih Hrvata Šokaca*. U: Narodna nošnja i društveno sjećanje: procesi kanonizacije ženske narodne nošnje i njezina suvremenog predstavljanja, ur. M. Černelić. Subotica – Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, str. 217–244.

Vremenske prilike u vrijeme održavanja Đakovačkih vezova

Bartol Baćić

Đakovo

VRIJEME TIJEKOM ĐAKOVAČKIH VEZOVA 2021.g

Godina	Petak		Subota		Nedjelja		Godina
	Temperatura °C U jutro	Dnevna	Vrijeme	Temperatura °C U jutro	Dnevna	Vrijeme	
1972	21	27	☁️ ☁️	22	30	☁️ ☉	1972
1973	22	32	☀️ ☀️	22	33	↑ ☉	1973
1974	18	29	☀️ ☀️	20	32	☀️ ☉	1974
1975	20	31	☀️ ☀️	21	25	↑ ☁️ ☉	1975
1976	21	30	☁️ ↑	22	30	☁️ ↑	1976
1977	22	34	☁️ ☁️	24	32	☁️ ☉	1977
1978	18	24	↑ ↑	14	18	☁️ ☉	1978
1979	18	26	☁️ ☁️	17	26	☁️ ☉	1979
1980	15	22	☁️ ☁️	18	27	☁️ ☉	1980
1981	19	31	☁️ ☁️	18	25	☀️ ☉	1981
1982	18	27	☀️ ☀️	21	34	☀️ ☉	1982
1983	20	30	↑ ☁️	20	32	☀️ ☉	1983
1984	14	22	☁️ ☁️	15	22	☀️ ☉	1984
1985	17	28	☀️ ☀️	18	28	☀️ ☉	1985
1986	20	32	☀️ ↑	22	33	☀️ ☉	1986
1987	23	29	☁️ ☀️	21	30	↑ ☉	1987
1988	23	35	☀️ ☀️	21	32	☀️ ☉	1988
1989	21	31	☀️ ☀️	22	30	☀️ ☉	1989
1990	19	23	☀️ ☁️	15	23	☁️ ☉	1990
1991	20	28	☁️ ↑	21	31	☁️ ☉	1991
1992	19	30	☀️ ☀️	20	32	☀️ ☉	1992
1993	21	31	☀️ ☀️	17	32	☁️ ☉	1993
1994	20	30	☁️ ☁️	18	26	☁️ ☉	1994
1995	20	26	☁️ ☁️	19	28	☀️ ☉	1995
1996	17	30	☀️ ☀️	21	32	↑ ☉	1996
1997	22	32	☀️ ☁️	22	31	☁️ ☉	1997
1998	18	30	☁️ ☁️	17	25	↑ ☉	1998
1999	19	29	☀️ ☁️	20	31	☀️ ☉	1999
2000	18	25	☀️ ☁️	18	31	☀️ ☉	2000
2001	15	27	☀️ ☀️	19	30	☀️ ☉	2001
2002	14	26	☀️ ☀️	16	28	☀️ ☉	2002
2003	17	26	☁️ ☁️	16	26	↑ ☉	2003
2004	18	26	☁️ ☁️	17	27	↑ ☉	2004
2005	23	32	☁️ ↑	16	17	☁️ ☁️	2005
2006	20	32	☀️ ☀️	20	31	☀️ ☉	2006
2007	13	26	☀️ ☀️	18	30	☀️ ☉	2007
2008	23	32	↑ ☁️	20	28	☁️ ☉	2008
2009	19	30	☁️ ☁️	20	30	☁️ ☉	2009
2010	20	33	☀️ ☀️	22	33	☀️ ☉	2010
2011	15	24	☁️ ☀️	13	22	☁️ ☉	2011
2012	25	38	↑ ☁️	25	37	☀️ ☉	2012
2013	20	31	☀️ ☁️	20	30	☁️ ☉	2013
2014	17	29	☀️ ☀️	18	32	↑ ☉	2014
2015	22	32	☀️ ☀️	21	32	☀️ ☉	2015
2016	18	33	☀️ ☀️	21	34	☀️ ☉	2016
2017	21	37	☀️ ☁️	21	35	☀️ ☉	2017
2018	20	28	☁️ ☁️	19	25	☁️ ☉	2018
2019	16	32	☀️ ☀️	20	35	☀️ ☉	2019
2020	23	29	☁️ ☁️	19	32	☀️ ☉	2020
2021	20	28	☁️ ☁️	18	30	☀️ ☉	2021
2022							2022

sunčano
kiša

djeđomično oblačno

oblačno

magla
poledica

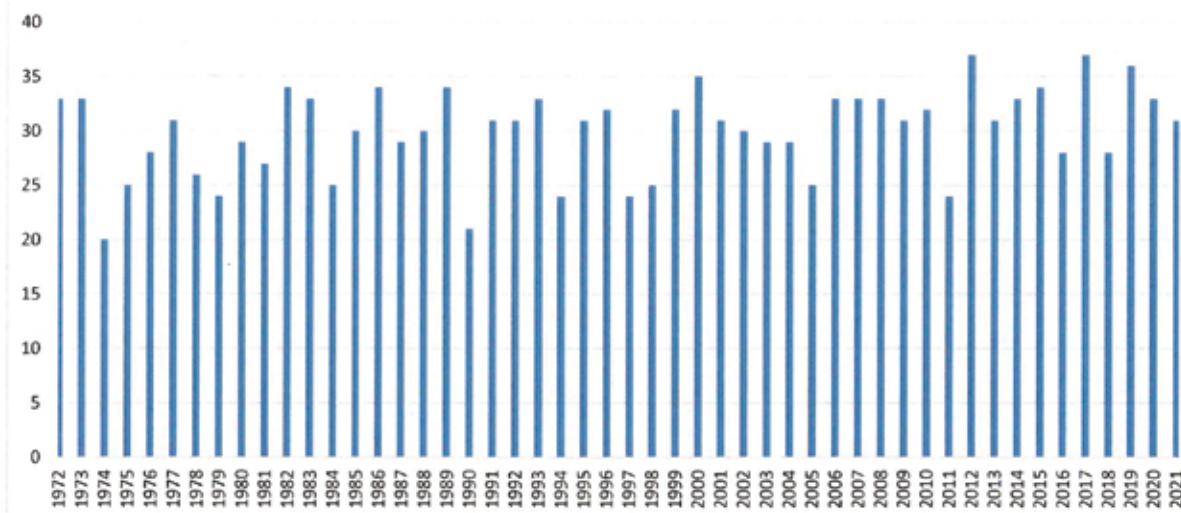
snijeg
tuča, grad

Sastavio: Bartol Baćić, mob: 098-212-902

vithaa@gmail.com

®

VRIJEME TIJEKOM ĐAKOVAČKIH VEZOVA

Rbr	Godina	temp	Godina	temp	Godina	temp
1	1972	33	1974	20	2017	37
2	1973	33	1990	21	2012	37
3	1974	20	1979	24	2019	36
4	1975	25	1994	24	2000	35
5	1976	28	1997	24	1982	34
6	1977	31	2011	24	1986	34
7	1978	26	1975	25	1989	34
8	1979	24	1984	25	2015	34
9	1980	29	1998	25	1972	33
10	1981	27	2005	25	1973	33
11	1982	34	1978	26	1983	33
12	1983	33	1981	27	1993	33
13	1984	25	1976	28	2006	33
14	1985	30	2016	28	2007	33
15	1986	34	2018	28	2008	33
16	1987	29	1980	29	2014	33
17	1988	30	1987	29	2020	33
18	1989	34	2003	29	1996	32
19	1990	21	2004	29	1999	32
20	1991	31	1985	30	2010	32
21	1992	31	1988	30	1977	31
22	1993	33	2002	30	1991	31
23	1994	24	1977	31	1992	31
24	1995	31	1991	31	1995	31
25	1996	32	1992	31	2001	31
26	1997	24	1995	31	2009	31
27	1998	25	2001	31	2013	31
28	1999	32	2009	31	2021	31
29	2000	35	2013	31	1985	30
30	2001	31	2021	31	1988	30
31	2002	30	1996	32	2002	30
32	2003	29	1999	32	1980	29
33	2004	29	2010	32	1987	29
34	2005	25	1972	33	2003	29
35	2006	33	1973	33	2004	29
36	2007	33	1983	33	1976	28
37	2008	33	1993	33	2016	28
38	2009	31	2006	33	2018	28
39	2010	32	2007	33	1981	27
40	2011	24	2008	33	1978	26
41	2012	37	2014	33	1975	25
42	2013	31	2020	33	1984	25
43	2014	33	1982	34	1998	25
44	2015	34	1986	34	2005	25
45	2016	28	1989	34	1979	24
46	2017	37	2015	34	1994	24
47	2018	28	2000	35	1997	24
48	2019	36	2019	36	2011	24
49	2020	33	2012	37	1990	21
50	2021	31	2017	37	1974	20

vilihaas@gmail.com

Popis sudionika Malih vezova

Marija Ilakovac

Folklorni odbor

Mažoretkinje KUD-a „Sklad” Đakovo
KUD „Šokadija” Budrovci
KUD „Drenjanci” Drenje
SKUD „Braće Banas” Josipovac Punitovački
KUD „Milko Cepelić” Vuka
KUD „Branimir 888” Muć
KUD „Ivan Tišov” Viškovci
Folklorna skupina „Degenija” Gospic
Mažoretkinje KUD-a „Sloga” Satnica
Đakovačka
KUD „Sloga” Satnica Đakovačka
UKUD „Biđani” Bicko Selo

KUD „Gorjanac” Gorjani
FA „Lisinski” Vinkovci
KUD „Hrvatska čitaonica” Selci Đakovački
HKD „Manuel” Feričanci
KUD „Ledina” Gašinci
KUD „Širokopoljac” Široko Polje
KUD „I. G. Kovačić” Ivankovo
KUD „Zora” Piškorevci
Baranjsko Petrovo Selo
KUD „Veseli Šokci” Punitovci
KUD „Šokadija” Strizivojna
KUD „Tena” Đakovo

56. Đakovački vezovi Osobne karte KUD-ova – sudionici

Petra Hrehorović Sivč

1. KUDH „BODROG”

MJESTO: BAČKI MONOŠTOR

DRŽAVA: REPUBLIKA SRBIJA

Kulturno-umjetničko društvo Hrvata „Bodrog“ osnovano je 7. veljače 2001. godine. Od samoga osnutka ideja vodila bila je prevladavanje nacionalnih, vjerskih i kulturnih razlika, omogućujući svima dobru zabavu i raspoloženje. Osnovni cilj društva je očuvanje, njegovanje, promocija, revitalizacija, popularizacija i prezentacija bogate tradicijske baštine Hrvata na prostoru Republike Srbije i Monoštora kroz običaje, pjesme svjetovnog i duhovnog karaktera i plesove, kao i kroz prikaz tradicionalnoga narodnog ruha. Razvijanjem mreže narodnih običaja iz Bačkog Monoštora obogaćuje se tradicionalni milje naroda ovoga područja. KUDH „Bodrog“ danas broji oko sedamdeset članova, raspoređenih u folklornoj skupini, dječjoj folklornoj skupini, ženskoj pjevačkoj skupini „Kraljice Bodroga“, muškoj pjevačkoj skupini „Bodroški bećari“, izvornoj grupi te literarnoj sekciјi. Članovi društva na našim su kao i na inozemnim festivalima osvajali brojna priznanja (Republika Hrvatska, BiH, Republika Mađarska, Austrija, Bugarska...).

Više od deset godina društvo njeguje stare šokačke običaje i igre, kao i karakteristično dvoglasno pjevanje starih pučkih napjeva u pjesmama. Prepoznavši kvalitetu glasova, od 2006. godine u župnoj crkvi sv. Petra i Pavla organizira se međunarodni festival Marijansko pučko pjevanje, gdje se pjevaju pjesme u čast Presvete Bogorodice Djevice Marije. Karakteristično je *a cappella* pjevanje. Svake godine društvo daje svoj doprinos i prilikom proslave *Zavitnog dana sela*, priređujući veliku svečanost u tamošnjoj sportskoj dvorani OŠ „22. oktobar“. Danas se manifestacija proslavlja u Domu kulture. Na inicijativu literarne sekciјe, od 2009. godine održava se književno-jezična manifestacija *Divanim šokački*, kao jedan putokaz budućim generacijama, i poveznica hrvatskog književnog jezika sa šokačkom ikavicom. KUDH „Bodrog“ pokretač je i gastro-kulinarske manifestacije *Sastali se alasi i bećari*, koja objedinjuje nekadašnji način kuhanja ribljeg jela *fiš* i jednu od najprepoznatljivijih melodija ovog prostora – tradicijski napjev bećarca u izvođenju muških pjevačkih skupina.

Kao dokaz brojnih nastupa i angažiranja u promicanju svojeg nacionalnog identiteta KUDH „Bodrog“ zajedno sa selom dobio je 2004. godine nagradu *Najselo – Hrvatske matice iseljenika*, a 2005. i 2017. godine Društvo je nastupilo na međunarodnoj, izvornoj smotri folklora u Zagrebu. Dvije godine Društvo je sudjelovalo na Državnoj smotri folklora na Oplencu, a 2019. godine ŽPS „Kraljice Bodroga“ bile su predstavnice hrvatske nacionalne manjine na Republičkoj smotri folklora u Gornjem Milanovcu. Bogatim repertoarom šokačkih, narodnih običaja i pjesama Društvo svoje folklorne umijeće pokazuje kroz scenski prikaz uz tradicionalnu, najsvečaniju, šokačku nošnju. Proteklih godina „Bodrog“ je nastupio na nekoliko revija narodnoga ruha, gdje se još jednom vidjelo bogatstvo nošnje kroz osvojena zapažena mesta. Tijekom godine Društvo organizira i druge manifestacije kao što su Veliki koncert KUDH „Bodrog“, Pokladni bal, književnu večer povodom sv. Valentina, dječju manifestaciju

U susret Božiću, kao i druge manifestacije manjeg značaja. Društvo također redovito sudjeluje na općinskim, zonskim i pokrajinskim smotrama, i to kako u okviru dječjeg folklora tako i u okviru odraslih. Ženska pjevačka skupina „Kraljice Bodroga“ 2012. godine snimila je svoj prvi nosač zvuka *Alaj piva Šokica* (pod pokroviteljstvom Zavoda za kulturu Vojvođanskih Hrvata), i tri prateća videospota za istoimene pjesme s CD-a. Dvije godine kasnije, 2014., ŽPS „Kraljice Bodroga“ izdala je i svoj drugi nosač zvuka s marijanskim pjesmama pod nazivom *Faljen Isus, Diverse*. Na njemu su trajno zabilježene marijanske, pučke pjesme iz Monoštora.

VODITELJCA DRUŠTVA: ANITA ĐIPANOV MARIJANOVIĆ
BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

2. KUD „DELNICE“

MJESTO: DELNICE

ŽUPANIJA: PRIMORSKO-GORANSKA

Kulturno-umjetničko društvo „Delnice“ dolazi iz zelenog srca Hrvatske, Gorskog kotara. Osnovano je 1973. godine s ciljem poticanja, promicanja i popularizacije glazbe i njegovanja hrvatske tradicijske kulture. Danas u KUD-u, pod vodstvom predsjednice Dušanke Crnković, aktivno djeluje folklorna skupina i vokalna skupina „Dim“. Folklorna skupina KUD-a Delnice nositelj je očuvanja i promicanja tradicijske baštine goranskog kraja, s naglaskom na pjesme, plesove i nošnju grada Delnica uz pratnju tradicijske dijatonske harmonike, *heligonke*.

Osim očuvanja goranske tradicije, goranskih pjesama i plesova, članovi folklorne skupine uvježбавaju i plesove iz drugih krajeva: plesove Prigorja, Zagorja, Posavine, Slavonije, Kvarnera, bunjevačko kolo, te završno kolo iz opere *Ero s onoga svijeta*. Organizatori su mnogih manifestacija u gradu Delnicama, a ljestpotu i život goranskih pjesama i plesova predstavili su na mnogobrojnim međunarodnim smotrama i manifestacijama u Hrvatskoj i izvan granica Lijepo Naše te u emisiji *Lijepom našom* u Kostreni, Kastvu, Delnicama, Ravnoj Gori i Čavlima.

VODITELJICE DRUŠTVA: DUŠANKA CRNKOVICIĆ, predsjednica DANIJELA ŠTIMAC, voditeljica folklorne skupine

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 19

3. KUU „MILAN BEGOVIĆ“

MJESTO: VRLIK

ŽUPANIJA: SPLITSKO-DALMATINSKA

Osnovano 1964. godine kulturno-umjetničko društvo djeluje pod imenom KUD „Gradina“. Pod vodstvom Stipe Jakelića te nakon njega Bože Žeravice. KUD „Gradina“ sudjeluje na mnogobrojnim lokalnim i regionalnim nastupima, čime su potvrdili svoju kvalitetu te dobili brojna priznanja za očuvanje narodne baštine. Izdvjajili bi sudjelovanje na Prvoj međunarodnoj smotri folklora Zagreb 1966. godine. Godine 1982. KUD „Gradina“ mijenja naziv u Kulturno-umjetnička udruga „Milan Begović“ Vrlika te djeluje pod vodstvom Stipe Romića, Ozrena Milkovića te Dunje Turudić. Devedesetih godina 20. stoljeća, tijekom Domovinskog

rata, Udruga je djelovala u progonstvu. Svojim nastupima širili su optimizam i nadu u skori povratak u rodni kraj te dokazivali da su tradicija i kultura oduvijek bili važni za očuvanje naše samobitnosti, u čemu ih ni ratna stradanja nisu mogla uništiti. Vrijedne ruke baka i mama i velika želja i ljubav prema rodnom kraju obnovile su njihovu kulturnu baštinu koja je tijekom rata otuđena od strane agresora. Sjećanje na rodni zavičaj unosi je četiri godine bol koju nije mogla izbrisati udobnost hotela, ljepota primorskih prostora, ni šetnje uz plavetnilo mora. Odjeci grmljavine neprijateljskih topova zagonjavali su svakodnevnicu. Sudjelovanje u KUU „Milan Begović“ pomoglo je zaboraviti tugu. Kola, pjevanje, glumački nastupi ublažavali su nostalgiju... *Hvala tebi, lipi grade Splite, ali ja sam iz Vrlike dite.* Želja za rodnim krajem bila je veća od plavetnila mora i šetnji po rivi. Te iste želje ostvarile su se 5. kolovoza 1995. godine kada je Vrlika oslobođena od agresora. Povratak u rodni kraj pobudio je u članovima još veću želju i ljubav prema čuvanju običaja.

Kroz svoju povijest KUU „Milan Begović“ nastupio je na mnogobrojnim međunarodnim nastupima u Mađarskoj, Njemačkoj, Poljskoj, Češkoj, Austriji, Sloveniji, BiH, Italiji, Litvi, ali i regionalnim: Đakovački vezovi, Vinkovačke jeseni, smotre folklora u Zagrebu, Splitu, Metkoviću, Velikoj Gorici, Seoska olimpijada Brođanci, Brodsko kolo, doček pape Ivana Pavla II., Splitsko ljetno, organizacija Vrličkog ljeta i opere *Ero s onoga svijeta*.

Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore jedinstveno je po načinu izvođenja. Bez glazbene pratnje ili neovisno o njoj, kad ona postoji (svirka u tradicijski instrument diple, mijeh ili specifičan način pjevanja u malim skupinama potresanjem glasa – *ojkanje*), jedino se na području Dalmatinske zagore izvodi u kolu koje se povremeno razbijaju u parove ili se tijekom cijelog plesa izvodi u parovima koji se kreću po krugu ili slobodno po plesnom prostoru. U *nijemom kolu* svaki plesač izvodi svoj korak, poskakujući u zatvorenom kolu ili hvatajući se u par, šećući neko vrijeme i vodeći svoje partnerice, po jednu ili dvije, da ih svi prisutni mogu dobro pogledati. Zatim opet snažno poskakujući s jedne noge na drugu povlači istodobno partnerice, isprobavajući javno njihovu vještina, naizgled bez određenih pravila, spontano, ovisno o raspoloženju i trenutačnoj želji za isticanjem pred drugima ili želji za zajedničkim snažnim i impresivnim kretanjem kola kad se hvata s ostalima u to *šuplje kolo*. U studenome 2011. UNESCO je uvrstio *nijemo kolo* u Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Glazbeni izričaj *ojkanje* s područja dalmatinskog zaleđa pripada tipu tradicijskog načina pjevanja za koji se može tvrditi da je najstariji sloj arhaičnih, tradicijskih pjevanja na hrvatskim područjima koja po etnografskoj podjeli spadaju u područje dinarskog areala. *Ojkanje* je arhaičko pjevanje za koje je karakteristično potresanje glasom, posebnim načinom pjevanja *iz grla*. Tu vrstu pjevanja, koju danas u većini krajeva nazivaju *starovinskim*, starinskim pjevanjem, izvodi pojedinac solo ili mnogo češće pojedinac uz pratnju drugoga glasa, koji u trenutku potresanja leži na duljem pratećem tonu. 2013. godine na 3. festivalu *ojkavice* u Miljevcima, pjevači KUU „Milan Begović“ Vrlika osvojili su prvo mjesto. Danas Udruga broji oko sedamdeset članova te djeluje u dvije sekcijske, dječja i odrasla folklorna skupina.

VODITELJICA DRUŠTVA: MARINA TURUDIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 36

4. KUD „PAURIJA“

MJESTO: DUBRAVCI

ŽUPANIJA: KARLOVAČKA

KUD „Paurija“ Dubravci osnovan je 2005. godine s ciljem očuvanja narodnih običaja, kulturnog naslijeđa, pjesama i plesova paurskog kraja koji se nalazi između rijeka Dobre

i Mrežnice. Okuplja šezdesetak članova, od toga tridesetak aktivnih koji djeluju kroz folklornu, pjevačku, glazbenu i kazališnu sekciju te mušku volkalnu skupinu. Od nastupa ističu se Brodsko kolo, Vinkovačke jeseni, Đakovački vezovi, Miholjačko sjelo, Trka na prstenac u Barbanu, Smotra izvornog folklora Ličko-senjske županije i Šibensko-kninske županije, šest puta na Međunarodnom festivalu folklora u Karlovcu, dva puta na Piškorevačkim sokacima, Međunarodna smotra folklora u Novom Čiću, Smotra folklora u Betini te dva nastupa u BiH. Redovni su sudionici Županijske smotre izvornog folklora Karlovačke županije. KUD je organizator manifestacije koja svake godine okuplja folklorna društva iz cijele Hrvatske. Kazališna sekcija kroz predstave njeguje izvorno narječe, a redoviti je sudionik županijskog festivala kazališnih amatera te organizator Večeri pučkog kazališta. Osim nastupa na smotrama, KUD „Paurija“ je prema iskazima starijih žitelja snimio film *Kad se dvoje vole odmalena*, u kojem su prikazani stari svadbenci običaji s polovice prošlog stoljeća.

VODITELJI DRUŠTVA: MATEJA POLOVIĆ, predsjednica

ŽELJKO KUČINIĆ, umjetnički voditelj

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 28

5. KUD „RAVNICA“

MJESTO: STARI PERKOVCI

ŽUPANIJA: BRODSKO-POSAVSKA

Kulturno-umjetničko društvo „Ravnica“ iz Starih Perkovaca osnovano je 1970. godine od kada djeluje uz jedan prekid te je rad obnovljen 1994. godine. KUD broji četrdeset aktivnih članova u folklornoj, petnaest članova u pjevačkoj skupini, i dvadesetak djece u malom KUD-u. Na najstarijoj Smotri Brodsko-posavske županije unazad pet godina dobio je najviše ocjene Hrvatskog sabora kulture pa je prije pet godina 27. listopada predstavljao Županiju u Sisku na 25. susretu hrvatskih folklornih ansambala i izvornih skupina – kategorija izvorni folklor.

KUD „Ravnica“ Stari Perkovci u suradnji s FAB-om bio je tri godine zaredom organizator Smotre folklornih pjevačkih skupina Brodsko-posavske županije *Mili Bože, svi pjevaju lipo*. Također, već 28. godinu zaredom KUD „Ravnica“ je i organizator božićnog koncerta pod nazivom *Na salaši kod Betlema*, koja se svake godine održava 27. prosinca, a proslavu 25. obljetnice uzastopnog rada održali su 25. svibnja 2019. godine, na svojoj manifestaciji *Nasred placa, nasred Perkovaca*.

Kulturno-umjetničko društvo njeguje pjesme, plesove i običaje Slavonije i svoje Županije, kao i plesove drugih krajeva Lijepe Naše, gostovalo je u mnogim krajevima Hrvatske i inozemstva. Tijekom godine Društvo organizira susrete s gostujućim društvima.

VODITELJI DRUŠTVA: PAVO FUNARIĆ, predsjednik

MIRKO DAMJANOVIĆ, voditelj

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

6. KUD „KLARUŠ“

MJESTO: MARUŠEVEC

ŽUPANIJA: VARAŽDINSKA

Kulturno-umjetničko društvo „Klaruš“ Maruševec osnovano je 16. lipnja 1998. godine. Djeluje na području Općine Maruševec, no u 24 godine svojega djelovanja, sve do danas, sudjelovalo je na preko petstotinjak nastupa na području Varaždinske županije, cijele Hrvatske, ali i izvan granica države.

Društvo broji osamdesetak članova, od kojih je većina članova školske dobi, i to je jedan od prioriteta u radu KUD-a, kao i edukacija mladih u smislu očuvanja kulturne baštine, ne samo maruševečkog kraja nego i cijele Hrvatske. U KUD-u „Klaruš“, čiji naziv simbolizira jednostavnu ogrlicu koja je sastavni

i nezaobilazni dio maruševečke nošnje, dok oblik *klaruša* simbolizira šesnaest naselja maruševečke općine, djeluje pet sekcija, folkorna, dramsko-recitatorska, tamburaška, pjevačka i etnografska sekcija. Društvo je sudjelovalo na 49. Đakovačkim vezovima, 2015. godine, na Vinkovačkim jesenima 2013. godine, na dječjim Vinkovačkim jesenima, a bili su i predstavnici Varadinske županije na Državnim susretima izvornog folklora 2016., 2017., 2018. i 2019. te Državnim susretima koreografiranog folklora 2021. godine.

Svakako treba istaknuti je da KUD „Klaruš“ predstavlja Varadinsku županiju i Općinu Maruševec na nekoliko međunarodnih nastupa: od Mađarske, u Budimpešti i Gyuru, do brojnih zapaženih nastupa u Sloveniji i Bosni i Hercegovini. U Društvu se posebna pažnja posvećuje radu s dječjim grupama, što je rezultiralo zapaženim nastupima na Dječjoj smotri u Kutini, na kojoj u dva navrata osvajaju srebrne medalje. Tamburaška sekcija KUD-a svoje zapažene nastupe niže od 2014. godine kada na Državnim smotrama tamburaških orkestara i sastava u dvije različite kategorije redovito osvaja srebrenе i zlatne plakete. KUD „Klaruš“ Maruševec redovito organizira Dane folklora u Maruševcu, Jesen u Maruševcu i Božićnu priču.

Osim očuvanja i predstavljanja maruševečke narodne nošnje, Društvo se ponosi i obnovljenim jurjevskim običajima maruševečkog kraja, koji svake godine povodom blagdana sv. Jurja, zaštitnika maruševečke župe, uprizoruje kićenje Jure Zelenog i Povorku Jure Zelenog.

VODITELJI DRUŠTVA: ANA REHVALD, predsjednica
PJERINO HRVACANIN, sekcija folklora
ZLATKO PEHARDA, grupa izvornog folklora
FRANJO PLANTAK, tamburaška sekcija
BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 45

7. HKUD „CRVENICE“

MJESTO: Tomislavgrad

DRŽAVA: Bosna i Hercegovina

Iako HKUD „Crvenice“ neslužbeno djeluje već dugi niz godina, Društvo je službeno osnovano 2018. godine. Članice i članovi od 2009. godine nižu brojne nastupe po raznim gradovima; od BiH i Hrvatske sve do Njemačke, Austrije i Švicarske. Društvo trenutačno broji oko pedeset članova svih generacija. Uz brojne nastupe Društvo se može pohvaliti i vlastitim tamburaškim sastavom koji djeluje u sklopu HKUD-a, pod nazivom *Crvenički tamburaši*. Iako smo relativno mlado društvo, ponosni smo na dosadašnji uspjeh. Kroz pjesmu i ples čuvamo svoje običaje od zaborava. Selo Crvenice oduvijek njeguje tradiciju, običaje i kulturnu baštinu Hrvata u svojem kraju. Nastojimo ostaviti neizbrisiv pečat svega hrvatskoga u našem selu. Nadamo se da ćemo vam kroz svojih nekoliko minuta pjesme i plesa prenijeti dašak Hercegovine i pokazati kako mi čuvamo svoje običaje.

VODITELJICA DRUŠTVA: IVONA RADOŠ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 18

8. KUD „DVIGRAD“

MJESTO: KANFANAR

ŽUPANIJA: ISTARSKA

Osnivač i začetnik KUD-a „Dvigrad“ 1975. godine pokojna je gospođa Amedea Marić, s ciljem očuvanja istarskih običaja i tradicije (plesova, pjevanja na tanko i debelo i svirke na tradicijskim instrumentima/glažbalima). Ime je dobilo po obližnjem ruševnom srednjovjekovnom gradiću Dvigradu, a dolazi iz mjesta odnosno Općine Kanfanar (Istarska županija) koja je poznata kao općina boškarina i fuži (istarsko autohtono govedo i tradicionalna domaća tjestenina). Broji pedesetak članova u dvije sekcije (folkorna i mažoretkinje). Društvo od svojeg osnivanja sudjeluje na raznim lokalnim i državnim

smotrama i manifestacijama, a nisu mu strana ni gostovanja i predstavljanja istarske tradicije u inozemstvu (Italija, Njemačka, Austrija, Švicarska...). Prikazuju običaje i narodne plesove svojega kraja od najpoznatijeg istarskog plesa *baluna* pa sve do plesova poput *sette passi* / špic polke, *balo de cuscin*, stare polke, mazurke i *promjene*. Od istaknutih sudjelovanja na smotrama važno je napomenuti da su sudjelovali na Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu i Državnoj smotri folklora Vinkovačke jeseni. Ove godine su suorganizator Središnje smotre folklora Istarske županije u svojem mjestu.

VODITELJI DRUŠTVA: EVELINO MARIĆ, predsjednik

IVAN PERIŠIĆ, umjetnički voditelj

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 14

9. KUD „ŠOKADIJA“

MJESTO: ŠUMEĆE

ŽUPANIJA: BRODSKO-POSAVSKA

Osnovan davne 1930. godine pod nazivom „Seljačka sloga“ u više navrata prekida svoj rad, a od 2000. godine mijenja ime u KUD „Šokadija“ i djeluje pod tim imenom. KUD broji oko pedeset članova i ima tri sekcije: pjevačku skupinu žensku, folkloru skupinu odraslih te pjevačku skupinu „Kirijaši“ (muška skupina). Svake godine organizira manifestaciju pod imenom *Inati se Slavonijo*.

VODITELJ DRUŠTVA: JOSIP ANDRIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

10. KUD „KREŠIMIR ŠIMIĆ“

MJESTO: PODCRKAVLJE

ŽUPANIJA: BRODSKO-POSAVSKA

Kulturno-umjetničko društvo „Krešimir Šimić“ osnovano je 1995. godine na inicijativu mještana općine Podcrkavlje. Društvo njeguje izvorni i koreografirani folklor. Društvo je nastupalo na brojnim smotrama folklora diljem Lijepe Naše te u inozemstvu. U društvu djeluju četiri folklorne sekcije: dječja skupina, muška pjevačka skupina „Rakijaši“, ženska pjevačka skupina te odrasla plesna skupina. Organizatori su smotre folklora pod nazivom *Rakijada*, dječje smotre *Razigrani malisani* te pučkog crkvenog korizmenog pjevanja. Društvo broji oko četrdeset odraslih članova i dvadesetero djece.

VODITELJICA DRUŠTVA: BRANKA PEH

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

11. KUD „MATIJA ANTUN RELKOVIĆ“

MJESTO: DAVOR

ŽUPANIJA: BRODSKO-POSAVSKA

Kulturno-umjetničko društvo osnovao je 4. siječnja 1981. godine s ciljem očuvanja narodne baštine i običaja mjeseta Davor. Dobilo je ime po najpoznatijem mještaninu Davoru, Matiji Antunu Relkoviću, književniku i prosvjetitelju. Tijekom postojanja Društvo je nastupilo u više navrata na svim važnijim smotrama folklora u Republici Hrvatskoj: između ostalih na Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu, Đakovačkim vezovima, Vinkovačkim jesenima i brojnim drugim manifestacijama, a ponosi se i brojnim gostovanjima u inozemstvu: od susjednih BiH, Srbije, Mađarske i Italije, do Malte i Francuske. Zahvaljujući ljubavi članova prema svojem mjestu, zavičaju i narodu, njeguje tradicionalno i izvorno pjevanje, kola i plesove, prikuplja i čuva narodne nošnje i ostale stare predmete iz povijesti mjeseta, a Društvo je odgojilo i već nekoliko generacija vrsnih tamburaša.

VODITELJ DRUŠTVA: ZVONIMIR TANKOSIĆ, predsjednik

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 40

12. ANSAMBL „GOTSE DELCHEV”

MJESTO: SOFIJA

DRŽAVA: BUGARSKA

Folklorni ansambl „Gotse Delchev” iz Sofije među najboljim je ansamblima koji izvode narodne pjesme i plesove u zemlji. Osnovale su ga bugarske izbjeglice iz Egejske i Vardarske Makedonije po zamisli skladatelja Dimitra Dineva 1945. godine. Ime Goce Delčev nosi po poznatom bugarskom revolucionaru i nacionalnom heroju iz Kukuša, Egejska Makedonija. Među umjetničkim voditeljima ansambla jesu Ivan Pavlov, Dimitar Dinev, Lyuben Tachev, Dimitar Manov i Margarita Nedkova. Trenutačno je glavni umjetnički voditelj i koreograf Asen Pavlov, ravnatelj vokalnog zbora je Marek Djakov, a vokalne skupine s orkestrom Evgeni Pavlov. Glavni ravnatelj ansambla je Vladimir Mitov. Ansambl sudjeluje na mnogim gostovanjima i nastupima te tako čuva, prenosi i predstavlja svoj folklor u zemlji i inozemstvu. Nastupa na mnogim festivalima, natjecanjima i ujedno osvaja zaslužene nagrade. Ansambl je predstavio bugarski folklor brojnoj publici u Francuskoj, Italiji, Grčkoj, Makedoniji, Albaniji, Srbiji, Bosni i Hercegovini, Turskoj, Slovačkoj, Mađarskoj, Portugalu, Dubaju, Indiji i dr. Time je pridonio razvoju bugarskog folklora i njegovu širenju. Pjevači ansambla uspijevaju osvojiti sve koji su uspjeli čuti njihove zlatne glasove uz pratnju talentiranih glazbenika dok u pozadini plešu uskovitlani plesači. Ansambl je član CIOFF-a Bugarske.

VODITELJ DRUŠTVA: ASEN PAVLOV, umjetnički voditelj

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

13. KUD „MIJAT STOJANOVIĆ”

MJESTO: BABINA GREĐA

ŽUPANIJA: VUKOVARSKO-SRIJEMSKA

KUD „Mijat Stojanović“ osnovao je, davne 1909. godine, student prava Matija Bačić pod nazivom glazbeno društvo „Zvonimir“. Dvije godine kasnije, student medicine Šima Stojanović osniva društvo „Stojanović“. Krajem 1950-ih dva se društva ujedinjuju u jedno društvo pod nazivom „Mijat Stojanović“. KUD trenutačno djeluje u tri skupine: dječja folklorna sekcija, odrasla folklorna sekcija i muška pjevačka skupina. Tijekom godina KUD je sudjelovao na brojnim manifestacijama u Hrvatskoj, poput Đakovačkih vezova, Vinkovačkih jeseni, Šokačkog sijela i mnogih drugih. KUD je također sudjelovao na brojnim manifestacijama i u drugim zemljama, susjednoj nam Bosni i Hercegovini, Italiji, Španjolskoj, Češkoj, Austriji itd.

VODITELJ DRUŠTVA: MIRKO DAMJANOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 40

14. KUD „LIPA”

MJESTO: SEMELJCI

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

Bogatstvo folklorne tradicije, pjesme, plesa i mnoštvo različitih nošnji pretočeno je u KUD „Lipa“ iz Semeljaca, čija bogata povijest seže još u 1892. godinu kada kreću početci folklornog amaterskog djelovanja u sklopu seljačkog društva, iako je Društvo službeno osnovano 18. svibnja 1966. godine. Na brojnim gostovanjima u zemlji i inozemstvu „Lipa“ je privukla pozornost gledatelja izvornim folklorom, običajima i *lipim ruvom* svojih baka, brižno čuvanim u starim hrastovim škrinjama, otrgnutim od zuba vremena. Važno je naglasiti da Društvo i danas, poslije toliko vremena kontinuiranog rada, posebnu pažnju pridaje tradicionalnom spremanju, jer je u Semeljcima neizrecivo bogatstvo narodnoga ruha pa ne čudi da se Semeljančanke predstavljaju na različitim smotrama tradicionalnog odijevanja i postižu zavidne rezultate.

Društvo je organizator smotre *Kolo na Vrbaku* koja se održava u lipnju, oko blagdana sv. Antuna, gdje se okupljaju kulturno-umjetnička društva. Semeljčani svake godine okite svoje kuće, prozore i kapije različitim rukotvorinama: *ponjavcima, otarcima, rubinama* i maramama, i tako barem jedanput godišnje iznesu na svjetlo dana sve bogatstvo koje su naslijedili od svojih baka i mama. Društvo broji stotinjak aktivnih članova podijeljenih u nekoliko sekcija: folklorna, muška pjevačka skupina, ženska pjevačka skupina, dječja folklorna sekcija. Osim tradicionalnih pjesama i igara semeljačkoga kraja, Društvo se predstavlja bunjevačkim, baranjskim, slovačkim i posavskim plesovima i na taj način njeguje veliki spektar tradicijskog života s različitim područja Hrvatske. Velika volja, visoki ciljevi, a nadasve ljubav prema tradiciji i kulturi čvrst su temelji ovoga Društva koji će se njegovati onoliko dugo koliko ih budemo znali cijeniti.

VODITELJ DRUŠTVA: MIRKO MIHALJEVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

15. KUD „ĐURO PANDŽA – KEKA”

MJESTO: NIJEMCI

ŽUPANIJA: VUKOVARSKO-SRIJEMSKA

Kulturno-umjetničko društvo osnovano je davne 1936. godine kao ogrank Seljačke sluge, 1976. godine mijenja ime u KUD pri DVD-u Nijemci i kao takvo djeluje do 2022. godine kada mijenja naziv u „Đuro Pandža – Keka“. KUD nastupa na manifestaciji Divan je kićeni Srijem, Vinkovačke jeseni, Županijskoj smotri dječjeg folklora Vukovarsko-srijemske županije, i na ostalim manifestacijama u našoj Županiji i šire. Kulturno-umjetničko društvo djeluje u dvije skupine: odrasla skupina koja broji četrdesetak članova i dječja skupina koja broji tridesetak članova.

VODITELJ DRUŠTVA: TOMISLAV SUBOTIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

16. OTOK

MJESTO: OTOK

ŽUPANIJA: VUKOVARSKO-SRIJEMSKA

KUD „Josip Lovretić“ djeluje od 1971. godine. Nosi ime po etnografu i svećeniku Josipu Lovretiću. Kroz različite manifestacije pokušava oživjeti običaje kako ih je Lovretić opisao u svojoj monografiji *Otok*. Društvo broji oko šezdeset članova, djeluje u maloj i velikoj grupi, a pri KUD-u su i ŽPS „Vezenke“. Običaj *kraljičari* izvodi se na prvi i drugi dan Duhova te ide ophodnja kroz mjesto koju KUD održava već unazad niz godina.

VODITELJICA DRUŠTVA: MIRELA KOVAČIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

17. KUD „LEDINA“

MJESTO: GAŠINCI

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

Društvo je osnovano 1997. godine. U svojem radu njeguje tradicijske običaje Đakovačine. 80-ak aktivnih članova koji djeluju u društvu podjeljeno je u četiri skupine: mala, srednja i odrasla folklorna skupina te pjevačka skupina. Nastupali su na mnogim smotrama diljem Lijepe Naše, a mogu se pohvaliti i inozemnim nastupima (Republika Češka, tri puta Makedonija, te više od deset nastupa širom BiH). Osim nastupa organiziraju i mnoga događanja u selu. Društvo ove godine slavi 25 godina postojanja i tim povodom snimljen je i nosač zvuka „Oj Ledino, mjesto od veselja“, koji će na jesen ugledati svjetlo dana.

VODITELJICE DRUŠTVA: IVANA ČIK I IVANA KOČET

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 25

18. KUD „MILKO CEPELIĆ“

MJESTO: VUKA

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

KUD „Milko Cepelić“ osnovan je 2017. godine, a nosi ime jednog od najvećih svećenika, povjesničara i etnologa na području Đakovštine, koji je rođen i odrastao u Vuki. Cepelić se kao tajnik biskupa J. J. Strossmayera posebno zalagao za očuvanje narodnog života i običaja ovih prostora, što je i jedan od ciljeva ovoga Društva.

Društvo broji 40-ak članova odrasle i dječje skupine. Do sada je Društvo nastupalo na različitim manifestacijama u Osječko-baranjskoj te susjednim županijama. KUD „Milko Cepelić“ organizator je Smotre folklora *Blago čuvam, blagom se dičim* i dječje Smotre folklora *Ringe raja sa Utvaja*.

VODITELJI DRUŠTVA: VEDRAN ĐAMBIĆ, voditelj plesa

MARTINA STRAPAĆ, voditeljica pjesme

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

19. KUD „VESELA ŠOKADIJA“

MJESTO: LAPOVCI

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

KUD „Vesela Šokadija“ Lapovci osnovan je 2013. godine s ciljem očuvanja običaja i plesova svoga sela. Broje oko 30 aktivnih članova. Nastupali su širom naše zemlje i u inozemstvu. Ponosi su organizatori smotre folklora *Ljeto u Lapovcima* i božićnog koncerta na svetog Stjepana.

VODITELJICA DRUŠTVA: KATARINA KNOL

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

20. KUD „ŠOKADIJA“

MJESTO: BUDROVCI

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

Kulturno-umjetničko društvo „Šokadija“ Budrovci postoji i djeluje neprekidno od 1983. godine. Svojim nastupima predstavilo se na svim važnijim smotrama u Republici Hrvatskoj, a Budrovce, Đakovo, Đakovštinu i Slavoniju predstavilo je i u Austriji, Njemačkoj, Mađarskoj, Vojvodini, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. Domaćin je folklorne manifestacije *U Budrovci, na Nedjelu bilu* i dječje smotre folklora *Rubina zlatne jeseni*, a sudionik je i Đakovačkih bušara, te sudjeluje na karnevalskim smotrama u različitim krajevima Hrvatske. Društvo djeluje kroz rad dječje folklorne skupine, folklorne skupine odraslih i tamburaškog sastava. Voditeljica dječje skupine je Anita Kretonić, a voditelj skupine odraslih je Mato Ručević.

VODITELJ DRUŠTVA: MATO RUČEVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 42

21. KUD „TENA“

MJESTO: ĐAKOVO

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

Kulturno-umjetničko društvo „Tena“ iz Đakova je osnovano 21. svibnja 1985. godine. U ovih proteklih 37 godina svoga rada Društvo je zabilježilo značajne uspjehe svojim koreografijama, pjesmama, plesom i prekrasnim nošnjama u domovini Hrvatskoj i diljem svijeta. „Tena“ broji oko 180 aktivnih članova u nekoliko sekcija (folklornih, tamburaških i MVS „Bećarine“) te potvrđuje i čuva pradjedovsko nasljeđe i svijetu pokazuje postojanje bogate kulturne baštine. Članovi KUD-a „Tena“ ponajprije obrađuju pjesme, običaje i plesove svoga zavičaja Đakovštine, ali i folklorno nasljeđe cijelog hrvatskog naroda. „Tena“ njeguje sve ono što je lijepo, plemenito i skladno u srcu i duši hrvatskog čovjeka od Slavonije i Baranje preko Posavine, Međimurja, Like, Trogira,

Splita, Pokuplja, Mađarske Podravine, Prigorja, Bunjevac itd. „Tena“ je u proteklih 37 godina svoga rada obišla cijelu Europu na međunarodnim festivalima, posjetila Meksiko, Egipat, Kinu, Indoneziju, Rusiju i SAD te svojim nastupima oduševila publiku prekrasnim koreografijama i prekrasnim nošnjama, što potvrđuje broj poziva na nove festivalne.

VODITELJI DRUŠTVA: ENRIH MERDIĆ,

VODITELJ FA „SLAVONSKЕ KRALJICE“

ANEMARIJA JURIŠIĆ, VODITELJICA FA „DUKATI“

STJEPAN JURIŠA, VODITELJ FA „ZVONČIĆI“ I „PČELICE“

LUKA JURIŠA, VODITELJ TAMBURAŠA

TOMISLAV RADIČEVIĆ, VODITELJ MVS „BEĆARINE“

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 140

22. KUD „VESELA ŠOKADIJA“

MJESTO: KORITNA

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

Kulturno-umjetničko društvo „Vesela Šokadija“ iz Koritne osnovano je 1950. godine. Kulturno-umjetničko društvo njeguje pjesme, plesove i običaje svoga sela Koritne te djeluje u folklorenoj, tamburaškoj, pjevačkoj i dječjoj skupini. Za sve svoje koreografije posjeduju veliki izbor raznolike vlastite nošnje. KUD „Vesela Šokadija“ do sada se predstavilo na mnogobrojnim smotrama folklora diljem Lijepe Naše. Od nekih potrebno je spomenuti Međunarodnu smotru folklora u Zagrebu, Državnu smotru folklora u Vinkovcima, Državnu smotru folklora u Metkoviću, Međunarodnu smotru folklora u Italiji, Međunarodnu smotru folklora u Tolisi (Bosna i Hercegovina), Međunarodnu smotru Balkanski festival u Makedoniji, Međunarodni festival folklora i glazbe *Budva festival days* u Crnoj Gori. Također se mogu pohvaliti sudjelovanjem na *Međunarodnim susretima čuvara hrvatske etno baštine* u Stuttgartu u Njemačkoj, gdje su osvojili 3. mjesto po ocjeni publike te na susretu hrvatskih folklornih ansambala i izvornih skupina u kategoriji izvorni folklor u Sisku. Stalni su sudionici Međunarodne smotre folklora Đakovački vezovi. Tijekom godine Društvo organizira Smotru folklora *Poklade su milo janje moje* te na Uskrsni ponедjeljak *Uskrsno jahanje* koje svake godine bude dobro posjećeno.

VODITELJ DRUŠTVA: JOSIP NERALIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

23. HKUD „ŠIROKA KULA“

MJESTO: ŠIROKA KULA

ŽUPANIJA: LIČKO-SENJSKA

Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo „Široka Kula“ djeluje od 2013. godine kroz folklornu, tamburašku, dramsku sekciju te etno radionicu. U sklopu folklorne sekcije djeluje dječja skupina te muška i ženska pjevačka skupina. Iako relativno mlađe društvo, kontinuiranim radom i zalaganjem članova postiglo je reputaciju i hvalevrijedna priznanja, nagrade i pohvale struke. Sudjelovali su na svim prestižnim smotrama folklora u RH, od kojih izdvajaju 55. Međunarodnu smotru folklora u Zagrebu, 54. i 56. Vinkovačke jeseni, 37. smotru folklora *Na Neretvu misećina pala*, Državnu smotru folklora malih vokalnih sastava Hrvatske, Smotru muških pjevačkih skupina u Ivanić Gradu te sudjelovanje tri puta u programima Brodskog kola. Izdvajaju i dva puta sudjelovanje u HRT-ovim emisijama Dobro jutro, Hrvatska te sudjelovanje na manifestacijama u Zadru, Sinju, Slunju, Sincu, Polači, Trnjanima, Zagrebu, Belišću te u Bačkom Monoštru i Žepču. Kruna dosadašnjeg rada je izdanje nosača zvuka pod nazivom *Velebit, do neba si velik* s petnaest glazbenih brojeva, a u tijeku je snimanje i drugog nosača zvuka. Kao organizatori brojnih koncerata i izložbi tradicijskog rukotvorstva postali su prepoznatljivi kao pravi ambasadori tradicijske baštine Like.

VODITELJ DRUŠTVA: IVAN STARČEVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 21

24. HRVATSKI OBIČAJ TAMBURAŠI

MJESTO: KANSAS CITY

DRŽAVA: SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Nakon sudjelovanja na Tamburaškom festivalu odraslih u Saint Louisu 2006. godine zapalila se iskra. Vožnja autobusom kući zatekla je nekoliko bivših tamburaša Saint John Juniora iz Kansas Cityja koji su se zapitali zašto nemaju grupu i bi li bilo moguće napraviti jednu. Činilo im se je da baš to pravo vrijeme. Nakon dvaju okruglih stolova proces je započeo. Instrumenti su osigurani do ožujka 2007. godine i počelo se s probama. Zajedničko vrijeme članova značilo je puno više nego što se riječima može izraziti na hrvatskom ili engleskom jeziku. Svi su znali da im je ljubav prema tamburaškoj glazbi ono zajedničko. Ono što nisu očekivali, bila su divna prijateljstva koja će se razviti. Ne samo među onima koji su bili u bivšem juniorskom tamburaškom programu nego i među onima koji su im se pridružili kao nedavni doseljenici iz Hrvatske. Iako sada vodstvo pripada Ricku Mikesicu, veliki dio zasluga pripada Donu Lipovcu, za njegovu životnu predanost i strast prema dijeljenju slavonske kulture. Petnaest godina kasnije, tamburaši putuju diljem SAD-a i nastupaju na mnogim tamburaškim festivalima Hrvatske bratske zajednice te su izdali dva CD-a. Ovogodišnje sudjelovanje na 56. Đakovačkim vezovima probudio je kod članova poseban osjećaj počašćenosti i smatraju ga važnim vrhuncem svoga zajedničkog vremena.

VODITELJ DRUŠTVA: RICHARD MIKESIC

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 13

25. KUD „DESINEC”

MJESTO: GORNJI DESINEC

ŽUPANIJA: ZAGREBAČKA

KUD „Desinec“ osnovan je 2005. godine. Od dana osnutka svojim djelovanjem njeguje bogatu kulturno-umjetničku tradiciju desinečkog kraja, kao i očuvanje kulturne, folklorne i umjetničke baštine RH u cjelini. Jedan od ciljeva Društva je i očuvanje, njegovanje te javno prezentiranje izvornog folklora. Unutar Društva trenutačno djeluju odrasla folklorna sekacija, tamburaška sekacija te pjevačka. Svake godine organiziraju jedinstveni dječji folklorni festival *Moje kolo malo*. Od mnogobrojnih nastupa po cijelog Hrvatskoj izdvajaju nastupe na regionalnim i županijskim smotrama izvornog folklora; Đakovačkim vezovima, Vinkovačkim jesenima, 23. Susretu hrvatskih folklornih ansambala i izvornih skupina u Koprivnici, MSF Zagreb, u televizijskoj emisiji Dobro jutro, Hrvatska i dr., a od inozemnih u Makedoniji, Mađarskoj, Italiji, Republici Češkoj itd. 2015. godine dobili su plaketu Grada Jastrebarskog za svoj rad i promicanje tradicije desinečkog kraja. Osobito su ponosni na obnovljen glazbeno-scenski prikaz desinečke svadbe koji prikazuje svadbene običaje u Desincu prošloga stoljeća. Voditeljica folklorne sekcijske je Jelena Režek, a voditelj tamburaške i pjevačke sekcijske je Ivan Hlebić. Predsjednica Društva je Martina Županac.

VODITELJI DRUŠTVA: IVAN HLEBIĆ, voditelj tamburaša

JELENA REŽEK, voditeljica plesa

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 20

26. KUD „SELJAČKA SLOGA”

MJESTO: PREKOPAKRA

ŽUPANIJA: POŽEŠKO-SLAVONSKA

KUD „Seljačka sloga“ Prekopakra osnovan je davne 1929. godine i imao je prekid rada samo za vrijeme Domovinskog rata. Redovito održavaju probe i na taj način uz nastupe čuvaju bogatstvo izvornoga folklora i folklora ostalih dijelova Slavonije. Jako su ponosni na svoju izvornu narodnu nošnju, zbog njezinog posebnog izgleda i bjeline, te su poznati kao *bijeli Šokci*.

Uz očuvanje starih nošnji (preko 150 godina), trude se stalno obnavljati i obogaćivati fundus novim nošnjama. Predstavljalji su svoje selo, svoj grad i državu izvan granica naše domovine u Škotskoj, Francuskoj, Njemačkoj i Slovačkoj. Istaknuli bi sudjelovanje na smotrama folklora u Zagrebu, Đakovu, Vinkovcima, Pleternici, Slavonskom brodu i diljem Lijepe Naše, zatim sudjelovanje u HTV ovoj emisiji Lijepom našom te na svim manifestacijama u Gradu Pakracu. Organiziraju u svom selu *Šokačko sijelo*, cjelovečernji program svoga KUD-a i smotru folklora Pakračko ljetu, na kojoj im je cilj svake godine ugostiti KUD-ove iz različitih dijelova Lijepe Naše i pokloniti svojim sugrađanima bogati program kulturne baštine.

VODITELJICA DRUŠTVA: MARTINA SVJETLIČIĆ BRTAN

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

27. SKUD „BRAĆE BANAS”

MJESTO: JOSIPOVAC PUNITOVAČKI

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

Društvo je osnovano 1967. godine usporedno s utemeljenjem Đakovačkih vezova i kontinuirano djeluje do danas, u posljednjih 30 godina pod okriljem Matice slovačke Josipovac. U radu SKUD-a djeluje nekoliko skupina, mlađa i starija dječja skupina koja je najbrojnija s 50-ak članova, odrasla plesna skupina, ženska pjevačka skupina, tamburaška skupina, tradicijska skupina te likovna grupa „Kontrast“ koja svojim umjetničkim djelima sudjeluje na izložbama u zemlji i inozemstvu i postiže zavidne rezultate. Društvo je orijentirano na njegovanje tradicija koje su Josipovčani razvili u vlastitoj, ovdašnjoj, sredini, ali i tradicija iz Slovačke, osobito područja Kysuca odakle Josipovčani vuku svoje podrijetlo.

VODITELJ DRUŠTVA: MARIJAN BATOREK

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

28. KUD „HRVATSKA ČITAONICA”

MJESTO: SELCI ĐAKOVAČKI

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

KUD „Hrvatska čitaonica“ iz Selaca Đakovačkih djeluje s povremenim prekidima od 1969. godine. Trenutačno u KUD-u djeluje oko 50 članova. U KUD-u „Hrvatska čitaonica“ djeluju dječja skupina, odrasla skupina, tamburaška skupina, skupina žena koje putem radionica prate rad KUD-a. KUD „Hrvatska čitaonica“ nastoji pratiti sve kulturne događaje koji se odvijaju u Selcima Đakovačkim i postaje važan čimbenik u stvaranju kulturnog identiteta Selaca Đakovačkih. Brojna mladež Selaca Đakovačkih barem se na kratko i povremeno zadržava u okviru djelatnosti KUD-a.

KUD „Hrvatska čitaonica“ kroz svoj rad osposobljava 15-ak članova za sviranje tradicijskih instrumenata, stoga je neupitna instrumentalna pratična praksa bilo koje aktivnosti i događaja vezanih za rad KUD-a. U svome radu koriste elemente folklorne tradicije Selaca Đakovačkih, rekonstruiraju stare plesove, običaje te dječje igre i plesove u cilju očuvanja kulturne baštine Selaca Đakovačkih i Đakovštine. KUD „Hrvatska čitaonica“ održava kontinuitet povezanosti starine i novih kulturnih događaja te razvija kod mlađih naraštaja cjelokupan etički razvoj u duhu pravilne obiteljske tradicije kraja u kojem su rođeni i provode svoju mladost.

U dosadašnjem radu redovito su nastupali na svim važnim događajima u Đakovštini, počevši od velikih i Malih Đakovačkih vezova. KUD „Hrvatska čitaonica“ kroz svoj višegodišnji rad sudjelovao je na brojnim smotrama u različitim krajevima Hrvatske i inozemstva. KUD je kroz aktivno sudjelovanje dječje skupine nastupio i na svim dječjim smotrama u okolini

Đakova. Dječja skupina KUD-a svojim se nastupima istaknula i izvan Đakovštine. U svom višegodišnjem radu nastupali su na Vinkovačkim jesenima, u Dubrovčaku Lijevom, Kutini, Čepinu, Maloj Subotici, Antunovcu i u drugim mjestima. KUD „Hrvatska čitaonica“ organizator je dječje smotre *U Selcima za Brašančevo*, koja se ove godine održava po 7. put 12. lipnja 2022. godine. Prošlogodišnju smotru posebno je ukrasila jedinstvena i inovativna izložba likovnih, literarnih i tehničkih radova na temu Brašančeva u Đakovštini. Druga velika aktivnost KUD-a „Hrvatska čitaonica“ održavanje je izložbe na temu *Od Cvjetnice do Uskrsa*, koja se održala 16. listopada 2021. u sklopu Dana europske baštine 2021. KUD je sudjelovalo u projektu Srednje strukovne škole Antuna Horvata Đakovo, koja je Đakovčanima predstavila dva uspješno odrađena školska projekta koji su predstavljeni kroz Adventsku i Božićnu slavonsku kuharicu te brošuru s receptima za božićni kruha u sklopu Međunarodnog školskog projekta *Božićni kruh mojega kraja*. Prema tome, svaka naša skupina nastoji što bolje djelovati u okviru svoje djelatnosti, a uprava KUD-a nastoji postaviti zdrave temelje za aktivnosti svake od njih čineći tako jednu, jedinstvenu međugeneracijsku skupinu.

VODITELJICA DRUŠTVA: EVICA ŠERFEZI

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

29. KUD „SLAVONAC“

MJESTO: FORKUŠEVCI

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

Društvo je osnovano 1974. godine. U svom radu njeguje izvornu pjesmu i ples. Za to su dobili mnoga priznanja i diplome. Nastupali su diljem Republike Hrvatske. Nastupali su i na Vinkovačkim jesenima, na Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu, u Metkoviću, Dubrovniku, Rijeci, Valpovu, Donjem Miholjcu, Pitomači i mnogim drugim mjestima. Sudjelovali su na smotrama pučkog crkvenog pjevanja u Zagrebu u zagrebačkoj katedrali i u crkvi svete Katarine, u Topolju, Semeljcima, Viškovcima i Đakovu. Snimili su tri projekta u organizaciji HRT-a, i to starinske običaje: čijalo perja, komušanje kukuruza i žetvu. Snimili su i nekoliko radijskih emisija o svatovskim običajima u Forkuševcima. Posebno se ističu gostovanja i nastupi izvan Republike Hrvatske. Nastupali su i na međunarodnoj smotri folklora u Republici Češkoj, na smotri folklora u Bugarskoj pod nazivom *Sofjsko proljeće* te u Makedoniji na smotri pod nazivom *Ilindenski denovi*. Posjetili su i Italiju, tj. Rimini, zatim Bosnu i Hercegovinu i Mađarsku gdje su se također predstavili pjesmama i plesovima svoga kraja. Ipak, posebno zadovoljstvo predstavlja im nastup na Đakovačkim vezovima čiji su sudionici više od 40 godina. Sudjelovali su i na otvorenju Đakovačkih vezova prikazujući običaje: čijalo perja i vinčac – svatovski običaj. Organizatori su smotre folklora u svome selu pod nazivom *Jesen stiže, dunjo moja*. Izvode isključivo izvorne pjesme i plesove Slavonije, đakovačkog kraja.

VODITELJICA DRUŠTVA: ZDENKA MIKLEUŠEVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 25

30. KUD „PERKOVČANI“

MJESTO: NOVI PERKOVCI

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

KUD „Perkovčani“ iz Novih Perkovaca osnovan je 2017. godine pa ove godine slavi prvi pet godina rada. Društvo djeluje u tri skupine: folklornoj, ženskoj pjevačkoj te muškoj pjevačkoj skupini „Faši“. Društvo je do sada nastupalo na mnogim manifestacijama, a posebno su istaknuti nastupi u Sisku 2018. godine na 25. Susretima hrvatskih folklornih ansambala i izvornih skupina,

2019. godine u Metkoviću na 35. Smotri folklora jadranske Hrvatske *Na Neretu mijećina pala*, 54. Vinkovačkim jesenima, Đakovačkim vezovima te 55. Međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu. Društvo s ponosom predstavlja svoje selo, Đakovo i Slavoniju. 2019. godine po prvi su put organizirali svoju manifestaciju pod nazivom *Smotra folklora na drumu*. Cilj KUD-a je zaustaviti odumiranje tradicije i običaja svoga kraja te očuvanja nošnje koja je sva u privatnom vlasništvu pa dočarava bogatstvo kraja iz kojeg dolazi.

VODITELJ DRUŠTVA: ROBERT ADRIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 35

31. KUD „SKLAD“

MJESTO: ĐAKOVO

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

KUD „Sklad“ iz Đakova osnovan je 1863. godine kao pjevačko društvo. Od kraja 19. stoljeća u Društvu djeluju kazališna družina i tamburaški orkestar. Prvi mecena Društva bio je J. J. Strossmayer. KUD „Sklad“ bio je organizator i sudionik mnogobrojnih koncerata, zabava, kostimiranih zabava, a izvodili su mjuzikle, operete i opere. Početkom 50-ih godina 20. stoljeća prvi put se spominje i folklor, ali se radi sporadično sve do kraja 70-ih godina. Od tada se intenzivira rad folklora, i to izvornog folklora i običaja. Suorganizatori su Ivanjskih kriješova i Smotre građanskih plesova i starogradskih pjesama. Društvo je nastupilo na svim značajnim smotrama u zemlji (Međunarodna smotra folklora u Zagrebu, Špancir fest Varaždin, Aurea fest Požega...), mnogobrojnim događanjima lokalnog značaja te u Bosni i Hercegovini, Austriji, Makedoniji i Crnoj Gori. Među prvima u RH osnivaju mažoretkinje, a nešto kasnije i suvremene oblike kulturnog izričaja (ritmika, jazz dance). Voditelj KUD-a „Sklad“ je Nikola Šuća. Predsjednica KUD-a „Sklad“ je Silvija Bodakoš.

VODITELJ DRUŠTVA: NIKOLA ŠUĆA

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 25

32. KUD „IVAN MEŠTROVIĆ“

MJESTO: VRPOLJE

ŽUPANIJA: BRODSKO-POSAVSKA

Kroz dugi niz godina KUD „Ivan Meštrović“ Vrpolje daje pečat kulturnom životu Vrpolja. Okuplja sve ljubitelje folklora, običaja, pjesme i plesa. Pjevačka, folklorna i tamburaška sekacija sudjeluju na svim važnim manifestacijama u zemlji i inozemstvu te pronose i diče ime Vrpolja. KUD je 80-ih godina bio jedan od najboljih u domovini, a kraljice – ljelje ponos su Vrpolja i cijele regije. Danas se KUD „Ivan Meštrović“ sastoji od ženske, muške te mješovite pjevačke skupine, tamburaškog orkestra, folklorne i dramske sekcije za djecu i odrasle. KUD danas broji više od 100 aktivnih, podupirućih i počasnih članova, organizira različite radionice i druženja, Dječju smotru folklora *U Vrpolju na ponos i diku*, Memorijalni koncert *Tamburaška uspomena na Marija Bogdanovića – Šlesia* i Odraslu međunarodnu smotru folklora *Mo smo društvo još iz davnih dana*. Predsjednica KUD-a je Mihajla Šunić, voditelj tamburaškog orkestra je Dražen Ančić, tekstove za dramske sekcije i pjesme za KUD piše Davor Šunić, a voditeljica svih sekacija KUD-a je Katarina Marinović.

VODITELJI DRUŠTVA: DRAŽEN ANČIĆ

DAVOR ŠUNIĆ

KATARINA MARINOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 40

33. KUD „SLOGA”

MJESTO: SATNICA ĐAKOVAČKA

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

Društvo radi punih 26 godina na očuvanju izvornoga folklora, nošnje i tradicije svoga kraja, Đakovačine. Svojim radom i zalaganjem postali su prepoznatljivi širom lijepe naše domovine te su sudionici svih značajnijih smotri folklora u zemlji i izvan nje. Posebno ističu Međunarodnu smotru folklora u Zagrebu, Đakovačke vezove, Vinkovačke jeseni, Brodsko kolo. Od Đakova do Dubrovnika, preko susjedne BiH, daleke Litve, Švicarske i Španjolske, Mađarske, Njemačke, svuda s ponosom predstavljaju našu Slavoniju i lijepu nam domovinu Hrvatsku.

Društvo uskoro izdaje svoj prvi CD s pjesmama i napjevima našega kraja. U Društvu se njeguje običaj Ivana kojeg su nedavno predstavili na smotri *Ivanjski krijes*. Posebno se njeguje rad s djecom u folklornoj skupini, tamburaškoj skupini i mažoretkinjama, te su upravo njihove skupine razlog što su ove godine po četrnaesti put organizirali smotru folklora *Satnica u igri, pjesmi i plesu*.

VODITELJI DRUŠTVA: DARIO ŠAKOTA

MIRA ŠALKOVIĆ

MARIJA ILAKOVAC

TOMICA IVANOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 45

34. METLIŠKA FOLKLORNA SKUPINA „IVAN NAVRATIL”

MJESTO: METLIKA

DRŽAVA: SLOVENIJA

Teško je pronaći zemlju s toliko prikladnim imenom kakvo ima Bijela krajina. Bijela narodna nošnja i bijele breze njezini su simboli jer je siromašni stanovnik ove zemlje na granici Slovenije bio prisiljen nositi bijelu haljinu od lanenog platna, a uz njega su išle samo breze. I jedno i drugo postalo je i ostalo temelj belokranjske narodne tradicije. Skupina je nastupala u Sloveniji i inozemstvu. Sudjelovala je na nekoliko festivala folklora Sloveniji, Hrvatskoj, Makedoniji, Italiji, Njemačkoj, Austriji i drugim zemljama srednje Europe. Među brojnim osvojenim nagradama i priznanjima skupina je osvojila 1. i 2. mjesto na natjecanju folklora u Goriziji u Italiji (1978.) i u Trentu u Italiji (1986.) u natjecanju autohtonih folklornih skupina.

VODITELJ DRUŠTVA: JANEZ STOPAR

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

35. KUD „DRENJANCI”

MJESTO: DRENJE

ŽUPANIJA: OSJEČKO-BARANJSKA

Društvo je osnovano 6. siječnja 1979. godine i u svome postojanju djelovalo je na području očuvanja i zaštite kulturnih

nematerijalnih dobara izvodeći izvorni folklor Đakovštine na različitim smotrama izvornoga folklora u Republici Hrvatskoj (Međunarodna smotra folklora u Zagrebu, Đakovački vezovi, Vinkovačke jeseni, Na Neretvu misećina pala, Međunarodni festival kulture *Proljetni zvuci Jana Vlašimskog* Virovitica itd.) i međunarodnim smotrama (Njemačka, Italija, Francuska, Republika Češka, Austrija, Bosna i Hercegovina i dr.).

Društvo broji stotinjak članova u tri folklorne grupe, dvije pjevačke (ženska i muška) i grupe svirača. Pjevačke skupine sudjelovale su na različitim smotrama izvornog folklora diljem Republike Hrvatske, bilo samostalno ili s folklornom grupom.

VODITELJI DRUŠTVA: TOMISLAV DORIĆ

KRISTINA FILAKOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 50

36. KUU „IVAN VITEZ TRNSKI”

MJESTO: NOVA RAČA

ŽUPANIJA: BJELOVARSKO-BILOGORSKA

Osnovani su 1957. godine i njeguju izvorni ples, pjesme i običaje bilogorskog kraja. Ubrajaju se među najbolja kulturno-umjetnička društva izvornog folklora u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Rade u četiri sekcije te su sa svakom sekcijom predstavljali Županiju na državnim smotrama Vinkovačkim jesenima i Đakovačkim vezovima. Jedni su od rijetkih u Republici Hrvatskoj koji njeguju starinski način sviranja i pjevanja na farkaš tamburama.

VODITELJI DRUŠTVA: BRANKA NOVKOVIĆ

RENATO ROGOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

37. PRVA KANDŽIJAŠKA UDRUGA KRUŠEVICA 2010

MJESTO: KRUŠEVICA

ŽUPANIJA: BRODSKO-POSAVSKA

Udruga je, kako i sam njezin naziv govori, prva i jedina kandžijaška udruga u Lijepoj Našoj, osnovana u Kruševici 2010. godine s ciljem promicanja tradicije i slavonskih vrijednosti. Naglasak je na tradicionalnoj slavonskoj „svinjarskoj kandžiji“ koja je specifična za ovaj naš kraj. Svinjarska se kandžija mogla u prošlosti vidjeti u svakodnevnom životu Šokaca, a danas tek rijetko na nekim folklornim manifestacijama. Kako je jako mali broj mladih ljudi koji su vični korištenju kandžije u rekreativne svrhe, cilj ove Udruge je od svinjarske kandžije napraviti originalni slavonski brend i suvenir te je na taj način približiti mladim ljudima i spasiti je od zaborava. Udruga trenutačno broji 53 člana, većinom mladih, što nam je dokaz da je Udruga na pravom putu da i ostvari svoje ciljeve. Cilj im je naučiti mlade baratati kandžijom, ali i podučiti ih izrađivati kandžiju poput naših starih.

VODITELJ DRUŠTVA: IVAN ZUBOVIĆ

BROJ SUDIONIKA NA 56. ĐAKOVAČKIM VEZOVIMA: 30

Na popis su uvrštene prijavnice sudionika na 56. Đakovačkim vezovima koje su pristigle do 13. lipnja 2022. godine.

PROGRAM 56. ĐAKOVAČKIH VEZOVА

ORGANIZATOR: GRAD ĐAKOVO

SUORGANIZATOR: TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA ĐAKOVA

ZEMLJA PARTNER: UKRAJINA

Pod pokroviteljstvom:
Hrvatskoga sabora
Vlade Republike Hrvatske

Generalni sponzor: Osječka pivovara

18. lipnja – 3. srpnja 2022.

17. 6. 2022., petak

DANI OTVORENIH VINSKIH PODRUMA ĐAKOVAČKOG VINOGORJA (17. – 18. lipnja)

- 16:00 Dani otvorenih vinskih podruma – vinsko-turistička cesta „Mandićevac”
- 19:00 Vinski kviz
– Village Wine House Mandićevec
- 20:00 Glazbeni program – Sing Song Swing – Village Wine House Mandićevec
- 21:00 Nebeski hvalospjev - Zorica Kondža i Petar Dragojević
– Trg J. J. Strossmayera, Đakovo

18. 6. 2022., subota

DANI OTVORENIH VINSKIH PODRUMA ĐAKOVAČKOG

VINOGORJA (17. – 18. lipnja)

35. Bonavita

- 10:00 Radionica za djecu osnovnoškolske dobi „Ruralni atelje” – DVD Trnava
- 16:00 Dani otvorenih vinskih podruma – vinsko-turistička cesta „Zlatarevac” Trnava
- 18:00 Mala škola vina Đakovačkog vinogorja – Misna vina
- 19:30 Program 35. Bonavite
- 21:00 Glazbeni program:
Tamburaši ravnice

19. 6. 2022., nedjelja

- 17:00 Pučko crkveno pjevanje
– župna crkva Dobrog Pastira

21. 6. 2022., utorak

- 19:00 Izložba dječjih likovnih radova „Igračke moje bake / moga djeda” – kuća Reichsman

- 21:00 22. Ivanjski kresovi
– Strossmayerov park

22. 6. 2022., srijeda

- 19:00 Promocija dječjih literarnih radova „Igračke moje bake / moga djeda” – kuća Reichsman

23. 6. 2022., četvrtak

- 19:00 Izložba „Mala lička etno priča” – Muzej Đakovštine

24. 6. 2022., petak

- 21:00 Glazbeni program:
Slatki kolač, Begini
– pozornica iza crkve Svih svetih

25. 6. 2022., subota

- 10:00 Radionice tradicijske kulture za odrasle – prostorije KUD-a „Sklad” Đakovo (Ulica Matije Gupca 30)
- 19:00 Festival „Baština djeci” – Strossmayerov park
- 21:00 Glazbeni program: Plava trava zaborava, Bare & Majke – pozornica iza crkve Svih svetih

26. 6. 2022., nedjelja

Mali vezovi

- 16:00 Povorka – od crkve Svih svetih do Strossmayerova parka
- 16:30 Nastup skupina – Strossmayerov park
- 16:30 Radionice za djecu – Strossmayerov park
- 20:00 Glazbeni program: Albina, Slavonia band – pozornica iza crkve Svih svetih

27. 6. 2022., ponedjeljak

Gastrofest Đakovački vezovi

(27. – 30. 6. 2022.)

– prostor iza crkve Svih svetih

- 18:00 Gastrofest – Lovački gulaš i lovačka jela
– prostor iza crkve Svih svetih
- 20:00 Samostalna izložba fotografija Silvije Butković pod nazivom „Kasom, diko, u svatove”
– Hrvatski dom
- 20:00 Glazbeni program: Ivan Ivankačić Band, Prljavo kazalište
– pozornica iza crkve Svih svetih

28. 6. 2022., utorak

- 18:00 Gastrofest – Fišijada
– prostor iza crkve Svih svetih
- 20:00 Glazbeni program: Zvona, Ravnica
– pozornica iza crkve Svih svetih

29. 6. 2022., srijeda

- 18:00 Gastrofest – Đakovački čobanac
– prostor iza crkve Svih svetih
- 19:00 „Đakovština u pjesmi i plesu”
– pozornica na Strossmayerovu trgu
- 19:30 „Antologija hrvatske komorne tamburaške glazbe” – Tamburaški sekstet AUKOS-a
– Muzej Đakovštine
- 20:00 Glazbeni program: Lucky band, Džentlmeni
– pozornica iza crkve Svih svetih

30. 6. 2022., četvrtak

Program predstavljanja Splitsko-dalmatinske županije

- 10:00 Predstavljanje i interpretacija priče za djecu „Liskan i Ljeljo u velebitskoj avanturi”, Muzej Cetinske krajine, Sinj
– kuća Reichsman
- 11:00 Otvorenje izložbe Petra Radovića „Putopis cetinskog akvarela – vodom

do slike”, Muzej Cetinske krajine, Sinj
– kuća Reichsman

- 18:00 Gastrofest – Tradicionalni slavonski proizvodi
– prostor iza crkve Svih svetih
- 19:00 Folklorni program: vrličko kolo, ojkavica, diple, završno kolo iz opere „Ero s onoga svijeta”, KUU „Milan Begović” Vrlika
– pozornica na Strossmayerovu trgu
- 19:30 Kazališna predstava „Kneginja Margareta”, Muzej Cetinske krajine, Sinj
– pozornica na Strossmayerovu trgu
- 20:00 Gastronomija vrličkoga kraja, KUU „Milan Begović” Vrlika i Vrličanke
– prostor iza crkve Svih svetih
- 20:00 Glazbeni program: Klapa Cambi, klapa Partenca, Giuliano i Diktatori
– pozornica iza crkve Svih svetih

1. 7. 2022., petak

- 10:00 „Slikajte se s nama u narodnom ruhu”, Čuvari tradicije hrvatskih obiteljskih zadruga „Družina”
– kuća Reichsman (do 20:00 sati)
- 21:00 **Svečano otvaranje 56. Đakovačkih vezova**
– Trg J. J. Strossmayera
Program pod nazivom „Šokačka sanjarenja”
- scenarij: Mirko Ćurić
- redatelj: Darko Milas
- 22:30 Glazbeni program: Slavonske lole, Slavonski vez
– pozornica iza crkve Svih svetih

2. 7. 2022., subota

- 10:30 Predstavljanje Revije Đakovačkih vezova – kuća Reichsman
- 11:00 „Slikajte se s nama u narodnom ruhu”, Čuvari tradicije hrvatskih obiteljskih zadruga „Družina”
– kuća Reichsman (do 20:00 sati)

15:00	Croatia Cup za jednoprege i dvoprege – hipodrom Državne ergele Đakovo	17:00	Smotra folklora Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema – Strossmayerov park
18:00	„Ajd’ u kolo šokačko” – Strossmayerov park	21:00	Glasbeni program: Royal, Dyaco – pozornica iza crkve Svih svetih
18:30	Nastup gostujućih skupina – Strossmayerov park	21:00	Slavonija, zemljo plemenita – Strossmayerov park Izbor za najbolje nošeno narodno ruho (djevojke, snaše i momci) Dodatak nagrada i zatvaranje 56. Đakovačkih vezova
19:30	Nagrade za najljepše uređen izlog – Strossmayerov park		
20:00	Predstavljanje zemlje partnera Ukrajine – Nacionalni predsjednički orkestar – Strossmayerov park		
21:00	Glasbeni program: Bestman band, Petar Grašo – pozornica iza crkve Svih svetih		

3. 7. 2022., nedjelja

8:30	Svečana povorka sudionika ulicama Đakova – od Malog parka do Strossmayerova parka (folklorne skupine, svatovske zaprege i jahači)
10:00	Sveta misa – katedrala sv. Petra
10:30	Međunarodna smotra folklora – Strossmayerov park
11:00	„Slikajte se s nama u narodnom ruhu”, Čuvari tradicije hrvatskih obiteljskih zadruga „Družina” – kuća Reichsman (do 20:00 sati)
11:30	Smotra folklora Hrvatske – Strossmayerov park
15:00	„Nagrada Ergele Đakovo” za jednoprege i dvoprege – hipodrom Državne ergele Đakovo

ORGANIZACIJSKI ODBOR ĐAKOVAČKIH VEZOVA

Marin Mandarić, gradonačelnik Grada
Đakova, predsjednik
Pavo Cindrić, predsjednik Gradskog vijeća
Antun Galić, zamjenik gradonačelnika
Marija Burek, direktorica TZ grada Đakova
Tomislav Vuković, predsjednik SAKUD-a
Grada Đakova
Ivana Perković, predsjednica SAKUD-a
Đakovštine

Web: www.djakovacki-vezovi.hr
 Facebook: [@djakovacki.vezovi](https://www.facebook.com/djakovacki.vezovi)
 Instagram: [@djakovacki.vezovi](https://www.instagram.com/djakovacki.vezovi)
 YouTube: [https://bit.ly/3wrUA7X](https://www.youtube.com/channel/UCtXWVfJyfCwzqQHgkLcZGgg)

<https://djakovacki-vezovi.hr/program-djakovackih-vezova/>

Osigurava
vaš mir

sunčanešume

Strizivojna Hrast

EUROHERC

IMITOR
GRUPA
KUŠEVAC

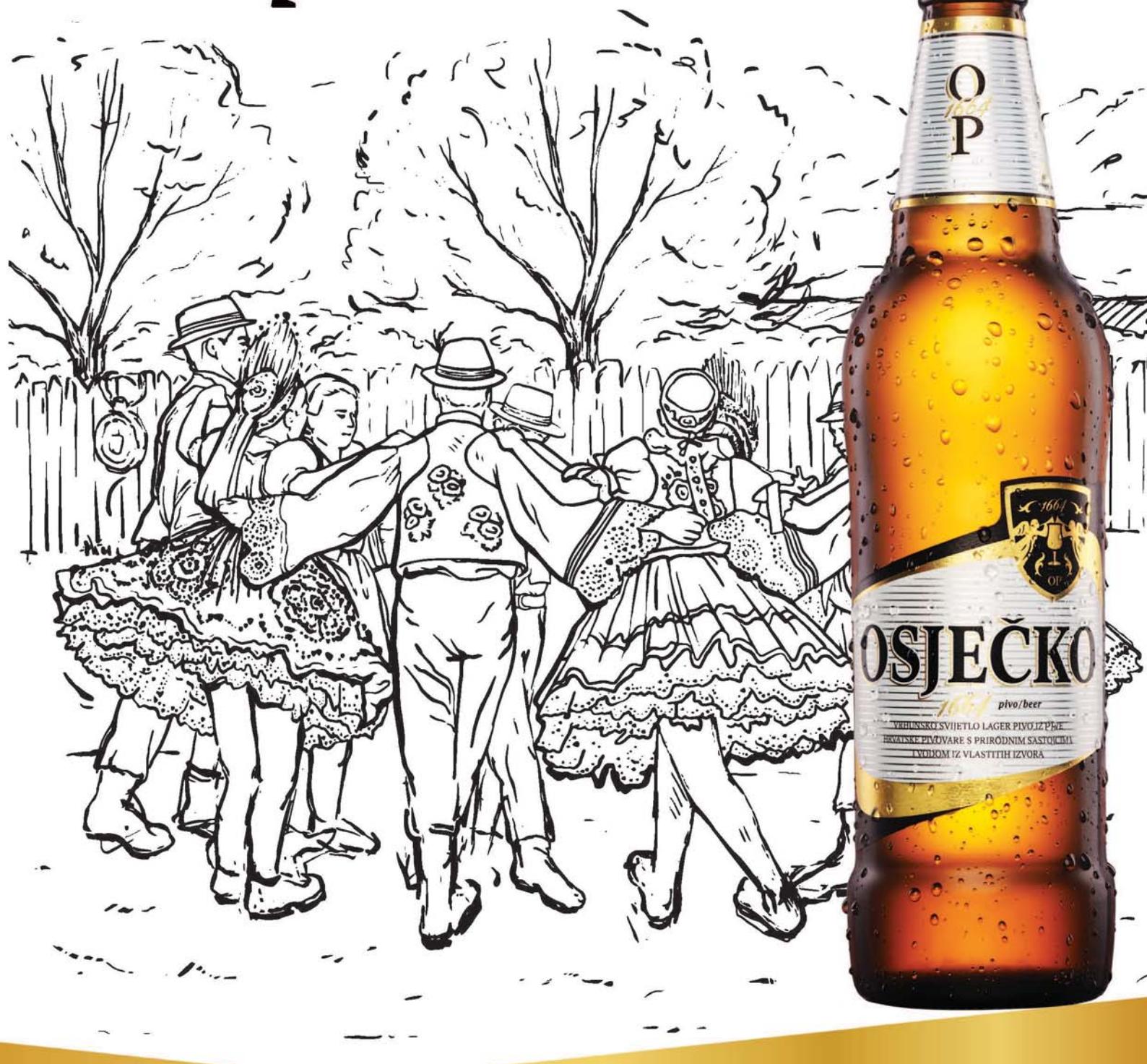
VELIČKI KAMEN

ancona
G R U P A

Čuvaci običaja, tradicije i starih recepata.

OSJEČKO 1664

56. ĐAKOVAČKI VEZOVI

Duša od piva